ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ "УКРАЇНА" (КИЇВ)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА
УПРАВЛІННЯ (БІЛА ЦЕРКВА)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУК
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ
КЗ КОР «БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ»
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика

Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції

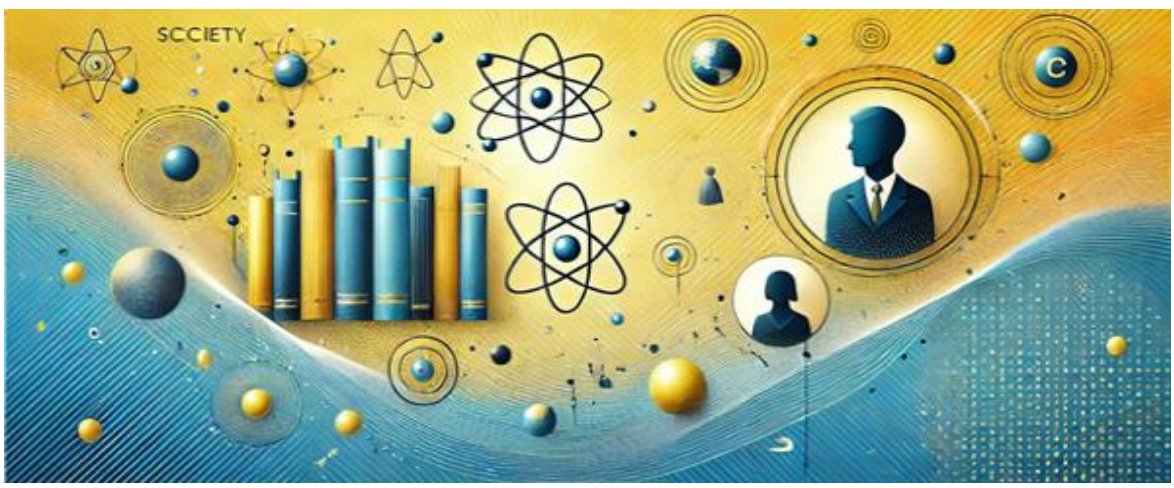

Біла Церква, 2025

Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна» (протокол № 4 від 26 грудня 2025 року)

Редакційна колегія:

Новак Я. В., кандидат юридичних наук, доцент, директор Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Косач Т.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Романченко І.Г., кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної аналітики, фінансів та банківської справи Білоцерківського інституту економіки і управління Університету «Україна»

Сидоренко В.В., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Пономаренко Т.І., доктор філософії у галузі психології, доцент кафедри Права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Пасічник Н.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософських та політичних наук Білоцерківського національного аграрного університету

Мельник Л.М., кандидат політичних наук, завідувач кафедри філософських та політичних наук Білоцерківського національного аграрного університету.

УДК 314/316:001:37

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (26-27 листопада 2025 року) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2025. 272 с.

Матеріали викладено в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти та статистичні дані відповідають автори, а також наукові керівники (для здобувачів вищої освіти).

ЗМІСТ

«РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Добренька Н.В.
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ……..……11

Велика К.І., Ярмола О.В.
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….13

Загороднюк О.В., Дмитрик І.О.
ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ……..…16

Дем'янчук Ю.В.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІНИ……..…..18

Романченко І.Г.
ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ…….21

Плівачук К.В.
КЕЙС-МЕТОД ЯК ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ……..24

Панченко М.Г.
НАСТУПНІСТЬ У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДИТИНИ ЯК ФАКТОР ЇЇ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ……....28

Товт І.С., Маркитан К.В.
ОСВІТА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ…….31

Жовнірчик Л.І.
ОПТИМІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ДАНИХ ЗАСОБАМИ АЛГОРИТМІВ СОРТУВАННЯ ТА ПОШУКУ……...34

Корж Т.М.
ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ ТА БАТЬКІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ЗДОБУТТЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ....36

Трофименко А.В.
ПОРІГ 30/70: КОЛИ ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТАЄ СОЮЗНИКОМ, А НЕ ШКІДНИКОМ……...39

Пахомов І.В.
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ……..43

Добренька Н.В.
СИСТЕМА ЗВОРОТНЬОГО ЗВ'ЯЗКУ І ПІДТРИМКИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ……..46

Цвид-Гром О.П.
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ЗНАЧЕННЯ, МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ……48

Столяренко О.В., Столяренко О.В.
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ……..50

Дмитрик І.О.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ……..53

СЕКЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Вольнова Л.М., Ярошинська С.О.
ДИСОЦІАЦІЯ ЯК ЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТРАВМІ…….57

Мельник Л.М., Вінс В.А.
КОЛЕКТИВНА ТРАВМА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ……..60

Петік Я.О.
МЕНТАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ ТА МОДЕЛЬ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В КОГНІТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ…….62

Бондаренко І.О., Пономаренко Т.І.
МОБІНГ У ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД……..64

Соляник Ю.В.
НАРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ……....68

Трофименко Н.Є.
НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ……...70

Фучило Д.С., Чугуєва І.Є.
ОЗНАКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СИНДРОМУ FOMO У
ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ……73

Соловйова М.В.
ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ……..75

Чухліб А.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ……78
СЕРЕД МОЛОДІ

Вольнова Л.М., Владєєв О.Г.
ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПСИХОЛОГА ПРАКТИКА
В УМОВАХ РОБОТИ З ТРАВМОЮ……80

Панченко Т.Л.
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….84

Фонрабе Є.В.
ПСИХІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ…….86

Фардутдінова М.О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ СЦЕНАРІЇВ
У ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИНАХ……89

Дибченко А.В.
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГЕРОНТОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ……..92

Мельник Л.М., Грек І.М.
ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ ТА ЇЇ
РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КРИЗ……...95

Сидоренко Ю.В.
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ ТА
ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОМОГИ……...97

Тягур Л.М.
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК
ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПАРТНЕРСТВА З ГРОМАДОЮ…….101

Фурс О.Й.
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА
ШЛЯХИ ЩОДО ЇЇ ФОРМУВАННЯ……..103

Коберник А.В.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО
ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ……106

Загурська С.М.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я:
РИЗИКИ, ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ……...110

Лапікова М.С.
ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ……...113

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРАХУВАННЯ»

Жукова Я.С.
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛІВ…….116

Никоненко О.А., Шевченко А., Петях М.
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЇ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ……118

Душенко Ю.І.
ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ
НА ПІДПРИЄМСТВІ В НОВОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ……...120

Войдевич Б.В.
КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ
ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ……..123

Кононенко Д.В.
МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА…….125

Заболотній В.М., Пащенко Є.С.
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ
СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ……128

Волосюк А.О.
НЕТРАДИЦІЙНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСУ…….131

Длугоборська Л.В.
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ……..134

Глущик В.М.
ОЦІНКА ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ……..136

Загурський О.М.
ПАРАМЕТРИ НАДІЙНОСТІ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАНЬ……139

Заболотній В.М., Ланенко Б.П.
ПЕРВИННИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В
СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ……142

Бухенська М.С., Волков М.О.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ
ДЛЯ ПОТРЕБ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ……..146

Вуйченко М.А., Нянько Б.О.
ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
ЯК ФАКТОР УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....148

Ларін Б.Ю.
РОЗВИТОК МАЛОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В
НОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ……...150

Загороднюк О.В.
САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТНОЇ
ПЕРЕВАГИ МЕНЕДЖЕРА ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ……..152

Ільченко І.Ю.
СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ ГОСТИННОСТІ…….154

Бухенська М.С., Чаванець М.І.
СУТНІСТЬ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО
АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ…….156

Однорог М.А., Побережній А.М., Мереженюк В.С.
СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ…….160

Вовчок А.Ю.
СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ У
РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ……163

Юхименко П. І., Якимюк Ю. П.
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ……166

Долішній А.В.
УДОСКОНАЛЕННЯ ПОСЛУГ В ГОТЕЛЯХ…….169

Знахоренко А.В.
УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ……..171

Рибальченко Д.М.
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА……...173

Назаренко О.Б.
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА
НА ПРИКЛАДІ ТОВ «АНТОНІВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ»…….176

Панченко Б.П.
ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА ТЕОРІЮ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ…..…….178

Нехай М.О.
ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ
ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ……...181

Косовець Д.О.
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ…….183

Гуріна О.В.
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ:
ВІД РЕКРУТИНГУ ДО УТРИМАННЯ ТАЛАНТІВ…….185

Півторак М.В.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……188

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННІНЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Примак О. О.
ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З
ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ…….194

Сидоренко В. В.
НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ТА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 139
І СТ. 140 КК УКРАЇНИ…….197

Тимошенко І.С., Малишев С.С.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК……...200

Волков С.С.
ОБМЕЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС
ПРАВОВГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ……...203

Мозолюк-Боднар Л.М.
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ……..207

Новак Я.В.
ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЛАТЕНТНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ……...210

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Бударевський Д.В.
ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ З ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БІБЛІОТЕЧНУ ПРАКТИКУ……...213

Лісова І.В.
ІНІЦІАТИВИ ЗАРУБІЖНИХ СПІЛЬНОТ НА ПІДТРИМКУ БІЖЕНЦІВ: УЧАСТЬ БІБЛІОТЕК……..215

Дика Л.Л., Голярдик Н.А.
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ……..218

Мартиненко Ю.А.
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ТА PR……..222

Сергієнко С.С.
ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….224

Порплиця Р.М.
МЕДІА У ЦАРИНІ КУЛЬТУРИ: РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ……..226

Панченко О.О.
МЕНЕДЖМЕНТ І ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ……..229

СЕКЦІЯ
ПОЛІТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Безугла Ж.С.
ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ДЕМОГРАФІЧНУ КРИЗУ В УКРАЇНІ…….231
Юрченко В.О.
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ……...233

Новальська Ю.В.
ІНТЕГРАЦІЯ ІММІГРАНТІВ У СУСПІЛЬСТВО ФРАНЦІЇ……...235

Калініченко Б.М.
ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ:
ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА СУСПІЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ……..239

Ярмола О.В., Велика К.І.
КИЇВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ВАЛЕНТИНА ФЕРДИНАНДОВИЧА АСМУСА – УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФА, ЛОГІКА, ІСТОРИКА ФІЛОСОФІЇ, МИСТЕЦТВОЗНАВЦЯ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ……241

Редькіна Г.М., Завгородній Е.О.
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ…….244

Пасічник Н.С.
МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ В
МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ М. БІЛА ЦЕРКВА)…….....247

Коваль В.С.
МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ…….252

Самойленко Л.Я.
ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ…..254

Романюк І.Г.
РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ
В УМОВАХ ВІЙНИ (2022–2024 рр.)……...257

Хахула Б.В., Хахула Л.П.
СОЦІАЛЬНА ТА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІДЕРА
В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ……..…260

Добренька Н.В.
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ…….264

Косач Т.М.
ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ
В АНТИЧНІ ЧАСИ……...267

Пономаренко Т.І.
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….269

СЕКЦІЯ «РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ»

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ : ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Добренька Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Академічна доброчесність у вищій освіті є фундаментальним принципом, який забезпечує чесність, прозорість та відповідальність у навчальному процесі, а також формує моральні та професійні цінності здобувачів освіти. У сучасному світі, коли знання є ключовим ресурсом розвитку особистості і суспільства, дотримання академічної доброчесності набуває особливої важливості. Порушення цього принципу, зокрема плагіат, шахрайство на іспитах, фальсифікація результатів досліджень, підривають довіру до системи освіти, знецінюють здобуті знання та негативно впливають на підготовку фахівців. Таким чином, академічна доброчесність є не лише етичним, а й педагогічним і соціальним питанням, яке вимагає комплексного підходу до реалізації в навчальному процесі.

Основними складовими академічної доброчесності є чесність, відповідальність, повага до авторського права, прозорість та об’єктивність оцінювання. Чесність проявляється у самостійному виконанні завдань і досліджень, виключенні будь-яких форм шахрайства та маніпуляцій з результатами роботи. Відповідальність передбачає усвідомлення студентом наслідків своїх дій у навчальному процесі та науковій діяльності. Повага до авторського права полягає у правильному цитуванні джерел, дотриманні правил оформлення наукових робіт та використанні матеріалів лише з дозволу авторів. Прозорість і об’єктивність оцінювання забезпечуються шляхом впровадження відкритих критеріїв оцінки та систем контролю, які мінімізують суб’єктивізм викладача і надають студенту чітке розуміння вимог до навчальної роботи [1, с.89].

Одним із ефективних інструментів забезпечення академічної доброчесності є впровадження електронних систем контролю та антиплагіатних сервісів. Сучасні платформи для управління навчанням, такі як Moodle, Blackboard або Google Classroom, дозволяють автоматично перевіряти роботи студентів на предмет плагіату, вести облік виконання завдань, забезпечувати прозоре оцінювання та надавати студентам зворотний зв’язок щодо якості їхніх робіт. Використання таких технологій підвищує об’єктивність оцінювання та формує у студентів культуру дотримання академічних стандартів. Однак технічні засоби є лише частиною системи — важливим є і педагогічний компонент, який включає навчання студентів принципам академічної

доброчесності, формування критичного мислення, самостійності та етичної свідомості.

Підготовка студентів до дотримання принципів академічної доброчесності повинна починатися з ранніх етапів навчання. Викладачі відіграють ключову роль у формуванні ціннісного ставлення до власної праці та праці інших. Регулярне проведення лекцій, семінарів та тренінгів з академічної етики, практичні заняття з оформлення наукових робіт, розгляд кейсів порушень та їх наслідків створюють умови для усвідомлення студентами важливості доброчесності. Крім того, доцільним є включення тематичних модулів у навчальні курси, які пояснюють правові та етичні аспекти авторського права, академічного плагіату та фальсифікацій даних [3, с 119].

Іншим важливим напрямом є створення системи підтримки та моніторингу дотримання академічної доброчесності на рівні навчального закладу [2, с. 40]. Це передбачає розробку чітких правил і процедур, які регламентують поведінку студентів та викладачів, встановлення кодексу академічної доброчесності, створення комісій з етики та академічної доброчесності, а також регулярне інформування студентів про наслідки порушень.

Стимулювання дотримання академічної доброчесності також включає систему мотивації студентів до сумлінного виконання завдань. До таких методів можна віднести: публічне визнання кращих робіт, заохочення до участі у наукових конференціях, конкурси студентських робіт, а також можливість отримання додаткових балів або сертифікатів за високий рівень самостійності та чесності у навчанні [3, с.80] . Подібні практики формують у студентів внутрішню мотивацію до дотримання етичних норм та сприяють розвитку професійної відповідальності.

Важливим аспектом є також формування культури академічної доброчесності серед викладачів. Їхня поведінка, методи оцінювання, приклад у дотриманні етичних стандартів безпосередньо впливають на ставлення студентів до цих принципів. Регулярне підвищення кваліфікації викладачів, обмін кращими практиками, участь у семінарах і тренінгах з академічної етики сприяє формуванню єдиного освітнього середовища, де доброчесність є нормою поведінки [2, с.34].

Таким чином, забезпечення академічної доброчесності у вищій освіті є комплексним процесом, який поєднує технологічні, педагогічні та організаційні аспекти. Лише системне впровадження антиплагіатних засобів, навчання студентів і викладачів етичним стандартам, створення чітких правил і процедур, а також мотиваційних механізмів дозволяє формувати вищу освіту, засновану на чесності, прозорості та відповідальності. Дотримання принципів академічної доброчесності сприяє підготовці компетентних, відповідальних і етичних фахівців, здатних діяти у професійному та суспільному середовищі з високими моральними і професійними стандартами.

Література

1. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сисоєва С. О. *Цифрова трансформація освіти в Україні: теорія, методологія, практика.* Київ: НАН України, 2022. 384 с.

2. Гончаренко Л. М. Психолого-педагогічні аспекти формування академічної доброчесності студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2023. № 6(92). С. 34–42.

3. Кухаренко В. М. Електронне навчання та академічна доброчесність: методологія і практика. Харків: ХНУРЕ, 2021. 276 с.

4. Сисоєва С. О. Академічна доброчесність у вищій школі: проблеми і перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2022. № 2(37). С. 15–23.

5. Гриценко О. М. Контроль академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання. *Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2023. № 4(92). С. 50–58.

6. Park C. In Other (People's) Words: Plagiarism by University Students Literature and Lessons. London: Routledge, 2020. 212 p.

7. Bretag T. Challenges in Addressing Plagiarism in Education. Springer, 2021. 180 p.

8. Haines S., Neubauer D. Ensuring Academic Integrity in Digital Learning Environments. New York: Routledge, 2021. 198 p.

9. Pecorari D. Academic Writing and Plagiarism: A Linguistic Analysis. London: Continuum, 2020. 225 p.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Велика К.І.,
асистент кафедри філології,
педагогіки та методики викладання
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Ярмола О.В.,
кандидат філософських наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква

Сучасні інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) в системі вищої освіти є одним із ключових засобів, які використовуються в методиці викладання іноземних мов. За допомогою них створюється іншомовне середовище, яке допомагає швидше заглибитися в умовну ситуацію наближено-близьку до реальної та сформувати відповідні комунікативні навички мовлення.

Впровадження інформаційно-комунікативних технологій в систему вищої освіти є корисним і актуальним. З плином часу вони вдосконалюються, створюючи краще і продуктивніше навчальне іншомовне середовище.

Метою даного дослідження є аналіз алгоритму розвитку інформаційно-комунікативних технологій в системі вищої освіти з точки зору методики викладання іноземних мов, адже з їхньою появою процес навчання здобувачів вищої освіти зазнає значних змін, виникають нові форм проведення занять та відбувається перегляд традиційних засобів, методів викладання іноземних мов.

Основним завданням у використанні даних технологій є задіяння пізнавально-комунікативної діяльності здобувачів вищої освіти із впливом на зорову та слухову пам'ять.

Аналізуючи дослідження Гунько С., знаходимо підтвердження тому, що через зорові, слухові, мовленнєво-моторні й рухові сенсори відбувається сприймання і розуміння іншомовних понять [3]. У свою чергу, Китаєва М., зазначає, що запам'ятовується 30 % побаченого, 20 % почутого, але 50 % того, що побачено і почуто одночасно. Іноземна мова вивчається краще із залученням більшої кількості сенсорів [4].

Вплив ІКТ на процес навчання став предметом вивчення таких науковців, як Спенглер О., Бітзер Д., Вільямс Р., Гершунський Б., Маклін К., Манако А., Роберт І., Дуденей Г., Хоклі Н., Шарма П., Певень К., Хмільта Н., Макогончук Н., Фурман О., Ткачук С., Бабій Н., Кочарян А., Семенишина І. та інших.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій в організації навчального процесу зазнало певних етапів розвитку. Зокрема, Фоміних Н. пропонує виділити наступні: попередній (60-ті роки XX століття із застосування мовних лабораторії, лінгафонних кабінетів); автоматизований (60-ті роки із застосуванням комп'ютерних програми, основані на багаторазовому повторенні та тренуванні); комп'ютерний (70-ті роки із програмованим навчанням; інтерактивними, контекстно-обумовленими програми); інформаційний (80-ті роки XX століття із застосуванням педагогічних програмних засобів навчання: електронні посібники, бібліотеки, словники, бази даних, масове використання персональних комп'ютерів); інтеграційний (90-ті роки XX століття із застосуванням мультімедія, гіпертекстів, віртуальної реальності, комунікаційних технологій, глобальної мережі Інтернет, електронного листування) [5].

Впровадженню інформаційно-комунікативних технології у вищих закладах освіти сприяло прийняття низки законів України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (04.02.1998року, No75/98-ВР), «Про Національну програму інформатизації» (13.09.2001року, No74/98–ВР), «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006 –2010 роки» (07.12.2005року, No1153), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 –2015 роки» (09.01.2007 року, No537-V), – вони покращили умови для застосування інформаційно-комунікативних технологій. Не дивлячись на усі досягнення останніх десятиліть, ще й досі комп'ютеризація навчальних аудиторій залишається актуальним завданням[2].

Тенденція до все більшого застосування ІКТ в процесі навчання іноземних мов є обґрунтованою тому, що сучасні здобувачі вищої освіти застосовують комп'ютерні технології в побуті і не можуть уявити своє життя без них. Світ мультимедія для них привабливий та яскравий. Викладач в свою чергу адаптує навчальний матеріал відповідно їхнім потребам і запитам, розуміючи, що наявність аудіо-візуального прикладу покращує розуміння мови, активізує пізнавальну діяльність.

ІКТ допомагають учасникам навчального процесу не тільки читати, слухати інформацію, а краще усвідомлювати її в процесі виконання ситуативно-практичного завдання [1].

Вибір ІКТ для організації навчання є різноманітним. Викладання у вищих закладах освіти може відбуватися дистанційно в онлайн режимі за допомогою хмарних технологій та платформ, або за допомогою розроблених навчальних

комп'ютерних програм, окремо створених мультимедійних уроків, що викладені в мережі інтернету.

Мобільне навчання може стати в нагоді не лише як засіб зв'язку і організації комунікації, а як платформа для розміщення завдань, навчальної інформації: за посиланням проходити тестування; створювати презентації, діаграми, графіки, використовувати навчально-ігрові мобільні застосунки. Взаємодія стає доступнішою, а саме навчання відбувається в будь-який час і місці, за наявності чи відсутності світла, що є дуже актуальним в умовах війни в Україні.

Останнім часом спостерігається все частіше застосування штучного інтелекту, який допомагає, полегшує і пришвидшує створення та пошук навчально-дидактичного матеріалу у процесі створення та планування занять.

Розроблені програми штучного інтелекту для вивчення іноземних мов, які є ефективними в онлайн-методиках, заміняють викладача частково, а іноді й повністю. Однак, вони все ще мають недоліки: складнощі з відстеженням прогресу, однотипні вправи, що повторюються, відсутність живого спілкування, реагування на спонтанні і нестандартні ситуації, уніфікований підхід [6].

Розробники ШІ постійно працюють на вдосконаленням програм для вивчення іноземних мов, залучаючи спеціалістів сфери освіти, але це може привести до повної заміни ролі викладача у навчальному процесі.

Отже, розвиток інформаційно-комунікативних технологій має величезний вплив на систему вищої освіти, яка розвивається паралельно і залежить від них, реагуючи на потреби, запити сьогодення та здобувачів вищої освіти. Застосування таких технологій є необхідним інструментом для оцінювання знань, створення інтерактивних та цікавих завдань, підвищення якості навчання через набуття необхідних мовних навичок і компетенцій майбутніми спеціалістами.

Література

1. Андрієвська В. Етапи впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи. URL: http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/140580/137659.

2. Власюк О. Вплив штучного інтелекту та інформаційних технологій на мобільну освіту та навчання майбутнього. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/789/714

3. Гунько С. Метод асоціативних символів – сучасний високоефективний метод вивчення іноземної мови на початковому етапі. URL: http://innovatelogic.com/publishing_in_press_all/naukovij-v%D1%96snik--metod-asoc%D1%96ativnihsimvol%D1%96v---suchasnij-visokoefektivnij-metod-vivchennja-%D1%96nozemno%D1%97-movi-napochatkovomu-etap%D1%96.html.

4. Кітаєва М. Використання ІКТ в початковій школі. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/010055c5-e471.docx.html.

5. Фоміних Н. Історичні засади застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні іноземних мов. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/725927ad-8aeb-4b1b-90fa-b82d2099ca59/content.

6. Штучний інтелект для вивчення англійської та інших мов: користь нових технологій. URL: https://livexp.com/ua/blog/shtuchnyi-intelekt-dlia-vyvchennia-inozemnykh-mov.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Загороднюк О.В.
кандидат економічних наук, доцент
Уманський національний університет, м. Умань
Дмитрик І.О.
здобувач третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти
Уманський національний університет, м. Умань

У сучасних умовах цифрової трансформації системи вищої освіти України та євроінтеграційних процесів дедалі гострішою стає проблема зниження внутрішньої навчальної мотивації студентів. Традиційні форми організації навчання, не завжди відповідають потребам покоління Z та Alpha, яке виросло в середовищі інтерактивних технологій, соціальних мереж і комп'ютерних ігор. Одним із перспективних напрямів подолання цієї проблеми є гейміфікація – цілеспрямоване використання ігрових елементів і механік у неігрових контекстах, зокрема в освітньому процесі [1].

Гейміфікація (від англ. gamification) – це інтеграція в навчальне середовище таких ігрових компонентів, як бали, значки (badges), рейтингові таблиці, рівні, квести, сценарії досягнень, зворотний зв'язок у реальному часі та елементи конкуренції/співпраці. На відміну від повноцінних освітніх ігор, гейміфікація не замінює навчальний контент, а трансформує спосіб його подання та взаємодії студента з матеріалом, переводячи зовнішню мотивацію у внутрішню через механізми задоволення базових психологічних потреб: автономії, компетентності та соціальної належності відповідно до теорії самодетермінації (Self-Determination Theory) Р. Райана і Е. Десі [2].

Основні елементи гейміфікації, що найчастіше застосовуються у вищій освіті:

- бали та очки досвіду (XP) – слугують кількісним показником навчального прогресу, дозволяючи студенту чітко відстежувати власні результати та динаміку зростання. Накопичення балів створює відчуття досягнення та поступу, що безпосередньо задовольняє потребу в компетентності, посилює впевненість у власних можливостях і стимулює продовжувати навчання.

- значки та досягнення (badges) – є візуальним підтвердженням виконаних завдань чи досягнення певних етапів. Вони формують відчуття успіху, підвищують самооцінку та сприяють виникненню позитивних емоцій, пов'язаних із навчанням. Значки можуть також виступати символами статусу, мотивуючи студентів до подальших дій та досягнення нових етапів.

- рейтингові таблиці (leaderboards) – забезпечують механізм соціального порівняння, який активізує як конкурентну, так і кооперативну мотивацію. Студенти можуть прагнути покращити свої результати відносно інших учасників або підтримувати командний дух. Правильно реалізовані рейтинги стимулюють сталі навчальні зусилля, підвищують інтенсивність участі та формують спільнотність.

- рівні та прогрес-бар – структурують навчальний шлях, розбиваючи його на зрозумілі етапи та підетапи. Прогрес-бар візуалізує, яку частину завдань уже виконано, а рівні задають чітку логіку розвитку та зростання складності. Це забезпечує студенту відчуття контролю, передбачуваності та поступовості, що знижує рівень фрустрації та підтримує внутрішню мотивацію.

- квести та сюжетні завдання – подають навчальний матеріал у захопливій формі, пов'язуючи навчальні цілі з наративом або ігровим сюжетом. Завдяки цьому зростає емоційна залученість, покращується осмислення матеріалу та формується більш глибокий інтерес до теми. Сюжетні елементи сприяють розвитку критичного мислення, стратегічного планування та творчості.

- негайний зворотний зв'язок – дозволяє студенту одразу отримати оцінку власних дій, швидко зрозуміти помилки та внести корективи. Такий механізм зменшує невизначеність та тривожність, підтримує відчуття стабільного прогресу й робить навчальний процес більш прозорим і передбачуваним. Негайний фідбек також посилює мотивацію через миттєве підкріплення.

- командні виклики – стимулюють співпрацю та взаємодію між студентами, сприяючи формуванню відчуття приналежності до групи. Робота над спільними завданнями розвиває соціальні та комунікативні навички, посилює відповідальність і забезпечує задоволення потреби у соціальній взаємодії. Командні завдання часто сприяють глибшому засвоєнню матеріалу завдяки обміну знаннями й ідеями.

Дослідження свідчать, що системне впровадження гейміфікації підвищує внутрішню мотивацію студентів на 14-28 %, знижує рівень академічного вигорання та збільшує відсоток своєчасно виконаних завдань. Наприклад, у рамках пілотних проєктів в українських ЗВО (Запорізький національний університет, Буковинський державний медичний університет) використання платформ Kahoot!, Classcraft та Moodle з плагінами гейміфікації дозволило підвищити середню відвідуваність онлайн-занять на 18-22 % та покращити середній бал на 0,4-0,7 за 12-бальною системою.

Важливим аспектом є поєднання гейміфікації з сучасними цифровими освітніми платформами (LMS Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams for Education), що дає змогу автоматизовано відстежувати прогрес студента, формувати персоналізовані траєкторії навчання та забезпечувати прозорість оцінювання. Водночас ефективність гейміфікації значною мірою залежить від психолого-педагогічної компетентності викладача: механічне перенесення ігрових елементів без урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів може призвести до зворотного ефекту – зростання екстринсичної мотивації та зниження внутрішньої [3].

Серед викликів впровадження гейміфікації в українських ЗВО слід виокремити: недостатню цифрову грамотність частини викладацького складу, обмеженість ліцензійного програмного забезпечення, а також ризик «перегейміфікації», коли надмірна конкуренція викликає тривожність у студентів з низькою самооцінкою. Для подолання цих бар'єрів рекомендується поетапне впровадження: від окремих гейміфікованих завдань до комплексних курсів, поєднане з навчанням викладачів та моніторингом психоемоційного стану студентів [4].

Отже, гейміфікація є перспективним інструментом цифрової трансформації вищої освіти України, який дозволяє не лише підвищити внутрішню мотивацію студентів, а й сформувати компетентності XXI століття: критичне мислення, саморегуляцію, командну взаємодію. Її системне застосування в поєднанні з компетентнісним підходом та принципами інклюзивності створює підґрунтя для переходу до персоналізованого, мотивуючого та емоційно комфортного освітнього середовища, що відповідає викликам євроінтеграції та потребам інноваційної економіки.

Література

1. Качан Б. М. Гейміфікація в системі новітніх технологій навчання іншомовної компетентності студентів медичних вищих навчальних закладів. *Народна освіта*. 2017. № 3–4. С. 45–50. URL: https://www. narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4865

2. Ryan R. M., Deci E. L. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York: Guilford Press, 2017. 756 p.

3. Українські науковці дослідили ефективність гейміфікації у вищій освіті. Sci314 | Наука 314. 2025. URL: https://sci314.com/news/ukrainski-naukovtsi-doslidyly-efektyvnist-heimifikatsii-u-vyshchii-osviti/

4. Ratinho E., Martins C. The role of gamified learning strategies in student's motivation in high school and higher education: a systematic review. Heliyon. 2023. Vol. 9, iss. 8. e19033. DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e19033

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІНИ

Дем'янчук Ю.В.,
доктор юридичних наук, доцент,
старший викладач кафедри педагогіки і
психології Комунального закладу
Київської обласної ради „Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж", м. Біла Церква

Вступ. Сьогодні, в Україні, на жаль, нестабільна воєнна, політична й економічна ситуація, а саме з квітня 2014 року та по 01 травня 2018 року відбувалась Антитерористична операція (АТО), а відтоді і до 24 лютого 2022 року – Операція об'єднаних сил (ООС) на території Донецької і Луганської областей, з 24 лютого 2022 року введено воєнний стан по всій території України (адміністративно-правовий режим). У сучасних умовах, коли відбувається реформування економічної і політичної систем суспільства та формується правова держава, актуальність питання досудового порядку та виокремлення значень урегулювання господарських спорів під час воєнного стану в Україні. Адже, в умовах воєнного стану, окупації Донецької і Луганської областей, анексії Криму, найбільше страждає правова діяльність

нашої держави, дотримання законів України та функціонування у правовому полі в цілому.

На тлі вищевикладеного, слід зазначити, що мета нашої праці полягає в аналізі нормативно-правової моделі врегулювання спору в господарському судочинстві: правові підстави, порядок й особливості в період воєнного стану в Україні.

Багато вітчизняних вчених досліджували та розглядали у своїх працях важливі питання, що стосуються досліджуваної проблеми, зокрема, С. О. Короєда, Ю. В. Білоусова, С. С. Бичкової, О. В. Гетманцева, К. В. Гусарова, В. В. Комарова, Н. Ю. Сакари, Ю. Д. Притики, Г. П. Тимченка, С. Я. Фурси й інших науковців України.

Виклад основного матеріалу. У межах даної праці варто звернути увагу лише на одній, проте ключовій новелі здійснення правосуддя. Саме тому, результатом здійсненого процесу вбачається усвідомлення кожною стороною вирішення правового конфлікту справедливості прийнятого рішення, що поступово, однак, істотно впливатиме на розвиток культури злагоди в суспільстві, на противагу культурі претензій, позовів і звинувачень [1].

Другорядним, проте бажаним наслідком для судової системи є також розвантаження судів. Ідеться про запровадження на конституційному рівні ідеї правосуддя компромісу та соціального миру [3], згідно з якою першочерговими є завдання із примирення сторін, а не вирішення спору. У разі недосягнення примирення, Конституція України закріплює поширення юрисдикції судів на будь-який спір. Отже, питання, пов’язані із застосуванням досудових способів урегулювання господарських спорів (конфліктів) і примирних процедур у господарському процесі, є предметом активного наукового дослідження. Відомий український правник Ю. Д. Притика застосування примирних процедур називає підходом до вирішення юридичних конфліктів із позиції інтересів. Такий спосіб ґрунтується на з’ясуванні та врахуванні взаємних інтересів сторін і спрямований на досягнення взаємовигідної угоди, внаслідок якої жоден учасник конфлікту не програє. У межах даного підходу у світі сформувалася практика застосування альтернативних способів вирішення спорів [3].

Вони постають як заміна офіційному правосуддю в судовій системі держави. У західній правовій доктрині їх називають ADR (alternative dispute resolution) [3]. Тому, право на судовий захист не втрачається, а, навпаки, оптимізується часовими та майновими межами через запровадження альтернативних способів урегулювання спорів. Буквальний зміст даної конституційної норми відсилає до необхідності законодавчого закріплення різних процедур обов’язкового досудового порядку врегулювання спору, найпоширенішим із яких є медіація. Водночас останні законодавчі зміни (станом на середину 2018 року) унаслідок судово-конституційної реформи засвідчують, що законодавець не поспішає приймати спеціальний Закон, що врегульовував би принципи, підходи та порядок медіації в Україні, попри чималу кількість варіантів законопроектів, зареєстрованих у Верховній Раді України. Прагнення України довести свою приналежність до Європейських демократичних держав, а також суспільно-політичні зміни на найвищому

державному рівні, що розпочато із 2013 року та які тривають досі, зумовили необхідність концептуального реформування різних сфер соціального життя українського суспільства. Найбільш очікуваною та такою, що вже втілена в життя, стала судово-конституційна реформа, що запровадила істотні зміни в системі судоустрою та конституційних засад здійснення правосуддя на інституціональному рівні України. Системні зміни до процесуального законодавства України, зокрема викладення процесуальних кодексів (цивільне, адміністративне та господарське судочинство) в новій редакції, закріпили можливість реалізувати право особи врегулювати спір іншим шляхом, ніж судовий процес, уже після подання позовної заяви та в межах процесу [2].

Оговтавшись від підступного удару російської агресії, Український бізнес розпочав відновлення, а подекуди – відродження з попелу. Це, зі свого боку, пролило світло на дещо забуті та менш пріоритетні проблеми, пов'язані з невиконанням зобов'язань, спричинених війною в Україні. Як відомо, низка факторів досі негативно впливає на роботу судів, ускладнюючи розгляд справ та вирішення спорів судовим шляхом. А відтак компанії дедалі більше обирають швидші, зрозуміліші та доступніші способи врегулювання – переговори та медіацію [1].

Запровадження воєнного стану на території України суттєво не змінило позасудові способи врегулювання спорів, оскільки їх застосування залежить здебільшого від бажання сторін і не прив'язане до діяльності третіх сторін або державних органів. Однак зміни позначилися на тактиці ведення переговорів. Щоденний стрес керівника чи власника бізнесу в умовах війни: кризовий менеджмент, надзусилля для утримання бізнесу „на плаву", відсутність доходу, подекуди перебування під окупацією та пошкодження чи навіть повне знищення активів компанії і втрата працівників. І після безперервного перебування (протягом пів року) в такому стані власник бізнесу чи його керівник зіштовхується з ще одним серйозним викликом – переговорами щодо стягнення заборгованості або врегулювання іншого якогось спору. І тоді будь-який додатковий тиск на такий „оголений нерв" може стати останньою краплею, що назавжди розірве партнерські відносини й унеможливить досягнення бажаного результату як взаємовигідного компромісу для обох сторін. А тому завжди треба пам'ятати про ймовірну подальшу співпрацю, свою ділову репутацію та, звичайно, про партнерські відносини з контрагентами, а також керуватися раціональною логікою під час урегулювання спорів. Усі вимоги стосовно тих чи інших зобов'язань мають бути обґрунтованими, а пропозиції для вирішення спору – підготовленими. Необхідно знати та розуміти свого контрагента не лише як бізнес, а й персонально, розуміти настрій і психологію саме людини, яка безпосередньо бере участь у переговорах. Знання таких особливостей дасть змогу одразу зрозуміти, чи дійсно ваш партнер налаштований саме на вирішення спору, чи зможе він раціонально сприйняти запропоновані варіанти врегулювання, чи, можливо, це просто марне витрачання часу [3].

Висновок. На основі вищевказаного можна дійти висновку, що обов'язково варто пам'ятати про «рамку вигоди». Урегулювання спорів у досудовому порядку завжди передбачає пошук компромісу. Особливо нині, під

час застосування кризового менеджменту кожною українською компанією та намагань зменшити витрати, варто продемонструвати рамку вигоди для свого контрагента. Це може бути згода з деякими несуттєвими для однієї сторони, але важливими для контрагента вимогами, надання знижки або реструктуризації заборгованості зі зручним і реальним для виконання графіком. Такий жест не лише збереже відносини між компаніями, але й позитивно вплине на результати врегулювання спору в Україні. Саме тому, ретельна підготовка, правильний підхід до ініціації і проведення переговорів, знання свого контрагента, всебічне сприяння та пошук компромісів є запорукою успіху для швидкого й ефективного врегулювання спору під час воєнного стану в Україні в цілому.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. Дата оновлення: 28.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 07.10.2025).

2. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Годяк А. І. Науково-практичний коментар до Глави 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.

3. Demianchuk Yu., Savchenko L., Subbot A. Influence of corruption on the economic development of Ukraine in terms of reformation: a retrospective analysis. *Baltic Journal of Economic Studies.* Riga: Publishing House „Baltija Publishing", 2018. Vol. 4, № 3 June. P. 276–282.

ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ

Романченко І.Г.
кандидат історичних наук,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Враховуючи швидкі темпи впровадження та використання штучного інтелекту (ШІ) у всіх сферах людського життя, особливо в освіті та науці, доцільно вивчати нові (постійно оновлювані) можливості ШІ для підвищення рівня надання освітніх послуг та наукових досліджень, а також критично відбирати та використовувати інструменти та сервіси ШІ в освітній та науковій діяльності.

Незважаючи на те, що системи ШІ – відносно новий інструмент в освіті, з'явилося багато досліджень вітчизняних вчених та науковців зарубіжжя проблем їх використання в освіті. Результати досліджень доводять, що системи штучного інтелекту мають високий потенціал використання у освіті. Зокрема, особлива увага приділена проблемі викликів і ризиків, що пов'язані з їх застосуванням. Як зазначено у звіті Виконавчого агентства Європейської освіти та культури Європейської Комісії (EACEA), для забезпечення відповідального використання в освітніх установах систем і технологій ШІ важливо усвідомлювати баланс, що необхідно досягти між використанням переваг ШІ та

оцінкою й уникненням потенційних ризиків, забезпеченням того, щоб гарантувати людський нагляд та зберегти людські цінності [2].

В Інституті цифровізації освіти НАПН України відбувається поступове впровадження і використання сервісів ШІ в процесі викладання навчальної дисципліни «Інформаційно-комунікаційні технології навчання, управління та підтримки науково-освітніх досліджень». Автори публікації зазначають, що використання сервісів ШІ відбувається в основному без застосування методів або методичних рекомендацій, на більш інтуїтивному рівні, тому на часі розробка та обґрунтування методичних принципів використання сервісів ШІ у процесі навчання [1].

ШІ – це здатність комп'ютерної програми виконувати операції, що потребують людського інтелекту. Вона може вирішувати складні проблеми, приймати рішення, вести розмови та самостійно виконувати різні операції.

У сучасну цифрову епоху інструменти ШІ революціонізують те, як студенти навчаються та досліджують (ведення конспектів, допомога в наукових дослідженнях, автоматизація рутинних завдань, оптимізація продуктивності). Головне – правильно обрати інструмент, який відповідатиме їх потребам, буде вдосконалювати методи навчання, сприяти онлайн-навчанню, надавати доступ до високоякісних ресурсів, залучати у цифрове середовище.

Будь-яка платформа навчання на основі ШІ використовує алгоритми машинного навчання для автоматизації завдань, покращення доставки контенту та отримання корисної аналітики. Це заощаджує час, а також допомагає забезпечити швидке та ефективне індивідуальне навчання.

На відміну від статичних систем, заснованих на правилах, платформи на базі ШІ постійно навчаються на тому, як студенти взаємодіють із контентом. Це означає, що рекомендації та аналітика ефективності відображають як минулу поведінку, так і адаптуються в режимі реального часу в міру прогресу студентів.

Функції, яким слід надати пріоритет у платформі навчання з ШІ:

- Створення контенту на основі штучного інтелекту.
- Автоматизована реєстрація та переатестація.
- Розумні сповіщення та підказки.
- Прогнозна аналітика.
- Панелі інструментів та звіти в режимі реального часу.
- Функції доступності та мови з підтримкою штучного інтелекту (автоматичний переклад контенту, налаштування складності та забезпечення готовності до використання на мобільних пристроях для розподілених команд) [4].

Кріпеш Адвані – експерт з цифрових інструментів. Він купує, тестує та оглядає SAAS-інструменти для малого бізнесу. Маючи понад 10 років досвіду в галузі технологій, Кріпеш Адвані пропонує їх змістовні огляди, в тому числі і для використання в освіті. Його контент широко споживається, обслуговуючи мільйони користувачів щомісяця. Кріпеш рекомендує 19 найкращих інструментів ШІ для студентів:

Назва інструменту ШІ	Рекомендації щодо використання	Безкоштовна версія
ChatGPT	ШІ-письмо	Безлімітний
Grammarly	Граматика та редагування	300 документів або 150 тис. слів/місяць
Quillbot	Перефразування	125 слів за раз
Google Gemini	Дослідження	Безлімітний
ChatPDF	Дослідження	3 PDF-файли та 50 запитань/день
Natural Readers	Текст у мовлення	4 тисячі символів на день
Mubert	Текст у музику	25 треків/місяць
Doctrina AI	Навчання	Доступ до нотаток та тестів
Tutor AI	Навчання	3 запити/місяць
AskCodi	Кодування	50 кредитів/місяць
Hocoos	Створення веб-сайту	Обмежена налаштування
Kickresume	Створення резюме	Немає завантажень
Microsoft Copilot Designer	Генерація мистецтва зі штучним інтелектом	100 зображень/день
Replika	Персональна допомога	Безлімітний чат
ElevenLabs	Генерація голосу зі штучним інтелектом	10 тис. символів/місяць.
BypassGPT	Гуманізація контенту зі штучним інтелектом	125 слів за раз
Otter AI	Стенограма та короткий зміст зустрічі	300 хвилин транскрипції/місяць
PDF AI	Чат із PDF-файлом	500 запитань щомісяця
Gamma AI	Презентація ШІ	400 кредитів штучного інтелекту

Джерело: Kripesh Adwani. 19 Best AI Tools for Students in 2025 (Mostly FREE). *Kripesh Adwani.* 2025. October 1. URL: https://kripeshadwani.com/best-ai-tools-for-students/ (дата звернення: 15.11 2025).

Основні можливості використання інструментів ШІ для студентів включають: персоналізацію навчання; підвищення мотивації за рахунок зіставлення індивідуального контенту з індивідуальними інтересами та потребами; індивідуальну підтримку, покращення навичок цифрової грамотності, зокрема у реалістичних симуляціях; автоматичне створення та осмислення контенту.

Для викладачів можливості систем ШІ можуть сприяти: підвищенню рівня успішності студентів, допомоги у виборі завдань та інструкцій; розуміння прогресу студентів, виявлення проблем у навчанні та їх запобігання; підвищенню ефективності організації навчальної діяльності, зокрема, автоматичній перевірці робіт студентів, обробці результатів, поширенню

навчальних матеріалів, автоматичному підведенню підсумків, оцінці та вдосконаленню навчальної діяльності тощо.

Таким чином, серед ключових проблем, пов'язаних з використанням інструментів ШІ в освіті, можна виділити питання етики, забезпечення конфіденційності та безпеки, недостатній рівень формування цифрової компетентності в аспекті ШІ, фрагментацію освітньої та науково-методичної підтримки впровадження ШІ в освітній процес (рекомендації, методи, моделі тощо).

Література

1. Бруяка А., Коваленко В., Мар'єнко М. Досвід впровадження штучного інтелекту в процес викладання дисципліни «Інформаційно-комунікаційні технології навчання, управління та підтримки науково-освітніх досліджень». *Перспективи та Інновації Науки*. 2024. № 4 (38). URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/10685/10743 (дата звернення: 15.11 2025).

2. Гриценчук Олена. Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2024. Вип. 10. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743864/1/123-Article%20Text-371-1-10-20241129%203.pdf (дата звернення: 15.11 2025).

3. Kripesh Adwani. 19 Best AI Tools for Students in 2025 (Mostly FREE). *Kripesh Adwani.* 2025. October 1. URL: https://kripeshadwani.com/best-ai-tools-for-students/ (дата звернення: 15.11 2025).

4. 7 Best AI-Powered Learning Platforms in 2026. *D2L*. 2025. Jul 09. URL: https://www.d2l.com/blog/ai-learning-platforms/ (дата звернення: 15.11 2025).

КЕЙС-МЕТОД ЯК ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Плівачук К.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
кадрів», м. Біла Церква

Пріоритет життєвих цінностей сучасного буття вимагає від викладача застосування основних інновації в освіті, пов'язаних з використанням активних методів навчання. Це дає змогу формувати сьогоднішню особистість в освітньому процесі, розвиваючи в ній творчу активність.

Освітній процес у закладах освіти організовується на основі взаємодії, де здобувачі освіти навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми, отримують відповідну інформацію, враховують альтернативні думки, приймають певні рішення, беруть участь у дискусіях, дебатах, диспутах, вчаться спілкуватись з однолітками.

У сьогоднішньому освітньому процесі дуже поширена кейс – технологія. Кейс (від англ. case – випадок) – сукупність навчальних матеріалів, в яких сформульовані практичні проблеми, які передбачають колективний або індивідуальний пошук їх вирішення.

Зазначимо, що кейс-метод, на відміну від традиційних методів викладання, є способом пізнання, що характеризується тісною взаємодією всіх учасників освітнього процесу і націленим не тільки на підвищення рівня знань, умінь, навичок здобувачів освіти, але й на розвиток різноманітних творчих здібностей та практичних можливостей.

Визначаючи ступінь важливості застосування викладачем кейс-методу з однієї сторони стимулює навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, формує позитивну мотивацію до навчання, забезпечує високу ефективність навчання, активізує «пасивних» і невпевнених у собі учнів, формує певні особистісні якості, а з другої – дає можливість самому викладачу самовдосконалюватися, оновлювати власний творчий потенціал, по-іншому мислити і діяти.

Суть кейс-методу в тому, що здобувачам освіти пропонується для осмислення реальна життєва ситуація, опис якої не тільки відображає яку-небудь практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні даної проблеми.

Кейси класифікують:

- практичні кейси, які відображають реальні життєві ситуації;
- навчальні кейси, що відображають типові ситуації, з якими найчастіше зіштовхуються фахівці в процесі своєї професійної діяльності;
- науково-дослідні кейси, орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності
- ілюстративні навчальні ситуації – кейси, мета яких – на певному практичному прикладі навчити здобувачів освіти алгоритму прийняття правильного рішення в певній ситуації; ·
- навчальні ситуації – кейси з формуванням проблеми, діагностування ситуації і самостійне прийняття рішення із зазначеної проблеми;
- навчальні ситуації – кейси без формування проблеми, проблема чітко не виявлена, пошук альтернативних шляхів її вирішення з аналізом;
- прикладні вправи, в яких описується конкретна сформована ситуація, пропонується знайти шляхи виходу з неї, мета такого кейса – пошук шляхів рішення проблеми.

За структурою кейси поділяють на:

- структурований кейс - дається мінімальна кількість додаткової інформації, при роботі з ним здобувач освіти повинен застосувати певну модель, формулу;
- існує оптимальне рішення;
- великі неструктуровані кейси - інформація дається дуже докладна, в тому числі і абсолютно непотрібна, а найнеобхідніші для розгляду відомості можуть бути відсутніми;
- здобувач освіти повинен знайти такі «каверзи» і впоратися з ними;
- «маленькі нариси» - вони знайомлять тільки з ключовими поняттями і при їх розгляді здобувач освіти повинен спиратися ще й на власні знання;
- кейси-першовідкривачі - від здобувачів освіти вимагається не тільки застосовувати вже засвоєні теоретичні знання та практичні навички, запропонувати щось нове.

Таким чином, ситуаційна вправа або кейс – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає здобувачам освіти:

- глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення;
- отримати грунт для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез;
- пробудити інтерес, підігріти зацікавленість, заохотити мислення та дискусію;
- отримати додаткову інформацію, поглибити знання;
- переконатися у поглядах;
- розвинути і застосувати аналітичне і стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички;
- поєднати теоретичні знання з реаліями життя, перетворити абстрактні знання у цінності і вміння здобувача освіти.

Слід зазначити, що в наукових працях учених Ш.А. Амонашвілі, В.В. Давидова, І.П. Подласого, В.Ф. Шаталова, Л. Реана, Е.Н. Ільїна, Ю.К. Чабанського, І.Я. Лернера, В.В. Раєвського, М.Н. Скаткіна та інших учених визначено широкий спектр застосування кейс-методу, його соціальні та емоційні аспекти, його комплексної взаємодії теорії та практики у освітньому процесі.

Важливим засобом в сучасному освітньому процесі є використання різнх форм інтерактивного навчання, зокрема дискусія, презентація, «мозкова атака», ділові ігри, метод «круглого столу», ролеві ігри, тренінги, проєктування, моделювання педагогічних ситуацій, кейси. Але найбільш ефективною формою інтерактивного навчання у освітньому процесі є кейс-метод. Вважаємо, що кейс-метод є провідним компонентом системи освіти у застосуванні дидактичного циклу навчання, практичної освіти.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити теоретичне узагальнення застосування інтерактивних методів навчання. Інтерактивне навчання у праці О. Пометуна – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, що має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними.

Термін «інтерактивний» (з англійської inter – взаємний, akt – діяти) означає здатний до взаємних дій, діалогу, співпраці, Інтерактивні технології навчання є формування самодостатніх особистостей із шкільної парти учнівської молоді.

Метод кейсів, яки належить до інтерактивних методів, є методом активного, проблемного, ситуативного аналізу й має широке застосування в практиці навчання в закладах освіти.

Метод-кейс є універсальним методом. Викладачі можуть застосовувати його практично на будь якому етапі заняття, оскільки одну і ту ж проблемну ситуацію можна подати по-різному, в залежності від завдань, які ставить викладач.

Крім цього, цікавими є кейси (ситуаційні вправи). На таких заняттях викладачі пов'язують з проблемою чи ситуацією, що існувала або існує, яка

має якесь попереднє вирішення, або її вирішення є необхідним і нагальним, а тому потребує аналізу. Звернемо увагу, що кожна з проблем або ситуація, що розглядаються в кейсі, має відповідати чотирьом умовам:

- кейси мають бути реалістичними та зв'язаними з матеріалом, що вивчається;
- ситуаційні вправи пропонують розгляд конкретних умов;
- кейси пропонують шляхи реалізації у вирішенні проблем;
- кейси вдосконалюють практичні навички, спрямовують на пошук відповідних шляхів, використовують специфічні інструменти та поняття.

Отже, кейс-метод навчає здобувачів освіти аналізувати та розробляти програми дій, що, у свою чергу, мотивує їх до правильної поведінки в той час, коли настане момент діяти в реальній ситуації.

Крім цього, кейс-метод навчає здобувачів освіти аналізувати, розробляти план дій в реальній ситуації,щодо активного вирішення проблеми.

Процес розв'язання пізнавальних завдань починається з формулювання запитання, яке потрібно визначити, виходячи з конкретних умов проблемної ситуації. Таке формулювання запитання – одне найбільш складних етапів у процесі розв'язання завдання. Розв'язання завдань ситуації може перетворитися в творчий процес. Розв'язання завдань вимагає від здобувача освіти допитливості, почуття нового, наполегливості, винахідливості. Адже від здобувача освіти залежить ефективність пізнавальної діяльності, загальна культура розумової праці.

Окрім цього, подивимося на навички, які розвиває кейс-метод у здобувачів освіти:

аналітичні (уміння відрізняти дані від інформації, класифікувати, виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти та добувати її, мислити чітко й логічно);

практичні (формування на практиці навичок використання теорії, методів та принципів);

творчі (генерація альтернативних рішень);

комунікативні (уміння вести дискусію, переконувати, використовувати наочний матеріал та інші медіа засоби, кооперуватися в групи, захищати власну думку, переконувати опонентів, складати короткий та переконливий звіт);

соціальні (оцінка поведінки людей, уміння слухати, підтримувати в дискусії чи аргументувати протилежні думки, контролювати себе тощо.

Варто зазначити, що кейс-метод є демократичним методом, що не допускає жодних обмежень, окрім тих, які задані ситуацією, яка не має однозначних рішень, що дає можливість здобувачам освіти діяти самостійно. Однією з найбільщ активних і творчих форм залучення здобувачів освіти є те, що особистість повинна володіти всебічним і цілісним баченням ситуації.

Кейс-метод – це цілий інформаційний комплекс, що дає змогу провести аналіз ситуації і вибрати оптимальний спосіб її вирішення на основі реальних фактів. Важливе значення для здобувачів освіти є те, що джерелом знань стає

не викладач-інформатор, а власна їх активність, спільна колективна розумова діяльність із генерування ідей.

Незважаючи на широке застосування кейс – методу в освітньому процесі, варто зауважити, що відбувається інтеграція основних положень колективного розумового підходу, вдосконалення особистості у формуванні компетентностей , що виходять за межі навчального простору.

Вважаємо, що заклади освіти повинніу освітньому процесі застосовувати кейс-метод. Виходячи з практичного досвіду, можемо стверджувати, що ефективність навчання за допомогою кейс-методу очевидна. Здобувачам освіти надається можливість активізувати свої здібності, творчо мислити, вирішувати практичну ситуацію, що викликає інтерес до процесу навчання.

Чільне місце у застосуванні технології кейс-методу надається педагогу, який може знайти різні ситуації для "кейсів", що принесе відчутні плоди.

Таким чином, застосування кейс – методу уможливило впровадження інноваційних методів та технологій в освітній процес і він сьогодні є одним із затребуваних інтерактивних методів навчання здобувачів освіти.

Література

1. Інтерактивні методи викладання дисципліни : навч. посіб. / О. О. Чуб. К.: КНЕУ,2009. 326 С.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ.: Либідь, 1997. 374с.

3. Гребенькова Г. В. Кейс-метод у професійному навчанні. URL: http://www.nmc.od.ua/wpcontent/uploads/2011/01/

4. Мариновська О.Я. Педагогічна інноватика. Менеджмент інновацій: навч.-метод. посіб./ Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504с.

5. Освітні технології. / Ред. О. М. Пєхота. Київ.: А.С.К., 2002. 256 с.

6. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Навчальний посібник. Київ.: Просвіта, 2000. 368 с.

7. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: Теорія, практика, досвід: Метод. посібник. Київ. 2002. 144 с.

8. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С. О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ.: ВД «ЕКМО», 2011. 320 с.

9. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. Київ.: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.

НАСТУПНІСТЬ У МУЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДИТИНИ ЯК ФАКТОР ЇЇ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ

Панченко М.Г.,
викладачка кафедри педагогіки і психології
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», м. Біла Церква

У сучасних умовах проблема забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою набула особливої важливості. Цей процес потребує наявність тісної взаємодії між освітніми процесами: програми дошкільної

освіти повинні враховувати майбутні навчальні потреби вихованців, а початкова ланка освіти має базуватися на знаннях і навичках, отриманих дітьми в закладах дошкільної освіти.

Закон України «Про освіту» визначає, що серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності основне місце займає гуманізм, цілісність і наступність системи освіти [4].

На думку німецького педагога Й. Ф. Гербарта, принцип наступності означає тісний взаємозв'язок між етапами та рівнями розвитку. Наступність полягає у збереженні окремих або всіх характеристик процесу розвитку під час переходу від одного рівня до наступного, тим самим забезпечуючи основу для подальших кроків.

О. Савченко вважала наступність одним із принципів освіти, який передбачає зв'язок та узгодженість мети, змісту, організаційно-методичного забезпечення етапів освіти, які межують один з одним (дошкілля – початкова школа – основна школа) [6].

Як зазначає Т. Поніманська, наступність розглядається як основа для забезпечення безперервності в навчанні, як врахування в освітньому процесі вже сформованих у дітей знань, умінь і навичок та спрямування їх на подальший розвиток [3].

У своїх працях С. Матвієнко звертає увагу на головні засади наступності у музичному вихованні як процесу реалізації принципу неперервності освіти шляхом забезпечення цілісності процесу навчання і виховання старших дошкільників та молодших школярів [2].

У наукових дослідженнях музичне виховання розглядається у двох значеннях: широкому та вузькому. У широкому значенні – це процес, який допомагає формувати і духовні якості особистості, моральні та естетичні цінності, і уміння розуміти та оцінювати навколишній світ через музику. У такому значенні музичне виховання визнається частиною загального виховання людини. У вузькому значенні музичне виховання спрямовується на розвиток здатності особистості сприймати музику через різні види діяльності, на формуванні музичних здібностей та вміння сприймати емоційно і виразно виконувати музику. У такому сенсі музичне виховання розуміється як процес формування музичної культури особистості. Результатом цього процесу є сформованість певного рівня музичної культури дитини, що важливо для її загального розвитку та виховання.

Важливу роль музичне виховання відіграє як у соціально-моральному та загальному розумовому розвитку дітей, так і у формуванні їхніх естетичних почуттів. Обговорення музичних творів має значну пізнавальну цінність, оскільки учителі та учні аналізують через музичний супровід різноманітні життєві ситуації, знаходять спільне та відмінне у їх перебігу. Вивчення та використання відповідних музичних термінів і виразів, що описують певні почуття та емоції, отриманні у процесі слухання музики, допомагає дітям збагачувати власний словниковий запас.

Я. А. Коменський вважав, що музика має значний вплив на формування особистості дитини, він наголошував на важливості музичного виховання дітей з раннього віку. На його думку, музичне виховання допомагає розвивати не

лише інтелектуальні, а й емоційні та моральні якості дитини, забезпечуючи її всебічний розвиток [1].

У свою чергу, видатний український педагог В. Сухомлинський стверджував, що наступність в музичному вихованні полягає у врахуванні рівня музичного розвитку дитини, з яким вона прийшла до школи, і опорою на нього у процесі подальшого навчанні [7].

Принцип наступності є одним із основних принципів сучасної дидактики, який в педагогічній літературі визначається як принцип, що забезпечує зв'язок та узгодженість між цілями, змістом, організаційно-методичним забезпеченням різних етапів освіти, що є взаємопов'язаними. А серед принципів сучасного музичного виховання увага акцентується на важливості таких правил, як: врахування індивідуальних та вікових особливостей кожної дитини, заохочення до активності та самостійності, інтеграція виховних, освітніх і розвивальних компонентів, а також зв'язок освітнього процесу з реальним життям [5].

Таким чином, принцип наступності в музичному вихованні дітей реалізується через взаємозв'язок різних етапів індивідуального розвитку, що полягає в збереженні та збагаченні основних характеристик особистості при переході від одного етапу до іншого. Це означає, що базові елементи музичного виховання, які є важливими для подальшого розвитку особистості, переносяться на наступний рівень, гарантуючи поступовий і цілісний процес музичного навчання та загального розвитку особистості дитини.

Література

1. Коменський Я.А. Велика дидактика. *Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія*: Навчальний посібник / Заг. ред. Є. І. Коваленко. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. С 100-183.

2. Матвієнко С.І. Музичне виховання дошкільників в умовах передшкільної освіти. *Передшкільна освіта : теорія та практика* : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 183 с.

3. Половіна О. А., Ліпчевська І. Л. Наступність дошкільної освіти та нової української школи. *Інноватика у вихованні.* 2018. С. 203-214. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24598/.

4. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2017, № 38-39, С. 380. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 р. N 988-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text.

6. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти. *Дошкільне виховання*. 2000. № 11. С. 4-5.

7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину: вибрані твори. Том 5. Київ : Радянська школа, 1977. С. 239-255.

ОСВІТА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Товт І.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
КЗ КОР Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж, м. Біла Церква
Маркитан К.В.,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
КЗ КОР Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж, м. Біла Церква

Сьогодні реформування освіти показує стан у державі, яке зумовлює шлях соціально-економічних перетворень та впровадження освітніх інновацій відповідно до моделі соціального устрою. Всі діти, не залежно від стану здоров'я, мають право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових дітей. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками. В Україні законодавчо визнано право дітей з особливими освітніми потребами на навчання у закладах за місцем проживання. Держава повинна забезпечувати права своїх громадян та дотримуватись міжнародних зобов'язань, пов'язаних з ратифікацією Україною Конвенції ООН «Конвенція про права осіб з інвалідністю». У статті 24 «Освіта» цієї конвенції зазначено, що держави - учасниці конвенції повинні впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях системи освіти [1, с.57].

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Нині вітчизняні науковці А. Колупаєва, В. Снігульська, В. Шинкаренко та педагоги-практики Г. Войтенко, Л. Івахненко, В. Кулик та інші, активно працюють у напрямку розвитку концепції ефективної інклюзивної школи.

Інклюзія передбачає пристосування закладів освіти та їх загальної освітньої філософії й політики до потреб усіх дітей – як обдарованих, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент дітей і диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби всіх груп і категорій.

Особливі освітні потреби передбачають такі види потреб, що виходять за межі загальноприйнятої норми й залежать від розумової, фізичної недостатності або певних труднощів, які пов'язані з навчанням і вихованням дітей та потребують спеціальної медико-соціальної й психолого-педагогічної уваги й послуг для можливостей розвитку їх особистого потенціалу.

Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань

освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

В основі терміну інклюзивна освіта лежить соціальна модель розуміння інвалідності, яка трактує інвалідність, як результат взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров`я, і бар`єрами, що існують у зовнішньому середовищі і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Соціальна модель розуміння інвалідності стала альтернативою медичній моделі, яка в першу чергу була спрямована на корекцію розвитку осіб з особливостями психофізичного розвитку чи осіб з особливими потребами.

Ставлення до осіб з проблемами розвитку має певну історію розвитку яка співвідноситься з теоретичними суспільно-соціальними моделями, які формувались у процесі розвитку суспільства і були зумовлені ідеологічними установками, громадською думкою та системою соціально-політичного устрою певного проміжку часу в історії становлення держави:

Медична модель (сегрегація) – початок ХХ століття – середина 60 років ХХ століття. Розуміння людини з проблемами розвитку, що це хвора людина, яка потребує довготривалого догляду і лікування, що найкращим чином може здійснюватися тільки у спеціальних закладах.

Модель нормалізації (інтеграція) – середина 60-х років – середина 80-х років ХХ століття. В цей період стає нормою процес інтеграції дітей з особливостями розвитку в середовище звичайних однолітків. Дитина з особливостями розвитку – людина, яка розвивається та здатна освоювати різні види діяльності; суспільство має визнавати це і забезпечувати умови життя, максимально наближені до загально прийнятої норми.

Соціальна модель (інклюзія) – середина 80-х років ХХ століття – теперішній час. Спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь своїх громадян у здійсненні їхніх прав і надавало їм таку можливість. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію та одночасно створює відповідні умови для отримання якісної освіти для таких дітей. Інклюзивна освіта визнає, що всі діти можуть повноцінно навчатися, а їх відмінні особливості гідні поваги та є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчально-виховного процесу [2,с.117].

Отже, інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті, це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. При визначенні сутності інклюзії, важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості:

Інклюзія – це процес. Важливо тут зазначити, що інклюзія має розглядатись як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей та дорослих.

Інклюзія пов’язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.

Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. Присутність – розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі; участь – позитивний досвід, який набуває дитина у процесі навчання; досягнення – комплексний результат навчання упродовж навчального року, а не лише результати тестів та екзаменів.

Інклюзія передбачає певний наголос на групи дітей, які підлягають ризику виключення або обмеження в навчанні та визначає моральну відповідальність перед такими групами й гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

Мета інклюзії в освіті полягає у ліквідації соціальної ізольованості (виключення), що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності, освіта є одним з основоположних прав людини й основою для більш справедливого суспільства.

«Індекс інклюзії», який був розроблений у 2006 році британськими вченими Мелом Ейнскоу та Тоні Бутом за участю групи британських педагогів, батьків, працівників управлінь освіти, учених і представників громадських організацій людей з інвалідністю. На сьогодні «Індекс інклюзії» перекладений на 34 мови й використовується у 15 країнах світу. У 2011 році «Індекс інклюзії» був перекладений на українську мову і, після його апробації, був схвалений для використання у дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України Науково-методичною комісією з професійної педагогіки, психології та змісту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

«Індекс інклюзії» – це добірка практичних матеріалів, спрямованих на планування дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу. Матеріали Індексу інклюзії сприяють розвитку навчального закладу, надають суттєву допомогу в самостійній розробці кроків, що ведуть до створення інклюзивного середовища в навчальному закладі та забезпечують досягнення всіма дітьми максимально високих результатів, просування демократичних цінностей і практик не тільки у навчальних закладах, а й у місцевих громадах [3,с.85].

Відповідно, інклюзивний навчальний заклад – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі. Основні принципи інклюзивної навчального закладу: всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; заклади мають визнавати й враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання; забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розробки стратегії

викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Література

1. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. К : «А.С.К.», 2012. 308 с.
2. Колупаєва А.А. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Київ : АТОПОЛ, 2015 . 136 с.
3. Патрикеєва О. О. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: О.О. Патрикеєва, Н.З. Софій, І.В. Луценко, І. П. Василашко. Під заг. ред. В. І. Шинкаренко. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. 96 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ДАНИХ ЗАСОБАМИ АЛГОРИТМІВ СОРТУВАННЯ ТА ПОШУКУ

Жовнірчик Л.І.,
викладач кафедри інформаційних технологій та програмування,
ВСП ЗВО Університету «Україна»
Івано-Франківська філія, м. Івано-Франківськ

У сучасній освітній системі спостерігається стрімке зростання обсягів даних — результатів тестувань, показників відвідуваності, рейтингів студентів, навчальних матеріалів та інших цифрових ресурсів. Такий інформаційний потік потребує ефективних методів обробки, структурування й аналізу, що сприятиме підвищенню якості освітнього процесу. Для цього доцільним є використання алгоритмів сортування та пошуку, які забезпечують оптимізацію роботи з великими масивами даних і підвищують ефективність освітніх інформаційних систем [1].

Метою дослідження є вивчення можливостей застосування класичних алгоритмів сортування та пошуку з метою оптимізації обробки освітніх даних. Застосування таких алгоритмів дозволяє прискорити доступ до інформації, покращити аналітичну обробку та підтримати процес ухвалення педагогічних рішень на основі об'єктивних даних [2].

Алгоритми сортування відіграють ключову роль у впорядкуванні освітньої інформації. Наприклад, сортування за середнім балом, рівнем відвідуваності або активністю студентів дає змогу оперативно виявляти групи ризику чи визначати лідерів навчального процесу. Використання ефективних алгоритмів, таких як QuickSort або MergeSort, дозволяє обробляти великі обсяги освітніх даних, зокрема результати зовнішнього незалежного оцінювання або внутрішніх рейтингів університетів [3]. Попереднє впорядкування інформації також спрощує подальшу аналітику, візуалізацію результатів і формування звітності.

Не менш важливу роль відіграють алгоритми пошуку, що забезпечують швидкий доступ до потрібних даних у великих базах освітньої інформації. Використання бінарного пошуку у відсортованих списках, наприклад за ідентифікаційним номером курсу чи прізвищем студента, значно підвищує швидкість пошуку порівняно з лінійними методами. Для складніших структур даних доцільно застосовувати хеш-таблиці або дерева пошуку (BST, AVL), які забезпечують високу ефективність при частих зверненнях до бази [4]. Окрім того, алгоритми пошуку за ключовими словами в навчальних матеріалах дозволяють адаптувати контент до індивідуальних потреб здобувачів освіти, що є важливим елементом персоналізованого навчання [5].

Практичне застосування зазначених підходів було реалізовано під час створення прототипу системи аналізу успішності студентів. У межах цієї системи сортування використовується для групування даних за критеріями (середній бал, дисципліна, семестр), а алгоритми пошуку забезпечують миттєвий доступ до профілю кожного студента або викладача. Порівняльний аналіз показав, що впровадження оптимізованих алгоритмів дозволило скоротити час обробки даних на 60–80% порівняно з наївними методами [6]. Це доводить ефективність алгоритмічної оптимізації у сфері обробки освітніх даних.

Основними перевагами використання алгоритмів сортування та пошуку є підвищення швидкодії освітніх платформ, зменшення навантаження на сервери, покращення якості аналітичних звітів та розвиток систем персоналізованого навчання [7]. Такі інструменти сприяють цифровій трансформації освіти, розширюють можливості аналітики та створюють умови для прийняття обґрунтованих педагогічних рішень.

Отже, застосування алгоритмів сортування та пошуку є ефективним напрямом оптимізації освітніх процесів. Воно забезпечує швидкість, точність і структурованість роботи з великими обсягами даних, сприяє автоматизації аналітики та розвитку освітніх технологій на основі даних (data-driven education). У перспективі інтеграція таких алгоритмів у цифрові освітні середовища стане важливою складовою забезпечення інноваційності, адаптивності та прозорості освітнього простору [8].

Література

1. Brassard G., Bratley P. Fundamentals of Algorithmics. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall Europe, 1996. 512 p.

2. Войтович І. І. Алгоритмічні методи обробки даних в освітніх інформаційних системах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. №3(89). С. 56–64.

3. Knuth D. E. The Art of Computer Programming. Volume 3: Sorting and Searching. Addison-Wesley, 2011. 784 p.

4. Goodrich M., Tamassia R. Data Structures and Algorithms in Java. Wiley, 2014. 736 p.

5. Танасійчук І. О. Алгоритми пошуку в електронних бібліотеках та освітніх порталах. *Вісник ХНУРЕ*. 2021. №2(98). С. 34–39.

6. Анісімов В. П. Оптимізація процесів обробки навчальної інформації в інформаційно-аналітичних системах ВНЗ. *Наукові записки НУ "Острозька академія"*. 2023. №4. С. 71–78.

7. Sedgewick R., Wayne K. Algorithms. 4th ed. Addison-Wesley, 2011. 955 p.

8. Петренко О. М. Цифрова трансформація освіти в контексті аналітики даних. *Освітні інновації в умовах цифровізації суспільства*. Київ: НТУУ "КПІ", 2023. С. 120–126.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ ТА БАТЬКІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ЗДОБУТТЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Корж Т.М.,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Комунального навчального закладу
КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»
м. Біла Церква

Проблема становлення партнерських відносин у різних ланках системи освіти набуває все більшої значущості й актуальності. З переходом загальної середньої освіти на нові терміни, структуру та зміст навчання актуалізується питання пошуку шляхів забезпечення цілісного розвитку особистості на різних рівнях освіти. Тому важливою умовою готовності дітей до здобуття початкової освіти є партнерська взаємодія педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи, батьків майбутніх першокласників.

На важливість партнерської взаємодії вказується у Законі України «Про дошкільну освіту» та Концепції Нової української школи. Одним із принципів освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти визнано «педагогічне партнерство сім'ї та закладу дошкільної освіти» [5], а одним з ключових компонентів формули Нової української школи є педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками» [3].

Партнерська взаємодія є процесом спільної діяльності педагогів закладу дошкільної освіти і початкової школи, вихованців, батьків у прогнозуванні результату навчально-пізнавальної діяльності в дошкільній освіті, що відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб дітей старшого дошкільного віку. Поряд із закладом дошкільної освіти і початковою школою у питанні забезпечення готовності дітей до здобуття початкової освіти важлива роль належить сім'ї.

Процес партнерської взаємодії має властивості інтегрованості й комплексності та інтерактивності. Відзначимо, що партнерська взаємодія в питанні готовності дітей до навчання в початковій школі визначається всім соціальним оточенням. Основними зовнішніми чинниками, що зумовлюють принцип комплексності та інтегрованості взаємодії є наступні: по-перше, центральне місце дитини в освітньому процесі (дитиноцентризм) та єдність педагогічних вимог до неї; по-друге, суб'єкт-суб'єктні відносини учасників освітнього процесу; по-третє, гуманна суб'єкт-суб'єктна взаємодія педагогічного та дитячого колективу в педагогічному процесі [2, с. 203].

Сучасний заклад дошкільної освіти розглядається як відкрита соціальна система. Це означає, що він наділений правом установлювати взаємовідносини з будь-якими організаціями, установами, підприємствами, приватними особами, які висловлюють зацікавленість у спільній роботі і можуть надати допомогу дошкільному закладу у вирішенні його основних завдань. Завдяки ефективній

організації дошкільної освіти на основі партнерської взаємодії, відбувається індивідуальний розвиток особистості старшого дошкільника, поступове її включення до системи особистісних і громадських відносин, соціалізація особистості, формується життєва компетентність.

Здійснити партнерську взаємодію можливо за умови створення і реалізації єдиної, динамічної, перспективної системи конструктивних дій, спільних для управлінців, педагогів і батьків, спрямованих на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників та молодших школярів. Для сталого функціонування такої системи важливо налагодити взаємодію між закладами освіти (або відповідних структурних підрозділів закладу освіти) на основі угоди про співпрацю, у якій визначається мета співпраці, права і обов'язки кожного закладу. Угода укладається директорами закладів освіти щороку в червні [1].

Орієнтовна схема взаємодії закладів освіти має передбачати порядок дій, що корегується з урахуванням фактичних умов і перспектив функціонування закладів освіти (або відповідних структурних підрозділів закладу освіти): проведення закладами освіти внутрішнього моніторингу якості освіти (системи послідовних і систематичних заходів, що здійснюються у рамках річного плану роботи з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти у закладі освіти, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей); обговорення проблемних питань і визначення завдань, що необхідно вирішити на тому чи іншому етапі роботи; складання плану і проведення спільних заходів відповідно до визначених завдань за участю адміністрацій і методичних служб закладів освіти, батьків дітей старшого дошкільного віку.

Партнерська взаємодія педагогів та батьків має здійснюватися за інформаційно-просвітницьким і практичним напрямами. Інформаційно-просвітницький напрям взаємодії охоплює як педагогів закладів освіти, так і батьків майбутніх першокласників [1].

У взаємодії педагогів необхідно передбачити різні методи та форми методичної роботи, які сприяють обміну досвідом педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи щодо використання ігрових методів і прийомів, форм організації діяльності дітей, системи роботи з формування пізнавальних процесів, соціалізації дитини:

- анкетування педагогів закладів освіти з питань забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини з метою вивчення потреб у розвитку професійної компетентності;
- взаємовідвідування педагогами різних форм організації освітнього процесу як у закладі дошкільної освіти, так і в початковій школі;
- підготовка і проведення спільних методичних заходів: педагогічних рад, семінарів-практикумів, засідань «круглих столів», конференцій, консультацій, тематичних виставок;
- організація роботи спільних методичних об'єднань, творчих та проблемних груп педагогів закладів освіти;

- залучення педагогів закладів дошкільної освіти і початкової школи до участі в спільних педагогічних проєктах, розроблення методичних рекомендацій і порад;

- обмін педагогічним досвідом з питань забезпечення готовності дітей до здобуття початкової освіти;

- сприяння самоосвіті педагогів, підвищення їх фахової майстерності.

Партнерська взаємодія педагогів і батьків дітей дошкільного віку полягає в підтримці та допомозі в організації виховання й розвитку дитини в умовах сім'ї, а також у напрацюванні єдиних підходів до питань підготовки дітей до навчання в школі. Для надання педагогічної підтримки батькам варто організовувати:

- анкетування з питань особистісного зростання дітей, рівня досягнення дошкільної зрілості для надання консультативної допомоги;

- ознайомлення із закономірностями розвитку дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку;

- проведення консультацій, вебінарів, форумів, освітніх заходів (курси, семінари, тренінги) для батьків;

- надання інформації про навчально-методичне забезпечення дошкільної та початкової освіти;

- роботу «педагогічної вітальні», батьківського клубу з питань створення психологічно комфортних умов для сприйняття дитиною нової соціальної ролі – школяра;

- проведення днів відкритих дверей у закладах загальної середньої освіти.

Важливу роль у реалізації інформаційно-просвітницького напряму партнерської взаємодії педагогів та батьків відіграє сайт закладу дошкільної освіти, який має містити матеріали про наступність між рівнями освіти та рекомендації з підготовки дітей до навчання в школі.

Практичний аспект передбачає партнерську взаємодію педагогів та батьків в підготовці дітей до здобуття початкової освіти, тому охоплює і дітей старшого дошкільного віку. У цьому контексті важливими будуть наступні форми взаємодії:

- залучення дітей до різних видів діяльності, які сприяють формуванню готовності до навчання в школі (ігрова, рухова, пізнавальна, комунікативна, художньо-естетична, трудова)

- ознайомлення дітей зі школою, проведення циклу екскурсій;

- проведення спільних заходів для дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи у закладах дошкільної і загальної середньої освіти;

- спільна участь старших дошкільників і школярів у проєктній діяльності;

- організація спільних тематичних виставок дитячих робіт, вернісажів, конкурсів;

- попереднє знайомство вчителів зі своїми майбутніми учнями;

- відвідування педагогами закладів дошкільної освіти різних форм організації освітнього процесу в початковій школі з метою спостереження за розвитком колишніх вихованців-першокласників [1].

Таким чином, успіх кожної дитини – це результат партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти, Нової української школи та сім'ї, ефективний інструмент забезпечення готовності дитини до здобуття початкової освіти.

Література

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 19.04.2018 №1/9-249. URL: https://base.kristti.com.ua/?p=6967

2. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія ; Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 270 с.

3. Концепція Нової Української школи. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

4. Методичні рекомендації щодо взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців : лист Міністерства освіти і науки України від 11.10.2017 р. № 1/9-546. URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/1545/MON_546_Vzajemodija_ZDO_batkamy.pdf

5. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 року № 3788-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text

ПОРІГ 30/70: КОЛИ ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ СТАЄ СОЮЗНИКОМ, А НЕ ШКІДНИКОМ

Трофименко А.В.,
доктор філософії у галузі філології,
Ліцей «Оболонь», м.Київ

Стрімке поширення Генеративного Штучного Інтелекту (GenAI), що відбулося після 2023 року, спричинило революцію в освіті. Якщо попередні технології, такі як Інтелектуальні Тьюторські Системи (ITS), фокусувалися на індивідуалізації навчання [10], то GenAI змінив саму суть інтелектуальної праці.

Університети та школи по всьому світу зіткнулися з методологічною дилемою: чи слід запровадити обмежувальні заходи, щодо інструментів на кшталт ChatGPT, чи здійснити їхню системну інтеграцію у навчальний процес[2]. Систематичний аналіз міжнародних практик та ретроспективний огляд наукових досліджень за 2020–2025 роки однозначно демонструє, що повна заборона є стратегічним тупиком і концептуальним глухим кутом, порівнянним із відмовою від калькуляторів чи комп'ютерів у попередні десятиліття[5].

Натомість, ключовим викликом, що вимагає аксіологічного осмислення, стає трансформація GenAI на когнітивного союзника, який посилює критичне мислення, а не на «шкідника», який провокує зниження когнітивної активності та ерозію критичного мислення (як показало дослідження MIT Media Lab) [9].

Саме в контексті необхідності управління цим когнітивним ризиком необхідний чіткий, легко запам'ятовуваний механізм, який ми пропонуємо концептуалізувати як «Поріг 30/70». Цей поріг визначає критичну межу між

ефективним використанням ШІ як інструменту для підвищення продуктивності та надмірною залежністю, що призводить до руйнування ключових навичок.

Саме для цього необхідний чіткий, емпірично обґрунтований та легко запам'ятовуваний механізм, який ми концептуалізуємо як «Поріг 30/70» (AI-30/70 Threshold). Цей операціоналізований поріг визначає критичну межу між продуктивним когнітивним партнерством (GenAI виконує до 30 % рутинних, генеративних чи пошукових операцій) та надмірною когнітивною делегізацією, що призводить до статистично значущого зниження активності префронтальної кори, ерозії критичного мислення та техностресу.

«Поріг 30/70» передбачає структуроване розмежування ролей у навчальній взаємодії: ШІ (≤30 %): генерація чернеток, пошук джерел, базове структурування, первинний фідбек; Студент (≥70 %): критичний аналіз, верифікація, синтез, мета-когнітивний контроль, фінальне формулювання.

Такий дозозалежний підхід нівелює когнітивні ризики, підвищує ШІ-грамотність та трансформує GenAI з потенційного «когнітивного гальма» на «когнітивного акселератора», що підтверджується лонгітюдними даними RCT-досліджень.

Комплексний аналіз тенденцій ШІ в освіті виявив, що найбільш критична загроза GenAI полягає не стільки в порушенні академічної доброчесності (плагіаті), скільки в завданні когнітивної шкоди студентам.

Феномен Когнітивної Лінії: Дослідження, проведене Media Lab Массачусетського технологічного інституту (MIT), показало, що студенти, які використовували ChatGPT для написання есе, демонстрували найнижчу мозкову активність і постійно відставали на нейронному та поведінковому рівнях. З часом вони все частіше вдавалися до копіювання, що, на думку авторів, може нашкодити довгостроковому розвитку мозку [9].

Потреба в Трансформації Оцінювання: Оскільки GenAI може створювати високоякісні тексти, що імітують оригінальну роботу, традиційні репродуктивні завдання втрачають свою валідність. Це змушує педагогів переходити до автентичних методів оцінювання, які вимагають від студента обґрунтувати свій вибір, продемонструвати процес виконання завдання та пояснити отримані результати [4].

ШІ як Помічник, а не Заміна: GenAI демонструє високу ефективність як універсальний асистент для викладачів (генерація чернеток, тестів, планів уроків) [1]. Однак його педагогічна цінність реалізується лише тоді, коли він використовується для *поглиблення* навчання та *підвищення ефективності* роботи, а не для отримання готових відповідей [2].

Застосування Порогу 30/70. В умовах стрімкої цифрової трансформації освіти особливої уваги потребує питання збалансованого використання технологій штучного інтелекту (ШІ) у навчальному процесі. Наукові підходи до інтеграції GenAI у вищу освіту підкреслюють необхідність формування етичних і педагогічно обґрунтованих моделей взаємодії між користувачем і системою. Однією з таких моделей є концепція «Порогу 30/70», яка визначає оптимальні пропорції між автоматизованими процесами та когнітивною діяльністю студента.

Згідно з цим принципом, ШІ виконує приблизно до 30% завдань, що охоплюють рутинну, технічну або початково-аналітичну роботу (наприклад, узагальнення даних, пошук джерел, створення первинних чернеток текстів). Натомість 70% навчальної діяльності має належати студенту — саме цей етап включає критичне мислення, аналітичну оцінку, інтерпретацію результатів і контроль якості кінцевого продукту. Таким чином, «поріг 30/70» формує нову парадигму академічної доброчесності, у якій ШІ виступає інструментом когнітивної підтримки, а не механізмом заміщення інтелектуальної праці.

Цей підхід узгоджується з міжнародними політиками у сфері цифровізації освіти, зокрема з рекомендаціями ЮНЕСКО, OECD та Європейської Комісії, що підкреслюють важливість розвитку цифрової компетентності, автономії мислення та відповідального використання інтелектуальних технологій

Штучний інтелект у сучасній освітній екосистемі має розглядатися не як інструмент автоматичного отримання готових відповідей, а як каталізатор підвищення ефективності навчального процесу. Його функція полягає у розширенні можливостей суб’єкта навчання, зокрема у підтримці пізнавальної діяльності, розвитку аналітичного мислення та сприянні глибшому засвоєнню знань через взаємодію «людина — технологія».

З педагогічної точки зору, використання ШІ доцільно розглядати як допоміжний когнітивний інструмент (cognitive tool), що підсилює самостійність студента, забезпечує персоналізацію навчання та створює умови для розвитку вищих когнітивних навичок — аналізу, синтезу, оцінювання, аргументації та метапізнання. Такий підхід формує основу інтелектуального партнерства, у межах якого студент залишається активним суб’єктом навчальної діяльності, а ШІ виконує роль консультанта, аналітичного асистента або засобу для перевірки гіпотез.

Крім того, інтеграція штучного інтелекту в освітній процес має сприяти розвитку критичного осмислення інформації, що є ключовою компетентністю XXI століття. Студент не лише споживає результати роботи системи, а й аналізує їхню достовірність, логічну послідовність і відповідність академічним стандартам. Таким чином, навчальний процес трансформується з пасивного сприйняття знань у рефлексивну, дослідницьку діяльність, що базується на перевірці та переосмисленні результатів, запропонованих ШІ.

У цьому контексті особливого значення набуває поняття академічної відповідальності, яке передбачає усвідомлене та етичне використання інтелектуальних технологій. ШІ не повинен заміщати інтелектуальну працю здобувача освіти, а має виконувати функцію підтримки — інструмента ефективності, але не інструмента заміщення.

Для того, щоб «Поріг 30/70» спрацював на системному рівні, освітні інституції повинні запровадити такі кроки, ґрунтуючись на міжнародних етичних принципах (OECP) 1 та кращих практиках [2]:

1. Розвиток ШІ-Грамотності (AI Literacy): Запровадити обов'язкові навчальні програми для викладачів та студентів, щоб навчити їх етичному та ефективному використанню GenAI. Викладачі повинні вміти створювати якісні промпти, а студенти — критично оцінювати згенерований контент [5].

2. Педагогічна Автономія та Відповідальність: Надати викладачам право самостійно встановлювати межі використання ШІ, адаптуючи їх до конкретного курсу, програми та завдання. Це відповідає політиці, яку запровадив Упсальський університет (Швеція), де "дозволено все, що прямо не заборонено", але будь-яке обмеження має бути обґрунтоване [2].

3. Забезпечення Доступності та Захист Даних: Сприяти отриманню безоплатного або пільгового доступу до провідних ШІ-інструментів для закладів освіти [2]. Одночасно, наслідуючи приклад Університету Амстердама, необхідно забезпечити конфіденційність даних, не дозволяючи студентам вводити особисту інформацію у зовнішні ШІ-сервіси, та дотримуватися принципів GDPR [5].

4. Стимулювання Проактивних ITS: Продовжувати інтеграцію Інтелектуальних Тьюторських Систем та Аналітики Навчання (LA), оскільки вони забезпечують індивідуалізацію навчання та проактивне виявлення студентів у зоні ризику [1].

Враховуючи критичний ризик когнітивної шкоди, Міністерство освіти і науки України повинне запровадити уніфіковане національне правило, яке б чітко балансувало між інновацією та доброчесністю. Пропозиція Правила: «Національна Декларація Когнітивної Доброчесності ШІ на основі Порогу 30/70».

Отже, генеративний ШІ має стати не загрозою, а союзником освітнього процесу, не інструментом заміщення, а механізмом підсилення людського інтелекту. «Поріг 30/70» — це не лише цифра, що легко запам’ятовується, а нова педагогічна парадигма, у якій технології служать розвитку людини, а не навпаки. Саме такий підхід здатен забезпечити сталий когнітивний розвиток, академічну доброчесність і гуманістичну рівновагу між штучним і людським інтелектом у добу постгенеративної освіти.

Література

1. Beale R. The Revolution Has Arrived: What the Current State of Large Language Models in Education Implies for the Future. URL: https://arxiv.org/html/2507.02180v1 (date of access: 06.11.2025).

2. Котун К. Міжнародні політики використання штучного інтелекту у вищій освіті. URL: https://ipood.com.ua/novini/mjnarodn-poltiki-vikoristannya-shtuchnogo-ntelektu-u-vischy-osvt/ (дата звернення: 06.11.2025).

3. Принципи ОЕСР щодо штучного інтелекту (OECD AI Principles). URL: https://profosvita.online/courses/course-v1:Profosvita+CM-R042-OEP+2025/courseware/cf537a87f29c45d3ba401b3e098a2e03/6729e9d50767490e8b0e5c4db02bb943/2?activate_block_id=block-v1:Profosvita+CM-R042-OEP+2025+type@vertical+block@68ffb069b6ad4f5cb59324eded16c1d5 (дата звернення: 06.11.2025).

4. Сивачук О. Трансформація оцінювання в епоху штучного інтелекту. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Випуск 82. Том 1. С. 204-206. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2025/82/part_1/39.pdf (дата звернення: 06.11.2025).

5. Штучний інтелект в освіті: рекомендації для закладів вищої освіти. URL: https://www.poda.gov.ua/news/221124.

6. A Comprehensive Review of AI-based Intelligent Tutoring Systems: Applications and Challenges / Miloud et al. URL: https://arxiv.org/html/2507.18882v1 (date of access: 06.11.2025).

7. Billy Tak Ming Wong. Learning analytics in higher education: an analysis of case studies. URL: https://www.emerald.com/aaouj/article/12/1/21/2636/Learning-analytics-in-higher-education-an-analysis (date of access: 06.11.2025).

8. Br J. Biomed Sci. Generative AI in Higher Education: Balancing Innovation and Integrity. URL: https://www.frontierspartnerships.org/journals/british-journal-of-biomedical-science/articles/10.3389/bjbs.2024.14048/full (date of access: 06.11.2025).

9. ChatGPT може вбивати важливі вміння людей: вчені знайшли тривожні докази / Internetua. URL: https://internetua.com/chatgpt-moje-vbivati-vajlivi-vminnya-luadei-vcseni-znaishli-trivojni-dokazi?utm_source=ukrnet_news (date of access: 06.11.2025).

10. Wenting M., Adesope O. O. Intelligent Tutoring Systems and Learning Outcomes: A Meta-Analysis. URL: https://www.apa.org/pubs/journals/features/edu-a0037123.pdf (date of access: 06.11.2025).

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Пахомов І.В.,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та менеджменту
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, м. Біла Церква

Професійна освіта є складником української системи освіти, де здобувачі освіти можуть опанувати знаннями, уміннями і навичками за певною професією. Станом на 1 січня 2025 року в Україні функціонує понад 0,7 тис. закладів професійної освіти, в яких працює понад 31 тис. педагогічних працівників.

Серед педагогічних працівників закладів професійної освіти переважають майстри виробничого навчання (42%), дещо менше викладачі загальноосвітніх дисциплін (22%), ще менше викладачів професійно-теоретичної підготовки (15%), інші категорії педагогічних працівників мають сумарну частку 21% (старші майстри, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги, вихователі гуртожитків, бібліотекарі, директори та їх заступники.

В закладах професійної освіти здобувачі освіти не тільки формують професійні компетентності, з ними також проводиться цілеспрямована виховна, соціальна та психологічна робота, яку здійснюють: заступник з виховної роботи, вихователь гуртожитку, майстри виробничого навчання, класні керівники, психолог та соціальний педагог. Переважна більшість випускників закладів професійної освіти обирають робітничу професію за фахом, значна частка поповнюють лави сил оборони та правоохоронних органів: ЗСУ, Національної Поліції, Національної Гвардії, ДСНС, ДКВС, ДПС тощо. Тому на педагогічних працівників лягає велика соціальна відповідальність за їх майбутнє.

З метою розвитку соціальної відповідальності педагогічних працівників зами розроблена відповідна тренінгова розвивальна програма [1]. Зміст даної тренінгової програми відображає сучасні тенденції з розвитку соціальної відповідальності педагогічних працівників закладів професійної освіти, містить інформацію щодо сутності цього феномену, методики організації та проведення тренінгових занять в умовах сучасного закладу професійної освіти на засадах компетентнісного підходу.

Основні положення даної тренінгової програми носять як науково-методичний, так і практично-зорієнтований характер і покликані сприяти більш чіткому та систематизованому уявленню про методику розвитку соціальної відповідальності педагогічних працівників закладів професійної освіти. Матеріали даної тренінгової програми стануть у нагоді педагогічним працівникам і керівникам закладів професійної освіти, насамперед соціальним педагогам та психологам.

Програма розроблена на засадах екзистенційної психології та притчатерапії, кількість прихильників практичного застосування яких останніми роками в Україні значно зросло. Це пояснюється, передусім, їх результативністю, завдяки якому за відносно короткий термін відбуваються позитивні зміни у поведінці людини. Учасники замислюються над цінністю соціальної відповідальності, набувають знань та вмінь щодо її розвитку. Екзистенційний підхід вимагає від фахівців зваженого та уважного ставлення до розвитку соціальної відповідальності особистості. Безперечно, визнання значущості цінності соціальної відповідальності є необхідною умовою впровадження Програми.

Програма призначена для роботи з педагогічними працівниками закладів професійної освіти різного віку та статі, які прагнуть розвинути власну соціальну відповідальність, навчитися на її основі приймати соціально-відповідальні рішення, визначати мету і планувати позитивні зміни у житті.

Мета тренінгової програми – усвідомлення учасниками необхідності розвитку власної соціальної відповідальності, навичок конструктивного соціально-відповідального мислення, саморегуляції, рефлексії, цілепокладання і планування, а також сприяння позитивним змінам у поведінці.

Основними завданнями Програми є: сформувати усвідомлення необхідності розвитку власної соціальної відповідальності; цінності відповідальності як рушійної сили людини; розуміння власної відповідальності за керування своїм життям; процесу розвитку соціальної відповідальності і їх впливу на життя людини; надати інформацію щодо основних технологій розвитку соціальної відповідальності; сприяти розумінню учасниками важливості правильної постановки цілей та визначення шляхів їх досягнення, планування змін у своєму житті. Позитивна динаміка всіх учасників групи визначається шляхом постійного спостереження за їх поведінкою та реакцією на навчальний матеріал, а також аналізу заповнення ними оцінювальних форм.

Навчально-методичний комплект Програми складається з методичного посібника для ведучого. Матеріали Програми подано у вигляді серії з 17 послідовних занять. Кожне заняття триває дві академічні години (90 хв.) і складається з трьох частин: вступна частина: привітання учасників Програми,

повторення матеріалу попереднього заняття, роз'яснення незрозумілого; основна частина: огляд поточного заняття, представлення нового теоретичного матеріалу, інтерактивні вправи; підсумок заняття: підбиття підсумків, оцінювання кожним учасником своєї роботи, матеріалу Програми і роботи ведучого.

Зміст Програми складається з 17 занять: «Особистісні якості», «Відповідальний вибір», «Відповідальність за життя», «Відповідальність за щастя», «Відповідальність за сім'ю», «Свобода та відповідальність», «Любов та відповідальність», «Дружба та відповідальність», «Відповідальність за результати педагогічної праці», «Відповідальність за прожитий час», «Відповідальність за професійне самовдосконалення», «Відповідальність за Батьківщину», «Моральна відповідальність педагогічних працівників», «Дисциплінарна відповідальність педагогічних працівників», « Адміністративна відповідальність педагогічних працівників», «Кримінальна відповідальність педагогічних працівників», «Підсумкове».

Основна форма проведення заняття – тренінг, що дозволяє учасникам обмінюватися інформацією з іншими у групі, вчитися висловлювати свою думку, розвивати та відпрацьовувати на практиці необхідні навички. У процесі тренінгу інформація засвоюється швидше, тому що учасники мають змогу обговорити те, що є незрозумілим, поставити питання й одразу застосувати отримані знання на практиці, формуючи таким чином відповідні поведінкові навички.

Групова робота в межах тренінгу реалізується у різних формах, що охоплюють інформаційні повідомлення та презентації ведучого, пошук творчих ідей за допомогою «мозкового штурму», бесіди та обговорення, роботу в групах, рольові ігри. Також можливе застосування інших форм роботи, що дають учасникам можливість закріпити здобуті теоретичні знання на практиці. Вибір форми залежить від особливостей конкретної групи та можливостей ведучих.

До моменту входження учасників у Програму бажано провести індивідуальну роботу з ними з метою ознайомлення зі змістом, метою Програми та очікуваним результатом, а також графіком відвідування занять. Необхідно врахувати, що впродовж проходження Програми деякі учасники матимуть потребу у додатковій увазі з боку спеціалістів, тому необхідно забезпечити їх своєчасну підтримку та надавати кваліфіковану допомогу (наприклад, забезпечення психологічною підтримкою).

Упродовж проведення Програми бажано підтримувати зв'язок зі спеціалістами, залученими до співпраці (психологами, соціальними працівниками), для відстеження змін у поведінці учасників. З метою закріплення позитивних результатів та відстеження ефективності Програми, проводити зустрічі з учасниками, залученими до роботи з ними (наприклад, після проходження програми через 3 та 6 місяців).

Оптимальний розмір групи – 8-12 осіб. Рекомендована періодичність занять – не рідше одного разу на тиждень. Позитивно впливає на динаміку групи та розгляд тем Програми наявність ведучого, який є особою, що сприятиме формування у учасників позитивної моделі цінностей. Основні

вимоги до ведучого: базова психологічна чи педагогічна освіта; ознайомлення з основами екзистенційного підходу, оволодіння матеріалами тренінгової програми; володіння знаннями, вміннями та навичками тренінгової роботи; дотримання вимог етичного кодексу психолога, зокрема збереження конфіденційності інформації, отриманої від учасника.

Проведення Програми передбачає певні вимоги до приміщення та його технічного забезпечення, а саме: площа аудиторії має відповідати чисельності групи; стільці для учасників та ведучого мають бути розташовані по колу, за межами якого мають розміщуватися столи для роботи груп; місця учасників повинні бути мобільними, столи та стільці – доступними для переміщування; має бути наявна дошка для розміщення блокнота фліпчарт; необхідна проекційна техніка (ноутбук і проектор) та екран.

Література

1. Пахомов І.В. Розвиток соціальної відповідальності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти : програма тренінгу. Біла Церква : БІНПО. 2025. 134 с.

СИСТЕМА ЗВОРОТНЬОГО ЗВЯЗКУ І ПІДТРИМКИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Добренька Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету
«Україна», м. Біла Церква

У сучасних умовах цифровізації освіти система зворотного зв’язку і підтримки студентів набуває ключового значення у забезпеченні ефективності освітнього процесу, підвищенні його якості та розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти. Розвиток цифрових технологій і впровадження електронних освітніх середовищ, таких як Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams та інші платформи, створює широкі можливості для постійної взаємодії між викладачем і студентом [1, с. 200]. Однак використання таких платформ потребує чіткого усвідомлення сутності, ролі та механізмів реалізації системи зворотного зв’язку, що забезпечує безперервне вдосконалення навчального процесу, формування навчальної мотивації, самооцінки та відповідальності студентів за власні результати навчання.

Поняття зворотного зв’язку означає процес двосторонньої комунікації між викладачем і студентом, спрямований на обмін інформацією про результати навчальної діяльності, труднощі, досягнення та очікування. Основна мета такої взаємодії полягає у підтримці студента в освітньому процесі, своєчасному коригуванні навчальної траєкторії та забезпеченні індивідуального підходу. Як зазначають сучасні дослідники (Сисоєва С. О., Кухаренко В. М., Биков В. Ю.), якість освітнього процесу безпосередньо залежить від ефективності організації

системи комунікації у цифровому середовищі, а зворотний зв’язок є її центральною складовою [1, с. 201].

У контексті дистанційного та змішаного навчання важливо, щоб система зворотного зв’язку була не лише оперативною, а й гнучкою, мотиваційною та індивідуалізованою. Викладач повинен використовувати як формальні (тестування, коментарі до завдань, оцінювання, рефлексивні звіти), так і неформальні інструменти взаємодії (обговорення на форумах, повідомлення в чатах, індивідуальні консультації). Ефективна система підтримки ґрунтується на принципах відкритості, доброзичливості, своєчасності та конструктивності [6, с.76].

Платформа Moodle є одним із найефективніших інструментів для реалізації багатоканальної системи зворотного зв’язку. Завдяки своїй структурі вона дозволяє використовувати різні засоби комунікації: повідомлення, коментарі до завдань, форуми, чати, опитування, електронні журнали оцінок, модулі самооцінювання та відгуків. Moodle забезпечує можливість створення аналітичних звітів про прогрес студентів, що допомагає викладачам своєчасно виявляти труднощі у засвоєнні матеріалу та пропонувати індивідуальні рекомендації. З іншого боку, студенти мають змогу оцінювати якість навчального контенту, зручність роботи на курсі, складність завдань і ефективність навчальних методів, що створює підґрунтя для вдосконалення освітнього середовища. Стимулювання студентів до роботи на платформі можна реалізовувати через педагогічні, психологічні, дидактичні та технологічні механізми впливу, які сприяють формуванню внутрішньої та зовнішньої мотивації. Викладач має забезпечити дружню, доброзичливу атмосферу, де студент почувається впевнено і бачить власну цінність у навчальному процесі. Moodle дозволяє організувати персоналізоване навчання, надавати індивідуальні рекомендації, що підсилює почуття значущості кожного студента. Доброзичливий тон коментарів, підтримка та зворотний зв’язок формують мотивацію до подальшої активності.

Одним із дієвих способів стимулювання є впровадження ігрових елементів: бейджів, рейтингів, досягнень, балів за активність у форумах чи тестах. Moodle має інструменти для автоматичного нарахування балів, що дозволяє створювати "систему досягнень". Такі механізми підсилюють змагальний інтерес і формують прагнення студентів отримати вищі результати.

Завдання, що виконуються у Moodle, повинні бути не лише теоретичними, а й практично значущими, пов’язаними з реальними життєвими ситуаціями або професійною діяльністю. Студенти більш охоче працюють із матеріалами, якщо розуміють, як вони застосуються у майбутній професії. Наприклад, створення презентації, аналіз кейсу, розробка проєкту або рефлексивне завдання мають практичну цінність і стимулюють до участі.

Підтримка студентів може мати як навчальний, так і емоційно-мотиваційний характер: допомога у розв’язанні складних завдань, поради щодо планування часу, рекомендації для саморозвитку, заохочення до участі в дискусіях. Дослідження Л. Гончаренко (2023) показує, що активне використання системи персоналізованих повідомлень у Moodle знижує рівень

відчуженості студентів на 35% і підвищує їхню залученість у навчальний процес [2, с.41].

Одним із перспективних напрямів розвитку системи зворотного зв'язку є інтеграція елементів штучного інтелекту для аналізу результатів навчання, прогнозування успішності та адаптації завдань до рівня студента. Такі інновації дають змогу персоналізувати освітній процес, підвищити його ефективність і своєчасно реагувати на освітні потреби студентів. Водночас надмірна автоматизація не повинна витісняти людський фактор, адже саме живе педагогічне спілкування формує морально-ціннісні орієнтири та підтримує внутрішню мотивацію до навчання.

Отже, система зворотного зв'язку і підтримки в умовах цифрової освіти є багатокомпонентною структурою, що поєднує технологічні, педагогічні та психологічні аспекти. Її ефективне функціонування можливе лише за умови активної участі обох сторін навчального процесу — викладача і студента, взаємної відкритості, регулярності комунікації та орієнтації на розвиток особистості. Платформа Moodle, як одна з найпоширеніших освітніх систем, забезпечує необхідні інструменти для побудови гнучкої та інтерактивної системи підтримки, яка не лише сприяє академічним успіхам, а й формує позитивний досвід взаємодії у цифровому середовищі.

Література

1. Биков В.Ю., Кухаренко В. М., Сисоєва С. О. Цифрова трансформація освіти в Україні: теорія, методологія, практика. Київ: НАН України, 2022. 384 с.

2. Гончаренко Л.М. Психолого-педагогічні аспекти організації дистанційного навчання студентів у системі Moodle. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2023. № 5(91). С. 45–54.

3. Кухаренко В. М. Електронне навчання: технології та інструменти реалізації освітнього процесу. Харків: ХНУРЕ, 2021. 276 с.

4. Сисоєва С.О. Педагогічна взаємодія у цифровому освітньому середовищі. *Освітологічний дискурс.* 2022. № 1(36). С. 12–20.

5. Гриценко О.М. Зворотний зв'язок як чинник ефективності дистанційного навчання. *Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2023. № 3(91). С. 57–63.

6. Olejarczyk M., Nowak J. Building Student Engagement Through Feedback in LMS Environments. *International Journal of E-Learning & Distance Education.* 2022. Vol. 37, № 4. P. 75–89.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ЗНАЧЕННЯ, МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Цвид-Гром О.П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Трансформація освітнього простору, зумовлена процесами глобалізації, цифровізації та інтернаціоналізації, а також воєнними діями на території України, актуалізує потребу у формуванні нових компетентностей студентів.

Однією з ключових – є соціолінгвістична компетентність, що забезпечує здатність адекватно використовувати мовні засоби відповідно до соціального контексту, враховуючи культурні, етнічні та комунікативні особливості середовища.

У сучасних умовах глобалізації та інтенсивних міжкультурних контактів соціолінгвістична компетентність є складовою професійної підготовки студентів (soft skills). Вона забезпечує здатність майбутнього фахівця адекватно використовувати мовні засоби відповідно до соціального контексту; сприяє ефективній комунікації у багатомовному та мультикультурному середовищі; формує толерантність і здатність до міжкультурного діалогу; забезпечує інтеграцію студентів у глобальний освітній простір; підтримує збереження національної мовної ідентичності поряд із відкритістю до культурного різноманіття; є важливим чинником професійної мобільності та конкурентоспроможності випускників.

Формування соціолінгвістичної компетентності здійснюється через комплекс освітніх і практичних методів, зокрема: інтерактивні технології навчання (рольові ігри, дискусії, дебати, аналіз комунікативних ситуацій); проєктна діяльність **(**дослідження мовних практик у студентському середовищі, створення мультимедійних продуктів); міждисциплінарний підхід (інтеграція соціолінгвістики з культурологією, соціологією та психологією); цифрові інструменти **(**використання онлайн-курсів, платформ для міжкультурної комунікації, симуляційних програм); освітнє середовище: створення багатомовного простору у ЗВО, залучення іноземних студентів, академічна мобільність).

Оцінювання рівня сформованості соціолінгвістичної компетентності має ґрунтуватися на багаторівневому підході. Так, на когнітивному рівні індикатором компетентності є знання соціолінгвістичних понять (варіативність, регістри, мовні норми); операційний рівень показує уміння адаптувати мовлення до соціального контексту; аналітичний рівень визначає здатність інтерпретувати мовні явища з урахуванням соціальних чинників; комунікативний рівень демонструє ефективність взаємодії у різних соціальних і культурних середовищах; рефлексивний рівень – усвідомлення власних мовних практик.

Формування соціолінгвістичної компетенції є нелегким завданням, воно потребує розробки інноваційних технологій, форм і методів навчання. Необхідно не лише відображати відповідний соціолінгвістичний матеріал, але й організовувати його опрацювання так, щоб формувати у студентів позитивне ставлення до іншомовної культури, навчити їх бачити спільне і різне у своїй і чужій культурах, поважати традиції, культуру, звичаї країн мов, що вивчаються, сприймати їх як рівноправно існуючі поняття поряд з їхньою рідною культурою [1].

Таким чином, соціолінгвістична компетентність у системі вищої освіти є не лише складовою професійної підготовки, а й важливим чинником соціалізації та культурної інтеграції студентів. Формування цієї компетентності є важливим завданням системи вищої освіти, адже воно сприяє професійній мобільності, міжкультурному діалогу та соціальній інтеграції. В умовах

трансформації освітнього простору її формування потребує інноваційних методів, міждисциплінарного підходу та використання цифрових технологій. Оцінювання цієї компетентності має здійснюватися за багатовимірними критеріями, що дозволяють визначити рівень готовності майбутнього фахівця до ефективної комунікації у багатомовному та мультикультурному світі.

Література

1. Цвид-Гром О.П. Формування соціолінгвістичної компетенції у студентів в умовах сучасних викликів. *Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (БНАУ, 3 жовтня 2024 р.). Біла Церква, 2024. С. 20-22. http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/13379.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Столяренко Ок.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця
Столяренко Ол.В.,
доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Сучасний ринок праці та динаміка науково-технічного прогресу вимагають від фахівців не просто наявності знань і навичок, а здатності до постійного самонавчання, критичного аналізу інформації та генерування інноваційних рішень. Цей запит висуває нові вимоги до системи вищої освіти: вона має готувати не виконавців, а творчих, дослідницько орієнтованих особистостей. Проблема полягає у розриві між теоретичною підготовкою студентів та їхньою практичною готовністю до самостійної дослідницької діяльності у професійній сфері. Низький рівень сформованості дослідницької компетентності обмежує можливості майбутнього фахівця до професійної самореалізації – процесу, що охоплює весь трудовий шлях особистості від самовизначення до досягнення професійної майстерності [7].

Проблема формування дослідницької компетентності є однією з ключових у сучасній педагогіці. Вітчизняні та зарубіжні дослідники (М. Головань, В. Яценко, Т. Боровікова, О. Дубініна, Л. Карпова, С. Микусь та ін.) розглядають її як інтегровану особистісно-професійну якість, що поєднує мотивацію до наукового пошуку, володіння методологією дослідження, ціннісне ставлення та здатність до творчої діяльності [1; 2; 3; 4; 5]. М. Головань визначає дослідницьку компетентність як «цілісну, інтегративну якість особистості, що

виявляється в готовності й здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань» [3].

Значна увага приділяється моделям формування цієї компетентності. М. Головань пропонує поетапну модель, що ґрунтується на системному, компетентнісному та діяльнісному підходах [2]. М. Хейлі розглядає моделі поєднання навчання і досліджень, включно з навчанням через дослідження (Research-based learning) [9]. Усі дослідники сходяться на думці, що дослідницька компетентність є основою професійної компетентності і головним завданням вищої школи є не лише підготовка спеціалістів, а й розвиток особистості-дослідника [6; 8].

Актуальність цього дослідження зумовлена низкою ключових факторів. По-перше, визначальною є динамічність професійного середовища: в умовах швидких технологічних та економічних змін фахівець повинен постійно досліджувати нові професійні ситуації, ефективно аналізувати потоки інформації, що постійно змінюються, та оперативно знаходити найкращі інноваційні варіанти рішень. Ця постійна потреба у пошуку і адаптації перетворює дослідницьку функцію на щоденну професійну необхідність. По-друге, сформована дослідницька компетентність є інтелектуально-вольовою опорою особистості та прямим шляхом до професійної самореалізації. Саме вона дозволяє фахівцю реалізувати своє «Я-творче», що є найвищим вектором професійного розвитку, і таким чином перейти від репродуктивного виконання завдань до творчого рівня професійної діяльності. Це не лише підвищує якість роботи, але й забезпечує внутрішнє задоволення від праці. По-третє, актуальність підтверджується прямими вимогами роботодавців: сучасні компанії та інноваційні сектори ринку праці віддають перевагу випускникам, які здатні до системного вирішення складних проблем, критичного мислення та генерування інноваційних ідей, що є непрямим, але прямим наслідком розвиненої дослідницької компетентності. Таким чином, ця компетентність стає необхідною умовою конкурентоспроможності фахівця.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі дослідницької компетентності як фундаментальної основи професійної самореалізації майбутнього фахівця та розробка структурно-функціональної моделі її формування в умовах вищої освіти.

Науковим результатом дослідження є уточнення структури дослідницької компетентності, що визначає її роль як базису професійної самореалізації майбутнього фахівця. Вона охоплює чотири взаємопов'язані компоненти. По-перше, це когнітивний компонент (знання), який охоплює методологічні знання, необхідні для наукового пошуку, а саме: методи наукового пізнання, теорії та принципи дослідження. По-друге, це операційно-діяльнісний компонент (уміння), що включає практичні навички, такі як формулювання проблеми, висунення гіпотези, добір методів, ефективна робота з науковими джерелами та компетентна інтерпретація отриманих результатів. По-третє, важливим є мотиваційний компонент (цінності), який проявляється у позитивному ціннісному ставленні до досліджень, формуванні внутрішньої мотивації, прагненні до самовираження та активному пошуку креативних шляхів вирішення проблем. І, нарешті, четвертий – особистісно-рефлексивний

компонент (якості), що передбачає розвиток інноваційного мислення, навичок рефлексії власної діяльності, глибокого самоаналізу та постійної готовності до творчої й інноваційної професійної діяльності. При цьому професійна самореалізація стає можливою лише тоді, коли мотиваційний компонент (внутрішнє бажання змін і пошуку) органічно інтегрується з операційно-діяльнісним (реальна здатність здійснити ці зміни).

Для забезпечення ефективності процесу формування цієї компетентності пропонується структурно-функціональна модель, заснована на цілісному, діяльнісному та особистісно орієнтованому підходах. Модель реалізується поетапно. Перший – підготовчо-аналітичний етап, метою якого є актуалізація професійно зорієнтованих знань та комплексна підготовка студентів до аналітичної діяльності. На цьому етапі активно застосовуються інтегративний та особистісно орієнтований підходи. Другий – практично-дослідницький етап, який безпосередньо спрямований на формування операційно-діяльнісного компонента через активне і пряме включення студентів у дослідницьку практику. Це реалізується через навчання через дослідження (Research-based learning), вирішення навчально-дослідницьких задач, виконання курсових робіт та участь у проєктних групах. Третій – професійно-рефлексивний етап, на якому студент здійснює трансфер набутих дослідницьких навичок у нові, професійно зорієнтовані ситуації. На цьому завершальному етапі головним є глибокий самоаналіз отриманих результатів, рефлексія та усвідомлення дослідницької діяльності як наскрізного вектора професійного саморозвитку [2].

Отже, дослідницька компетентність є не додатковою, а фундаментальною якістю сучасного фахівця, що визначає його здатність до творчої професійної самореалізації протягом усього життя. У ході дослідження було уточнено структуру цієї компетентності, при цьому особлива увага та ключова роль для самореалізації була підкреслена за мотиваційним та особистісно-рефлексивним компонентами. Обґрунтовано, що дослідницька компетентність слугує інтелектуально-вольовою основою для успішного переходу фахівця від суто репродуктивної до якісно творчої діяльності. Для забезпечення цього процесу була запропонована поетапна структурно-функціональна модель формування компетентності, яка базується на діяльнісному підході і включає практично-дослідницький етап, що визнаний вирішальним для закріплення набутих навичок.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричну валідацію запропонованої моделі та розробку критеріїв і показників оцінювання сформованості дослідницької компетентності у різних галузях знань.

Література

1. Боровікова Т. М., Дубініна О. В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії. *Вісник післядипломної освіти*. 2023. Вип. 24 (53). С. 1–10.

2. Головань М. С. Модель формування дослідницької компетентності. *Сучасні проблеми та перспективи навчання дисциплін природничо-математичного циклу* : Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (21-22 березня 2012 року, м. Суми). Суми: СДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012. С. 21-23.

3. Головань М. С., Яценко В. А. Дослідницька компетентність як цілісна, інтегративна якість особистості. *Наукові записки: Серія «Педагогіка і психологія»*. 2017. Вип. 56. С. 13–20.

4. Карпова Л.Г. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2011. Вип. 21 (74). С. 154–160.

5. Микусь С. А. Дослідницька компетентність майбутніх фахівців як категорія педагогіки. *Теорія і методика професійної освіти*. 2018. № 1 (626). С. 1–10.

6. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В. Практична підготовка до інноваційної педагогічної діяльності в руслі інтеграційних змін. *Особистісно-професійна підготовка фахівців у контексті інтеграції України в європейський освітній простір:* Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 8 листопада 2024 р.). Вінниця: «Твори», 2024. 235 с. С. 208–213.

7. Столяренко О. В., Столяренко О. В Актуальність компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки.* Том ІІ / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав –Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 282 с. С. 165–168.

8. Цакун Т. М. Професійна самореалізація: сутність та етапи. *Студентський альманах*. 2020. Вип. 1. С. 165–169.

9. Healey M. Linking research and teaching: exploring the scholarship of teaching and learning in geographical education. *Journal of Geography in Higher Education.* 2005. Vol. 29, № 2. P. 183–202.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Дмитрик І.О.,
здобувач третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Загороднюк О.В.***
кандидат економічних наук, доцент
Уманський національний університет, м. Умань

У сучасному світі цифровізація стає невід'ємною частиною всіх сфер життя, включаючи освіту. Цифрова трансформація вищої освіти передбачає інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес, управління закладами та взаємодію між учасниками освітнього середовища. Цей процес не лише змінює методи викладання та навчання, але й відкриває нові можливості для підвищення якості освіти, доступності знань та адаптації до вимог глобального ринку праці. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та ЮНЕСКО, пандемія COVID-19 прискорила перехід до онлайн освіти, змусивши університети впроваджувати цифрові інструменти в рекордні терміни, що призвело до зростання використання платформ для дистанційного навчання на 200-300% у багатьох країнах [1].

Цифрова трансформація вищої освіти охоплює кілька ключових аспектів. По-перше, це впровадження цифрових платформ для навчання, таких як

Moodle, Google Classroom чи Microsoft Teams, які дозволяють створювати інтерактивні курси, проводити онлайн-лекції та оцінювати знання студентів у реальному часі. По-друге, важливим є розвиток цифрової грамотності викладачів та студентів, що включає не тільки технічні навички, але й уміння працювати з даними, забезпечувати кібербезпеку та етично використовувати штучний інтелект. По-третє, трансформація впливає на адміністративні процеси, автоматизуючи реєстрацію, моніторинг успішності та управління ресурсами, що знижує бюрократичне навантаження та підвищує ефективність [2].

Сучасний стан цифрової трансформації в Україні характеризується активним впровадженням державних ініціатив, таких як Національна стратегія розвитку освіти до 2030 року, яка акцентує увагу на діджиталізації. Багато університетів, включаючи Національний університет «137 Києво-Могилянська академія» та Львівський національний університет імені Івана Франка, вже інтегрували цифрові системи, такі як електронні журнали та віртуальні лабораторії. Однак, існують виклики: нерівний доступ до інтернету в регіонах, недостатня підготовка викладачів та ризики кіберзагроз. За опитуваннями Міністерства освіти і науки України, лише 60% викладачів відчувають себе впевнено в використанні цифрових інструментів, що вказує на необхідність додаткових тренінгів [3].

Одним із ключових елементів трансформації є використання штучного інтелекту (ШІ) у освіті. ШІ може персоналізувати навчання, аналізуючи дані про прогрес студентів і пропонуючи індивідуальні траєкторії. Наприклад, платформи на кшталт Coursera чи edX використовують алгоритми для рекомендацій курсів, що підвищує мотивацію та ефективність. В Україні проекти, як-от «Дія.Цифрова освіта», сприяють поширенню таких технологій, але потребують інвестицій у інфраструктуру. Крім того, цифрова трансформація сприяє міжнародній співпраці, дозволяючи студентам брати участь у глобальних програмах без фізичного переміщення.

Важливо відзначити, що успішна цифрова трансформація вищої освіти не обмежується лише впровадженням окремих технологій чи платформ. Вона вимагає комплексного підходу, який охоплює всі аспекти освітнього процесу – від методології викладання до адміністративного управління. Університети, які досягли найбільших успіхів у діджиталізації, демонструють системний підхід, інтегруючи цифрові інструменти на всіх рівнях організації. Такий підхід не тільки покращує досвід навчання для студентів, але й підвищує операційну ефективність закладів освіти. Досвід провідних європейських університетів показує, що цифрова трансформація найбільш ефективна, коли вона супроводжується культурними змінами в академічному середовищі. Це означає, що викладачі повинні не просто навчитися користуватися новими інструментами, але й переосмислити свої педагогічні підходи, ставлячи студента в центр навчального процесу. Водночас потрібно забезпечити технічну підтримку, захист даних та безперервний розвиток цифрової інфраструктури. Для систематизації цих компонентів і кращого розуміння структури цифрової трансформації розглянемо основні елементи, які формують цілісну екосистему сучасної вищої освіти (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Компоненти цифрової трансформації вищої освіти

Компонент	Опис	Приклади впровадження
Цифрові платформи для навчання	Інтеграція онлайн-систем для викладання, тестування та комунікації.	Moodle, Zoom, Google Classroom у українських університетах.
Розвиток цифрової грамотності	Навчання викладачів та студентів роботі з ІКТ, ШІ та даними.	Тренінги від МОН України, курси на платформі Prometheus.
Автоматизація адміністративних процесів	Електронне управління документами, моніторингом та ресурсами.	Електронні журнали, системи ERP в університетах.
Використання ШІ та великих даних	Персоналізація навчання, аналіз ефективності програм.	Алгоритми рекомендацій на edX, аналітика в Національному університеті біоресурсів.
Інтеграція з глобальними мережами	Міжнародні онлайн-програми, віртуальна мобільність.	Проекти Erasmus+ Digital, співпраця з EU університетами.

Перспективи цифрової трансформації вищої освіти пов’язані з подальшим розвитком технологій, таких як віртуальна та доповнена реальність (VR/AR), які дозволять створювати іммерсивні симуляції для практичних занять, особливо в медичній чи інженерній освіті. В Україні очікується зростання інвестицій у діджиталізацію завдяки грантам від ЄС та національним програмам. Однак, для успіху необхідно вирішити етичні питання, як-от захист даних студентів відповідно до GDPR, та забезпечити інклюзивність, щоб уникнути цифрового розриву між регіонами України. Дослідження показують, що країни з високим рівнем цифровізації освіти, як Фінляндія чи Сінгапур, демонструють на 15-20% вищу ефективність навчання [5].

Крім того, цифрова трансформація впливає на ринок праці, готуючи випускників до професій, пов’язаних з ІКТ. Університети все частіше вводять спеціальності з data science, cybersecurity та digital marketing, що відповідає вимогам сучасної економіки. В Україні, за даними Державної служби статистики, попит на таких фахівців зріс на 25% за останні роки. Майбутні тенденції включають гібридні моделі навчання, де поєднуються онлайн та офлайн формати, та використання блокчейну для верифікації дипломів, що підвищить довіру до освітніх документів [6].

У підсумку можна зазначити, що цифрова трансформація вищої освіти є стратегічним напрямом розвитку. Це забезпечує конкурентоспроможність закладів, підвищення якості навчання та адаптацію до глобальних викликів. Вона перетворює традиційні процеси на динамічні, інноваційні системи, орієнтовані на потреби студентів та суспільства. Для України це шанс

інтегруватися в європейський освітній простір, але вимагає системних реформ, інвестицій та постійного моніторингу.

Література

1. UNESCO. Education: From disruption to recovery. URL: https://en.unesco.org/covid19/educationresponse

2. Міністерство освіти і науки України. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Київ, 2021. 45 с.

3. Опитування викладачів щодо цифрової грамотності: Звіт МОН України. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/zvit-pro-opituvannya-vikladachiv

4. Coursera. Impact Report 2024. URL: https://about.coursera.org/impact-report

5. OECD. The Future of Education and Skills 2030. Paris, 2018. 120 с.

6. Державна служба статистики України. Ринок праці в ІКТ-секторі. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zaynyatist-v-it-sehmenti-rynku-pratsi-ukrayiny

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА»

ДИСОЦІАЦІЯ ЯК ЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТРАВМІ

Вольнова Л.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ
Ярошинська С.О.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де розгортаються військові конфлікти, природні катастрофи, пандемії та соціальна нестабільність, проблема психологічної травми набуває особливої гостроти. Українці, відчуваючи вплив воєнного стану, стикаються з колективною травматизацією, що робить дослідження захисних механізмів психіки надзвичайно актуальним.

Дисоціація як один із базових захисних механізмів при травмі привертає увагу дослідників своєю неоднозначністю: з одного боку, вона допомагає людині пережити непереносиму ситуацію, з іншого – може призводити до серйозних порушень функціонування особистості. За даними різних досліджень, дисоціативні симптоми спостерігаються у 20-40% осіб, які пережили травматичні події, а у частини з них розвиваються хронічні дисоціативні розлади [2, с.49]. З огляду на це розуміння механізмів дисоціації критично важливе для надання ефективної психологічної допомоги травмованим людям.

Огляд джерел. Концепція дисоціації має тривалу історію, і різні підходи розкривають її як складний феномен, що поєднує психологічні та нейробіологічні механізми. П’єр Жане вважається засновником сучасної теорії дисоціації. Він стверджував, що травматичний досвід перевищує адаптаційні можливості психіки, через що не інтегрується у свідомість, а залишається у вигляді відокремлених «фіксованих ідей». Для Жане дисоціація була не активним захистом, а наслідком дефіциту психологічної енергії – пасивним «розпадом» інтеграції [1, с.151].

Зигмунд Фройд спочатку також працював із дисоціацією, пов’язуючи її з «гіпноїдними станами», однак згодом переорієнтувався на концепцію витіснення як активного захисту [3, с.5]. Через це дисоціація на певний час відійшла на периферію теорії, хоча ідея впливу несвідомого матеріалу залишилася важливою для розуміння травматичних реакцій.

Сучасне відродження інтересу до дисоціації пов’язане з роботами Онно ван дер Гарта, Еллерта Нійенхуса та Кеті Стіл [6]. Їхня структурна теорія

розглядає дисоціацію як розщеплення особистості на окремі системи дії: «видимо нормальну частину» (ВНО), що уникає травматичних нагадувань і забезпечує повсякденне функціонування, та «емоційну частину» (ЕЧО), яка залишається в режимі захисту – боротьби, втечі, заціпеніння чи підкорення. При тяжкій травматизації може виникати кілька таких частин, що пояснює амнезії, різкі зміни станів та інші прояви структурної дисоціації.

Бессел ван дер Колк [4] показав нейробіологічні підстави цього феномену. Його дослідження довели, що під час флешбеків активуються емоційні й сенсорні центри правої півкулі, тоді як мовні структури лівої півкулі «вимикаються». Це пояснює, чому травматичний досвід часто неможливо описати словами. Він також пов’язав дисоціацію з активацією дорсального вагуса – реакцією «завмирання» як еволюційного механізму захисту.

Френк Патнем та Ненсі Горнштейт запропонували континуум дисоціації: від нормальних, адаптивних форм (автопілот, творчий транс) до патологічних, які виникають у відповідь на хронічну травматизацію [7]. Дослідження Патнема серед дітей показали, що дисоціація часто формується як «психологічна втеча» у ситуації, коли фізичної втечі неможливо.

У когнітивно-біхевіоральній традиції (Е. Фоа, С. Гілліхан, Р. Брайант) дисоціацію розглядають як перешкоду інтеграції травматичного досвіду [5]. Перитравматична дисоціація утримує спогади у фрагментованому вигляді, що підвищує ризик ПТСР. Терапевтичні протоколи в КБТ спрямовані на поступове об’єднання цих фрагментів у цілісний наратив, що знижує інтенсивність симптомів.

У підсумку, дисоціація розглядається одночасно як форма психологічного захисту та як наслідок перенавантаження психіки, що заважає інтеграції травматичного досвіду особистості. Це робить її ключовим феноменом у розумінні травми та сучасних підходів до терапії.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах тривалого стресового впливу все частіше спостерігаються явища функціональної дисоціації, що проявляється у своєрідному «подвійному режимі» психічної діяльності індивіда. Зовні люди зберігають здатність до повсякденного соціального функціонування, проте паралельно підтримують постійну внутрішню напруженість, спрямовану на моніторинг потенційних загроз. Такий стан не відповідає класичним клінічним формам дисоціації, описаним у психіатричних джерелах, але може розглядатися як адаптивний механізм, що забезпечує тимчасове збереження працездатності особи в умовах хронічної небезпеки.

Одним із характерних проявів цього стану є зниження інтенсивності емоційних реакцій і формування своєрідної «перегородки» між подією та переживанням. Емоції індивіда ніби віддаляються, зберігаючи когнітивне усвідомлення, але втрачаючи безпосередню афективну силу. Це відповідає сучасним уявленням про дисоціацію як про механізм, що обмежує доступ до надмірного емоційного навантаження, забезпечуючи тим самим мінімально необхідний рівень психічної стабільності. Водночас тривале перебування у такому стані може створювати умови для накопичення неінтегрованих афективних реакцій, які здатні проявитися у майбутньому у формі «delayed-reaction responses» або посттравматичних симптомів.

Історичні та міжкультурні дослідження демонструють, що суспільства, які пережили масштабні травматичні події, нерідко характеризуються тривалими періодами колективної емоційної гіпореактивності. Такі стани корелюють із зростанням міжгенераційних труднощів, зокрема дефіцитами довіри, підвищеним рівнем тривожності та проблемами у формуванні безпечних прив'язаностей у наступних поколінь. У цьому контексті сучасна ситуація вирізняється тим, що суспільство має значно ширше розуміння психологічних механізмів травми та її трансгенераційної передачі, що створює нові можливості для усвідомленого подолання її наслідків, але водночас породжує додаткову рефлексивну напругу.

Проблема полягає у пошуку балансу між необхідною для виживання дисоціативною відстороненістю та здатністю особи до інтеграції емоційного досвіду. Недостатність індивідуальних ресурсів може посилюватися відсутністю колективного безпечного простору для опрацювання пережитого, що підтримує стан соціальної дисоціації. Виникає парадокс: інтеграція травматичного досвіду потребує відчуття безпеки, проте його відсутність змушує психіку продовжувати дисоціативне функціонування.

Висновки. Таким чином, сучасний досвід можна розглядати як природний експеримент щодо того, чи здатне суспільство, яке усвідомлює механізми травматичного впливу, мінімізувати його довгострокові наслідки. Питання про межі адаптивності дисоціації, можливості збереження емоційної чутливості та переривання трансгенераційного циклу психотравматизації залишаються відкритими. Їхнє вирішення залежить від поєднання індивідуальних стратегій саморегуляції особистості та створення соціальних умов, які сприятимуть поступовій інтеграції її досвіду й відновленню емоційної цілісності.

Дисоціація як захисний механізм при психологічній травмі – це складний феномен, що перебуває на перетині адаптації та патології. Історичний розвиток концепції дисоціації від робіт П'єра Жане до сучасних нейробіологічних досліджень показує поглиблення розуміння цього явища, але й висвітлює його багатогранність. Дисоціація виконує важливу захисну функцію, дозволяючи психіці справлятися з переживаннями які неможливо винести. Однак її перехід від тимчасового механізму виживання до хронічного способу функціонування може призводити до серйозних порушень інтеграції особистості. Саме тому розуміння дисоціації критично важливе для фахівців, які працюють з травмованими людьми.

В умовах сучасної України, де масштаби травматизації населення є безпрецедентними, знання про дисоціацію, вміння її розпізнавати та ефективно працювати з нею стають невід'ємною частиною професійної компетентності психологів і психотерапевтів. Подальші дослідження мають фокусуватися як на розумінні механізмів дисоціації, так і на розробці ефективних методів допомоги, що враховують захисну природу цього феномену і сприяють здоровій інтеграції травматичного досвіду.

Література

1. Євдокімова О. О. Історія психології : навч. посіб. 2-ге вид. допов. Харків, 2020. 320 с.

2. Клименко І. С., Шелестова О. В., Науменко Н. О. Дисоціативні розлади у військовополонених: рівні та методи психологічних втручань. *Ментальне здоров'я.* 2025. №2, С.43-51. https://doi.org/10.32782/3041-2005/2025-2.8

3. Кокоріна Ю. Є. Глибинна психологія (в короткому викладі) : навчально-методичний посібник. Одеса : Астро-принт, 2021. 120 с.

4. Колк Бессель ван дер. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Харків: Vivat, 2022. 624 с.

5. Foa E. B., Gillihan S. J., & Bryant R. A. Challenges and successes in dissemination of evidence-based treatments for posttraumatic stress: Lessons learned from prolonged exposure therapy for PTSD. *Psychological science in the public interest: a Journal of the American Psychological Society*, 2013. №14(2), С.65–111. https://doi.org/10.1177/1529100612468841

6. Hart van der O., Nijenhuis E. R. S. & Steele K. The Haunted Self. structural dissociation and the hart treatment of chronic traumatization. New York & London: W.W. Norton, 2006. 418 p.

7. Hornsteinm N. L., Putnam F. W. Clinical phenomenology of child and adolescent dissociative disorders. *JAACAP*. 1992. Vol. 31 (6). P. 1077–1085. https://doi.org/10.1097/00004583-199211000-00013

КОЛЕКТИВНА ТРАВМА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Мельник Л.М.,
кандидат політичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Вінс В.А.,
кандидат психологічних наук, доцент,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав

Колективна травма, що виникає внаслідок катаклізмічних історичних подій, є одним із найпотужніших, але й найбільш парадоксальних факторів політичної психології. Вона являє собою не просто суму індивідуальних травм, а кризу сенсу, яка руйнує базові смислові каркаси суспільства, ставлячи під загрозу його колективне самосприйняття та ідентичність. Поняття «колективної пам'яті» було вперше введено до наукового обігу французьким соціологом Морісом Хальбваксом у середині 1920-х років [4]. М. Хальбвакс розробив оригінальну теоретичну концепцію, згідно з якою індивідуальна пам'ять не може існувати незалежно від колективної. Він рішуче стверджував, що пам'ять окремої людини цілковито обумовлена і детермінована соціальними контекстами на всіх етапах свого формування, починаючи від того, які саме образи індивід вибирає для запам'ятовування, і закінчуючи тим, як він ці спогади потім репрезентує. Іншими словами, науковець вважав, що вся наша пам'ять є соціально сконструйованою.

«Колективна травма – це психічна травма, отримана групою людей будь-якого розміру, аж до цілого суспільства, унаслідок якихось катастрофічних подій або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів» [2, с. 54].

За концепцією Дж. Александера, травма є не лише подією, але й культурним процесом її наративізації — вона стає такою лише тоді, коли соціальні та політичні актори успішно репрезентують суспільний біль, вбудовуючи його в ядро колективної ідентичності [1]. Слушною є думка вітчизняної науковиці О. Кісь, що «колективна пам’ять посідає виняткове місце у підтриманні групової ідентичності, яка неодмінно вимагає спільного розуміння історії та її значення для конструювання наративів, що вибудовують зв’язки поміж минулим, теперішнім та майбутнім» [3].

На прикладі України, історія якої позначена багаторазовими екзистенційними загрозами, чітко простежується механізм, за допомогою якого травматичний досвід трансформується у політичний ресурс, що сприяє консолідації та націєтворенню. Наріжним каменем цього процесу є робота М. Хальбвакса «Про колективну пам'ять». Звернення до цієї праці є ключовим для розуміння того, як історичні травми, на кшталт Голодомору та гострої фази російсько-української війни, не просто зберігаються як сума індивідуальних спогадів, але й інкорпоруються в українську національну свідомість як єдиний, соціально сконструйований досвід. Цей спільний досвід, у свою чергу, слугує фундаментом для політичної консолідації та формування суб'єктності, а десятиліттями прихована травма Голодомору 1932–1933 років є класичним прикладом дії цього механізму. Її реконструкція та офіційне визнання Геноцидом після 1991 року стало не лише актом історичної справедливості, але й потужним політичним вибором. Ця подія була інтерпретована як прямий наслідок імперської політики, закріплюючи наратив про Україну як жертву, що вижила. Навіть передана через покоління «постпам'ять» (за Маріанною Хірш) — зв'язок із травмою, яку не переживали безпосередньо, - сформувала глибинну, часто підсвідому, недовіру до Москви та посилену цінність суверенітету. Відповідно до теорії обраних травм американського психоаналітика В. Волкана Голодомор став однією з «обраних травм», що сприяли політичній диференціації від «Руского міру» та формуванню основи для незалежної політичної суб'єктності.

Водночас, гостра травма російсько-української війни, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, запустила механізми миттєвої консолідації суспільства. В умовах екзистенційної загрози за існування нації, спрацьовує захисний груповий механізм «згуртувати сили перед ворогом», відбувалося різке зростання національної єдності та довіри до інститутів, які забезпечують безпеку (ЗСУ, Президент). Спільне переживання воєнних злочинів (як-от масові вбивства в Бучі), що стають новою обраною травмою, викликає потужні колективні емоції - гнів та образу проти агресора. Як показують дослідження М. Зомерен та інших, саме ці емоції, а не лише раціональний розрахунок, є ключовими предикторами колективної дії. В українському випадку, цей гнів став джерелом мотивації для масового волонтерства, військового опору та формування жорсткого політичного консенсусу щодо неприпустимості поступок.

Ця гостра травма не лише посилила існуючі політичні наративи, але й завершила процес перетворення етнокультурної ідентичності на політично мобілізовану громадянську ідентичність. Спільний травматичний досвід

виявився сильнішим за мовні, регіональні чи політичні розбіжності. Наратив про «нескореність, стійкість» успішно замінив відчуття жертви, легітимізуючи опір. Таким чином, історичні травми створили глибокий екзистенційний фундамент пам'яті, який в умовах нової агресії трансформувався у безпрецедентний рівень національної стійкості та політичної єдності [5].

Отже, український досвід яскраво демонструє, що колективна травма є потужним каталізатором політичної динаміки. Консолідація виникає тоді, коли суспільство і політична еліта успішно інкорпорують травму в національну свідомість як спільну жертву та героїчну боротьбу, формуючи чіткий наратив з виділенням зовнішнього кривдника. Управління цією колективною пам'яттю в післявоєнний період залишатиметься ключовим для збереження досягнутої політичної єдності та запобігання новій поляризації.

Література

1. Alexander, J. C. Toward a Theory of Cultural Trauma. In *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley : University of California Press, 2004. P. 1–30

2. Горностай П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. *Проблеми політичної психології*. 2018. Вип. 21, № 1. С. 54–68

3. Кісь О. Колективна пам’ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. URL. https://uamoderna.com/md/216-216

4. Havbwachs Maurice. On Collective Memory. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.- 244 p

5. Yekelchyk S. The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know, Oxford University Press, 2015. 186 p.

МЕНТАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В АНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ ТА МОДЕЛЬ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В КОГНІТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Петік Я.О.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Аналітична філософія свідомості розглядає людську психіку як складну систему, що поєднує метафізичні, логічні та наукові аспекти. Її основне завдання полягає у проясненні онтологічного статусу свідомості та поясненні її взаємодії з фізичним світом. Після когнітивної революції середини XX століття цей напрям почав дедалі активніше звертатися до результатів нейронаук і психології, намагаючись подолати традиційний дуалізм між філософією та емпіричними науками про людину. Одним із центральних понять, що дало змогу встановити зв’язок між цими галузями, стала концепція ментальних репрезентацій.

Під ментальними репрезентаціями розуміють внутрішні інформаційні структури, за допомогою яких суб’єкт зберігає, обробляє та відтворює знання

про світ. Вони є своєрідними «носіями змісту» досвіду, через які можливе мислення, пам'ять і сприйняття. Ідея репрезентацій бере початок ще від Декарта та Локка, але в аналітичній традиції її системно розвинув Джеррі Фодор, який сформулював гіпотезу мови думки (Language of Thought Hypothesis) [2]. Згідно з нею, усі когнітивні процеси мають внутрішню символічну структуру, подібну до граматики природної мови. Деніел Деннет розвинув цю ідею у контексті «інтенційної установки», пропонуючи тлумачити поведінку суб'єкта через приписування йому репрезентативних станів — переконань, бажань, намірів [1].

У межах цього підходу ментальні репрезентації виконують роль «мосту» між фізичними процесами мозку та феноменальним досвідом. Вони дозволяють осмислити, яким чином суб'єктивні стани можуть бути співвіднесені з об'єктивними структурами реальності. Водночас не всі філософи поділяють репрезентаціоналізм: Девід Чалмерс у межах «трудної проблеми свідомості» вказує, що жодна репрезентаційна модель не може повністю пояснити феноменальні якості досвіду (qualia), тоді як Патріція та Пол Черчленди підкреслюють необхідність редукції філософських понять до нейронаукових процесів. Отже, навіть у межах аналітичної філософії точиться дискусія між репрезентаціоналізмом і антирепрезентаціоналізмом, що стимулює пошук спільної мови між філософією та когнітивною наукою.

У когнітивній психології близькою за змістом виступає модель обробки інформації, яка виникла на основі кібернетики та комп'ютерних наук у середині XX століття [3]. Її представники — Алан Ньюелл, Герберт Саймон, Дональд Бродбент — розглядали психіку як систему, що функціонує за принципом прийому, кодування, збереження, перетворення та використання інформації. Психічні процеси в такій парадигмі описуються аналогічно до роботи комп'ютера: інформація проходить через сенсорний вхід, короткочасну та довготривалу пам'ять, а потім призводить до певного виходу у вигляді поведінкової реакції.

У цьому сенсі модель обробки інформації є конкретизацією репрезентаційної теорії у межах емпіричної науки. Вона не лише дозволяє описувати пізнавальні процеси кількісно, а й демонструє, як абстрактні поняття свідомості можна співвіднести з вимірюваними параметрами — швидкістю реакції, точністю розпізнавання, обсягом пам'яті тощо. Згодом ця модель стала основою для когнітивної нейронауки, штучного інтелекту та сучасних теорій уваги.

Попри спільне поняття «інформації», між аналітичною філософією та когнітивною психологією існує певна різниця у рівнях аналізу. Якщо перша прагне відповісти на питання про онтологічний статус свідомості — що таке мислення і як воно можливе у фізичному світі, — то друга зосереджується на механізмах його функціонування. Проте саме через поняття ментальних репрезентацій ці два підходи починають зближуватися: філософія формує теоретичну рамку, тоді як психологія надає їй експериментальну перевірку.

У сучасних дослідженнях дедалі частіше наголошується, що філософські моделі свідомості та когнітивні моделі обробки інформації не суперечать одна одній, а є різними рівнями опису одного явища. Ментальні репрезентації можна

розглядати як метатеоретичну категорію, що поєднує у собі символічну, нейронну й феноменологічну перспективи. Вони відображають не лише структуру знання, а й динаміку його перетворення у процесі мислення, що робить їх ключем до міждисциплінарного розуміння психіки.

Таким чином, аналітична філософія свідомості та когнітивна психологія, попри різні методології, сходяться в уявленні про психіку як про інформаційний процес, де ментальні репрезентації є головним механізмом зв'язку між світом, мозком і досвідом. Поєднання цих двох перспектив дозволяє не лише глибше зрозуміти природу свідомості, а й сформувати нову міждисциплінарну платформу для дослідження людини як мислячої, пізнаючої істоти.

Література

1. Dennett, D. Content and Consciousness. London: Routledge & Kegan Paul, 1969
2. Fodor J.A. The Language of Thought. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1975
3. Harnish R. Minds, Brains, Computers, Malden, Mass.: Blackwell Publishers Inc., 2002.

МОБІНГ У ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бондаренко І.О.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква
Пономаренко Т.І.,
доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Мобінг у військових підрозділах є складним соціально-психологічним явищем, що охоплює різні форми систематичного психологічного тиску та приниження військовослужбовця. У більшості армій світу він визнається серйозним чинником деструкції військової дисципліни, морально-психологічного стану та згуртованості підрозділів. Тема тривалий час залишалась на периферії суспільних дискусій, адже військова служба традиційно сприймається як середовище, де суворість та ієрархія є нормою. Проте зростання кількості жінок у війську, розвиток правових механізмів захисту та посилення ролі військових омбудсменів зумовили підвищену увагу до проявів психологічного насильства.

У міжнародному військовому дискурсі мобінг визначається як «систематична агресивна поведінка, спрямована на приниження, дискредитацію або психологічне виснаження військовослужбовця» [2]. Американські нормативні документи трактують його як «поведінку, що принижує гідність або створює ворожий клімат служби». Його характерною ознакою є

повторюваність дій, стабільність ролей «жертви» та «агресора» і наявність пасивних спостерігачів, що мимоволі легітимізують процес цькування [10].

Так, найпоширенішими форми мобінгу є:

–психологічний тиск – через крики, висміювання, надмірна критика, публічне приниження;

–соціальна ізоляція – а саме бойкот, виключення з групових активностей, ігнорування;

–ієрархічне знущання – такі як зловживання владою, використання службового становища;

–ґендерні упередження та сексуальні натяки;

–фізичний вплив або «традиційні ритуали», які в більшості армій офіційно заборонені.

Разом з тим, однією з труднощів у виявленні мобінгу є складність розмежування між суворими, але легітимними вимогами служби та психологічним насильством. Військові організації, що характеризуються високим рівнем стресу, ризику та дисциплінарного контролю, часто мають тонку межу між конструктивною вимогливістю та деструктивним тиском.

При цьому, щодо причин виникнення мобінгу, то їх умовно можна поділити на організаційні та особистісні [3; 9; 10]. Так, до організаційних належать: нечіткість розподілу обов'язків, низька якість командування, відсутність регулярного контролю за морально-психологічним кліматом, толерування негативних традицій, стресові та конфліктогенні умови служби. Важливу роль відіграє й культура «жорсткої маскулінності», що традиційно закріплена у військових структурах багатьох країн. Особистісні чинники включають індивідуальні особливості службовців, їхню стресостійкість, комунікативні навички та здатність адекватно оцінювати міжособистісні конфлікти.

В свою чергу, дослідження зарубіжного досвіду показало наступні результати. Так, щодо Великої Британії, то за даними Міністерства оборони [3] 10–12 % військовослужбовців повідомляють про досвід цькування, а серед жінок цей показник сягає 20 %. У 2022 р. зареєстровано понад 1000 офіційних скарг. Найпоширеніші форми – це словесні образи, ізоляція, надмірний тиск. У відповідь Британія посилила механізми незалежного розгляду скарг та впровадила тренінги з етики для командного складу.

У річному звіті Уповноваженої Бундесверу [5] за 2023 рік зазначається, що випадки систематичного мобінгу в поданих зверненнях не були підтверджені**,** однак проблема психологічного тиску та перевантаження військовослужбовців залишається актуальною. У документі підкреслюється, що психологічна підтримка в армії нерівномірно доступна: у низці підрозділів відсутні штатні психологи, що створює "прогалини" у допомозі та ускладнює реагування на конфліктні ситуації. Разом з тим, у Бундесвері посилюються превентивні заходи, зокрема, розвиток «трупенпсихології» та впровадження низькопорогових програм підтримки психічного здоров'я. Звіт також наголошує, що тривале службове навантаження, нестача персоналу й обмежені можливості відновлення можуть виступати факторами ризику виникнення мобінгу та психологічних інцидентів серед військових.

За даними Observatoire de la condition militaire (Франція) за 2022–2023 рік, близько 8 % військовослужбовців стикалися з проявами булінгу, а кількість звернень щодо сексуальних домагань стабільно зростає (≈250 скарг у 2023 р.). Створено спеціальну гарячу лінію та службу внутрішнього аудиту поведінки, які мають повноваження проводити перевірки частин [8].

Польські дослідження свідчать, приблизно 12 % жінок-військових зазначали, що вони зазнали мобінгу, а 21,5 % були свідками принижувальної поведінки від начальства [6]. Так, в інтерв'ю з психіатрами повідомляється, що у польській армії недостатньо психологічної та психіатричної підтримки, є «прогалини» у ресурсах для ментального здоров'я військових, що може сприяти психологічним проблемам, але конкретні дані про мобінг як категорію розкради психічного здоров'я в публікації не деталізовані [1]

Щодо Скандинавських країн, то за даними опитування MOST 2020 (проведене Forsvarets forskningsinstitutt), близько 11 % респондентів (солдати і цивільні співробітники) заявили, що зазнали мобінгу протягом останніх 6 місяців [7]. Також дані свідчать, що мобінг найчастіше зазнають молоді військовослужбовці / студенти: 25 % жінок і 17 % чоловіків у цій групі повідомили про мобінг за останні 6 місяців [9]. Разом з тим, наявна і позитивна тенденція до зменшення випадків, але все ще існує недовіра до систем повідомлення і проблема залишається значною.

За даними DoD Annual Report [2] (США) в 2023 близько 9 % чоловіків і понад 25 % жінок повідомили про булінг, домагання або тиск. У 2023 р. зареєстровано 8 942 скарги. Основними чинниками залишаються жорстка ієрархія, гендерні упередження та недостатньо ефективні неформальні канали підтримки. Програма Building a Healthy Command Climate спрямована на зміну командних практик.

Мобінг присутній і в армії Ізраїлю. За даними омбудсменки IDF (Rachel Tevet-Wiesel), у 2022 році її офіс отримав 6075 скарг від військовослужбовців та їхніх батьків. Більшість скарг, приблизно 58 %, визнані обґрунтованими [4]. Також існують системні скарги на невідповідне командування, зокрема на молодших офіцерів, що можна розглядати як форму психологічного тиску або зловживання владою, близьку до мобінгу. Проблеми з сексуальними домаганнями — значна частина «психологічного насильства» в армії, і кількість таких скарг немала. Психологічна підтримка для військових може бути недостатньою або недоступною, а звернення за допомогою можуть супроводжуватись побоюваннями за кар'єру. Але концепція мобінгу як системного цькування, на відміну від дисциплінарних конфліктів або сексуальних скарг, у публічних офіційних даних IDF не дуже чітко виражена або статистично виміряна.

Узагальнений аналіз міжнародних даних свідчить, що мобінг у збройних силах є поширеним явищем, але його масштаби суттєво різняться між країнами. У Великій Британії 10–12 % військових повідомляють про цькування, серед жінок до 20 %, а щорічно реєструють понад 1 000 скарг. У Німеччині систематичний мобінг офіційно не підтверджується, однак відзначають психологічний тиск, перевантаження та нерівну доступність психологічної допомоги. У Франції близько 8 % військових стикаються з булінгом, а кількість

скарг на домагання зростає; діють спеціальні гарячі лінії та інспекційні служби. У Польщі приблизно 12 % жінок-військових повідомляють про мобінг, а понад 21 % про приниження з боку командирів. У Скандинавських країнах рівень мобінгу становить близько 11 %, а серед молодих військових до 25 % жінок. У США понад 25 % жінок і близько 9 % чоловіків заявляють про психологічний тиск чи домагання, щороку фіксується майже 9 тис. скарг. В армії Ізраїлю понад 6 тис. звернень щороку стосуються зокрема проблем із командуванням, що інколи має ознаки психологічного тиску. Загальна тенденція така: кількість скарг у більшості країн зростає, що вважають не ознакою погіршення ситуації, а свідченням підвищення довіри до механізмів захисту військовослужбовців. Між тим, ефективність боротьби з мобінгом прямо пов'язана з наявністю:

–чітких процедур повідомлення;

–незалежних органів контролю;

–систем мотивації командирів до підтримки здорового клімату;

–програм навчання етичному лідерству.

А отже, мобінг залишається універсальною проблемою, притаманною більшості армій світу. Він виникає через поєднання структурних, культурних і особистісних чинників. Навіть у державах з високими стандартами військової етики мобінг не зник, але ефективні превентивні механізми дозволяють знижувати його прояви та підвищувати рівень безпеки військовослужбовців. Для України особливо важливо адаптувати зарубіжний досвід у сфері етичного командування, контролю поведінки та розбудови системи психологічної підтримки. Лише системна взаємодія командування, психологів і правових інститутів може зменшити рівень мобінгу у військовому середовищі.

Література

1. Armia ignoruje kondycję psychiczną żołnierzy – psychiatrzy alarmują. *Portal Obronny*. URL : https://portalobronny.se.pl/polityka-obronna/armia-ignoruje-kondycje-psychiczna-zolnierzy-psychiatrzy-alarmuja-aa-4U5U-beCY-3d9R.html (дата звернення: 02. 11. 2025).

2. Department of Defense Releases Fiscal Year 2023 Annual Report on Sexual Assault in the Military U.S. Department of War. URL: https://www.war.gov/News/Releases/Release/Article/3777528/department-of-defense-releases-fiscal-year-2023-annual-report-on-sexual-assault (дата звернення: 02. 11. 2025).

3. Hughes Geraint. Enemy Action': The UK Ministry of Defence, Academia and the Historical Record. *The RUSI Journal*. 2024. № 169 (1-2). pp. 112-117.

4. IDF ombudswoman: Bulk of soldiers complains are against stubborn junior officers. *Times of Israel*. URL: https://www.timesofisrael.com/idf-ombudswoman-bulk-of-soldiers-complains-are-against-stubborn-junior-officers (дата звернення: 03. 11. 2025).

5. Jahresbericht 2023 (65. Bericht). Wehrbeauftragte des Deutschen Bundestages**.** URL: https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2024/kw17-de-wehrbericht-997908 (дата звернення: 02. 11. 2025).

6. Kobiety w polskiej armii skarżą się na mobbing. *RMF24*. URL: https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-kobiety-w-polskiej-armii-skarza-sie-na-mobbing%2CnId%2C284038 (дата звернення: 02. 11. 2025).

7. Mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret: resultater fra MOST-undersøkelsen 2020. *Forsvarets forskningsinstitutt (FFI*). URL: *Forsvarets forskningsinstitutt (FFI*). URL : https://www.ffi.no/en/publications-archive/mobbing-og-seksuell-trakassering-i-forsvaret-resultater-fra-most-undersokelsen-2020 (дата звернення: 03. 11. 2025).

8. Revue annuelle de la condition militaire : édition 2023. *Haut Comité d'évaluation de la condition militaire (HCECM)*. URL: https://www.defense.gouv.fr/actualites-du-haut-comite-

devaluation-condition-militaire/revue-annuelle-condition-militaire-edition-2023-17e?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02. 11. 2025).

9. Strand K. R., Fauske M. F. Mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret, i FMA og ved FFI. Norwegia: Forsvarets forskningsinstitut, 2025. 120 p.

10. U.S. Army. Army Command Policy. Washington : Headquarters, Department of the Army, 2017. 152 p.

НАРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Соляник Ю.В.,
здобувач третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти,
Університет менеджменту освіти, м. Київ

Актуальність дослідження. Сучасний український соціокультурний контекст характеризується масштабними трансформаціями, спричиненими воєнними діями, вимушеною міграцією, втратою соціальних зв'язків, руйнуванням звичних життєвих сценаріїв та підвищенням рівня особистісної і колективної травматизації. У цих умовах питання підтримання психологічної стійкості стає не лише індивідуальним завданням, а суспільним пріоритетом, що актуалізує потребу у вивченні механізмів інтеграції досвіду, збереження цілісності ідентичності та формування адаптивних стратегій опанування кризових ситуацій. З огляду на це, теоретичний аналіз наративної компетентності дозволяє окреслити фундаментальні психологічні механізми, що лежать в основі побудови ідентичності та регуляції психічної стійкості.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати роль наративної компетентності як ресурсу психологічної стійкості й механізму інтеграції ідентичності в умовах травматичного досвіду та соціокультурних кризових змін.

Виклад основного матеріалу. Наративна компетентність – здатність вибудовувати внутрішньо узгоджені, осмислені й структуровані життєві історії – дедалі частіше розглядається як ключовий ресурс підтримки психологічної стійкості. Дослідження Habermas & Bluck [4], McAdams [5] демонструють, що наративна інтеграція досвіду забезпечує відновлення суб'єктивного відчуття контролю, вибудовування життєвої логіки та підвищення здатності до смислотворення. Українські дослідження психологічної травми й ідентичності [1-3] підтверджують, що опрацювання критичних подій через наративні практики сприяє реінтеграції особистості та зниженню рівня фрагментації Я-образу.

У зв'язку з масштабним травматичним досвідом українського населення наративна компетентність набуває особливої значущості як механізм смислової реконструкції та психічного відновлення.

У межах наративної психології людська ідентичність розглядається як динамічна історія про себе, яка вибудовується у взаємодії з соціальним

контекстом і дозволяє індивіду конструювати цілісне розуміння власного життєвого шляху. Життєва наративна ідентичність складається з когерентності, смислової повноти та здатності інтегрувати емоційно складні події. Наративна компетентність у цьому контексті включає уміння формувати логічні зв'язки між подіями, пояснювати причинно-наслідкові зв'язки і здійснювати рефлексивну інтерпретацію досвіду [3].

Психологічна стійкість є процесуальною характеристикою, що проявляється у здатності адаптуватися, підтримувати функціонування та знаходити конструктивні копінг-стратегії у ситуаціях стресу [4].

Ідентичність у контексті травматичного досвіду часто зазнає фрагментації, що проявляється у порушенні відчуття безперервності життєвої історії, виникненні дисонансних Я-структур та зниженні здатності до саморегуляції. Наративний підхід дозволяє відновити цілісність ідентичності через створення когерентної структури досвіду, що є суттєвим чинником відновлення психологічної стабільності [3].

Узагальнення сучасних теорій та емпіричних результатів дозволяє виділити кілька ключових положень щодо впливу наративної компетентності на психологічну стійкість та інтеграцію ідентичності. По-перше, здатність формувати когерентні наративи забезпечує зменшення рівня внутрішньої хаотичності та сприяє логічному впорядкуванню пережитого досвіду. По-друге, наративне переосмислення травматичних подій сприяє формуванню нових інтерпретаційних рамок, що дозволяє індивіду відновити відчуття власної активності та смислового контролю над життєвими подіями. По-третє, наративна компетентність відіграє ключову роль у формуванні інтегрованої ідентичності, забезпечуючи не лише когнітивне впорядкування досвіду, а й емоційну стабілізацію, яка виникає внаслідок зміцнення цілісності життєвої історії. Для українського контексту це має особливе значення, оскільки дозволяє пом'якшувати наслідки травматизації, сприяючи посттравматичному зростанню.

Узагальнення ключових напрямків впливу наративної компетентності на психічне функціонування наведемо в таблиці 1.

Таблиця 1.

Узагальнена модель впливу наративної компетентності на психічне функціонування [3], [5]

Показник	Вплив на ідентичність	Вплив на психологічну стійкість
Когерентність наративу	Забезпечує безперервність Я-образу	Знижує стрес через упорядкування досвіду
Смислотворення	Підсилює цілісність життєвих орієнтирів	Підвищує рівень внутрішньої контрольованості
Рефлексивна обробка досвіду	Інтегрує складні події в життєву історію	Сприяє адаптивним копінг-стратегіям
Емоційна інтеграція	Зменшує фрагментацію ідентичності	Підсилює емоційну стабільність

Таблиця 1 демонструє подвійну дію – як на структуру ідентичності, так і на рівень психологічної стійкості. Когерентність наративу забезпечує безперервність Я-образу та знижує внутрішню дезорганізованість досвіду. Смислотворення укріплює життєву орієнтацію й водночас підсилює суб'єктивне відчуття контрольованості ситуацій. Рефлексивна обробка подій сприяє інтеграції складних переживань та формуванню адаптивних копінг-стратегій, а емоційна інтеграція забезпечує стабілізацію емоційної сфери. У сукупності ці компоненти засвідчують, що розвиток наративної компетентності є важливим ресурсом для підтримки цілісності ідентичності та зміцнення психологічної стійкості.

Висновки. Узагальнюючи представлені теоретичні положення, можна стверджувати, що наративна компетентність є фундаментальним ресурсом адаптації в умовах кризи. Вона забезпечує формування когерентних життєвих історій, які інтегрують травматичний досвід у загальну структуру ідентичності, зміцнюючи здатність особистості до психологічної стійкості, емоційної саморегуляції та конструктивного подолання стресових ситуацій. З огляду на сучасний стан українського суспільства, розвиток наративної компетентності може стати одним із ключових напрямів психологічної допомоги та реабілітаційних програм.

Література

1. Максименко С.Д., Кузікова С.Б., Зливков В.Л. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 540 с.

2. Сопівник І.В., Будегай В.А., Альтанова А.Б., Демченко І.І., Драчук О.В., Наконечна А.В., Мацола В.А., Міхеєва О.Ю., Федченко К.О., Витриховська О.П. Соціальна робота засобами природотерапії із постраждалими внаслідок надзвичайних ситуацій: колективна монографія. Київ: «Компринт», 2021. 556 с.

3. Чепелєва Н.В., Рудницька С.Ю. Нормативна модель самопроектування особистості. *Наука і освіта.* 2017. № 11. С. 105 – 113.

4. Habermas T., & Bluck, S. Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin, 2000. 126*(5), 748–769. URL: https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.748.

5. McAdams D. P. *The redemptive self: Stories Americans live by* (Revised and expanded edition). / Oxford University Press. 2013. URL: https://psycnet.apa.org/record/2013-07204-000

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ

Трофименко Н.Є.,
старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Повномасштабне вторгнення росії в нашу державу несе серйозні загрози психологічному здоров'ю і благополуччю більшості населення України. Проблема ускладнюється стигмою – негативним соціальним ставленням до

психологічних проблем, сприйняття людини з ментальними порушеннями через призму хибних стереотипних уявлень. Як наслідок – ігнорування власного стану, уникнення звернень до спеціалістів та замовчування, але проблема, про яку мовчать, викликає більший ризик.

За даними ООН, вимушеними переселенцями стало понад 10 млн осіб: близько 6,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами, ще близько 4 млн покинули територію України. Існує постійна небезпека спалахів інфекційних захворювань. В окремих регіонах через окупацію спостерігається справжня гуманітарна катастрофа. І в цей нелегкий час особливо актуальним стає науковий підхід, вивчення і аналіз цих складних ситуацій, розробка заходів по їх попередженню або зменшенню негативних наслідків [3].

Стійкий стан психіки особистості, забезпечує адекватну, конструктивну і життєздатну поведінкову реакцію на чинники зовнішнього середовища, що можуть причинити стрес. Реакції на стрес не є контрольованими і дають знати про себе на фізіологічному, розумовому та поведінковому рівнях, мають специфічні прояви та негативні наслідки як для самої людини, так і оточення в якому знаходиться під час надзвичайних стресових ситуаціях [4].

На сьогодні за психологічною і медичною допомогою офіційно звернулося 650 тисяч українців. Згідно з даними опитування, озвученими Міністерством охорони здоров'я України, 71% громадян відчували на собі стрес, підвищену дратівливість, половина опитаних відчувають тривожність і напругу. Також, за даними МОЗ, приблизно у 25 % осіб, які пережили травматичні події, у майбутньому діагностуватиметься посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Поряд з цим через 5-7 років прогнозується збільшення кількості наркотичної, алкогольної та інших залежностей серед населення [1].

Згідно з оцінками ООН у грудні 2022 року, понад 22 % людей, які постраждали внаслідок війни, можуть мати розлади психічного здоров'я (від легких та помірних форм депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу до інших розладів).

І майже кожна десята (9 %) людина перебуває у важкому стані або ж у стані середньої важкості. Потреби у сфері захисту психічного здоров'я продовжують зростати, особливо серед ВПО. Водночас за підтримкою загалом частіше звертаються жінки, ніж чоловіки. Психічне здоров'я та психологічна підтримка протягом усього життєвого циклу є надзвичайно важливими в ситуації війни в Україні.

За даними ВООЗ за квітень 2023 року «Health needs assessment of the adult population in Ukraine», 12% респондентів зазначили, що члени їхніх родин мали тривожність та психологічні проблеми, які заважають побутовому життю. Дослідження свідчить про те, що психічне здоров'я людей, які живуть у регіонах з активними військовими діями, значно погіршилось.

За оцінками «WHO 2024 Emergency Appeal: Ukraine», 9,6 мільйонів людей в Україні мають ризик психічного розладу або живуть із ним, з яких 3,9 мільйони страждають від середніх до важких симптомів.

Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (MHPSS) в Україні мають обмежений характер. За оцінками, кількість людей, які потребували підтримки протягом першого року повномасштабної війни, перевищувала 10 мільйонів і

кількість має тенденцію зростати станом на третій рік повномасштабного вторгнення. 52,7% осіб, які потребують психологічної допомоги, демонструють симптоми психологічного дистресу, включаючи тривогу (54,1%), депресію (46,8%) та безсоння (12,1%) [2].

Які ми можемо спостерігати основні наслідки війни та її вплив на психічний стан особистості в нашій державі?

Емоційні розлади: вони можуть проявлятися у вигляді постійного страху, підвищеної тривоги, безсилля, агресії або апатії.

Порушення сну: безсоння, нічні кошмари, що може призводити до інших хвороб психосоматичного плану.

Психічні розлади: найпоширенішими є ПТСР (як серед військовослужбовців так і серед населення), тривожні розлади та депресивні стани особистості.

Психосоматичні реакції: фізичні прояви стресу (наприклад, головний біль, проблеми з травленням, загострення хронічних хвороб тощо).

Зниження увага до свого здоров'я – люди рідше звертаються до лікарів, відбувається пізня діагностика, що призводить до менш ефективного лікування.

Загострення шкідливих звичок у населення – збільшується вживання наркотичних речовин, паління набуває критичної точки (особливо це стосується використання вейпів, (особливо серед молоді), які дуже швидко вбивають легені), бо більшість населення не вбачає використання методів саморегуляції для покращення свого психоемоційного стану.

Особливо вразливою категорією виступають жінки та діти, які завдяки своїй чутливій неврологічній системі більш сприйнятливі до шоків у процесі свого розвитку, а жінки мають підвищену вразливість до психологічних наслідків війни.

Найстрімкіша криза вимушеного переміщення населення. Воєнний конфлікт спричинив велику кількість смертей та каліцтва сотень тисяч осіб, що змусило населення України мігрувати у більш безпечні регіони держави, які знаходяться подалі від зони ведення бойових дій та за кордон.

Таким чином, серед наслідків війни вплив на психічне здоров'я мирного населення є одним із найвагоміших аспектів, який сьогодні набуває все більшого значення для української спільноти. Жахіття пережитого під час війни будуть передаватися із вуст в уста ще багато поколінь поспіль.

Література

1. ПТСР та загострення хронічних хвороб: як війна вплине на здоров'я українців / /Слово і діло. / 2022. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/11/01/infografika/suspilstvo/ptsr-ta-ahostrennyaxronichnyx-xvorob-yak-vijna-vplyne-zdorovya-ukrayincziv. (дата звернення 20.11 25).

2. Вплив війни на психічне здоров'я українців: статистика і хронологія. URL: https://450recovery.com.ua/%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%CA%BC%D1%8F-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0/ (дата звернення 21.11.25).

3.Громадське здоров'я в Україні: здобутки та виклики сьогодення : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ждана В.М. та проф. Голованової І.А. Полтава, 2022. 174 с.

4. Левченко К. В, Харитонова Н. В. Психічне здоров'я молоді в період військових дій. Державний університет «Житомирська політехніка». 2022. С. 487.

ОЗНАКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СИНДРОМУ FOMO У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Фучило Д.С.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Навчально-науковий педагогічний
інститут імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв,
Чугуєва І.Є.,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний університт кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

Анотація. У сучасному інформаційному суспільстві синдром FOMO (Fear of Missing Out — «страх пропустити щось важливе») є поширеним явищем серед молоді. Він характеризується нав'язливою потребою постійно контролювати інформаційний потік та соціальні події, страхом упустити важливі можливості або соціальні взаємодії. Особливої актуальності проблема набирає в умовах війни, коли інформаційний простір насичений новинами про безпеку, гуманітарні ініціативи та волонтерські акції, а молодь відчуває необхідність постійно бути «на зв'язку», контролювати ситуацію та підтримувати близьких. У юнацькому віці FOMO проявляється через підвищену тривожність, постійну перевірку соціальних мереж, страх втратити важливі події, низьку задоволеність життям та труднощі у саморегуляції. Усвідомлення цих соціально-психологічних детермінантів дозволяє визначити напрями ефективної психопрофілактики та психологічної підтримки молоді, спрямованої на зниження негативних наслідків FOMO.

Основні аспекти дослідження. Синдром FOMO визначається як нав'язливий страх пропустити важливу інформацію, соціальні події або можливості взаємодії [1; 2]. Це явище породжує високий рівень психоемоційного напруження та часто супроводжується тривожністю, відчуттям невпевненості і потребою постійно контролювати інформаційний потік. Вчені розглядають FOMO як складний психосоціальний феномен, що формується на межі соціальної та індивідуальної сфер і має як когнітивні, так і емоційні прояви [2; 3].

Серед основних соціально-психологічних чинників, що сприяють розвитку FOMO, виділяють вплив соціальних мереж та постійний інформаційний потік [3; 4]. Доступ до великого обсягу інформації та її швидка зміна створюють відчуття, що життя молодої людини проходить «поза увагою», а порівняння себе з ровесниками часто посилює тривожність і невпевненість [1; 4]. Важливу

роль відіграє також недостатнє задоволення базових психологічних потреб у сфері автономії, компетентності та спорідненості, що формує додатковий фон для виникнення страху пропустити щось важливе [2].

У воєнних умовах прояви FOMO набувають особливого характеру. Молодь постійно стежить за новинами, намагається контролювати ситуацію та відчуває тривогу за безпеку близьких [4]. Страх пропустити критичні події або можливості допомоги доповнюється відчуттям втрати контролю над власним життям і психологічним перевантаженням, яке виникає через постійне реагування на зовнішні загрози [3; 4].

Юнацький вік є критичним періодом для розвитку FOMO, оскільки саме в цей час формується ідентичність та високою є потреба у соціальному схваленні [1]. Порівняння себе з ровесниками та страх упустити певну можливість або подію сприймається як загроза соціальному статусу та власному розвитку [1; 3]. Висока емоційність, імпульсивність та низька стійкість до стресу посилюють прояви цього феномену, ускладнюючи саморегуляцію та адаптацію до швидкоплинного інформаційного середовища [5].

Наслідки FOMO для психічного здоров'я молоді є значними. Підвищена тривожність, депресивні стани та соціальна ізоляція негативно впливають на загальний рівень психологічного благополуччя та задоволеності життям [3; 5]. Постійне перебування в інформаційному потоці знижує концентрацію, ускладнює планування часу та сприяє виникненню хронічного стресу [4; 6].

З метою зменшення впливу FOMO на молодь рекомендується практикувати усвідомлене використання соціальних мереж, розвивати навички емоційної саморегуляції та формувати критичне ставлення до інформаційного потоку [2; 6]. Важливо концентрувати увагу на реальному «тут і зараз», підтримувати особистісну автономію та забезпечувати психологічну підтримку з боку сім'ї, навчальних закладів або волонтерських спільнот [6].

Висновки. Синдром FOMO є багатофакторним психологічним явищем юнацького віку, що у воєнних умовах набуває особливо виражених форм і може негативно впливати на психоемоційний стан молоді [1; 4]. Вчасна діагностика, профілактика та психологічна підтримка сприяють формуванню стійкої особистості, підвищенню адаптивних можливостей та зниженню ризику тривожних і депресивних проявів [2; 6].

Література

1. Руднік Г.С. Синдром FOMO як чинник розвитку тривожності в осіб юнацького віку. Магістерська робота. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 112 с.

2. Коцан О. Феномен FOMO: психологічні аспекти та методи корекції. Львів: Український католицький університет, 2022. 98 с.

3. Угрин О.Г. Синдром FOMO та його вплив на психічне здоров'я молоді. *Психологічні науки: теорія, методи, практика*. 2020. № 2. С. 45–52.

4. Нікон Н. Психологічні аспекти медіазалежності у сучасної молоді. *Науковий вісник: психологія*. 2024. Т. 3. С. 17–23.

5. Шевченко Н.Ф. Психологічні чинники суїцидальної та аутоагресивної поведінки молоді. *Психологія і суспільство*. 2018. № 3. С. 112–119.

6. Яремчук Л. Самопошкоджувальна поведінка: причини, прояви, шляхи профілактики. Львів: Світ, 2021. 198 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ

Соловйова М.В.,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Навчально-гуманітарний інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

Актуальність дослідження та поглиблення знань щодо специфіки індивідуальних пізнавальних процесів незмінно залишається в центрі наукової уваги. У цьому контексті, феномен когнітивного стилю особистості виступає як ключова проблематика сучасної психології, функціонуючи на межі між вивченням пізнання та структурою особистості. Це поняття набуло значного інтересу серед науковців, оскільки воно слугує інтегративною характеристикою індивідуальності, яка: відображає стабільні та унікальні способи реалізації пізнавальних стратегій, формує необхідний зв'язок між процесами пізнання, психічними явищами та цілісною особистістю,забезпечує регулятивну функцію психічної активності індивіда,виявляється у всіх аспектах людської життєдіяльності.

Етимологічно термін «стиль» походить від грецького Stylos, що означає паличку для писання на воскових дошках, і метафорично вказує на можливість одночасної участі в діяльності двох протилежних за змістом якостей, необхідних для її успіху. У психологічному контексті стиль є свідченням певної унікальності, відмінності від інших людей, що характеризує власника стилю як людину з певним рівнем душевної організації [3,с.7].

Поняття когнітивного стилю як індивідуального способу переробки інформації виникло на перетині психології особистості та психології пізнання. Воно трактується як стійкі індивідуальні особливості пізнавальних стратегій, що є формальною характеристикою індивідуальності. Когнітивний стиль включає взаємодію пізнавальної (когнітивної) та особистісної складових при вирішенні суб’єктом проблемної ситуації, а також пояснює особистісний фактор тим, що пізнавальні структури входять до структури особистості, забезпечуючи індивідуальну стійкість когнітивного стилю як способу пізнання і діяльності [3,с.6].

Вітчизняні дослідники, зокрема С.І. Бондар, наголошують на тому, що когнітивний стиль є індивідуальною стратегією переробки інформації, а його визначення ґрунтується на категорії індивідуальності. Х.Ю. Шишкіна зазначає, що когнітивні стилі – це «індивідуально своєрідні способи обробки інформації про актуальну ситуацію: її сприйняття, аналіз, категоризація, оцінка і т.ін.», які, виконуючи контролюючу функцію, забезпечують реальні форми адаптаційної активності. Таким чином, когнітивні стилі пов'язані з інформаційними потребами, що визначають свідомі ставлення до інформації, та мають тісний зв'язок у структурі інформаційної позиції особистосі [1,с.14], [5], [6].

Когнітивні стилі, порівняно з іншими психічними структурами, мають психофізіологічні особливості пізнавальних процесів, які ґрунтуються на

міжпівкульній асиметрії та взаємодії. Функціональна асиметрія мозку є однією з найбільш значущих психофізіологічних особливостей, що зумовлюють ті чи інші ознаки індивідуальності, формуючи характер сприйняття, емоційну сферу, запам'ятовування та стратегію мислення. Становлення функціональної асиметрії півкуль виступає провідним механізмом вікового розвитку психіки, пов'язаним зі становленням типологічних особливостей особистості та розвитком індивідуально-типового когнітивного стилю.

У структурному вимірі когнітивні стилі функціонують не ізольовано, а перебувають у структурних взаємовідносинах між собою, можуть бути згруповані в окремі категорії залежно від інформаційного рівня та виконавчо-регуляторних функцій, які вони виконують. Вони розглядаються як особливі інтелектуальні здібності, що формуються та розвиваються в процесі становлення особистості, і можуть змінюватися під впливом інтелектуального навантаження, навчання, освоєння професійних навичок [3].

В українській психології когнітивний стиль розглядають як інтегральну характеристику особистості, та інші пов'язану з типом реагування, вибором способів дії, стратегією поведінки та особливостями управління психічними процесами, саме такі дослідники як Жердецька Л.Л., Максименко С.Д., Палій А.А Виділяють щонайменше два підходи до розуміння феномена:

Діяльнісний підхід: характеризує найтиповіші риси інтелектуальної діяльності (сприйняття, мислення і поведінку, пов'язані з розв'язанням когнітивних завдань, особливо в невизначених ситуаціях).

Особистісний підхід: розглядає когнітивний стиль як особистісну властивість, зосереджуючи увагу на її проявах у поведінці, особливостях реакцій і когнітивних процесах.

Виходячи з різних критеріїв, дослідники виокремлюють низку когнітивних стилів:

За типом сприйняття: полезалежний – поленезалежний, за типологією реагування: імпульсивний – рефлективний, за особливостями когнітивного контролю: ригідність – гнучкість,за діапазоном еквівалентності: вузькість – широта, за складністю: когнітивна простота – когнітивна складність, за типологією мислення: аналітично-синтетичне, за домінуючими засобами обробки інформації: образні – лінгвістичні, за ступенем категоризації: вузькість – широта категорії, за специфікою контролю: фокалізація – скануючий контроль, за особливістю збереження в пам'яті: згладжування – загострення, за типами концептуалізації: конкретна концептуалізація – абстрактна концептуалізація

Когнітивні стилі є біполярними (виявляються лише за крайніми формами когнітивного реагування), процесуальними (визначають способи отримання інтелектуальних продуктів), характеризуються часовою стабільністю та функціонують на різних рівнях [2].

Когнітивно-стильові особливості мають важливий вплив на пізнавальну діяльність особистості, зокрема в юнацькому віці, що підтверджено емпіричними даними. Наприклад, дослідження показали, що: індивіди зі специфічним, аналітичним, рефлективним когнітивними стилями виявилися найбільш продуктивними та успішними у процесі розуміння інформації за

показниками повноти та глибини. Рефлексивні досліджувані володіють більш універсальною схемою, чіткіше пов'язують текстові події, демонструючи цілісне усвідомлення і більшу глибину розуміння тексту, тоді як імпульсивні сприймають тексти фрагментарно і гірше розпізнають смислові утворення вищого рівня.

У людей зі специфічним стилем смислові одиниці більш диференційовані та узагальнюються за знаковим компонентом, а у досліджуваних із глобальним стилем — синтезовані, узагальнюються за образним та емоційним компонентами.

Вербально-лінгвістичний стиль кодування інформації пов’язується із глобальністю-специфічністю, аналітичністю-синтетичністю, а візуальний – з імпульсивністю-рефлективністю [4].

З погляду соціальної детермінації, когнітивні стилі пов'язані з віковими особливостями сприйняття і мислення, що лежать в основі становлення типологічних особливостей особистості. Вони виконують контролюючу функцію, забезпечуючи форми адаптаційної активності. Знання когнітивного стилю є важливим інструментом у психологічній діагностиці та може використовуватися для розроблення персоналізованих стратегій навчання та психотерапії, що має особливе значення в умовах сучасного суспільства, де зростає ціна людських помилок та затребуваність творчого потенціалу.

Когнітивний стиль, будучи індивідуально специфічним методом опрацювання відомостей, відображає унікальний природний інтелектуальний потенціал кожної особи. Таким чином, дослідження особливостей когнітивного стилю є актуальним для визначення його впливу на життєдіяльність особистості, на її можливість вирішувати складні ситуації та формувати самозбережувальну поведінку.

Література

1. Бондар С.І. Когнітивний стиль як індивідуальна стратегія переробки інформації особистістю. *Вісник Харківського Університету*. 2000. № 498. С. 13–17.

2. Гейко Є.В., Завацька Н.Є., Смирнова О.О., Френкель Є., Каламайко Д.Ю. Соціально-психологічні особливості проявів когнітивного стилю у структурі цілісності особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць*. 2024. № 2(64). С. 235–245.

3. Дробот О.В., Пушкар О.А. Особливості біологічної та соціальної детермінації когнітивного стилю особистості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74), № 4. С. 6–11.

4. Тьор Л.В. Психологічні особливості впливу когнітивного стилю на пізнавальну діяльність особистості юнацького віку. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць*. 2024. № 2(64). С. 222–234.

5. Чеботарьова А. І. Зміст поняття «когнітивний стиль» у психологічній науці. Наука і Освіта. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. № 10. С. 35–37.

6. Шишкіна Х.Ю. Інформаційна позиція як чинник соціально-психологічної зрілості студентів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. 196 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД МОЛОДІ

Чухліб А.В.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

Анотація. Актуальність вивчення особливостей проявів аутоагресивної поведінки молоді зумовлена її зростаючою поширеністю та серйозними наслідками для громадського здоров'я. Статистика свідчить про тривожне збільшення випадків самогубств серед підлітків: в Україні за 8 місяців 2025 року 11 дітей покінчили життя самогубством, що втричі перевищує показники попереднього року, а країна посідає 9 місце у світі за кількістю підліткових суїцидів. Самогубство, як крайня форма аутоагресії, тісно пов'язане з іншими проявами саморуйнівної поведінки, такими як фізичне самопошкодження, розлади харчової поведінки (РХП) та вживання психоактивних речовин (ПАР). Війна погіршує ситуацію, спричиняючи травми, втрати близьких, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і соціальну нестабільність, що посилюють емоційну нестабільність і ризик саморуйнівних дій.

Аутоагресивна поведінка, відома також як самопошкодження, самокатування чи селфхарм, є однією з найпоширеніших проблем серед молоді, включаючи підлітків та осіб до 30 років, через їхню емоційну вразливість, імпульсивність та критичне ставлення до себе й оточення. Ця форма поведінки спрямована на завдання шкоди власному фізичному чи психічному здоров'ю, зазвичай без наміру самогубства, яке розглядається як крайній прояв аутоагресії. Основними причинами є внутрішні конфлікти, такі як низька самооцінка, почуття провини, емоційна нестабільність чи неможливість впоратися зі стресом. Молодь може вдаватися до фізичних форм аутоагресії, таких як порізи, опіки, виривання волосся чи надмірне захоплення пірсингом, або до психологічних, як самопринижения чи негативне самосприйняття . Часто такі дії слугують способом зняття емоційної напруги, подолання відчуття внутрішньої порожнечі чи самопокарання за уявні недоліки, а в деяких випадках є спробою привернути увагу або наслідувати поведінку значущих осіб [2, с.542–543].

Серед психосоціальних факторів, що сприяють аутоагресії, виділяються дисфункціональні сімейні стосунки, знущання (включаючи кібербулінг), соціальний тиск, а також вплив залежностей, таких як алкоголізм чи наркоманія. Психоаналітичні теорії пов'язують аутоагресію з несвідомими захисними механізмами, що виникають через нереалізовану агресію, спрямовану на себе внаслідок соціальних обмежень чи внутрішніх конфліктів.

Суїцидальна поведінка вважається однією з форм аутоагресивної поведінки, і її детальне вивчення є надзвичайно актуальним через поширення та серйозність наслідків, особливо серед молоді [3 с. 2373–2382]. У

психоаналітичній традиції аутоагресія розглядається як захисний механізм, що виникає внаслідок накопичення невираженої агресії, яка спрямовується на власну особистість. Для молоді характерні дві основні мотивації аутоагресивних дій: по-перше, надмір емоцій, з якими підліток не може впоратися, що змушує його вдаватися до самопошкодження як способу емоційного розвантаження; по-друге, відчуття емоційної порожнечі, коли фізичний біль від самоушкодження дозволяє відчути себе живим.

Серед психосоціальних факторів, що сприяють аутоагресивній поведінці молоді, виділяються дисфункціональні сімейні стосунки, включаючи розлучення батьків, часті конфлікти чи ігнорування потреб підлітка, а також жорсткі морально-етичні норми, нав'язані суспільством або референтною групою. Значну роль відіграють приниження з боку оточуючих, кібербулінг, внутрішні конфлікти через невідповідність між очікуваннями та реальністю, а також труднощі у взаєминах із друзями чи партнерами. Аутоагресія також може бути спробою самодисципліни, відповідності ідеалізованим стандартам або реакцією на неприйняття з боку значущих осіб. Суїцидальна поведінка, як одна з найпоширеніших форм аутоагресії серед молоді, характеризується спрямованістю на добровільне припинення життя і включає підготовчі дії, такі як пошук інформації чи спроби самогубства, що відображають стан глибокої безвиході. Узагальнюючи, аутоагресивна поведінка молоді є складним саморуйнівним процесом, зумовленим комплексами, емоційною нестабільністю та соціальними викликами, що набуває особливого значення в підлітковому віці через підвищену вразливість і нестабільність психіки [1, с.18–22].

Вживання психоактивних речовин (ПАР) серед молоді є однією з форм аутоагресивної поведінки, яка проявляється у навмисному завданні шкоди власному фізичному та психічному здоров'ю. Ця поведінка часто зумовлена прагненням молоді впоратися з емоційною напругою, внутрішніми конфліктами чи соціальним тиском. За даними дослідження ESPAD 2019 року, проведеного в Україні, 18% підлітків віком 14–17 років хоча б раз у житті вживали наркотичні речовини. Молодь часто звертається до ПАР через бажання експериментувати, соціальний тиск, наслідування авторитетів або спробу втекти від сімейних чи шкільних проблем. Вживання наркотиків може посилювати імпульсивність, депресивні стани та відчуття безнадії, що сприяє іншим формам аутоагресії, таким як самопошкодження чи суїцидальні спроби [4, с.53–54].

Наслідки вживання ПАР як форми аутоагресивної поведінки серед молоді мають довгостроковий вплив на фізичне, психічне та соціальне здоров'я. Хронічне вживання наркотиків може призводити до розвитку залежності, психічних розладів, таких як депресія чи тривожність, а також до підвищеного ризику самогубства чи нещасних випадків. У країнах з низьким та середнім рівнем доходу, таких як Україна, проблема ускладнюється обмеженим доступом до якісної психологічної та медичної допомоги. Наприклад, за даними ЮНІСЕФ, 18% українських підлітків мають досвід вживання наркотиків, що вказує на масштабність проблеми [4, с.99].

К. Шелі та інші вказують на те, що психологічне самоприниження проявляється у самокритиці та негативних судженнях про себе, що

супроводжуються соромом через відчуття власної неадекватності. На відміну від провини, пов'язаної з конкретними вчинками, сором охоплює уявлення про себе як недостойну людину. У молоді це може виражатися через вирізання слів на шкірі чи постійне самозвинувачення, особливо серед дівчат, які зазнають тиску через суспільні стандарти зовнішності. Самопринижения посилює ізоляцію, оскільки молодь уникає звернення за допомогою через страх стигматизації.

К. Шелі та інші зазначають, що особливості фізичного самопошкодження та психологічного самопринижения серед молоді зумовлені їхньою емоційною чутливістю та труднощами у формуванні здорових способів подолання стресу. Сором відіграє ключову роль, оскільки пов'язаний із відчуттям відкинення чи недоліків. Булінг, ізоляція чи травматичний досвід спонукають молодь до саморуйнівних дій як способу уникнення болісних емоцій. [5, с.2–3].

Отже, у тезах проаналізовано особливості прояву аутоагресивної поведінки серед молоді, включаючи фізичне самопошкодження, психологічне самопринижения, розлади , хімічні залежності та суїцидальну поведінку. Встановлено ключові мотиви, такі як регуляція, емоційних станів (сором, провина, безнадія) та подолання внутрішньої порожнечі чи соціального тиску, а також гендерні відмінності у проявах.

Література

1. Заіка В. М. Проблема аутоагресивної поведінки сучасної молоді / В. М. Заіка, Л. Є. Пробий-Голова. *Молодь: освіта, наука, духовність :* зб. наук. пр. Київ, 2018. С. 211.

2. Каневський В. І. Вплив аутоагресивної поведінки на розвиток розладів харчової поведінки / В. І. Каневський, Д. О. Шендрик. *Габітус*. 2021. Випуск 32. С. 94–96.

3. Климчук В. О. Математичні методи у психології : навч. посіб. для студ. психол. спец. / В. О. Климчук. Київ: Освіта України, 2009. 288 с.

4. Ларіна Т. О. Соціально-психологічні передумови аутоагресивної поведінки молоді : рукопис. 2024. С. 13.

5. Bailey D. Self-harm in young people: a challenge for general practice / D. Bailey, N. Wright, L. Kemp / Br J Gen Pract. 2017. P. 542–543.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА В УМОВАХ РОБОТИ З ТРАВМОЮ

Вольнова Л.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ
Владєєв О.Г.,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м. Київ

Актуальність дослідження. Робота з психологічною травмою є однією з найбільш складних та професійно ризикованих сфер діяльності сучасного

психолога. Залученість до роботи з особами, які постраждали від воєнних дій, насильства, катастроф, терактів або інших травматичних подій, формує специфічні умови професійного функціонування, що супроводжуються високим емоційним навантаженням. Фахівець щоденно вступає у контакт із травматичним досвідом клієнтів, що відзначається вираженою інтенсивністю, екзистенційною напруженістю та деструкцією базових механізмів довіри, безпеки й контролю. У таких умовах питання психологічної безпеки психолога набуває статусу визначальної професійної компетентності та необхідної умови для його стійкості, ефективності та професійного довголіття.

Психологічна безпека у роботі з травмою розглядається не як суб'єктивне відчуття комфорту, а як багатовимірна система механізмів саморегуляції та професійної підтримки, що забезпечує профілактику вторинної травматизації, співчуттєвої втоми та синдрому професійного вигорання. Дослідження останніх десятиліть демонструють, що саме нехтування психологічною безпекою фахівця є одним з ключових предикторів професійної деформації, зниження емпатійної чутливості та порушення якості надання психологічних послуг.

Огляд джерел. Проблематика психологічної безпеки фахівців, які працюють із травмою, отримала наукове обґрунтування з кінця XX століття, коли було запропоновано моделі вторинної травматизації, співчуттєвої втоми та професійного вигорання. Так, Чарльз Фіглі, один із засновників дослідження compassion fatigue та secondary traumatic stress, визначав співчуттєву втому як комплекс емоційного виснаження, когнітивного перевантаження та соматизації, що виникає внаслідок хронічної експозиції до травматичного досвіду клієнтів [4]. Учений наголошував, що психологи, які працюють із травмою, часто несвідомо інтеріоризують елементи травматичного матеріалу, що може призводити до симптоматики, подібної до ПТСР. Він підкреслював, що ключовими захисними факторами є розвиток рефлексивності, своєчасна супервізія та навички психоемоційної саморегуляції.

Джудіт Герман, дослідниця комплексної травми, приділяла особливу увагу впливу травматичного наративу на психотерапевта [1]. На її думку, робота з руйнуванням базових припущень клієнта про світ (безпеку, довіру, контроль) може спричиняти у терапевта вторинні реакції безпорадності, страху, гніву або морального дистресу. Дослідниця підкреслювала важливість структурованої терапевтичної позиції, професійних кордонів та емоційної стабільності спеціаліста.

Бабетт Ротшильд акцентувала увагу на тілесному аспекті психологічної безпеки [6]. Науковиця вважала, що психотерапевт повинен мати розвинені навички інтероцептивного усвідомлення, які дозволяють розпізнавати власні тілесні реакції на травматичний матеріал, диференціювати їх від реакцій клієнта та переривати фізіологічні ланцюги перенавантаження нервової системи.

Лора Перлман та Карен Сааквітне досліджували трансформаційний вплив вторинної травматизації на психотерапевта як на професійну особистість [5]. Вони визначили, що вторинна травма може змінювати систему базових переконань фахівця, його самооцінку, відчуття безпеки, довіри до світу та професійну самоідентичність. Окремо авторки розробили концепцію

«паралельного процесу», коли емоційна динаміка клієнта відображається у психічному стані терапевта, що потребує високого рівня професійної рефлексивності.

Бессел ван дер Колк, досліджуючи нейробіологічні наслідки травми, обґрунтував, що тілесні та емоційні реакції терапевта на травматичні історії клієнтів є природними фізіологічними процесами, пов'язаними з роботою системи загрози, дзеркальних нейронів та емоційної пам’яті [3]. Розуміння цих механізмів дозволяє фахівцям краще контролювати власні реакції та застосовувати тілесно-орієнтовані методи саморегуляції.

Отже, науковий дискурс одностайно підтверджує, що робота з травмою має високий ризик дестабілізації психолога, а психологічна безпека є системною умовою професійної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Психологічна безпека спеціаліста, який працює з травмою, постає як багаторівнева конструкція, що об’єднує індивідуальні, професійні та організаційні детермінанти [1]. Вона охоплює не лише суб’єктивне відчуття благополуччя, а й здатність фахівця підтримувати оптимальний рівень психофізіологічного функціонування, приймати професійні рішення без надмірного впливу емоційного перенавантаження. З власного досвіду та аналізу праць провідних вчених, можна окреслити кілька ключових аспектів, які необхідно враховувати для створення умов для професійної психологічної безпеки:

1. Визнання вразливості як передумова безпеки. Наукові дані доводять, що заперечення власної вразливості підвищує ризик вторинної травматизації та емоційного виснаження психолога. Переоцінка стійкості або формування «міфу непереможності» є типовими механізмами психологічного захисту у фахівців, але у довгостроковій перспективі вони сприяють накопиченню хронічного стресу. Професійна зрілість фахівця передбачає здатність до адекватної самооцінки власних ресурсів та меж.

2. Проактивні стратегії саморегуляції. Психологічна безпека не є реакцією на небезпеку, а є наперед сформованою системою профілактики. До ефективних стратегій належать: підтримка фізіологічного балансу (сон, харчування, активність); майндфулнес-практики; техніки тілесної саморегуляції (за П.Левіном, Б. Ротшильд); структурування робочого навантаження; чітке розмежування професійної та особистої сфер. Регулярність таких практик є критичним чинником, адже нерегулярна самодопомога не приносить стабілізуючого ефекту.

3. Роль супервізії та інтервізії. Систематична супервізія є стандартом професійної безпеки психолога, який дозволяє: здійснювати процесинг інтенсивних переживань; уникати професійної ізоляції; зменшувати когнітивне та емоційне навантаження; отримувати фахову підтримку у випадках складних терапевтичних динамік. Інтервізійні групи виконують функцію колегіальної підтримки та професійної нормалізації переживань, що знижує ризик деформації фахівця.

4. Організаційні чинники безпеки. Організаційна культура може суттєво посилювати або знижувати психологічну безпеку фахівця. Підтримуюча система охоплює: доступ до супервізій та ресурсних заходів; збалансоване

робоче навантаження; чіткі стандарти кризового реагування; можливість відновлення після роботи з тяжкими випадками; психологічно безпечний клімат у колективі. За сучасними дослідженнями, дефіцит організаційної підтримки є одним із провідних чинників професійного вигорання у спеціалістів допомагаючих професій.

5. Самоспівчуття як компонент професійної компетентності. У наукових роботах останніх років самоспівчуття розглядається як один з найбільш ефективних механізмів профілактики вигорання. Для психологів, які працюють із травмою, воно виконує регулятивну та стабілізуючу функцію, сприяє відновленню ресурсу та формуванню стійкості.

Висновки. Психологічна безпека спеціаліста, який працює з травмою, є базовою умовою ефективності професійної діяльності, профілактики деструктивних наслідків хронічного стресу та підтримання професійного здоров'я. Наукові дослідження переконливо доводять, що вторинна травматизація, співчуттєва втома та професійне вигорання не є індивідуальними «слабкостями» психолога, а є закономірними ризиками професії, що вимагають системної профілактики. Саме тому формування психологічної безпеки фахівця повинно відбуватися на трьох рівнях: індивідуальному – розвиток навичок саморегуляції, усвідомленості, особистісних меж, самоспівчуття; професійному – регулярна супервізія, інтервізія, підвищення кваліфікації; організаційному – створення системи підтримки, менеджменту навантаження, умов для відновлення.

Отже, психологічна безпека фахівця не є додатковою опцією чи індивідуальною відповідальністю, а комплексним професійним стандартом, що забезпечує якість психологічної допомоги та стійкість фахівців, які працюють із травмою. Інвестування у психологічну безпеку психологів є стратегічно важливим для функціонування системи психологічної підтримки суспільства.

Література

1. Герман Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 424 с.

2. Кокун О. М. Психофізіологічне забезпечення життєстійкості фахівців соціономічних професій в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення : практичний посібник / О. М. Кокун, О. М. Корніяка, Г. В. Гуменюк, та ін.; за ред. О. М. Кокуна. Київ : Ін-т пс-ії імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 203 с.

3. Колк Бессель ван дер. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Харків: Vivat, 2022. 624 с.

4. Compassion Fatigue: An Expert Interview With Charles R. Figley. October 17, 2005. *Medscape*. https://www.medscape.com/viewarticle/513615

5. Pearlman L. A., Saakvitne, K. W. Trauma and the therapist : countertransference and vicarious traumatization in psychotherapy with incest survivors. New York : Norton, 1995. 451 p.

6. Rothschild B. The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment. W. W. Norton & Company, 2000. 208 p.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Панченко Тетяна Леонідівна,
кандидат психологічних наук,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», м. Біла Церква

В умовах реформування вищої освіти в Україні згідно з вимогами Європейських стандартів освіти та організації освітнього процесу у закладах вищої освіти все більше уваги приділяється самостійній навчально-пізнавальній діяльності здобувачів освіти.

На сьогодні спостерігається стійка тенденція до скорочення аудиторного навантаження здобувачів та збільшення кількості годин на їх самостійну роботу, що надає проблемі формування психологічної готовності до такої діяльності молоді надзвичайної актуальності.

З іншого боку, одним з важливих завдань вищої педагогічної школи є підготовка вчителів/вихователів, здатних до цілеспрямованої самостійної роботи з метою поглиблення і розширення власних знань, неперервного навчання впродовж життя. І таким чином, готовність до самостійної роботи у процесі навчальної діяльності визначається як один з основних показників оцінки якості підготовки майбутніх педагогів [2].

Науковці (Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Пєхота, В. Сластьонін, Г. Троцко та інші) розглядають готовність до професійної педагогічної діяльності як складне соціально-психолого-педагогічне явище, що містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості, систему професійних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації відповідних педагогічних функцій, а також сформовану готовність до їх виконання.

У сучасних технологіях навчання, які реалізуються у системі вищої освіти, самостійна робота здобувачів набуває особливого значення саме тому, що активна самостійна діяльність, а не сприйняття знань у готовому вигляді, надає можливість молодій людини якісно оволодіти спеціальними знаннями та навичками, важливими для майбутньої професійної діяльності.

Самостійна робота, як важлива складова процесу навчання, розвиває ініціативність, наполегливість у досягненні мети діяльності, сприяє формуванню кваліфікованого, творчо мислячого фахівця. Через засоби самостійної роботи опосередковано відбувається поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю. Результативність самостійної діяльності залежить від психологічної готовності здобувачів освіти до неї, від ефективності прикладених власних зусиль у процесі її виконання.

Загальну готовність до будь-якої діяльності розглядають у двох аспектах, як якість особистості, компонентами якої, є знання, вміння, навички і мотиви діяльності, та як психологічний стан, який посідає центральне місце у всіх різновидах готовності.

Стан психологічної готовності має складну динамічну структуру, у якій виявляється сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних, вольових сторін психіки людини у їхньому співвідношенні й взаємозв'язку із внутрішніми та зовнішніми умовами і завданнями конкретної діяльності, спрямованими на досягнення відповідної мети.

Аналіз літератури засвідчує, що існують суттєві розбіжності у визначенні науковцями і практиками компонентів структури психологічної готовності особистості до діяльності, зокрема, професійної педагогічної, також немає єдиного підходу до визначення рівнів її розвитку.

Психологічну готовність здобувачів освіти до самостійної роботи ми розуміємо як складне системне особистісне утворення, що складається з цілеспрямованих особистісних, моральних, психологічних, фізіологічних якостей людини, які впливають на успішність виконання самостійної навчальної діяльності, вироблення особистої психологічної установки на здійснення такої роботи. У контексті цього психологічна готовність до самостійної роботи являє собою єдність та взаємообумовленість таких структурних компонентів готовності особистості: мотиваційного, когнітивного, операційно-процесуального та емоційно-вольового [3]. Згідно із запропонованою моделлю, мотиваційний компонент психологічної готовності здобувачів освіти до самостійної роботи включає в себе стійку систему мотивів, позитивну спрямованість на самостійну навчальну діяльність; бажання досягти у ній успіху. Когнітивний компонент готовності характеризується системою знань, уявлень про сутність, зміст, види та форми самостійної роботи, її прийоми, методи та значення для саморозвитку навчальних здібностей; обізнаність щодо власних фізичних та фізіологічних можливостей та знання способів їх компенсації. Операційний компонент готовності полягає в оволодінні здобувачем системою навичок практичних дій та операцій, пов'язаних з виконанням самостійної роботи, розвитком умінь планувати свої дії, робити послідовні умовиводи та загальні висновки. Здатність до подолання труднощів, підкорення своїх дій меті діяльності, уміння керувати своїми емоційними станами характеризує емоційно-вольовий компонент психологічної готовності до самостійної діяльності. Усе зазначене дає уявлення про те, що необхідно майбутньому професіоналу для успішного виконання ним відповідних завдань, досягнення мети та результату самостійної діяльності.

Цілеспрямоване засвоєння знань, навичок та умінь, необхідних для здійснення як навчальної, так і майбутньої професійної педагогічної діяльності, сприяє розвитку у молоді суб'єктності у пізнавальній діяльності, усвідомленому формуванню образу свого професійного майбутнього.

У своїх дослідженнях О. Кокун зазначає, що для формування психологічної готовності молоді до професійної діяльності важливе значення мають отримані у процесі навчання з опорою на ефективну самостійну роботу знання, уміння та навички, які згодом стають засобом професійної діяльності. Це дозволяє стверджувати, що під час навчання у ЗВО у здобувачів освіти формується як основа професійної діяльності, так і психологічна готовність до неї [1].

Отже, самостійна робота є ключовою основою готовності до професійної педагогічної діяльності, оскільки вона розвиває навички самоосвіти, креативне мислення, ініціативність, самостійність, наполегливість, відповідальність, готуючи майбутніх фахівців до безперервного навчання впродовж життя, та вирішення складних та непередбачуваних завдань у реальній професійній педагогічній діяльності.

Література

1. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К.: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. 200 с.

2. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє. *Вища школа.* 2006. № 2. С.5.

3. Панченко Т.Л. Формування психологічної готовності студентів з обмеженими фізичними можливостями до самостійної навчальної діяльності : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2011. 212 с.

ПСИХІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Фонрабе Є.В.,
здобувач третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти,
Університет менеджменту освіти, м. Київ

Актуальність дослідження. Повномасштабна війна, що триває в Україні з 2022 року, зумовила різке зростання кількості військовослужбовців, які зазнають інтенсивного та хронічного бойового стресу, переживають психотравмуючі події, втрати, поранення та екзистенційні загрози. Дослідження підтверджують, що бойовий стрес та тривале перебування у зоні бойових дій призводять до розвитку гострих і хронічних психічних розладів, серед яких найпоширенішими є ПТСР, депресивні стани, тривожні розлади, інсомнія, емоційне виснаження та зниження адаптаційних ресурсів особистості. За даними українських та міжнародних спостережень, клінічно значущі прояви ПТСР виявляють у 20–50% військових, які безпосередньо брали участь у бойових діях, що збігається зі статистикою інших країн, які переживали тривалі військові конфлікти.

Зростання масштабів ментальних порушень серед військових актуалізує потребу у забезпеченні якісної, фахової та своєчасної психологічної допомоги, а відтак – у підготовці компетентних психологів, здатних працювати з учасниками бойових дій та ветеранами. На сучасному етапі в Україні спостерігається дефіцит спеціально підготовлених фахівців, які володіють техніками кризового втручання, навичками роботи з бойовою травмою та методами психологічного відновлення, що значно ускладнює реабілітаційний процес і може зумовлювати втрату довіри військових до системи допомоги.

Дослідження показують, що недостатня психологічна готовність військовослужбовців суттєво збільшує ризики дезадаптації та ускладнює процес їх повернення до виконання службових завдань або до мирного життя після демобілізації. Водночас комплексні програми психологічної реабілітації, що застосовуються в Ізраїлі, США, Великій Британії та інших країнах, довели свою ефективність у зниженні наслідків бойового стресу та підтримці ментального здоров'я військових, що підкреслює необхідність адаптації таких підходів в українській системі підготовки фахівців .

Наростаюча потреба у кваліфікованій психологічній допомозі військовим та ветеранам засвідчує стратегічну важливість формування спеціальних професійних компетентностей у майбутніх психологів. Університетська підготовка має включати засвоєння сучасних методів психічного відновлення, моделей психологічної реабілітації, підходів кризової інтервенції, навичок роботи з травмою та постекстремальними станами, що підтверджується як українськими, так і міжнародними науковими джерелами.

Мета. Теоретично обґрунтувати психічне відновлення військовослужбовців як важливий компонент професійної підготовки майбутніх психологів, проаналізувати сучасні наукові підходи, моделі та принципи психологічної реабілітації військових, а також визначити їх значення для формування фахових компетентностей у сфері військової психології.

Виклад основного матеріалу. Проблема психічного відновлення військовослужбовців у сучасних умовах повномасштабної війни в Україні потребує комплексного міждисциплінарного осмислення. Бойовий стрес, тривала дія загрози, контакт зі смертю та численні втрати формують у військових широкий спектр психотравмувальних наслідків, серед яких найпоширенішими є ПТСР, тривожні розлади, депресивні стани, інсомнія та соматизовані симптоми [1]. Саме тому психологічне відновлення стає необхідною умовою збереження боєздатності, адаптаційних ресурсів і соціального функціонування військовослужбовців.

Психологічна реабілітація розглядається як частина цілісного реабілітаційного комплексу, спрямованого на відновлення психічних функцій, підвищення працездатності, соціальної активності та корекцію самооцінки військових, що зазнали психічних порушень або бойових травм [2]. Основні напрями реабілітаційної роботи передбачають відновлення особистісного статусу, корекцію соціальної поведінки, зниження внутрішньої напруги і тривожності, а також мобілізацію внутрішніх ресурсів військових [2].

Згідно з науковими даними, процес реабілітації є етапним і включає перехід від гострої стресової реакції до фази відновлення, у якій з'являються перші позитивні зміни в психічному стані військового [3]. Особливо важливим є раннє втручання, адже воно істотно зменшує ризик формування хронічних психічних розладів [4].

Важливим елементом психічного відновлення є групові та індивідуальні програми психологічної підтримки, які застосовуються у військових частинах та реабілітаційних центрах. Одна з таких програм, реалізована у 2022–2023 роках, охопила понад 3500 військових і довела ефективність комплексного

підходу, спрямованого на зниження симптомів бойового стресу та мобілізацію психологічних ресурсів [5].

Водночас низка досліджень наголошує на проблемі недостатньої професійної підготовки військових психологів, що істотно обмежує ефективність реабілітаційних заходів. Відсутність уніфікованої системи підготовки фахівців, які працюють із травмованими військовими, створює дефіцит компетентних кадрів, здатних забезпечити якісну психологічну допомогу [3]. Зміна цього стану можлива лише шляхом реформування військової освіти та створення спеціалізованих центрів підготовки психологів, медиків і капеланів, які працюють із бойовою травмою [3].

Підготовка майбутніх психологів має включати опанування сучасних моделей реабілітації, психотерапевтичних технік, протоколів роботи з ПТСР, а також мультимодальних підходів, що поєднують медичні, психологічні та соціальні методи втручання. Зокрема, міжнародний досвід (наприклад, модель «VISED») доводить, що структуровані програми, побудовані на принципах валідації, інформування, підтримки, експресії та розвитку, значно знижують ризик хронізації симптомів і підвищують рівень адаптації [6].

Висновки. Психічне відновлення військовослужбовців є багаторівневим процесом, що потребує комплексного підходу, який поєднує психологічні, медичні, соціальні та реабілітаційні заходи. Аналіз наукових джерел засвідчив, що ефективна реабілітація військових передбачає своєчасне втручання, структуровані програми підтримки, роботу з ПТСР, зниження емоційної напруги та мобілізацію внутрішніх ресурсів. Практика доводить, що інтегровані моделі, які включають групову й індивідуальну психотерапію, психоосвітні заходи та соціальну адаптацію, сприяють зменшенню симптомів бойового стресу й підвищенню стійкості військовослужбовців.

Водночас результати аналізу вказують на нагальну потребу у вдосконаленні професійної підготовки майбутніх психологів, зокрема формуванні їх компетентностей у сфері військової психології, кризової інтервенції та роботи з бойовою травмою. Відсутність уніфікованих стандартів підготовки, методичних протоколів та спеціалізованих навчальних програм знижує якість психологічної допомоги у військовому середовищі. Тому інтеграція знань про психічне відновлення військових у зміст професійної освіти є ключовою умовою підвищення ефективності реабілітації та забезпечення належного рівня ментального здоров’я захисників України.

Література

1. Крук, І. М., & Григус, І. М. Сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. *Rehabilitation and Recreation.* 2023. № 15. С. 50–56. https://doi.org/10.32782/2522-1795.2023.15.6

2. Сургунд, Н., & Верба, Г. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців на етапі відновлення. *Psychology Travelogs*. 2024. № 3. С. 47–56. https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-5 ¶

3. Shemchuk O, Vasiukova H, Dzeruzhynska H, Shemchuk B. Current issues of mental health of military officers of the sector of security and defense of Ukraine. *PMGP [Internet]*. 2023 Dec. 31 [cited 2025 Nov. 21]; 8(4). Available from: https://www.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/469

4. Бріер Д., Скот К. Основи травмофокусованої психотерапії. Львів : Свічадо, 2015. 448 с.

5. Приходько І. І., Мацегора Я. В., Байда М. С. Психологічне відновлення українських військовослужбовців після тривалої участі у бойових діях. *Честь і закон*. 2023. № 4 (87). С. 121-131

6. Вдовіченко В.М., Соколова М.М., Педченко В.В., Степанова С.С. Психологічна реабілітація і супровід ветеранів війни: досвід Ізраїлю. *Психологічний журнал*. 2023. Вип. 16. С. 107–118.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ СЦЕНАРІЇВ У ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Фардутдінова М.О.,
здобувачка третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти,
Український Державний Університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ

Дитячо-батьківські взаємини є фундаментом психологічного розвитку особистості. Саме в сімейному середовищі дитина отримує перший досвід соціальної взаємодії, засвоює моральні цінності, норми поведінки та емоційні стратегії реагування на різні життєві ситуації. Цей досвід формує базові когнітивні та емоційні структури, що впливають на подальший розвиток особистості, включно з формуванням самооцінки, соціальних навичок і здатності до конструктивного вирішення конфліктів.

Сучасне суспільство характеризується високим рівнем психоемоційних навантажень на дітей і сім'ї. Стреси, конфлікти, надмірні вимоги та соціальні очікування створюють умови, у яких негативні сценарії можуть формуватися та закріплюватися більш активно. Такі сценарії часто стають основою тривожності, нестійкої самооцінки, депресивних настроїв та деструктивних соціальних моделей поведінки в дорослому житті.

Актуальність теми також зумовлена міжпоколінним характером негативних сценаріїв. Діти часто засвоюють поведінкові та емоційні моделі своїх батьків, що передаються від одного покоління до іншого. Це підкреслює необхідність системного підходу до вивчення дитячо-батьківських відносин, ранньої діагностики та психопрофілактики, які допомагають формувати адаптивні стратегії взаємодії, підвищувати рівень емоційної компетентності та зменшувати ризик розвитку психологічних труднощів у майбутньому.

Проблема негативних сценаріїв у дитячо-батьківських відносинах активно досліджується в сучасній психології. Одним із перших, хто розглядав концепцію життєвого сценарію як несвідомого плану, був Ерік Берн. Він вводить поняття сценарію як системи внутрішніх правил і переконань, що формуються в ранньому дитинстві під впливом батьківських послань та емоційного клімату сім'ї. Берн підкреслює, що ці сценарії визначають поведінку людини, її очікування від інших та стиль соціальної взаємодії протягом життя. У рамках транзакційного аналізу виділяються типові негативні

сценарії, такі як «Не відчувай», «Будь сильним», «Не будь собою» та інші, що вивчаються як психотерапевтичні маркери деструктивних моделей поведінки [1].

Джон Боулбі розвиває концепцію прив'язаності, наголошуючи на ключовій ролі емоційної близькості між дитиною та батьками для формування психоемоційної стабільності. За його теорією, порушення прив'язаності або емоційна дистанційованість батьків можуть призводити до формування сценаріїв уникання близькості або підвищеної тривожності. Ці сценарії визначають майбутні способи взаємодії дитини з оточенням та її сприйняття себе як емоційно вразливої чи неповноцінної [2].

Аарон Бек у своїх працях з когнітивної терапії розглядає формування когнітивних схем у дітей, які визначають сприйняття себе та світу. За Беком, негативні сценарії закріплюються через когнітивні помилки та упередження, наприклад, коли дитина вважає себе «недостатньою», «нецінною» або постійно очікує негативної оцінки від інших [3]. Ці когнітивні схеми тісно взаємопов'язані з емоційними реакціями та поведінковими патернами, що підкріплює важливість роботи з ними у психотерапевтичній практиці.

Карл Роджерс зосереджується на значенні безумовного прийняття та емоційної підтримки у сімейному вихованні. Він підкреслює, що дитина, яка відчуває прийняття, менше схильна формувати деструктивні сценарії, оскільки має безпечне середовище для розвитку самостійності та самовираження [4]. Ці принципи знаходять практичне застосування у психологічному консультуванні та навчанні батьків, спрямованому на створення позитивного емоційного клімату.

Олександр Захаров детально досліджує психодіагностику дитячо-батьківських взаємин та методики оцінки впливу батьківських послань на дитину. Він описує, як специфічні вислови батьків і стиль виховання впливають на формування сценаріїв, наприклад, повторювані накази або заборони можуть інтерналізуватися дитиною та стати частиною її внутрішнього самоконтролю [5]. Захаров також надає методичні підходи для оцінки стилів виховання та емоційного стану дітей, що використовуються у сучасних емпіричних дослідженнях.

Аналіз літератури показує, що формування негативних сценаріїв у дитячо-батьківських відносинах є багатовимірним процесом, що включає:

- емоційний клімат сім'ї та стилі виховання [1];
- тип прив'язаності та рівень емоційної підтримки [2];
- когнітивні схеми та переконання дитини [3];
- конкретні батьківські послання та моделі поведінки [5].

Таким чином, літературні джерела взаємодоповнюють одне одного: Берн та Стюарт зосереджуються на сценарних патернах поведінки, Боулбі та Роджерс акцентують увагу на емоційних аспектах , а Бек та Захаров – на когнітивних і діагностичних механізмах. Узагальнення цих підходів створює комплексну картину формування негативних сценаріїв та визначає напрямки для емпіричного дослідження.

Метою емпіричного дослідження було визначення провідних негативних сценаріїв у дитячо-батьківських взаєминах та чинників їх формування. У

дослідженні взяли участь 40 дітей віком 12–16 років та 40 батьків, переважно матерів. Обстеження проводилося в загальноосвітньому закладі з дотриманням принципів конфіденційності та добровільності.

Для збору даних були використані наступні методики:

Опитувальник стилів виховання, що дозволяє визначити домінуючий стиль взаємодії батьків з дитиною [5];

Методика «Батьківські послання», яка фіксує повторювані вислови батьків, що впливають на формування сценаріїв у дітей [5];

Тест батьківсько-дитячих взаємин, що оцінює емоційні та поведінкові патерни взаємодії [4];

Проєктивний тест «Незакінчені речення», який дозволяє виявити приховані емоційні переживання та сценарні установки у дітей [4];

Дослідження передбачало окреме тестування дітей та батьків, порівняльний аналіз стилів виховання та емоційних проявів дітей, а також узагальнення якісних даних щодо переживань, очікувань та уявлень дітей про взаємодію з батьками.

Аналіз стилів виховання показав, що серед батьків найчастіше зустрічаються:

- авторитарний стиль — 28%;
- гіперопіка — 19%;
- хаотичний стиль — 17%;
- демократичний стиль — 36% [5].

Серед батьків переважають високі вимоги при низькій емоційній підтримці (42%), критичність як основний спосіб мотивації дитини (46%), емоційна дистанційованість (33%) та суперечливі вимоги (28%).

Проєктивне обстеження дітей за методикою «Незакінчені речення» показало:

- підвищене почуття провини — 40%;
- високу тривожність та страх засудження — 52%;
- труднощі у вираженні емоцій — 48%;
- відчуття невідповідності очікуванням дорослих — 33%.

Авторитарний та хаотичний стилі виховання найчастіше призводили до формування сценаріїв «Не відчувай», «Не будь собою» та «Ти недостатній». Діти демонстрували тенденцію до самокритичності та уникнення соціальних ситуацій, де можлива оцінка оточення.

На основі отриманих результатів можна рекомендувати:

- створення безумовного прийняття та емоційної підтримки дитини ;
- розвиток емоційної грамотності та вміння конструктивно висловлювати критику;
- баланс між контролем і автономією дитини;
- індивідуальна та сімейна психотерапія для корекції порушень прив’язаності;
- освітні програми та тренінги для батьків і дітей, спрямовані на розвиток самооцінки та емоційної регуляції.

Висновки. Негативні сценарії в дитячо-батьківських взаєминах формуються під впливом комплексної взаємодії емоційних, поведінкових та

комунікативних чинників. Надмірні вимоги, критичність, емоційна холодність, суперечливі впливи та гіперопіка сприяють закріпленню стійких деструктивних моделей поведінки, які зберігаються і транслюються у дорослому житті.

Дослідження показало, що негативні сценарії тісно пов'язані з когнітивними схемами дитини та її емоційною регуляцією. Діти, які зазнають критику або емоційну дистанційованість, демонструють підвищену тривожність, самокритичність та труднощі у вираженні емоцій.

Виявлено міжпоколінний характер деструктивних сценаріїв: багато батьків повторюють моделі поведінки, властиві їх власним сім'ям, що підкреслює необхідність психологічної освіти та системної профілактики.

Практичні рекомендації включають створення безумовного прийняття та емоційної підтримки дитини, розвиток емоційної грамотності, баланс між контролем і автономією, техніки ресценаризації, психотерапевтичну підтримку, а також освітні програми та тренінги для батьків і дітей.

Отримані результати підтверджують, що раннє втручання та корекція сімейних взаємин є ключовим чинником формування психологічно здорової особистості та забезпечення її соціальної адаптації.

Література

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Київ: КМ-Букс, 2017. 256 с.

2. Боулбі Дж. Прив'язаність і втрата. Т. 1: Прив'язаність. Київ: Видавничий дім, 2018. 428 с.

3. Бек А. Т. Когнітивна психотерапія розладів особистості. Київ: Основи, 2016. 320 с.

4. Роджерс К. Про становлення особистості: Погляд на психотерапію. Львів: Свічадо, 2019. 320 с.

5. Захаров А. Дитячо-батьківські стосунки: психодіагностика і корекція. Київ: Либідь, 2019. 256 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГЕРОНТОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ

Дибченко А.В.,
здобувачка вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Миколаївський інститут розвитку людини
Університету «Україна», м. Миколаїв

Геронтологічне насильство є комплексною соціально-психологічною проблемою, що охоплює фізичні, психологічні, фінансові та інші форми впливу на людей похилого віку. Попри значний обсяг досліджень у сфері геронтології, саме психологічні чинники насильства залишаються недостатньо висвітленими, хоча вони визначають механізми виникнення, динаміку та наслідки насильницьких взаємодій. Аналіз цих чинників є важливим для розроблення ефективних стратегій запобігання та втручання.

Геронтологічне насильство розглядається ВООЗ як будь-яка умисна дія або бездіяльність з боку доглядальника чи іншої особи, якій довіряють, що завдає шкоди людині віком 60+ років. За оцінками ВООЗ, близько 1 із 6 людей

віком 60 років і старше зазнають певної форми насильства впродовж року, причому частота є вищою в інституціях (будинки для літніх, інтернати), ніж у громаді [1].

Дослідження ВООЗ показують, що психологічне насильство є однією з найпоширеніших форм, з орієнтовною поширеністю понад 11 % серед осіб похилого віку, тоді як фінансове насильство, зневага та фізичні форми мають нижчі, але суттєві показники. Ці дані підкреслюють необхідність аналізу саме психологічних чинників, які лежать в основі насильницької взаємодії [1].

Психологічні чинники геронтологічного насильства є багатовимірними і стосуються як особливостей психіки людини похилого віку, так і емоційно-особистісних рис кривдника, специфіки сімейно-рольових відносин і ширшого соціально-психологічного середовища. Вікові когнітивні зміни (погіршення пам’яті, уваги, зниження критичності мислення), підвищена тривожність, депресивні стани та емоційна лабільність зумовлюють уразливість літньої людини до маніпулювання й контролю. Зниження відчуття власної компетентності, страх втратити догляд чи житло, «вивчене безсилля» та почуття провини сприяють формуванню психологічної залежності від кривдника й терпимості до приниження, образ, емоційного шантажу та ізоляції [2].

Психологічна природа насилля над людьми похилого віку часто пов'язана з порушенням базових потреб у безпеці, повазі та автономії. Насилля призводить до глибоких психотравмуючих наслідків, включаючи депресію, тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), посилення відчуття безпорадності та соціальної ізоляції, – цей фактор значно знижує якість життя та прискорює когнітивний спад.

До ключових психологічних передумов належать вікові зміни когнітивної та емоційної сфер, що зумовлюють підвищену вразливість людини похилого віку. Погіршення пам’яті, уваги, зниження критичного мислення, підвищена тривожність і схильність до депресивних реакцій полегшують маніпулювання, контроль і домінування з боку кривдника. Важливою умовою є також формування психологічної залежності літньої людини від доглядальника чи родича: страх втратити підтримку, почуття провини або сорому сприяють прийняттю насильницьких дій і запобігають зверненню по допомогу. Багато жертв не звертаються по допомогу через сором, страх помсти опікуна (який часто є членом сім'ї) та небажання руйнувати родинні зв'язки. Це створює «тіньову» статистику насилля [3].

Одним із найбільш поширених тригерів насилля є хронічний стрес, фізичне та емоційне виснаження осіб, які доглядають за людьми похилого віку, особливо з деменцією або важкими захворюваннями, – це веде до зниження толерантності, імпульсивної агресії та нехтування обов'язками.

Насилля часто корелює з наявністю у опікуна власних психологічних проблем, таких як залежності (алкоголізм, наркоманія), психічні розлади (депресія, розлади особистості) або історія пережитого насилля у дитинстві, що формує дисфункційну модель поведінки. Насилля може бути результатом вивченої поведінки: опікун, який сам відчував владу чи насилля, може підсвідомо транслювати цю модель на більш слабку та залежну особу.

Зі сторони кривдника також значущими є низька емоційна саморегуляція, агресивність, імпульсивність та емоційне вигорання, пов'язане з доглядом. Часто насильство стає проявом фрустрації, хронічного стресу або внутрішніх конфліктів, посилених відсутністю психологічної підтримки. Додатковим чинником є ейджизм – стереотипи та упередження щодо людей похилого віку, які виправдовують знецінення їхніх потреб і прав [4].

Суттєвий вплив мають і соціально-психологічні фактори: ізоляція літньої людини, дефіцит соціальних контактів, дисфункціональні сімейні стосунки, порушення ролей у родині та неусвідомлені міжпоколінні конфлікти. У таких умовах зростає ризик формування співзалежних, маніпулятивних або насильницьких моделей взаємодії. Відсутність знань про психологічні особливості старіння також спричиняє неадекватні реакції доглядальників, що інколи трансформуються у психологічне чи фізичне насильство [2].

Посилення фізичної та когнітивної залежності людей похилого віку від опікуна створює «психологічний паритет влади», де опікун отримує тотальний контроль, що може призводити до його зловживання. Насилля над людьми похилого віку з деменцією або іншими когнітивними порушеннями є найбільш поширеним типом через їхню нездатність адекватно захистити себе чи повідомити про проблему.

Зменшення соціальних контактів, вихід із професійного середовища та відсутність регулярних візитів друзів чи родичів створює ідеальні умови для безкарного насилля. Ізоляція є як наслідком, так і чинником, що посилює насилля [2, 5].

Внутрішнє прийняття людьми похилого віку стереотипів старіння (ейджизм), відчуття власної меншовартості чи «тягаря» для родини, знижує здатність до опору та пошуку допомоги, сприяючи віктимізації.

У світовому контексті геронтологічне насильство все ще залишається «невидимою» проблемою: за оцінками дослідників, лише близько 1 з 24 випадків доходить до офіційних структур. Більшість країн створюють різні моделі реагування – від служб захисту дорослих (Adult Protective Services) у США до спеціальних законів, програм і міжвідомчих протоколів виявлення та реагування на насильство щодо людей похилого віку [1].

Міжнародні організації (ООН, ВООЗ) просувають концепції trauma-informed і victim-centered підходів, що передбачають визнання психологічних наслідків насильства, пріоритет безпеки, автономії та участі самої літньої людини у прийнятті рішень. Поширеними напрямами інтервенцій є просвітницькі програми для доглядальників, навчання фахівців, мульти-дисциплінарні команди (соціальні служби, медицина, правоохоронні органи), а також підтримка неагресивних членів сім'ї, які можуть виступати ресурсом для постраждалої особи [1].

Для України проблема геронтологічного насильства ускладнюється структурою населення: країна належить до найстаріших у Європі за часткою людей віком 60+ років, що перевищує п'яту частину населення, а також наслідками воєнних дій, внутрішнього переміщення та економічної нестабільності, які посилюють соціальну вразливість літніх людей.

Українські дослідження наголошують на поєднанні правових, соціальних і психологічних чинників домашнього насильства щодо людей похилого віку, підкреслюючи необхідність системних заходів – від удосконалення законодавства до розвитку служб підтримки та навчання персоналу, що працює з літніми людьми.

Отже, подолання проблеми вимагає багатовекторного підходу: психологічна допомога опікунам для запобігання вигоранню; формування груп підтримки для ЛПВ; навчання медичного та соціального персоналу ранньому виявленню ознак насилля та ефективному реагуванню.

Література

1. Abuse of older people (Жорстке поводження з людьми похилого віку). Матеріали дослідження ВООЗ. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people?utm_source=chatgpt.com

2. Maciel E. L. N., Vieira P. R., Garcia L. P. The increase in domestic violence during social isolation: What does it reveal? *Revista Brasileira de Epidemiologia*. 2020. № 23. URL: https://doi.org/10.1590/1980–549720200033

3. Панасюк В. В. Фактори домашнього насильства щодо осіб похилого віку як прояв девіантної поведінки. *Юридична психологія.* 2024. №1(34). С. 126–133. URL: https://doi.org/10.33270/03243401.126

4. Кадакова К. В Україні зростає кількість випадків домашнього насильства щодо літніх людей. 2024. URL: https://divoche.media/2024/12/26/v-ukraini-zrostaie-kilkistvypadkiv-domashnoho-nasylstva-shchodo-litnikh-liudey/?utm_source=chatgpt.com

5. Тимошенко В. І. Теорія стигматизації. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / [редкол.: В. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заступник голови) та ін.]. Київ: Нац. акад. прав. наук України ; Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 439–441. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право.

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КРИЗ

Мельник Л.М.,
кандидат політичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Грек І.М.,
асистент кафедри філософських
та політичних наук,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква

У сучасному світі, позначеному глобальною нестабільністю, військовими конфліктами та екзистенційною тривогою, зростає запит на ефективні механізми психологічного захисту та відновлення. Наукове релігієзнавство та психологія релігії дедалі більше визнають, що релігія виконує не лише культову та світоглядну, але й глибоку психотерапевтичну функцію. Ця функція, яку ще Зиґмунд Фройд визначив як ілюзорний, але заспокійливий

«невроз» людства, сьогодні переосмислюється як потужний і легітимний інструмент копінг-стратегій, що допомагає індивідам та спільнотам долати травматичні та кризові стани [3].

Психотерапевтична функція релігії грунтується на кількох ключових механізмах, першим і найбільш фундаментальним з яких є смислотворення. Як підкреслював Віктор Франкл, засновник логотерапії, саме втрата сенсу лежить в основі багатьох неврозів. Науковець у праці «Людина в пошуках справжнього сенсу» доводить, що релігія надає цілісну та універсальну систему інтерпретації страждання, зла та смерті, вбудовуючи їх у вищий, трансцендентний порядок. Це дозволяє людині сприймати особисту трагедію не як безглуздий хаос, а як випробування чи частину Божого (чи космічного) плану, що значно знижує деструктивний вплив травми [2].

Другий важливий механізм - це забезпечення психологічної підтримки та надії. Релігія функціонує як джерело надії та емоційного розвантаження. Молитва, медитація чи ритуали, як стверджує американський психолог Кеннет Парґамент, є активними формами релігійного копінгу. Його фундаментальна праця «Психологія релігійного копінгу» (1997) детально описує, як перекладання частини тягаря відповідальності на вищу силу відновлює відчуття контролю та зменшує відчуття безпорадності. В особливо важких ситуаціях релігійна віра забезпечує «остаточну надію» - на порятунок або вічне життя, що є потужним антикризовим фактором [5].

Третій механізм – це формування спільноти та соціальної підтримки. Релігійні громади (парафії, церкви) є потужними соціальними мережами. Дослідження Е. Дюркгайма у праці «Самогубство. Соціологічне дослідження ще на початку XX століття показали, що соціальна інтеграція, яку забезпечує релігія, є критично важливою для ментального здоров'я [1]. У кризових ситуаціях (війна, стихійні лиха) релігійна спільнота надає практичну, емоційну та інструментальну підтримку, діючи як колективний психотерапевтичний простір.

Психотерапевтичний потенціал релігії набуває особливої актуальності у контексті сучасних викликів. В умовах військових конфліктів та посттравматичних станів, релігія стає одним із ключових факторів, що впливають на стійкість та відновлення. Релігійні інститути пропонують ритуали скорботи та пам’яті (які допомагають спільно пережити втрату) та теологію страждання (пропонує пояснення, чому невинні страждають), що є критичним для відновлення відчуття справедливості та порядку.

В епоху екзистенційної тривоги та індивідуалізації, коли традиційні соціальні інститути слабшають, релігія, навіть у її неінституціоналізованих формах (наприклад, духовні практики, «віра без приналежності»), продовжує виконувати функцію «психологічного якоря». Варто зазначити, що у сфері паліативної медицини релігія інтегрується як важлива складова духовної допомоги. Дослідження у галузі інтегративної медицини (зокрема, праці Гарольда Кеніга про зв'язок віри та здоров'я) показують, що духовні практики можуть знижувати рівень болю, тривоги та покращувати якість життя пацієнтів, допомагаючи людям примиритися зі смертю [4].

Таким чином, психотерапевтична функція релігії є об'єктивним явищем, яке вивчається та підтверджується сучасними науковими школами. Релігія не замінює професійної психотерапії, але є потужним культурним та соціальним ресурсом, що забезпечує смислову цілісність, емоційну підтримку через надію та соціальну інтеграцію. У кризові часи ця функція посилює своє значення, виступаючи важливим фактором колективної та індивідуальної психологічної стійкості.

Література

1. Дюркгайм Е. Самогубство: соціологічне дослідження. / Пер. З фран. Л. Кононович. К.: Основи, 1998. 519 с.

2. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. URL. https://readukrainianbooks.com/1657-ljudina-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-psiholog-u-konctabori-viktor-emil-frankl.html#part1

3. Фройд З. Майбутнє однієї ілюзії. New York: Norton Company, 1961.

4. Koenig, H. G., McCullough, M. E., Larson, D. B. Handbook of Religion and Health: A Review of Research Across the Lifespan. Oxford: Oxford University Press, 2001.

5. Pargament, K. I. The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York: Guilford Press, 1997.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ, ПОТРЕБИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ДОПОМОГИ

Сидоренко Ю.В.,
викладачка психолого-педагогічних дисциплін,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», м. Біла Церква

Внаслідок агресії Росії Україна зіткнулася з масовим внутрішнім переміщенням населення, яке відбувалося спонтанно та примусово, наближаючись до категорії «біженців». Багато людей були змушені залишити домівки, ризикуючи життям і безпекою близьких, що призвело до міграції цілих сімей у більш безпечні регіони. Пережиті труднощі могли негативно вплинути на фізичне та психологічне здоров’я, соціальну активність, адаптацію та сімейні стосунки.

Активне дослідження проблем ВПО зумовлене їх соціальною актуальністю та необхідністю оперативної підтримки й інтеграції. Історично найбільше уваги сім’ям мігрантів приділяли в кризові періоди ХХ століття, коли масштабні військово-політичні та соціально-економічні потрясіння спричиняли масові переселення для забезпечення безпеки та кращих умов життя.

В науковій літературі велика увага приділяється вивченню питанню щодо соціальної роботи із сім’єю, яка визначається як спеціально організована діяльність, спрямована на малу групу осіб, які потребують соціальної підтримки та захисту з боку суспільства. Вона є одним із видів соціального

захисту населення і передбачає надання допомоги та підтримки сім'ї з метою відновлення та забезпечення її нормального функціонування.

На законодавчому рівні, соціальна робота з сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей в реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно-творчого процесу [6].

Внутрішньо переміщеною особою визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в країні, і яка була змушена залишити своє місце проживання або покинути його з метою уникнення негативних наслідків, спричинених збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, масовими проявами насильства, порушенням прав людини або надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [5].

Сучасні підходи до організації соціальної роботи та системи надання соціальних послуг передбачають використання соціальних технологій і технологій соціальної роботи. Сучасні сім'ї стикаються з багатьма складними проблемами, що свідчить про їх комплексний та багатовимірний характер. Такі труднощі найчастіше зумовлені соціально-економічними кризами та нестабільністю в країні й світі, політичними процесами, соціальною несправедливістю, а також культурними та духовними протиріччями.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами є спеціалізованою сферою соціальної роботи, спрямованою на підтримку людей, які були змушені залишити свої домівки через війну. Основні напрями цієї роботи включають надання гуманітарної допомоги, сприяння соціальній інтеграції, психосоціальну підтримку, забезпечення доступу до правової допомоги, розвиток громад та партнерських мереж, а також сприяння поверненню та репатріації переселенців [2, с. 201-207].

Технології соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами передбачають створення комплексної системи, яка охоплює різноманітні заходи підтримки окремих осіб та груп, постраждалих від війни, катастроф або надзвичайних ситуацій, що призвели до втрати житла, майна, фінансових ресурсів та інших цінностей. Одним із ключових аспектів таких технологій є сприяння самодостатності та емпауерменту біженців і переселенців, що дозволяє їм активно брати участь у вирішенні власних проблем, приймати рішення та досягати поставлених цілей [1, с. 58].

Більшість внутрішньо переміщених осіб щодня стикаються з побутовими, економічними, соціальними, психологічними, юридичними та медичними проблемами, що ускладнює задоволення базових потреб. Особливістю цієї категорії людей полягає у їхній особливій вразливості.

Основні типи проблем ВПО можна класифікувати наступним чином: *побутові та матеріально-економічні*: відсутність житла, неналежні умови проживання, обмежений особистий простір, низький рівень доходів, бідність, труднощі працевлаштування та необхідність професійного перенавчання;

соціальні: втрата звичного оточення, складність влаштування дітей до навчальних закладів, обмежений доступ до соціальних і медичних послуг, порушення контактів із сім'єю, конфлікти з приймаючою громадою.; *психологічні:* стрес, депресія, посттравматичний стресовий розлад, тривожність, втрата автономності, порушення соціальної ідентичності, відчуття ізольованості, сором, низька самооцінка, агресія, регресивні реакції на стрес; *юридичні:* втрата документів, труднощі з реєстрацією, збереженням прав на житло, отриманням соціальних виплат та пенсій, захистом прав дітей у випадках розділення сімей та *проблеми зі здоров'ям:* психосоматичні розлади, загострення хронічних хвороб, зловживання психоактивними речовинами через стрес тощо [7, с.10-11].

Проблема соціальної адаптації є надзвичайно актуальною для внутрішньо переміщених осіб. Соціальна адаптація передбачає інтеграцію людини в суспільство, формування самосвідомості, рольової поведінки, здатності до самоконтролю та адекватних взаємин. Вона тісно пов'язана з психологічною адаптацією, що полягає у співвіднесенні особистих цінностей із соціальними нормами. Успіх адаптації залежить не лише від зовнішніх умов, а й від індивідуальних ресурсів та ефективності їх використання.

Після вивчення потреб ВПО та визначення їх складних життєвих обставин (СЖО) розпочинається процес прийняття рішення щодо ведення випадку. Для цього використовуються різні методи аналізу та прийняття рішень: агрегація, відсічка, узагальнення інформації, її конкретизація, порівняння, метод колективного блокноту тощо тощо.

Сучасні технології соціальної роботи з ВПО охоплюють такі напрями: кейс-менеджмент, групова робота, технологія соціальних зв'язків, емпауермент (розширення прав і можливостей), професійна та трудова адаптація, вирішення питань матеріальної компенсації, формування та розвиток гармонійних взаємин між переселенцями та місцевою громадою, посилення юридичного захисту, психологічна адаптація та реабілітація, а також створення умов для успішної інтеграції переселенців у нове соціальне середовище [1].

Дослідження свідчать про такі критерії для початку роботи за моделлю «ведення випадку» – пропозицією соціального супроводу сім'ї: звернення переселенця містить понад два проблемні запити та передбачає довгострокову спільну роботу за індивідуальним планом; переселенець задовольнив нагальні базові потреби і звернувся за допомогою, що потребує залучення додаткових ресурсів; переселенець не може самостійно отримати доступ до життєво необхідної послуги (лікування, оформлення групи інвалідності, працевлаштування тощо). Якщо інформація про сім'ю чи дитину містить загрозу життю та здоров'ю дитини, дії соціального працівника здійснюються відповідно до п. 3, 4, 8 Постанови КМУ №866 [4; 8].

Укладення угоди про надання соціальних послуг відбувається за участю членів родини за їхньої поінформованої згоди та за умови мотивації до співпраці. Планування послуг спрямоване на розв'язання основних проблем сім'ї чи дитини, подолання їх наслідків, мобілізацію ресурсів родини та визначення коротко- і довгострокових цілей. План формують на основі СЖО та початкової оцінки, дотримуючись пріоритету інтересів дитини й цілісності

сім'ї. Формуючи пакет послуг для сімей ВПО, враховують етапи адаптації до екстремальних умов: первинну адаптацію, стабілізацію, можливу дезадаптацію та повторну адаптацію. Перше успішне вирішення проблем сімей та дітей ВПО не гарантує повного успіху; необхідна тривала робота з усвідомленими та неусвідомленими проблемами, їхніми причинами й наслідками, психологічною та соціальною адаптацією, а також подоланням травм. Пакет соціальних послуг має включати профілактичні та реабілітаційні заходи. Тривалий стрес може стимулювати мобілізацію та активність або, навпаки, призводити до пасивності, ризикованої поведінки та шкідливих звичок. Фрустрації проявляються як у позитивних, так і негативних реакціях; позитивні – у конструктивних рішеннях і подоланні труднощів [3].

Успішна соціальна адаптація сімей з дітьми ВПО забезпечується мобілізацією внутрішніх ресурсів людини та включає послуги з подолання негативних фрустрацій, формування стресостійкості, активності, самостійності та конструктивного реагування на стрес. Для цього важливо навчати та інформувати ВПО про способи розв'язання проблем, алгоритми дій, демонструвати приклади, аналізувати ситуації та виконувати практичні вправи, що сприяє формуванню суб'єктності. Перелік конкретних соціальних послуг визначається законодавством та формується соціальним працівником або мультидисциплінарною командою відповідно до індивідуальних потреб кожної ВПО.

Таким чином, сім'ї ВПО як соціальний феномен становлять надзвичайно вразливу категорію населення. Вони стикаються з комплексом побутових, матеріально-економічних, соціальних, психологічних, юридичних проблем та проблем зі здоров'ям. Усвідомлення їхньої вразливості є ключовим для ефективного планування та проведення соціальної роботи з цією групою населення.

Література

1. Григоренко І., Савельєва Н. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.

2. Ковбаса Л., Петровська К. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти:* матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 361 с.

3. Педагогічні та соціально-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах /за ред.. Трубавіної І. М. Суми, ФОП Наталуха А. С., 2015. 174с.

4. Практики громадських ініціатив : збірка практик створена та надрукована в рамках проекту ПРООН «Оперативне реагування на соціальні та економічні проблеми ВПО в Україні». 2015. 48с.

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18.

6. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2558-14.

7. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

8. Трубавіна І. М., Куратченко І. Є. Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи. Методичні рекомендації. Харків-Бердянськ : Видавець ТОВ «Планета-Прінт», 2017. 28 с.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПАРТНЕРСТВА З ГРОМАДОЮ

Тягур Л.М.,
доктор філософії у галузі психології,
Навчально-науковий інститут менеджменту
та психології, ДЗВО Університет
менеджменту освіти Національної
академії педагогічних наук, м. Київ

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні, економічні та воєнні виклики суттєво підвищують психологічне навантаження на фахівців, які працюють із громадами. В умовах постійної невизначеності, роботи з вразливими групами населення та зростання кількості кризових ситуацій саме стресостійкість стає необхідною умовою професійної ефективності та стабільної комунікації з представниками громади.

Стресостійкі фахівці демонструють кращу адаптивність, здатність до конструктивного діалогу, емоційну рівновагу та готовність до партнерської взаємодії. Натомість низька стресостійкість спричиняє емоційне виснаження, погіршення комунікації та зниження якості надання соціальних послуг, що особливо небезпечно у кризових умовах.

Попри наявність досліджень про стресостійкість у професійній діяльності, мало вивченим залишається її вплив на партнерство «фахівець – громада», яке є ключовим механізмом забезпечення соціальної підтримки, згуртованості та ефективного реагування на потреби населення.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення ролі стресостійкості як чинника ефективної взаємодії та партнерства фахівців із представниками громади, а також виявлення психологічних умов, що забезпечують продуктивність такої взаємодії в кризових соціальних контекстах.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність фахівців соціальної сфери в сучасних умовах характеризується високим рівнем емоційної та когнітивної напруги, зумовленої соціальною нестабільністю, посиленням запитів від громад та необхідністю реагувати на складні життєві обставини клієнтів. У таких ситуаціях особливо значущою стає стресостійкість, яка визначається як здатність фахівця ефективно функціонувати під впливом стресорів, зберігати професійну продуктивність і здатність до конструктивної взаємодії [1].

Ефективна взаємодія між фахівцем та громадою ґрунтується на довірі, відкритості комунікації, емоційній врівноваженості та здатності підтримувати партнерські відносини. Низька стресостійкість може призводити до емоційного виснаження, зниження емпатії, звуження комунікаційних стратегій і уникання

соціальних контактів, що негативно впливає як на якість надання соціальних послуг, так і на рівень довіри громади до інституцій соціальної підтримки [2].

За умов підвищених психоемоційних навантажень, викликаних воєнними подіями, фахівці нерідко стикаються зі складними проявами стресу та травматизації як клієнтів, так і власної спільноти. Саме тому здатність зберігати внутрішню рівновагу, регулювати емоційні стани, діяти раціонально та підтримувати стабільність професійних рішень є визначальними для ефективної комунікації з представниками громади [3].

Стресостійкість у діяльності фахівця впливає на партнерство з громадою через низку психологічних механізмів, а саме: емоційну регуляцію, професійну ідентичність, емпатію та комунікативну компетентність, самодетермінацію та внутрішню мотивацію.

Фахівці, які володіють навичками емоційної регуляції, легше підтримують доброзичливий тон спілкування, зберігають чутливість до потреб громади та здатність витримувати складні соціальні ситуації [3]. Це сприяє формуванню атмосфери довіри, що є центральною умовою партнерства [4].

Сформована професійна ідентичність підсилює внутрішню мотивацію та забезпечує стійке відчуття професійної ролі. У кризових умовах вона стає психологічною опорою для фахівця, дозволяючи йому зберігати залученість до взаємодії з громадою та долучатися до партнерських ініціатив [1].

Стресостійкі фахівці зберігають здатність до емпатії й активного слухання навіть у ситуаціях підвищеного навантаження. Це формує основу для взаєморозуміння з громадою і сприяє прийняттю спільних рішень у складних ситуаціях [2].

Згідно з теорією самодетермінації [5], внутрішня мотивація ґрунтується на автономії, компетентності та соціальній пов’язаності. Стресостійкість дозволяє фахівцю зберігати автономію мислення і поведінки, що сприяє конструктивному залученню у партнерські процеси – від стратегічного планування до індивідуальної роботи з громадянами [6].

Партнерство між фахівцем і громадою передбачає взаємну комунікацію, відкритість, відповідальність та узгодженість дій. Стресостійкість сприяє зниженню конфліктності у діалозі з громадою, посиленню здатності пояснювати рішення, зберігати ввічливість і стабільність, ефективній роботі з емоційними реакціями громадян, що часто є підвищеними у кризові періоди, розвитку довіри, яка формується через передбачуваність, стабільність і професійну відповідальність фахівця [4].

У воєнний період громади очікують від фахівців не лише професійної компетентності, але й психологічної надійності – здатності бути опорою, координатором та джерелом стабільності. Відтак стресостійкість стає не лише індивідуальною характеристикою, а соціально значущим ресурсом, що визначає продуктивність взаємодії.

Висновки. Стресостійкість є ключовим психологічним чинником, що визначає якість і результативність взаємодії фахівців соціальної сфери з громадою, особливо в умовах підвищеної соціальної напруги та кризових ситуацій. Вона забезпечує емоційну врівноваженість, здатність до конструктивного діалогу, ефективну емоційну регуляцію та підтримання

професійної ролі, що сприяє формуванню довіри та партнерства. Водночас стресостійкість зміцнює мотивацію до співпраці, знижує ризики емоційного виснаження й дозволяє фахівцю зберігати стабільність і компетентність у роботі з громадою, що є необхідною умовою успішного функціонування соціальних інституцій у сучасних кризових умовах.

Література

1. Мілорадова Н.Е., Пашко Н.О. Особливості психологічної готовності у професійній діяльності. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2021. No 5(5). С. 792-802.

2. Сорокіна О.А. Мотивація діяльності працівників соціальних служб. *Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив*: Матеріали XII Міжнародної наукової конференції 17-19 листопада 2015 року, 2015. С. 99-104.

3. Тягур Л.М. Agile як психологічна основа гнучкої взаємодії в соціальному партнерстві на рівні громади. *Bulletin of Postgraduate education: Ser.«Social and Behavioral Sciences; Management and Administration*. Updated, 32(61), 2025. С. 200-220. https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-32(61)-200-220

4. Бибик Д. Д. Роль соціальної згуртованості для успішної партнерської взаємодії соціальних інституцій. *Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті соціально-педагогічної підтримки та супроводу дітей та молоді*: матеріали III Всеукраїнського круглого столу. НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, 2024. С. 48-50. ISBN 978-617-8011-89-5

5. Ryan R.M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*. 2000. Vol. 55, is. 1. P. 68–78. https://doi.org/10.1037/0003 066X.55.1.68

6. Gagné M., Forest J., Vansteenkiste M., Crevier-Braud L., van den Broeck A., Aspeli A. K., … Westbye C. The Multidimensional Work Motivation Scale: Validation evidence in seven languages and nine countries. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 2014. 24(2). P. 178–196.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ЩОДО ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Фурс О.Й.,
кандидат психологічних наук, доцент,
Державний університет економіки і технологій,
м. Кривий Ріг

В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну особливого значення набуває проблема стресостійкості студентів вищих навчальних закладів.

Перегляд та прослуховування новин, повідомлення про повітряні тривоги, трагічні звістки про загибель друзів, однокласників, мирних мешканців та дітей негативно впливають на ментальне здоров’я молодих людей.

У зв’язку з цим здатність студентів вищої освіти до розвитку власної стресостійкості, та саморегуляції своїх психічних станів, збереження фізичного та психічного здоров’я є важливим показником успішної навчальної та повсякденної діяльності, яка пов’язана з необхідністю виконання ними

майбутніх професійних обов'язків. Отже у сучасному навчальному процесі здобувачі освіти потребують створення таких умов для успішної навчальної діяльності, які б сприяли їх успішному і комфортному навчанню.

В повсякденному житті кожна людина зіштовхується з таким явищем як стрес іноді не до кінця розуміючи його значення.

Стрес – деяке напруження, неспецифічна реакція організму, який відповідає на подразник дуже сильної дії, яка йде ззовні і перевищує норму відповідної реакції нашої нервової системи [3].

Серед психофізіологічних та біологічних процесів у житті людини стрес займає перше місце. Це механізм збереження життя, що функціонує мільйони років протягом усієї еволюції людства, а також відповідь організму на зовнішні обставини навколишнього середовища, яка мобілізує захисні сили для здолання або уникнення загроз.

Стрес – це наше життя, який є його частиною, повсякденням, його викликають різноманітні чинники, тобто, стресори, які дають початок запуску біологічним реакціям. Тут доречно виокремити теорію стресу Р. Лазаруса, і С. Фолкмана, яку можна назвати транзакційною.

Науковці розглядають поняття стресу як своєрідний зв'язок між людиною та середовищем, котрий людина може оцінювати обтяжливо, тобто той стан, який загрожує добробуту людини [4].

Вперше виділив прояв механізму стресу у 1935 році У. Кеннон, який на його думку виникає як відповідна реакція втечі або боротьби [4].

Г. Сельє виділив три стадії стресу: стадія тривоги (виникає при першій появі стресора), стадія резистентності (настає у разі тривалого впливу стресора і необхідності підтримання захисних реакцій організму), стадія виснаження (відображає порушення механізмів регуляції захисно-пристосувальних механізмів) [7].

Проявами стану стресу є: часті головні болі, погіршення пам'яті, біль у шлунку, спині, дратівливість, зникає апетит, виникнення почуття втоми [6]. Причинами стресу є такі фактори як: соціальна ізоляція, хвороба, складні емоційні ситуації, різні навантаження (емоційні, фізичні, інформаційні), тощо.

Студентський вік є особливою онтогенетичною стадією соціалізації індивіда [1]. Якраз у студентські роки молода людина набуває не тільки психофізіологічної і статевої зрілості, але й особистісної. Молоді роки з 18 до 25 вважаються студентським віком, цей період вважається сприятливим для розвинення базових соціальних потенціалів людини як особистості. Здійснюється розвиток та формування світоглядних, професійних, громадянських якостей; становлення рис характеру, та інтелектуальних здібностей; переорієнтація цінностей та орієнтирів; формування соціальних цінностей [2].

Стрес зумовлений навчальним процесом є станом, під час якого можуть з'являтися підвищена напруга тіла, зниження інтелектуального, емоційного потенціалу, що у результаті призводить до психосоматичних розладів [6]. Найбільш різко вираженою формою навчального стресу є екзаменаційний стрес, який являється формою психічного стресу, що досить часто обумовлює екзаменаційний невроз [6]. Інакше кажучи, молодь яка навчається можна

вважати тією соціальною категорією, яка постійно відчуває небезпеку стресогенного впливу. Найбільш стресогенними для студентів є ситуації оцінювання в силу їх особливого впливу. Проблема стресу показує, що в подібній ситуації найбільш стресогенними є два фактори – ситуація соціального оцінювання та дефіцит часу. При низькій стресостійкості ці чинники можуть призвести до розвитку у студентів дистресу, що негативно позначається на їхньому психологічному здоров'ї, мотивації навчання, рівні самореалізації і, зрештою, на успішності. Виокремлюють цілу низку несприятливих чинників, які істотно впливають на особистість студента: це інтенсивна інтелектуальна діяльність; збільшене статичне навантаження при обмеженій руховій активності; порушення звичного життєвого циклу; виражені емоційні переживання та підвищена мобілізація вольових функцій [5]. Стрес, який з’являється в студентському середовищі у період здачі сесії, є «кульмінацією» навчального стресу, і проявляється у різних формах психічної активності. Через часті стреси у студентів погіршується концентрація уваги, внаслідок чого їм важче зосередитися на виконанні навчальних завдань. Відбувається вплив стресів на короткострокову пам'ять, тощо.

Початок російсько-української війни, повітряні тривоги та інші негативні чинники пов’язані з цими подіями викликають величезну кількість стресів для наших співгромадян.

Воєнний стан у нашій державі є передумовами для зниження значущості і важливості навчання та здобуття нових знань, саме тому істотно збільшується роль психологічної служби та відповідних посадових осіб щодо якісного забезпечення навчального процесу.

В умовах війни зростає необхідність формування стресостійкості здобувачів освіти як базової умови вирішення життєвих задач без шкоди для власного життя. Загальний рівень стресостійкості студентів може залежати від навичок самоконтролю, здатності адекватно оцінювати ситуацію, здатності знаходити рішення у надзвичайних ситуаціях, не занурюючись у стан стресу. Їх стресостійкість у великій мірі залежить від своєчасної психолого-педагогічної допомоги, підтримки родини, яка повинна спрямовуватися на: планування та організацію власного життя та досягнення поставлених цілей; створення особистого досвіду подолання життєвих труднощів, формування емоційної стійкості, тощо.

Інакше кажучи, стресостійкість студентів – комплексна властивість особистості, яка характеризується необхідною адаптацією студента до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів у процесі навчальної діяльності. Вона є дієвим засобом, який дає можливість успішно навчатися, якісно адаптуватися у всіх сферах життя.

Основними чинниками формування та розвитку стресостійкості студентів є: позитивне налаштування на майбутнє; схвалення особистості зі сторони оточуючих людей; впевненість особистості у власних можливостях; вміння адекватно вирішувати проблеми; задоволеність професією, яку обрала особистість.

Шляхами щодо формування стресостійкості студентів є психологічні тренування з використанням вправ що покращують саморегуляцію психічних

станів студентів, вибір копінг-поведінки та зниження показників прояву тривожності, використання циклу тренінгових занять з виконанням певних завдань, з програванням життєвих ситуації, застосування тренінгових технологій, тощо.

Література

1. Галецька І. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 338 с.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Звєрєвої. Київ, Сімферополь : Універсум. 2013. 513 с.

3. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях: навч. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

5. Харченко А. О. Структурні особливості емоційної сфери учасників бойових дій з постстресовою психологічною дезадаптацією . *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2018. Вип. 58. С. 67–79.

6. Чернишук Г. М. Особливості дослідження первинної стресостійкості особистості. *Проблеми емпіричних досліджень у психології*. Київ : Гнозис, 2008. С. 92–98

7. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів: навч. посібник. Київ : Здоров'я, 2005. 120 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Коберник А.В.,
здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний медичний університет
ім. О.О.Богомольця, м. Київ

У сучасних умовах проблема професійного вигорання фахівців набуває дедалі більшої актуальності. Це зумовлено швидкими соціально-економічними та політичними змінами, зростанням професійних і психічних навантажень, постійним підвищенням рівня конкурентності в суспільстві, а також повномасштабним вторгненням.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел свідчить, що при дослідженні феномена «професійного вигорання» використовуються різні терміни. Зокрема, поняття «burnout» (згорання, вигорання) було введено американським ученим Х. Дж. Фрейденбергером у 1970-х роках XX століття.

Щодо особливостей вивчення цього явища, варто зазначити, що поняття «емоційне вигорання» та «психоемоційне вигорання» акцентують увагу переважно на втраті емоційних ресурсів та емоційному виснаженні. На думку Т. Грубі, таке визначення є неповним, адже, хоча емоційний компонент справді має вирішальне значення в структурі синдрому вигорання, сам термін не відображає повною мірою сутність цього феномена [2].

Поділяючи цю позицію, можна стверджувати, що використання терміна «емоційне вигорання» звужує зміст явища професійного вигорання. Якщо ж цей термін і застосовується, то його доцільно використовувати лише для окреслення окремих аспектів або шкал методик, які стосуються емоційної складової вигорання.

Терміни «психічне вигорання», «психологічне вигорання» та «психологічне вигорання особистості» деякі дослідники застосовують для підкреслення інтегрального характеру цього феномену, який охоплює емоційні, когнітивні, поведінкові та соматичні зміни. Водночас зазначається, що при такому трактуванні синдром вигорання частково втрачає свою специфічність і змістову чіткість.

У випадку використання поняття «професійне вигорання» акцент робиться на зв'язку цього явища з професійною діяльністю. Дослідники підкреслюють, що воно має безпосередній вплив на працездатність особистості, рівень задоволеності роботою, атмосферу та взаємини в колективі. Варто також зазначити, що в сучасній психології поширений підхід, за якого всі наведені терміни розглядаються як синоніми, а їх змістові відмінності залишаються недостатньо проаналізованими.

Ф. Дж. Сторлі визначає професійне вигорання як своєрідний професійний аутизм, що виникає внаслідок конфронтації особистості з реальністю. У такому стані працівник поступово виснажується в боротьбі з обставинами, а його професійна діяльність здійснюється без емоційного залучення, що призводить до зниження творчої активності та ефективності роботи.

На думку С. Максименка, Т. Зайчикової та Л. Карамушки, професійне вигорання є результатом некерованого стресу, тобто своєрідною психофізіологічною реакцією, яка виникає через надмірні, але часто малоефективні зусилля, спрямовані на задоволення професійних потреб. Такий стан супроводжується психологічним, емоційним, а іноді й фізичним відстороненням від діяльності у відповідь на перенавантаження чи незадоволеність роботою [5].

Професійне вигорання є небезпечним через широкий спектр невротичних і психосоматичних симптомів, а також різноманітність чинників, що зумовлюють потребу у диференційованих підходах до його профілактики, корекції та психотерапії. За В. Бойком, чинники професійного вигорання поділяються на зовнішні та внутрішні: зовнішні фактори – постійна емоційна напруга, неорганізованість робочого процесу, надмірна відповідальність, несприятливий психологічний клімат у колективі, складний контингент клієнтів або учасників професійної взаємодії; внутрішні фактори – емоційна ригідність, схильність надмірно переживати робочі ситуації, низька мотивація до емоційної віддачі, моральна дезорганізація особистості.

Тривале виконання одноманітної професійної діяльності у медичних працівників призводить до накопичення професійної втоми, звуження репертуару дій, зниження працездатності та мотиваційного виснаження.

В Україні значне навантаження на медичний персонал посилили боротьба з поширенням COVID-19 та військові дії, що вимагають від фахівців постійної мобілізації фізичних і психічних ресурсів. Хоча пік пандемії вже минув,

наслідки тривалого перенапруження залишаються, і багато медичних працівників нині стикаються з явищем професійного вигорання, спричиненим тривалою інтенсивною роботою в екстремальних умовах.

Сьогодні питання професійного здоров'я та особистісного благополуччя лікарів привертає дедалі більшу увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Це зумовлено тим, що висока емоційна напруга та стреси значно підвищують ризик професійних помилок, наслідки яких у медичній сфері можуть мати особливо серйозний характер.

Уперше проблему професійного стресу медичних працівників було порушено американськими дослідниками, які звернули увагу на те, що навіть за умови ретельного відбору та спеціальної підготовки персоналу керівництво медичних закладів часто стикалося з незадовільним виконанням обов'язків. Зокрема, фіксувалися скарги пацієнтів на неуважність, байдужість і навіть грубість з боку медичних працівників. У результаті досліджень було виявлено специфічний вид професійного стресу, «стрес спілкування», який поєднуючись з іншими видами професійного напруження, призводить до формування феномена емоційного вигорання.

Більшість людей, які обирають професію лікаря, керуються мотивом допомоги іншим, прагненням дарувати підтримку, співчуття та тепло своєї душі. Для них власна особистість стає головним інструментом професійної діяльності, адже, допомагаючи іншим, вони відчувають свою значущість і потрібність суспільству [4].

Однак професія медичного працівника пов'язана не лише з покликанням допомагати людям, а й із великою відповідальністю та постійним контактом із чужим фізичним і душевним болем. Це неминуче супроводжується високим психоемоційним навантаженням, яке з часом може призвести до розвитку синдрому професійного вигорання. Як відомо, лікар належить до стресонебезпечних професій, адже його діяльність вимагає постійної концентрації, емоційної стійкості та здатності приймати складні рішення.

Професійний стрес це багатокомпонентний феномен, що проявляється у фізіологічних та психологічних реакціях організму на складні, напружені або критичні ситуації, пов'язані з виконанням професійних обов'язків. Ознаками стресового стану може бути емоційна збудливість, відсутність можливості зосередитись, погіршення пам'яті, відчуття втоми тощо. Сама професійна діяльність медичних працівників припускає емоційну насиченість і досить високий відсоток факторів, що викликають стрес. Прояви стресу у роботі медичного працівника різні і специфічні. Серед найбільш поширених можна вирізнити такі як: фрустрованість, підвищена тривожність, дратівливість, виснаженість [3].

Проаналізувавши компоненти професійної деформації лікарів можна розглядати як багатовимірну структуру, що охоплює афективні, фізіологічні, поведінкові та професійно-мотиваційні прояви [1]:

- афективний компонент охоплює емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження професійних досягнень, що викликають цинізм і відчуття некомпетентності. Характерні тривожність, дратівливість, депресія, зниження емпатії, емоційне відчуження, почуття провини та страх помилки;

- фізіологічний компонент проявляється порушенням сну та апетиту, загальною слабкістю, зниженням енергії та працездатності, головним болем, задишкою, порушенням дихання та зниженням сенсорної чутливості;

- поведінковий компонент проявляється зловживанням алкоголем або тютюном, змінами манери спілкування, підвищеною агресивністю, відстороненістю, егоцентризмом та схильністю до конформізму. Пріоритети зміщуються на особисту вигоду, знижується зацікавленість у колективних чи суспільних цілях;

- професійно-мотиваційний компонент характеризується порушенням у системі цілей та мотивів діяльності. З'являється прагнення до влади над пацієнтами, професійний дисонанс, стереотипність мислення, зниження гнучкості у вирішенні завдань.

Професійна деформація може бути тимчасовою або стійкою, поверхневою або глибокою, позитивною чи негативною. Вона проявляється у професійному жаргоні, специфічних манерах поведінки та іноді у зовнішньому вигляді. Крайня форма деформації характеризується виключно функціональним ставленням до людей. Наприклад, «вигорілий» лікар починає сприймати пацієнта лише як носія хвороби, використовуючи професійний жаргон («інфаркт із п'ятої палати», «дуже своєрідний випадок суїциду»). Це знеособлює стосунки у лікувальному процесі, пригнічує гуманність та загрожує особистісному розвитку медичного працівника [4].

Отже, професійне вигорання доцільно розглядати як професійну кризу, що виникає у зв'язку із загальною трудовою діяльністю, а не лише в контексті міжособистісних взаємин у професійному середовищі. Професійне вигорання формується під впливом як зовнішніх умов праці, так і внутрішніх особистісних особливостей, що потребує комплексного підходу до його подолання.

Література

1. Вербицька Л. Ф., Овдієнко І. М., Професійна деформація працівників медичних закладів: психологічний аспект. *Молодий вчений*, 2024. № 1 (125). С.74-78.

2. Грубі Т. В. Психологічні чинники професійного вигорання працівників державної податкової служби України : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «Організаційна психологія; економічна психологія». Київ, 2012. 364 с.

3. Лазуренко О. О. Психологія професійного здоров'я фахівця: до проблеми профілактики емоційного вигорання та формування емоційної компетентності лікаря. *International Scientific Journal Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools.* 2016. №1(13). 140-154.

4. Лазуренко О. О., Тамакова Т. А. Феномен синдрому емоційного вигорання як наслідок професійної діяльності лікарів. Матеріали міжнар. наук.-практ.конф. Київ, 2005. С. 286-290.

5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. / За ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. Київ, 2006. 365 с.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я: РИЗИКИ, ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

Загурська С.М.,
кандидат філософських наук,
КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»,

Стрімкий розвиток цифрових технологій докорінно змінює всі сфери життєдіяльності людини, впливаючи, зокрема, на її фізичне, психічне та соціальне здоров'я. Хоча цифровізація підвищує доступність інформації, розвиває нові форми комунікації та оптимізує послуги, вона також створює нові ризики для здоров'я. Поширеними явищами в сучасному суспільстві стають зростання тривалості користування електронними пристроями, малорухливий спосіб життя, інформаційне перевантаження та соціальна ізоляція. Актуальність теми визначається необхідністю пошуку ефективних стратегій і практичних технік (медитація, фізична активність, цифрові детокси тощо) для підтримки ментального здоров'я та досягнення балансу між онлайн і офлайн життям в умовах безперервної цифрової трансформації.

Сучасний освітній простір зазнав значних трансформацій під впливом цифрових технологій. Гаджети стали невід'ємною частиною освітнього процесу, забезпечуючи доступ до інформації, дистанційне навчання та спрощення комунікації. Однак поряд із позитивними аспектами активне використання цифрових пристроїв може спричиняти низку психологічних проблем, зокрема залежність, зниження концентрації уваги, емоційне виснаження та порушення соціальної взаємодії [1, с.46].

У суспільстві, де цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, постійне використання смартфонів, соціальних мереж та інтернету спричиняє також значний вплив на ментальне здоров'я особистості. Воно включає емоційне, психологічне та соціальне благополуччя. Впливає на те, як ми думаємо, відчуваємо та діємо, а також на те, як ми переживаємо стрес, як взаємодіємо з іншими та на рішення, що приймаємо. Гарне психічне здоров'я – це не просто відсутність психічних розладів, а й стан гармонії, під час якого людина усвідомлює свої здібності, справляється зі звичайними життєвими стресами, є продуктивною та сприяє розвитку суспільства.

Цифрові пристрої можуть мати як позитивні, так і негативні сторони. Хоча вони забезпечують ефективність і соціальні зв'язки, їх неправильне або надмірне використання може призвести до порушення сну, сприяти малорухливому образу життя та викликати комплекс неповноцінності через соціальне порівняння. Часте перебування в онлайн-середовищі призводить до розвитку залежності від інтернету та соціальних мереж, що може викликати психологічні розлади, зокрема тривожність, депресію, стрес і порушення сну [3, с 5]. Цифрове перевантаження виникає внаслідок інтенсивного впливу інформаційних технологій на повсякденне життя. Це ситуація, коли обсяг інформації, що сприймається через різні медіа-канали, перевищує можливості людини для її ефективної обробки й аналізу. Постійний потік новин і

необхідність швидкої обробки великої кількості інформації сприяють виникненню емоційного виснаження, зниженню когнітивних функцій і порушенню концентрації. За даними опитувань, 68% респондентів відзначають труднощі із засинанням, 64% погіршення якості сну через вплив синього світла від екранів, а 58% зниження концентрації уваги [2, с.34].

Коли доступ до інформації став майже миттєвим, і користувачі стикаються з величезним потоком новин, соціальних повідомлень та електронних листів, перебуванням певний час в соціальних мережах, можуть з'явитися ознаки цифрової залежності. Це постійне бажання перевірити телефон без конкретної причини та втрата відчуття часу під час скролінгу; відчуття тривоги або дратівливості без доступу до інтернету; зниження інтересу до оф-лайн діяльності та ігнорування реальних обов'язків.

Соціальні мережі кардинально змінили наше сприйняття світу, надаючи необмежений доступ до інформації, можливість миттєвого спілкування та самовираження. Це освітній потенціал, доступ до нових знань, освітніх ресурсів, вебінарів та онлайн-курсів сприяє професійному та особистісному розвитку. Вони допомагають підтримувати зв'язок з родичами та друзями, особливо на відстані, створюють можливості для знайомств із новими людьми та спільнотами за інтересами. Для людей з обмеженими можливостями пересуватися – це спосіб інтеграції у суспільство.

Соціальні мережі дозволяють ділитися творчими ідеями, знаходити підтримку та отримувати зворотний зв'язок, що стимулює розвиток і підвищує впевненість у собі. Проте, за їх зручністю приховані складні механізми впливу на психіку, формування залежності та негативні емоційні наслідки. Постійне очікування «лайків» та коментарів викликає часті перепади настрою. Ця «дофамінова лихоманка» змушує мозок шукати зовнішні стимули, що може призвести до формування залежності. Контент, де показані лише яскраві та успішні моменти, може викликати відчуття неповноцінності, низьку самооцінку та навіть депресивні стани. Постійне оновлення новин та надлишок інформації призводять до перевантаження мозку, погіршення уваги, розсіяння та хронічного стресу [4]. Цифрове перевантаження негативно позначається на здоров'ї та благополуччі життя. З'являються ускладнення у прийнятті рішень, зниження уваги та погіршення пам'яті. Користувачі, які часто переглядають новини або соціальні медіа, демонструють погіршення у запам'ятовуванні інформації. Спроба одночасно обробляти безліч інформаційних потоків перевантажує мозок. Регулярне використання гаджетів, яке супроводжується частим переключенням між завданнями, викликає «коктейльний ефект»: складнощі з фокусуванням уваги на одному завданні. Користувачі, які багато часу проводять у віртуальному середовищі, частіше відчувають соціальну ізоляцію. Розмиття кордонів між робочим часом та особистим життям через постійну онлайн-доступність можуть призвести до емоційної виснаженість та незадоволеності своїм життям. Зі зростанням використання технологій може з'явитися новий тип соціальної ізоляції. Цифрові комунікації спрощують спілкування, вони можуть замінити живе спілкування, що негативно вплине на міжособистісні стосунки. Вже тепер можемо спостерігати як діти перебувають

поряд та спілкуються через гаджети. Важливо знайти баланс між зручністю технологій та необхідністю підтримувати справжні людські зв’язки.

Формування здорових цифрових звичок не вимагає відмови від онлайн-світу, але передбачає встановлення меж для захисту психічного благополуччя. Таким межами може бути:

– години без технологій, зокрема під час їжі або перед сном;

– встановлення меж для часу перед екраном за допомогою додатків для моніторингу та обмеження часу використання;

– правило «нема екранів у спальні» для покращення якості сну;

– видалення непотрібних додатків, що допомагає впорядкувати простір і зменшити відчуття хаосу;

– цифровий детокс як шлях до ментального перезавантаження.

Цифровий детокс (digital detox) це свідоме, тимчасове відмовлення від соціальних мереж або гаджетів для відновлення ментального благополуччя. Це радикальний спосіб «обнулити» цифрові звички, коли проста корекція вже не допомагає. Він потрібен для того, щоб відновити психічний баланс, знизити рівень стресу та відновити відчуття присутності в реальному житті. Для ефективного цифрового детоксу рекомендується послідовно виконати певні кроки:

- почати з малого – обрати день або вихідні без соцмереж;

- повідомити близьким, щоб вони не хвилювались і знали, чому ви будете недоступні;

- заповнити час, який раніше займали гаджети, активностями без технологій: спілкуватися з друзями або родиною; проводити час на свіжому повітрі (прогулянки, похід); займатися хобі (малювання, ведення щоденника, кулінарія); читати книгу перед сном замість скролінгу.

Висновок. Свідома відмова від гаджетів має швидкий позитивний ефект: значно знижується рівень кортизолу (гормон стресу), покращується якість сну, концентрація уваги. Забезпечення рутини, ментальної підтримки, цифрової детоксикації важливі для виховання здорового покоління. Цифровий простір буде ефективним, коли буде розвивальним.

Література

1. Бондар О. М. Гаджетоманія: чи варто переживати за молоде покоління : методичний посібник. Рівне : РУГ, 2019. 46.

2. Вербовський І. А. Аналіз впливу цифровізації на здоров'я людини: основні аспекти й тенденції. *Public Health Journal*. 2024. № 2. 34: https://doi.org/10.32782/pub.health.2024.2.5

3. Kai Li, Shanshan Jiang, Xingde Yan, Jie Li, Mechanism study of social media overload on health self-efficacy and anxiety, Heliyon, Volume 10, Issue 1, 2024. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e23326.

4. Leila Shahrzadi, Ali Mansouri, Mousa Alavi, Ahmad Shabani, Causes, consequences, and strategies to deal with information overload: A scoping review. *International Journal of Information Management Data Insights.* 2024. Volume 4, Issue 2. https://doi.org/10.1016/j.jjimei.2024.100261

ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Лапікова М.С.,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
Науковий керівник: Сурякова М.В.
кандидат психологічних наук , доцент
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. м. Дніпро

Сучасна українська молодь переживає період глибоких соціальних змін, зумовлених війною, що триває в Україні з 2014 року та набула повномасштабного характеру з 2022 року. Студентство, як особлива соціально-психологічна група, стикається з викликами нестабільності, інформаційного тиску, загрози втрати безпеки, зниженням мотивації та підвищеним рівнем тривоги. У цих умовах зростає значення дослідження психологічного благополуччя як ресурсу внутрішньої стійкості, здатності до адаптації та збереження цілісності особистості.

Особливої ваги набуває аналіз чинників**,** що визначають рівень благополуччя: індивідуально-особистісних (емоційна регуляція, самооцінка, стресостійкість), соціальних (підтримка сім'ї, групи однолітків, освітнього середовища), та контекстуальних (умови навчання, економічні труднощі, воєнні загрози). Вплив цих факторів стає неоднорідним і варіативним, що вимагає комплексних досліджень і виявлення закономірностей, які дозволять визначити ключові захисні й ризикові моделі серед молоді.

Водночас актуальним є не лише вивчення стану, а й розробка дієвих психокорекційних і психопросвітницьких програм**,** спрямованих на зміцнення ресурсності, розвиток навичок саморегуляції, формування позитивних соціальних зв'язків та підвищення стійкості до стресу. У воєнних умовах ці заходи стають не просто бажаними, а необхідними для підтримки психологічного здоров'я та формування адаптивного потенціалу молодого покоління, від якого значною мірою залежить майбутнє українського суспільства.

В українській науковій традиції проблему психологічного благополуччя молоді розкривають у своїх роботах С. Максименко, Т. Титаренко, Н. Чепелєва, О. Кокун, Т. Пономаренко, О. Хомчук та ін., наголошуючи на впливі соціального середовища, якості міжособистісних зв'язків, освітнього простору та кризових соціальних обставин [1]. Дослідники підкреслюють, що благополуччя молоді значною мірою залежить від поєднання індивідуально-психологічних характеристик та зовнішніх умов, зокрема соціальної підтримки, інформаційного клімату та переживання невизначеності.

Психологічне благополуччя сучасної молоді є інтегральним показником її здатності функціонувати, розвиватися та адаптуватися в умовах динамічного й нестабільного соціального середовища. У межах гедоністичного підходу воно

розглядається як суб'єктивне переживання задоволеності життям та переваги позитивних емоцій над негативними (Е. Дінер, Д. Канеман) [5]. Водночас евдемоністична традиція трактує благополуччя як процес самореалізації, досягнення цілей, відчуття сенсу та реалізацію внутрішнього потенціалу (К. Ріфф, Р. Раян, Е. Десі) [10]. Обидва підходи відображають важливі аспекти феномену, однак у контексті молодого покоління вони проявляються специфічно через активний пошук ідентичності, формування ціннісних орієнтацій, побудову соціальних зв'язків і визначення життєвих перспектив.

Емпіричні результати дослідження свідчать, що структура психологічного благополуччя студентської молоді має багатовимірний характер і пов'язана передусім із рівнем самоприйняття, сформованістю особистісного зростання, розвитком автономії та якістю міжособистісної взаємодії. Найвищі показники спостерігаються за такими шкалами, як особистісний ріст**,** позитивні стосунки з оточенням та екологічна компетентність, що вказує на високу цінність соціальних зв'язків та спрямованість молодих людей на розвиток власних можливостей. Такі результати узгоджуються з положеннями евдемоністичної моделі К. Ріфф, яка наголошує на важливості внутрішнього розвитку та здатності будувати гармонійні стосунки як ключових маркерів благополуччя [10].

Важливе значення мають також індивідуально-психологічні чинники, пов'язані зі здатністю до емоційної регуляції, самоконтролю та конструктивного реагування на стресові ситуації. Моделі стресостійкості, зокрема теорія психологічних ресурсів Г. Хобфолла, підкреслюють, що людина здатна зберігати благополуччя за умови ефективного використання внутрішніх ресурсів і швидкого відновлення після психоемоційних навантажень [7]. Емпіричні дані підтверджують, що студенти, які володіють вищим рівнем контролю над своїми емоціями та демонструють збалансованість поведінкових реакцій, мають значно кращий рівень психологічного благополуччя.

Окремим предиктором благополуччя виступають соціальні чинники підтримка з боку сім'ї, друзів, навчального колективу, наявність відчуття приналежності та позитивного соціального досвіду. Соціальна підтримка не лише підсилює ресурсний потенціал молодої людини, але й компенсує вплив стресових факторів, знижує рівень тривожності та сприяє стабілізації емоційного стану. Цей аспект повністю корелює з дослідженнями вітчизняних учених (Т. Титаренко, О. Кокун), які вказують на вирішальну роль соціальних зв'язків для формування психологічної стійкості української молоді [2].

Крім того, результати дослідження свідчать про те, що мотиваційно-ціннісна сфера відіграє ключову роль у збереженні психологічного благополуччя. Молодь, яка має чіткі професійні та життєві орієнтири, демонструє сформовану самооцінку та позитивне бачення майбутнього, значно краще справляється з емоційним напруженням, має нижчий рівень тривожності та більш стабільний емоційний фон. У свою чергу, невизначеність цілей, нестійкість самооцінки або відсутність перспектив негативно позначаються на загальному благополуччі та підвищують ризики емоційного виснаження.

Отже, психологічне благополуччя молоді формується через взаємодію когнітивних, емоційних, соціальних і поведінкових компонентів, відображаючи

її здатність адаптуватися до викликів сучасності, підтримувати внутрішню рівновагу та реалізовувати власний потенціал у мінливому соціальному контексті.

Психологічне благополуччя молоді виступає системним утворенням, яке інтегрує емоційний, когнітивний, соціальний та мотиваційний виміри. Дослідження підтверджують, що його основою є комплекс взаємопов'язаних чинників, серед яких провідну роль відіграють рівень емоційної стабільності, самооцінка, якість міжособистісних стосунків та сформованість внутрішніх ресурсів. Молодь, яка демонструє високий рівень самоприйняття, впевненості у власних силах, здатність до рефлексії та саморегуляції, має значно вищий рівень благополуччя, ніж ті, хто відчуває невизначеність, внутрішній конфлікт або відсутність психологічного контролю.

Отримані результати також свідчать, що позитивне соціальне середовище та підтримка з боку значущих інших виступають ключовими буферами стресу та сприяють стабілізації емоційних станів молодих людей. Водночас недостатність таких ресурсів може призводити до підвищення тривожності, емоційного виснаження та зниження адаптаційних можливостей.

Психологічне благополуччя молодої людини в сучасних умовах є не статичним показником, а динамічним процесом, який залежить від здатності особистості підтримувати баланс між зовнішніми вимогами та внутрішніми можливостями. Успішна адаптація, внутрішня мотивація, здатність до саморозвитку та соціальна активність є тими чинниками, що забезпечують гармонійне функціонування та повноцінний розвиток молоді.

Таким чином, поглиблення знань про чинники психологічного благополуччя та розробка превентивних і корекційних програм для студентської молоді є важливим завданням сучасної психологічної науки та практики, спрямованої на підтримку психічного здоров'я молодого покоління.

Література

1. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополучч особистості, що пережила травму. *Психологія: теорія і практика*. 2018. №1, С. 112-119

2. Титаренко Т. М. Психологічне благополуччя особистості у контексті посттравматичного життєтворення. *Особистість та її історія*. 2018. № 2. С. 102–112.

3. Deci E., Ryan R. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*. 2000. № 4 (11). pp. 227–268.

4. Diener E. Subjective well-being. *Psychological Bulletin*. 1984. № 3 (95). pp. 542–575.

5. Diener E., Kahneman D., Schwarz N. (Eds.) Foundations of Hedonic Psychology: Scientific Perspectives on Enjoyment and Suffering. New York : Russell Sage Foundation, 1999. 576 p.

6. Hobfoll S. E. Social and psychological resources and adaptation. *Review of General Psychology*. 2002. ;4. pp. 307–324.

7. Hobfoll S. E. Conservation of Resources Theory and Stress. *The Handbook of Stress and Health*. 2017. № 5. pp. 115–128.

8. Kahneman D., Diener E., Schwarz N. (Eds.) Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology. New York : Russell Sage Foundation, 1999. 578 p.

9. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 6 (57). pp. 1069–1081.

10. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*. 2014. № 1 (83). pp. 10–28.

11. Schwarzer R., Warner L. Resources, self-efficacy and resilience in youth *Resilience in Children, Adolescents, and Adults: Translating Research into Practice*. New York : Springer, 2013. pp. 259–269.

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРАХУВАННЯ»

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛІВ

Жукова Я.С.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Малюга Л. М.,***
кандидат економічних наук, доцент

На сьогодні сучасні економічні умови супроводжується нестабільними тенденціями, що впливають на стан та динаміку розвитку виробничо-економічної системи кожної країни світу. Така ситуація створює нові вимоги для роботи підприємств, їх здатність реагувати та швидко адаптуватися до факторів мінливого ринкового середовища, оптимально використовуючи наявні ресурси та інструменти управління для досягнення поставлених цілей.

Оскільки на сьогодні туризм та готельна індустрія продовжують процвітати у світовій економіці, конкуренція серед членів галузей, будь то міжнародна або внутрішня, стає жорсткішою.

Через те, що конкурентоспроможність продовжує залишатися одним з основних питань для готельної індустрії, добре розуміння питань, пов'язаних з конкурентоспроможністю, таких як детермінанти, виміри та моделі, може допомогти фахівцям сфери готельного бізнесу не тільки визначити більш сильні області для посилення та вдосконалення, а також сформулювати поінформовані корпоративні стратегії та рішення, які допоможуть створювати конкурентні позиції для своїх підприємств [3].

Володіння конкурентними перевагами може стати ключем до успіху сектору готельного господарства. Ефективність є одним з ключових факторів управління та необхідною умовою для вдосконалення будь-якого готелю. Багато досліджень довели, що готелі можуть підвищити свою продуктивність завдяки ефективним стратегічним рішенням відповідно до конкурентних умов.

Концепція та вимірювання ефективності є дуже важливими в економіці та широко використовуються практично у всіх секторах, включаючи сферу туризму та гостинності.

Вимірювання ефективності та продуктивності в готельній індустрії та туризмі стало предметом значної кількості досліджень останніх років. У довгостроковій перспективі економічна ефективність галузі визначає її частку на ринці та прибутковість або збитковість.

Економічну ефективність у загальному вигляді можна відобразити як відношення одержаного результату (ефекту) до здійснених витрат живої й опредметненої праці. Тобто, ефективність у широкому значенні цього поняття означає співвідношення між результатом (ефектом) та здійсненими витратами.

Ефективність використання ресурсів готелем виявляється в трьох вимірах:

1) в обсязі та якості надання послуг;

2) у величині споживання або витрат ресурсів на надання послуг;

3) у величині вкладених коштів.

Економічну ефективність виражають через різні вартісні показники, що характеризують проміжні та кінцеві результати надання послуг у готелі. До таких показників належать: обсяг надання послуг, величина отриманого прибутку, рентабельність надання послуг, економія тих або інших видів ресурсів (матеріальних, трудових) або загальна економія від зниження собівартості послуг, продуктивність роботи тощо.

Для підприємств, що обслуговують туристів, показники ефективності діяльності визначаються по єдиній методології. Однак для підприємств туристичного бізнесу при визначенні ефективності має місце специфіка. Це обумовлене, насамперед, характеристиками туристичної послуги, взаємодією різних підприємств (транспорту, готельного господарства, харчування, торгівлі, надання культурно-дозвільних послуг, відпочинку). Їх облік дозволив у складі показників ефективності комерційної діяльності підприємств туристичного бізнесу виділити наступні групи: показники ефективності використання капіталу; показники рентабельності виробництва послуг та їх реалізації; показники ефективності використання витрат живої праці.

Узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства в цілому визначаються зіставленням обсягу всіх коштів підприємства та сукупного результату його діяльності. До цих показників відносяться:

1. Рентабельність всього капіталу (активів) підприємства

2. Оборотність всього капіталу (активів) підприємства

3. Витрати на одиницю реалізованої продукції

4. Рентабельність виробництва.

Доведено, що підприємницька діяльність як процес пов'язана з результатами діяльності підприємства в цілому, його потенціалом та конкурентоспроможністю. Тому керівництво підприємницькою діяльністю має займати провідне місце у всій системі управління підприємством. Управління підприємницькою діяльністю може розглядатися як вплив суб'єкта господарювання на поточні плани формування, розподілу та перерозподілу всіх видів наявних ресурсів для постійного підвищення ефективності діяльності готельних підприємств на мікро- та макрорівні.

Забезпечення високоякісного економічного досвіду завдяки першокласному управлінню готелю потребує часу та відданості [2]. Основними методами управління економікою в готелі є:

- фінансові стимули для персоналу;
- економічний розрахунок;
- балансовий метод;
- метод фінансування;
- контроль за цінами;
- кредитування.

Підприємствам готельного господарства потрібно проводити якісну оцінку факторів, що впливають на рівень ділової активності, щоб у майбутньому приймати якісні управлінські рішення.

Отже, управління підприємницькою діяльністю готельних підприємств має бути всебічно обґрунтованим та вивченим з урахуванням напрямів певних дій та умов їх реалізації, враховуючи особливості розвитку бізнесу сучасних підприємств готельного типу.

Література

1. Павлоцький В.Я. Статистична оцінка кількісних індикаторів регіональних ринків організованого туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет, 2017. № 62 (1). С. 116-127.

2. Семенов В. Ф. Галасюк С.С., Шикіна О.В. Поняття і зміст організаційно-економічного забезпечення функціонування готельних підприємств малої місткості. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №10 (172). С. 202-212.

3. Niecheva N. Scientific aspects of human resources management of the enterprises of sanatorium-resort complex taking into account anti-crisis measures. Socio-economic research bulletin, Collection of scientific works, ONEU: Atlant, 2014 Is. 4 (55). P. 90-96.

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЇ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ

Никоненко О.А.,
доктор філософії у галузі економіки,
Шевченко А.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Петях М.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Економічні наслідки інфляції включають зниження купівельної спроможності населення, знецінення заощаджень, економічну невизначеність, падіння курсу національної валюти, зниження мотивації до інвестування та праці, а також можливе зростання безробіття в довгостроковій перспективі.

Інфляція – це процес стійкого зростання загального рівня цін на товари та послуги, що призводить до знецінення грошей і падіння їх купівельної спроможності. Для населення цей процес проявляється у тому, що за ті ж гроші можна купити менше, ніж раніше. В умовах сьогодення, коли економіка України зазнає багато зовнішніх і внутрішніх викликів, інфляція набула особливого значення в житті звичайних громадян. Вона помітно впливає на доходи, заощадження та рівень життя населення. Тож у цій тезі розглянуто наслідки інфляції, виділено ключові чинники її впливу та визначено напрямки пом’якшення негативного впливу.

Одним із найвагоміших ефектів інфляції є падіння реальних доходів населення. Тобто номінальна заробітна плата, пенсія або ж соціальні виплати ростуть повільніше, ніж ціни на товари чи послуги. Це призводить до того, що частка витрат на базові потреби, такі як життєво, їжа, одяг, зростає, а на «залишкові витрати» - зменшується. У таких ситуаціях заощаджені гроші людей в готівці або на банківських рахунках втрачають свою цінність. Навіть якщо номінально сума залишилася такою ж, втім купити на неї товарів чи послуг вдасться менше. Для багатьох людей це означає зниження рівня життя, адже ті накопичення, які були на «додаткові» витрати, тепер йдуть на закриття базових потреб.

Однак, інфляція не впливає на всіх людей однаково. Групи населення з фіксованими доходами, такі як пенсіонери, працівники, малозабезпечені – більш вразливі, ніж ті, хто може швидко адаптуватися до змін. Прикладом є підприємці, які можуть змінити ціну своїх продуктів, або ж інвестори. Інфляція створює ситуацію, в якій активи (доходи), що не коригуються, втрачають свою вартістю Це призводить до посилення розшарування та нерівності населення.

Двояко інфляція впливає на заощадження та борги. Накопичені гроші без захисту втрачають свою реальні цінність, а з боргами ситуація неоднозначна. Якщо ставка кредиту фіксована, то інфляція може зменшити реальну вартість боргу. Проте якщо договір прив’язаний до індексу чи ставка плаваюча – виникне додаткове навантаження.

Дедалі більшу частку доходів та бюджету втрачають домогосподарства, адже інфляція підвищує ціни на споживчі товари, житло, комунальні послуги та інше. Крім того, виникає так звана «невизначеність». Людям складніше планувати покупки, заощаджувати, брати кредити чи інвестувати. Ускладнюється процес ведення бізнесу через підвищений ризик, що стримує розвиток молодих підприємців.

Державна політика має вирішальну роль у стримування негативного впливу інфляції на життя населення. На сьогодні існує безліч ефективних заходів щодо подолання цієї проблеми. Наприклад, зміна доходів (зарплат, пенсій і так далі) з урахуванням темпів інфляції. Активна монетарна політика сприятиме стабілізації рівня цін. Також важливою є підтримка соціально вразливих груп населення, яка можлива завдяки тарифним пільгам, субсидії та іншим видам допомоги. Одним із вирішальних факторів розв’язання інфляційних проблем є розвиток фінансової грамотності населення та стимулювання інвестицій у «захищенні» активи.

Отож, інфляція середнього чи високого рівня чинить суттєвий вплив на економічне середовище населення. Це проявляється через зниження купівельної спроможності, погіршення якості життя, знецінення заощаджень та зростання соціальної нерівності. Для України ці проблеми, на жаль, залишають актуальними через війну, коли економіка стикається з багатьма ризиками. Однак, ефективна політика держави сприяє пом’якшенню всіх негативних наслідків як для населення, так і для економіки країни в цілому. Тож інфляція – це не лише економічний показник, але й соціальне явище, яке без належного нагляду призводить до страти стабільності та зниження добробуту громадян.

Література

1. Остап'юк Н. А., Дударєва К.О. Види інфляції, їх вимірювання і вплив на бухгалтерський облік та економіку в цілому. *Вісник ЖДТУ: Економічні науки*. 2012. №4 (50). С. 104 - 111.

2. Ганусик Ю.Б. Закономірності розвитку інфляції в Україні в умовах циклічності. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. Вип. № 5. С. 818-825.

3. Тіверіадська Л.В., Якименко А.М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір.* 2015. № 93. С. 175-188.

4. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». 6-те вид., переробл. і доповн. К. : КНЕУ, 2011. 589 с.

5. Бурковська А. В. Види та наслідки інфляції. *Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні* : матеріали Причорноморської регіональної наук. – практ. конф. професорського - викладацького складу, м. Миколаїв 23-25 травня 2014 р. Миколаїв : МНАУ, 2014. С. 29-30. URL: http://www.mnau.edu.ua/ua/04_05.htm.

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В НОВОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

Душенко Ю.І.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Юхименко П. І.,***
доктор економічних наук, професор

У сформованому бізнес-середовищі ринкової економіки впровадження інновацій в організації бізнес-діяльності підприємства, як процес набуває економічної доцільності тільки тоді, коли ефективність результату перевищує можливий ризик. Зниження цього ризику у значній мірі залежить від інноваційної спроможності підприємства та від рівня підтримки держави, готовності суб'єктів господарювання до впровадження передових технологій.

Відповідно до оцінки потенціалу, Україна належить до країн із вищим за середній рівень готовності до передових технологій (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинги України за індексом готовності до передових (frontier) технологій

Країни	Значення Індексу	Загальний рейтинг	Рейтинг країни за складовими*				
			1	2	3	4	5
Країни з рівнем готовності до передових технологій вище середнього							
Бразилія	0,65	41	73	53	17	42	60
Україна	0,56	53	66	40	47	58	97
Білорусь	0.53	59	45	35	91	63	109

*1– впровадження ІКТ, 2 – кадри (навички), 3 – дослідження та розробки (ДіР), 4 – використання в промисловості, 5 – доступ до фінансів.

Джерело: сформовано на основі [1].

Із таблиці 1 можна зробити висновок, що Україна має досить високий рейтинг за такими складовими як рівень освіченості (навичок) населення та дослідницької активності (кількість патентів та публікацій), частка високих технологій у промисловому виробництві, разом з тим – низький рейтинг за рівнем інфраструктури ІКТ та доступністю приватних компаній до кредитів.

В процесі реалізації цього потенціалу у бізнес-діяльності підприємства слід пам'ятати, що інновація це не тільки розвиток, а й ризик, тому чим більше бажаний ефект від цих інновацій, тим можливий вищий ризик небажаних спокус учасників досягнення цього результату. Розуміння економічного змісту інновацій підкреслює важливість антикризового управління на підприємстві, яке спрямоване на запобігання, нейтралізацію та використання можливостей кризової ситуації в його бізнес-діяльності. Для антикризового управління найважливішими є продуктові, процесні та реорганізаційні інновації [2, с. 103].

На основі вивчення досвіду підприємств Білоцерківського району виявили ризики з якими вони зіштовхувалися на практиці. За висловами керівників інноваційних підприємств громади, найбільшим ризиком для них був вибір із кількох варіантів реалізації нововведення, вибір інноваційних технологій. Це потребувало врахування особливості бізнес-середовища регіону, можливості дотримання інноваційної технології підприємством, наявність людського капіталу регіону для її реалізації [4]. В узагальненому виді виявлені можливі економічні ризики в процесі втілення новацій систематизовано на рис. 1:

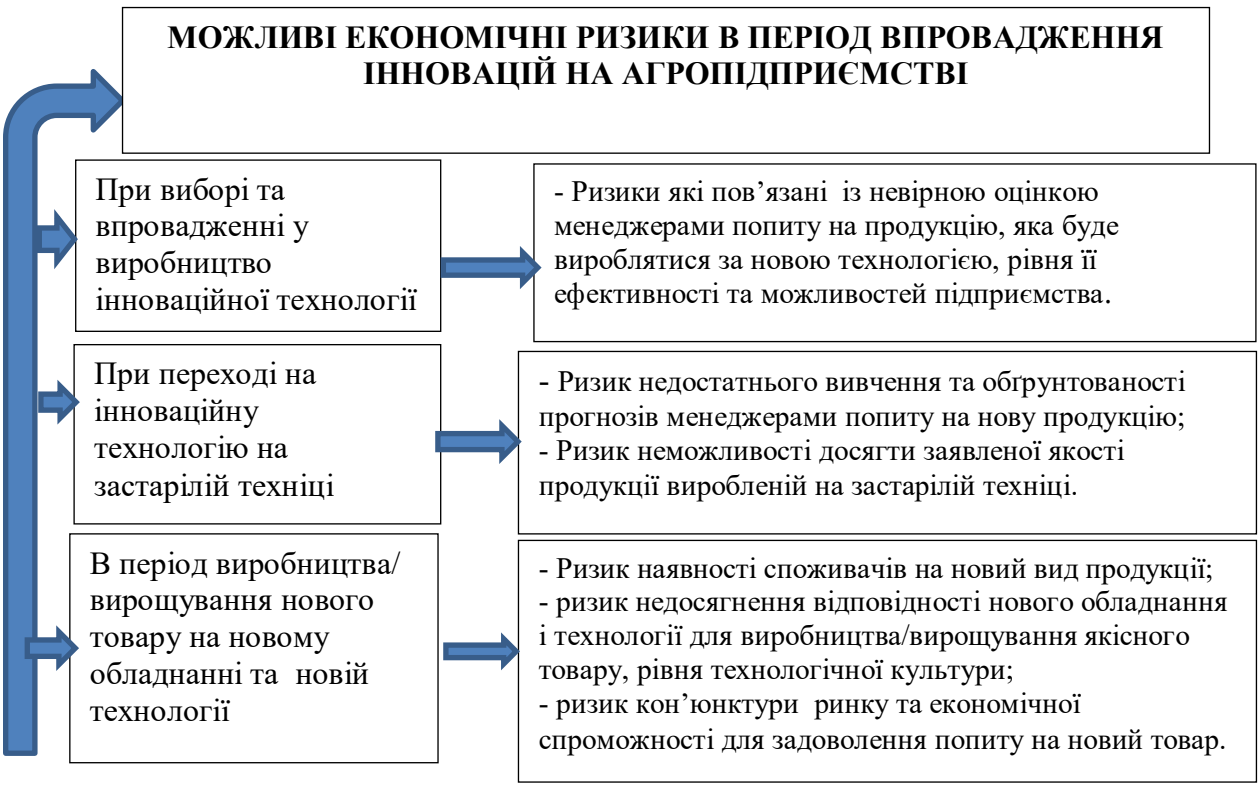

Рис. 1. **Структура виникнення можливих ризиків при впровадженні інновацій на агропідприємстві**

Джерело: систематизовано автором на основі досвіду підприємств Білоцерківської району.

Якщо проаналізувати відмічені ризики, то в їх економічному змісті закладені і позитивні функції, що виконуються в процесі інноваційної підприємницької бізнес-діяльності [3, с. 124]:

- по-перше, невизначеність у інноваціях, як ризик, стимулює колектив, менеджерів до пошуку нетрадиційних рішень проблем, що стоять перед майбутньою інноваційною бізнес-діяльністю підприємства;

- по-друге, інноваційна бізнес-діяльність з її ризиками має суперечливий характер і виступає у двох формах: конструктивній і деструктивній. У першому випадку – коли властивість економічно обґрунтовано ризикувати – є одним зі шляхів успіху підприємства. У другому випадку, як прояв авантюризму, суб'єктивізму, якщо рішення приймається в умовах неповної інформації, без належного урахування закономірностей розвитку процесу. Як результат ризик виступає дестабілізуючим фактором розвитку бізнес-діяльності підприємства;

- по-третє, захисна функція ризику полягає в його природньому стані, він очікуваний і терпимий, тому й потрібна антикризова політика, яка у випадку його виникнення посприяє пом’якшенню його негативних наслідків;

- по-четверте, його аналітична функція пов'язана з тим, що наявність ризику завжди передбачає необхідність вибору одного з можливих варіантів рішення, а для цього правильного економічно обґрунтованого вибору потребується аналіз усіх можливих альтернатив.

Отже, в новому економічному середовищі кожне підприємство повинно прагнути до розвитку свого інноваційного потенціалу, забезпечуючи виробничі процеси новою технологією, технікою і можливістю випускати нові товари, але при ухваленні рішення про розроблення інноваційного проєкту (продукту) треба враховувати і ризики, які неодмінно супроводжуватимуть будь-які інновації на всіх стадіях їхнього розроблення і впровадження. Разом з тим, необхідно враховувати, що саме інноваційна діяльність є основою забезпечення інноваційної складової системи антикризового управління підприємством. Інноваційний розвиток – це ефективна захисна відповідь підприємства на загрози втрати місця на ринку, постійний тиск з боку конкурентів, появу нових технологій, законодавчі обмеження тощо.

Література

1. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда, Т.К.Кваша та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2021. 39 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2021

2. Нечаєва І. А., Шитікова Л. В. Інновації як інструмент антикризового управління підприємством. Вісник ХНТУ. 2022. № 4(83). С. 92–106. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/14/13

3. Розвиток інноваційної бізнес-діяльності в умовах зеленої економіки: монографія / Юхименко П.І., Шуст О.А., Димань Т.М. та ін. За заг. ред.д.е.н., професора Шуст О.А. Біла Церква, БНАУ, 2023. 494 с.

4. Ціннісно-орієнтовані імперативи організаційного забезпечення економічного управління підприємством в умовах «зеленої» економіки : монографія. Шуст О. А., Юхименко П. І., Димань Т. М. та ін. За заг. ред. д.е.н., професора Шуст О. А. Біла Церква, БНАУ, 2025. 578 с. https://share.google/6m6rlnEBikWwKV0xO

КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Войдевич Б.В.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Бойко С.В.,***
кандидат економічних наук, доцент

Аграрний сектор для національної економіки має важливе значення, що проявляється у забезпеченні формування додатної вартості та провідних позиціях у ВВП, забезпечення зайнятості у сільських регіонах переважно та забезпечення зайнятості у підприємствах переробної промисловості, транспорті та ін., фіскальна ефективність та формування надходження податків до бюджетів різних рівнів, формування експортного потенціалу та підтримання платіжного балансу країни тощо. «Сільське господарство для української економіки є одним з найважливіших видів економічної діяльності, оскільки разом з іншими суміжними видами економічної діяльності (переробна промисловість, торгівля) формують близько половини ВВП» [1, с. 110].

Можливість забезпечення соціально-економічних ефектів від аграрного сектору України формується лише у разі забезпечення достатньої фінансової забезпеченості аграрних підприємств, в тому числі фінансове забезпечення доцільно сформувати за рахунок поєднання власних, позичених та залучених коштів. Для підтримки діяльності агарних підприємств важливим є формування дієвих і ефективних механізмів кредитування аграрних підприємств комерційними банками та іншими небанківськими установами.

Комерційні банки кредитують економіку під впливом попиту на кредити від позичальників, під впливом наявності високого рівня кредитоспроможних підприємства та компромісу між ризиком кредитування та прибутком від кредитних операцій. Станом на вересень 2025 року кредитування в українській економіці фокусується на кредитуванні торгівлі (40,2% кредитного портфеля банків України), переробна промисловість (19,6% кредитного портфеля банків України), сільське господарство (15,7% кредитного портфеля банків України), постачання електроенергії, газу, пари (6,4% кредитного портфеля банків України), операції з нерухомим майном (5,5% кредитного портфеля банків України).

Таблиця 1

Кредити, надані за видами економічної діяльності, за станом на кінець вересня 2025 року, млн грн

Види економічної діяльності	Усього	у тому числі за строками		
		до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
Усього	881 241	419 148	357 422	104 670

Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	138 345	41 460	86 691	10 194
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	21 841	3 303	16 699	1 838
Переробна промисловість	172 718	63 122	94 990	14 605
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	56 135	20 559	19 563	16 012
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2 144	144	1 931	69
Будівництво	21 003	11 281	7 395	2 327
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	354 081	247 863	82 253	23 965
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	27 591	4 756	16 018	6 817
Тимчасове розміщування й організація харчування	4 090	468	761	2 861
Інформація та телекомунікації	2 259	363	1 357	539
Фінансова та страхова діяльність	2 730	289	1 137	1 304
Операції з нерухомим майном	48 630	11 463	14 734	22 432
Професійна, наукова та технічна діяльність	13 649	7 392	6 123	134
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	9 757	5 577	3 504	677
Освіта	353	109	224	19
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4 364	970	2 522	872
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	128	6	122	0
Надання інших видів послуг	1 424	21	1 399	3

Джерело: дані НБУ

Таким чином, сільське господарство у портфелях комерційних банків перебуває на третій позиції серед пріоритетів, що вказує на пріоритетне фінансування торгівлі і переробної промисловості. Сільське господарство переважно потребує кредитів середньострокових, відповідно, до програм сталого розвитку і розширеного відтворення для збільшення земельного фонду, для побудови додаткових виробничих приміщень, впровадження кращих технологій та придбання нової техніки. За структурою кредитування переважає попит на кредити у національній валюті – 78,81%, тобто це кошти на придбання товарів і послуг у національній валюті, у резидентів України.

«Нагальним питанням стає реформа кредитного механізму, яка б забезпечила стабільну взаємодію аграрної сфери економіки з українськими комерційними банками, збільшила обсяги кредитування та стимулювала сільськогосподарське виробництво» [2, с. 74]. Погоджуємося, що вдосконалення кредитування аграрного сектору має включати зміну філософії кредитування та підвищення попиту на кредити, підвищення схильності комерційних банків та позичальників з аграрного сектору та розробки механізмів державної підтримки кредитування.

Література

1. Буряк А.В., Бойко С.В., Дем'яненко І.В. Фінансування аграрних підприємств: аналіз довгострокових трендів та структурних зрушень. *Економіка та управління АПК.* 2021. № 2. С. 110–118.

2. Андрос С. В. Стан і траєкторії розвитку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств та його роль у фінансово-кредитному забезпеченні аграрної сфери економіки. *Економіка харчової промисловості*. 2025. Т. 17, Вип. 1. С. 69-78.

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Кононенко Д.В.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету "Україна",
м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Якимюк Ю.П.,***
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Дослідження оцінки ефективності управління капіталом підприємства пояснюється тим, що до завдань управління капіталом загалом, власним капіталом та залученим капіталом належить оцінка капіталу. Тобто, оцінювання ефективності управління капіталом є невід'ємним елементом управління.

Основна мета аналізу ефективності управління капіталом підприємства заключається в повному, достовірному та своєчасному інформаційному забезпеченні управлінських рішень [1]. Вчені пропонують різні методичні підходи до аналізу (оцінки) ефективності управління капіталом підприємства.

Перший підхід – коефіцієнтний аналіз з визначенням відповідних фінансових коефіцієнтів. Алескерова Ю. В., Червань О. Г. досліджують ефективність управління капіталом через вісім фінансових коефіцієнтів: «коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт концентрації позикового капіталу, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт поточної заборгованості, коефіцієнт стійкості фінансування, коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел, коефіцієнт покриття боргів власним капіталом, коефіцієнт фінансового левериджу» [2, с. 289]. Такі показники належать до показників фінансової стійкості і характеризують лише аспект достатності власного капіталу, а не загальної ефективності управління капіталом підприємства.

Інші підходи мають більший перелік показників. Лемішко О. О., Блажевич А. М. визначали три напрями аналізу ефективності капіталу: «1) оцінка структури капіталу: частка власного капіталу у сукупному капіталі, коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталу; 2) оцінка ділової активності: коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт оборотності позикового капіталу; 3) оцінка ефективності капіталу: коефіцієнт

рентабельності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу [3, с. 36].

Колесник І.В. без належної деталізації виділяє п'ять основних етапів аналізу використання капіталу, саме:

- аналіз динаміки структури капіталу;
- оцінка величини власних оборотних засобів та ліквідності балансу;
- розрахунок та аналіз показників фінансової стійкості підприємства;
- розрахунок та аналіз показників оборотності капіталу;
- розрахунок та оцінка ефективності використання капіталу.

Єпіфанова І. Ю., Супрун В. В. в ході оцінки ефективності управління капіталом використовують три підходи (напрями):

1) оцінку складу, структури та динаміки змін капіталу,

2) оцінку фінансової стійкості за показниками (коефіцієнт автономії, коефіцієнт концентрації залученого капіталу, коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами),

3) оцінку ефективності використання капіталу (коефіцієнт рентабельності капіталу, коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності залученого капіталу, коефіцієнт оборотності капіталу, коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт оборотності залученого капіталу).

Мулик Т.О. у праці «Аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств» розробила модель методики аналізу капіталу на основі шести етапів, проте аналітичними є лише перші три етапи (рис. 1.).

Першим етапом аналізу капіталу підприємства Мулик Т.О. вважає « наліз його наявності в цілому і за окремими видами та елементами капіталу та його структури. Даний вид аналізу спрямований на оцінку динаміки капіталу підприємства за загальним обсягом, складом та структурою; аналізу руху капіталу; оцінку складу джерел фінансування майна підприємства тощо».

Такий аналіз доцільно проводити за допомогою методів вертикального та горизонтального аналізу, він передбачає зіставлення даних балансу (Звіту про фінансовий стан, форма 1 фінансової звітності) щодо капіталу підприємства та його складових на кінець та початок періоду (року). Горизонтальний аналіз дозволяє розкривати зміни обсягу та складу капіталу за звітний період, а вертикальний – його структурні зміни.

Після обчислення змін обсягу, складу та структури капіталу підприємства доцільно оцінити його рух за певний період в розрізі надходження та вибуття капіталу за даними звіту про власний капітал (форма 4 фінансової звітності), звіту про рух грошових коштів (форма 3 фінансової звітності).

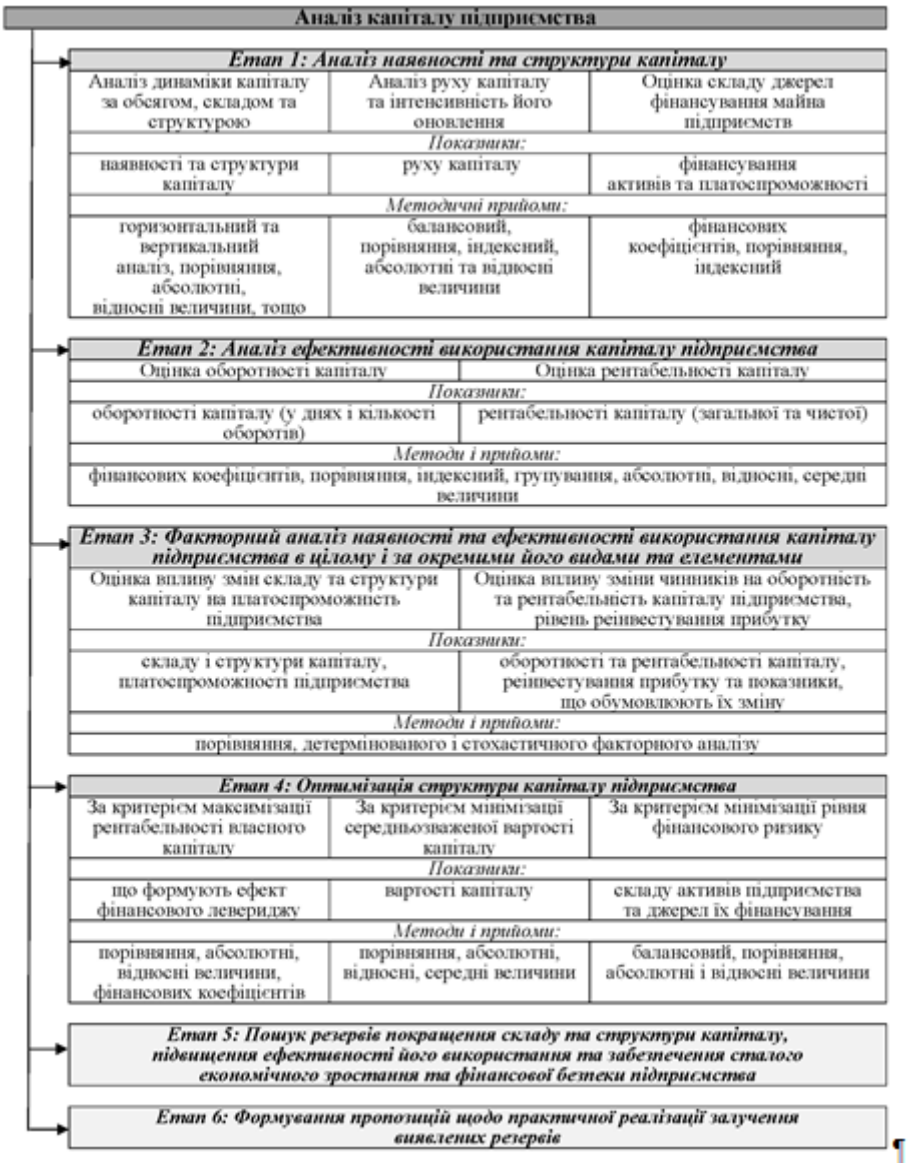

Рис. 1. **Модель методики аналізу капіталу підприємства**
Джерело: [4, с. 97]

Наступним етапом аналізу капіталу підприємства може бути оцінка ефективності його використання. Оцінка може бути зроблена за двома напрямками:

- оцінка рівня ефективності використання капіталу підприємства (в цілому і за окремими його видами);
- оцінка ступеня виконання плану і динаміки основних показників, що забезпечують підприємству прийнятні темпи економічного зростання [4, с. 96].

За даним напрямком оцінку ефективності використання капіталу підприємства пропонується здійснювати на базі обчислення фінансових коефіцієнтів оборотності (в днях і оборотах) та рентабельності капіталу підприємства.

В ході аналізу, доцільно також проводити факторний аналіз наявності та ефективності використання капіталу підприємства в цілому і за окремими його видами та елементами. Він передбачає визначення впливу окремих факторів (причин) на певний, результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. Можна оцінювати: вплив змін складу та структури капіталу на

платоспроможність підприємства або ж вплив зміни чинників на оборотність та рентабельність капіталу підприємства, рівень реінвестування прибутку, тощо [4, с. 96].

Основними джерелами інформації для аналізу капіталу підприємства фінансова звітність, а саме, Баланс (Звіт про фінансовий стан, форма 1 фінансової звітності) та Звіт про фінансові результати (форма 2 фінансової звітності). На підприємствах, що оформлюють загальну звітність, а не спрощену, ще можуть слугувати Звіт про рух грошових коштів (форма 3 фінансової звітності) та Звіт про власний капітал (форма 4 фінансової звітності), Примітки до фінансової звітності (форма 5 фінансової звітності), інші форми звітності, дані первинного та аналітичного обліку.

Література

1. Левкович О. В., Максименко П. К. Оцінка ефективності управління капіталом підприємства *Ефективна економіка*. 2022. No 12.

2. Алескерова Ю. В., Червань О. Г. Управління капіталом підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 265-271.

3. Лемішко О. О. Блажевич А. М. Вплив управлінських рішень на оптимізацію структури капіталу сільськогосподарських підприємств України. *Статистика України*. 2022. № 2. С. 31-40.

4. Мулик Т.О. Аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 95-103.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Заболотній В.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
Пащенко Є.С.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква

Фінансова стійкість відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного та ефективного функціонування не лише окремої банківської установи, а й національної фінансової системи загалом. Під стійкістю комерційного банку розуміють такий якісний і кількісний стан його активів і пасивів, який забезпечує надійність діяльності та підтримує довіру з боку клієнтів і контрагентів.

Фінансова стійкість банку характеризує його здатність повноцінно виконувати покладені функції з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх чинників макро- і мікросередовища.

На сьогодні розроблено значну кількість методик оцінювання рівня фінансової стійкості банків, що відрізняються за набором індикаторів, аналітичним інструментарієм і підходами до інтерпретації результатів. Дослідження їхніх особливостей, переваг та обмежень може стати підґрунтям

для формування в Україні комплексної, більш ефективної методики оцінки фінансової стійкості банківських установ.

Так, у Великобританії використовується система оцінювання «RATE» [2], яка передбачає аналіз фінансової стійкості банків за трьома ключовими компонентами, а саме:

- рівень ризику (Risk Assessment);
- інструменти, які забезпечують процес регулювання та нагляду банківської системи (Tools);
- оцінювання ефективності зазначених інструментів (Evaluation).

У Франції [2] система оцінювання фінансової стійкості банків базується на кількох ключових напрямах, серед яких: пруденційні показники нагляду (зокрема індикатори достатності капіталу та ліквідності), аналіз якості активів, а також оцінювання якісних характеристик діяльності банківських установ — стану менеджменту, ефективності внутрішнього контролю, структури власників тощо.

Центральний банк Нідерландів [3] у межах власної системи оцінки фінансової стійкості банківської системи здійснює аналіз спектра ризиків, що можуть негативно впливати на функціонування банку. До них належать кредитний, ринковий (ціновий), процентний, валютний ризики, ризик втрати ліквідності, операційний та інформаційний ризики, ризики стратегії, законодавчих змін і репутаційні ризики. Крім того, оцінювання доповнюється аналізом трьох категорій ризик-менеджменту: систем внутрішнього контролю, організаційних чинників та управлінської спроможності.

У сучасній світовій банківській практиці широкого застосування набула американська система CAMELS [2], що використовується для оцінювання рівня фінансової стійкості банків починаючи з 1978 року. Її призначення полягає у виявленні банківських установ, фінансовий стан, операційна діяльність чи якість менеджменту яких містять суттєві недоліки, здатні спричинити загрозу неплатоспроможності або банкрутства (табл. 1).

Таблиця 1

Параметри системи CAMELS

Назва параметра		Характеристика параметра	
C	Capital adequacy	достатність капіталу	характеризує достатність капіталу для покриття зовнішніх ризиків
A	Assets quality	якість активів	визначає ступінь ризикованості активів банку
M	Management	менеджмент	оцінює якість банківського менеджменту на основі оцінки всієї фінансової звітності й визначення результатів діяльності
E	Earnings	надходження	визначає достатність доходів для розвитку банку в майбутньому та формування резервів для покриття очікуваних ризиків
L	Liquidity	ліквідність	визначає ступінь спроможності банку виконувати свої зобов'язання
S	Sensitivity to market risk	чутливість до ринкового ризику	оцінює вплив ринкового ризику на прибутковість та капітал банку

Джерело: складено авторами на основі [2-3]

Усі розрахункові індикатори в межах системи оцінюються за п’ятибальною шкалою, де найнижчий бал відповідає найвищому рівню фінансової стійкості банку. Після отримання часткових оцінок здійснюється їх агрегування та подальше перетворення у підсумкову п’ятибальну шкалу. Відповідно до неї оцінка «1» присвоюється банкам, що характеризуються стійкою фінансовою позицією щодо впливу деструктивних внутрішніх і зовнішніх чинників, мають ефективну систему менеджменту та не потребують регуляторного втручання.

Натомість оцінка «5» надається банкам, для яких існує висока ймовірність наближеного банкрутства. Це зумовлено тим, що виявлені недоліки є критичними та не можуть бути усунені зусиллями самої установи, що потребує негайного зовнішнього втручання; у разі його відсутності такий банк із найбільшою ймовірністю буде ліквідований.

В Україні також використовується методика індикаторів фінансової стійкості. Зокрема, Національний банк України щоквартально складає та поширює дані 12 основних та 14 рекомендованих індикаторів. В цілому дані індикатори утворюють 5 груп показників фінансової стійкості [1]:

1) показники достатності капіталу – I1, I2, I3, I13;

2) показники ліквідності – I10, I11, I22;

3) показники якості активів – I4, I5, I14, I15, I16, I17;

4) показники прибутковості та рентабельності – I6, I7, I8, I9, I18, I19, I20, I21;

5) показники чутливості до ринкового ризику – I12, I23, I24, I38, I40.

Вважаємо, що для здійснення комплексного аналізу фінансової стійкості вітчизняних банків доречно застосовувати наступні групи показників [3]:

- коефіцієнти капітальної стійкості;
- коефіцієнти ділової активності;
- коефіцієнти ефективності управління банком;
- коефіцієнти ліквідності банку.

Використання даної методики дозволить визначити які фактори найбільш впливають на фінансову стійкість банку. Це дасть змогу вчасно реагувати та вживати заходи з попередження майбутніх кризових явищ.

Фінансова стійкість банку відображає його здатність упродовж тривалого періоду підтримувати прийнятний рівень ризику та надійності. Вона є індикатором, що найбільш повно характеризує ключові проблеми й тенденції розвитку банківської системи країни. В умовах підвищеної волатильності фінансових ринків особливого значення набуває вибір адекватної методики оцінювання фінансової стійкості, оскільки це дає змогу своєчасно ідентифікувати негативні тенденції в діяльності банків, запобігати їх поглибленню, а також визначати поточний стан установи та її сильні сторони.

У сучасних умовах постійної зміни ринкового середовища, зростання конкуренції та посилення кризових процесів в економіці загалом і банківському секторі зокрема, перед українськими банками постає потреба в ґрунтовному аналізі їхньої фінансової стійкості та пошуку шляхів її зміцнення. Оцінювання фінансової стійкості є складним і не завжди однозначним процесом, оскільки потребує використання максимально достовірних показників діяльності банку.

Додатковою складністю виступає висока волатильність фінансового ринку та нестабільність макроекономічної ситуації в Україні, що зумовлює необхідність розроблення комбінованої методики оцінювання, здатної врахувати широкий спектр впливових факторів.

Методики оцінки фінансової стійкості, що застосовуються у різних країнах, істотно різняться між собою. Це пояснюється особливостями макроекономічного середовища, рівнем розвитку фінансових ринків і специфікою національної економіки. Запропонований інтегральний показник дає змогу здійснити комплексну оцінку фінансової стійкості банку, визначити чинники, що справляють негативний вплив на її рівень, та сформувати напрями підвищення ефективності управління фінансовою стабільністю банківської установи.

Література

1. НБУ: офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123698

2. Золковер А.О., Гуменюк А.О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. *International Scientific Journal*. 2015. № 2. С. 32–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj

3. Юрчишена Л.В., Подолян С. В. Оцінка фінансової стійкості комерційного банку. *Регіональна бізнесекономіка та управління*. 2013. № 3. С. 72–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu

НЕТРАДИЦІЙНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСУ

Волосюк А.О.,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Юхименко П. І.,***
доктор економічних наук, професор

В науковій спільноті поряд з терміном «органічне виробництво» широко використовується термін «органічне землеробство». Сутність економічного змісту поняття «землеробство», або «система землеробства» подається якісторично складений спосіб співвідношення між підходами до використання земельних, рослинних та агрокліматичних ресурсів в певній місцевості — природній чи географічній зоні[1].У ході історичного розвитку існували примітивні, екстенсивні, перехідні та інтенсивні системи землеробства. В умовах «зеленої» економіки актуальними стали екологоорієнтовані системи землеробства, такі як екологічна, біодинамічна, No-Till і органічна [2].

На основі систематизації технологічних процесів використання землі не тільки як засобу виробництва, а й як об’єкта природи, що перебуває в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем та із відносинами власності на землю (де людина та її інтелект є ключовими щодо капіталізації земельних

ресурсів), нами пропонуються концептуальна модель сутності організації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування (рис. 1).

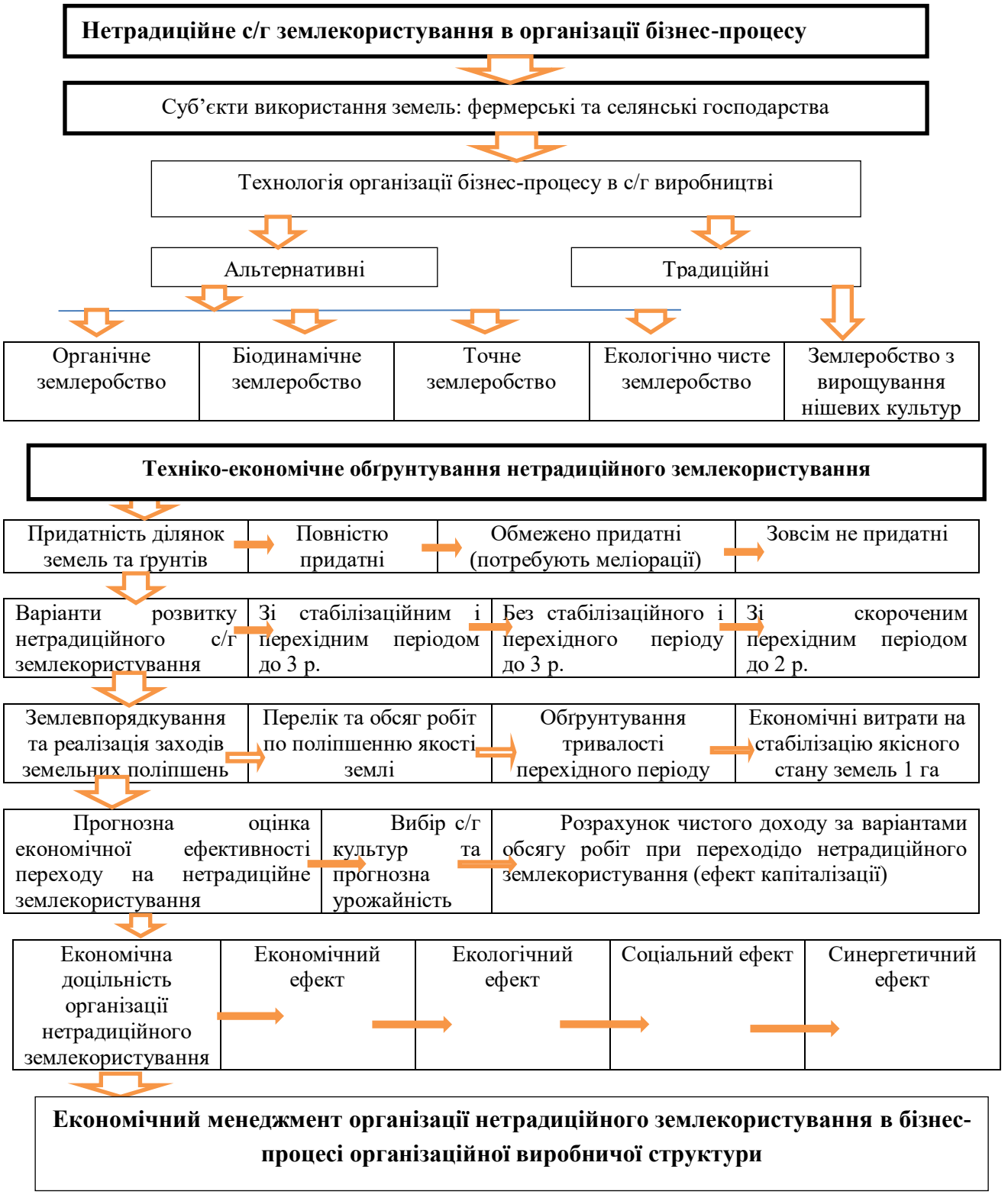

Рис. 1. **Логічно-змістовна концептуальна модель економічного змісту організації нетрадиційного с/г землекористування у бізнес-діяльності суб'єктів господарювання.**
Джерело: запропоновано автором.

В умовах євроінтеграції та входження у нове економічне середовище зеленої економіки ринок постійно «підштовхує» с/г виробників до переходу в

організації бізнес-діяльностіна нетрадиційне землекористування, на основі якого виробляється новий більш якісний продукт. Нішеві агровиробництва тісно пов’язані з розвитком інклюзивної економіки, що є одним із пунктів глобальних цілей до 2030 р.[3], які в Україні слід адаптувати до своїх виробничих умов.

Успішному вирішенню цього питання може сприяти формування відповідного інституційногопорядку регулювання та стимулювання [4].

Важливим моментом у впровадженні нетрадиційного землекористування в бізнес-діяльності є його екологізація та капіталізація. Представлена модельпереходу до нетрадиційного землекористуванняу розвитку бізнес-процесу це не лише «комплекс взаємопов’язаних технологічних, технічних, економічних, соціальних, природо відновних і природо охоронних заходів», як найчастіше формувалися системи традиційного с/г землекористування. Тут важливаоптимізація форм та методів організації використання земель з економічними, соціальними, виробничими параметрами і екологізації землекористування. Для сучасного суб’єкта господарювання останнє означає не лише і не стільки проведення природо-відновних і природо-охоронних заходів, скільки приведення виробничих відновлювальних процесів у відповідність з різноманітними умовами ландшафтів і законами екології.

Це новий процес, який вимагає застосування нової методології організації нетрадиційного с/г землекористування як на регіональному рівні, так і на рівні с/г підприємства на основі серйозного переосмислення. Досвід землевпорядного проєктування в умовах зеленої економіки свідчить про необхідність розроблення комплексних проєктів землеустрою, які включають три виробничих блоки: землеробський, тваринницький і блок зберігання і переробки с/г продукції. У цій тріаді базовим є землеробський блок, який є агрокомплексом, що складається з альтернативних систем землеробства, де інтегрують рільництво, овочівництво та інші галузі рослинництва. Їх просторове розміщення значною мірою взаємозумовлене еколого-ландшафтними умовами. За наявності потенційних можливостей рослинництва, формується структура тваринництва і технології. В цьому процесі, що власне є відмінністю від традиційного землекористування, зростає роль високорентабельних культур їх переробка. Це важлива складова переходу виробників с/г продукції до системи нетрадиційного землекористування, яка вимагає підтримки з боку держави.

Отже, під нетрадиційним с/г землекористуванням в процесі організації бізнес-діяльності агровиробників необхідно розуміти процес організації економічно ефективного, еколого безпечного та соціально-орієнтованого використання с/г земель як засобу основного виробництва в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, та із відносинами власності на землю (де людина та її інтелект є ключовими щодо формування земельного капіталу). Ключовими аспектами економічної сутності переходу до нетрадиційного землекористування є його екологізація та капіталізація. Заходами, які їх забезпечать в організації бізнес-процесу суб’єкта господарювання є: вивчення придатності земель і ґрунтів для вирощування, наприклад, нішевих культур, у межах землекористування; розроблення варіантів розвитку нетрадиційного

землекористування; розроблення варіантів землевпорядкування та здійснення земельних поліпшень; розроблення прогнозної оцінки економічної ефективності землекористування; прийняття рішення щодо доцільності організації нетрадиційного землекористування; розроблення плану економічного менеджменту організації нетрадиційного землекористування

Література

1. Ярошко М. Система землеробства: історія становлення. *Growhow.in.ua,* 18 жовтня 2019. URL: https://www.growhow.in.ua/systemy-zemlerobstva-istoriia-stanovlennia/

2. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах четвертої технологічної революції: монографія / Юхименко П. І., Шуст О. А., Димань Т. М. та ін. За заг. ред. д.е.н., професора Шуст О. А. Біла Церква, БНАУ, 2023. 494 с.

3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text

4. Ціннісно-орієнтовані імперативи організаційного забезпечення економічного управління підприємством в умовах «зеленої» економіки : монографія / Шуст О. А., Юхименко П. І., Димань Т. М. та ін. За заг. ред. д.е.н., професора Шуст О. А. Біла Церква, БНАУ, 2025. 578 с. https://share.google/6m6rlnEBikWwKV0xO

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Длугоборська Л.В.,
викладач кафедри менеджменту,
Уманський національний університет, м. Умань

У сучасних умовах глобальних викликів, військової нестабільності та активних інтеграційних процесів аграрне підприємництво залишається ключовим сектором економіки України. Його розвиток визначається глибинними інституціональними змінами, трансформаціями у правовому регулюванні, оновленням механізмів державної підтримки та гармонізацією законодавства зі стандартами ЄС [1; 2].

Аграрне підприємництво в Україні формувалося під впливом реформ земельних відносин, децентралізації, вимог сталого розвитку, а також необхідності адаптації до глобальних ризиків — кліматичних змін, логістичних обмежень та руйнування інфраструктури внаслідок війни. У цих умовах постає потреба у сучасних підходах до управління розвитком аграрного підприємництва, які забезпечують підвищення ефективності, інноваційність та стійкість аграрних систем.

Ефективне управління аграрним підприємництвом базується на врахуванні таких чинників:

Зовнішнє інституційне середовище: державна аграрна політика, податкова система, умови доступу до фінансування, програми державної підтримки, вимоги регуляторної гармонізації з ЄС [1].

Внутрішній потенціал підприємства: оновлення матеріально-технічної бази, розвиток кадрового потенціалу, цифрова трансформація, управління інформаційними ресурсами.

Вимоги сталого розвитку та Європейського зеленого курсу: екологічна відповідальність, ощадливе управління ґрунтами, дотримання стандартів безпечності продукції, зменшення викидів [2].

Розвиток кооперації та інтеграції: формування агрокластерів, локальних ланцюгів доданої вартості, аграрних хабів і логістичних центрів.

Ключові інституційні трансформації [1; 2; 3]:

Реформа земельних відносин. З 2024 року ринок землі відкрито для юридичних осіб-резидентів України з обмеженням до 10 тис. га. Це підтверджено чинним законодавством та офіційними роз'ясненнями Мінагрополітики. Ця зміна підвищила інвестиційну активність і потребує нових підходів до управління земельним банком.

Оновлена державна підтримка. У 2025 році функціонує Державний аграрний реєстр (ДАР), де доступні програми:

- гранти на розвиток садівництва, теплиць та переробки;
- часткова компенсація вартості вітчизняної техніки;
- програми підтримки на деокупованих територіях;
- державне співфінансування заходів із розмінування.

Євроінтеграційні процеси. Відбувається імплементація норм ЄС у сферах безпечності харчових продуктів, ветеринарії, фітосанітарії, екологічних стандартів, а також підтримка виробників у виконанні вимог Green Deal. → Підприємства вимушені модернізувати виробництво, впроваджувати систему простежуваності та екологічні стандарти.

Цифровізація. Поширення точного землеробства, дистанційного моніторингу посівів, аналітики Big Data, роботизації тваринництва. Це відзначено у звітах FAO та аналітичних матеріалах ННЦ «ІАЕ».

Викликами для аграрного підприємництва можемо рахувати:

- високі воєнні та ринкові ризики;
- нестабільність регуляторного поля;
- обмежений доступ до довгострокового фінансування;
- дефіцит кваліфікованих кадрів;
- логістичні бар'єри;
- підвищені вимоги екологічної сертифікації.

Водночас підприємства, які адаптуються, отримують конкурентні переваги — доступ до нових ринків, інвестицій, грантових програм, можливості розвитку переробки та виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Для ефективного функціонування та стабільного розвитку необхідно застосовувати такі підходи до управління:

- стратегічне та адаптивне планування з урахуванням ризиків [1];
- розвиток компетентностей менеджерів та працівників;
- кооперація з дорадчими службами, науковими інституціями та міжнародними проєктами;
- формування партнерств із інвесторами, експортерами, кластерами;

- підтримка малих і середніх виробників через фінансові, консалтингові та організаційні механізми.

Розвиток аграрного підприємництва у 2025 році визначається інституційними змінами, євроінтеграційними вимогами та викликами воєнного часу. Ефективне управління галуззю потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення інституційного середовища, активізацію інновацій, розвиток інфраструктури, цифровізацію та стратегічне партнерство між усіма учасниками аграрного ринку.

Література

1. Звіт про стан сільського господарства в Україні – 2024–2025 / Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Київ, 2025. URL: https://www.fao.org/country-profiles/ukraine

2. Інституціональні трансформації в аграрному секторі в контексті євроінтеграції: виклики та перспективи розвитку / за ред. О. І. Купрієнка. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2024. 315 с.

3. Про Стратегію розвитку аграрного сектору економіки України до 2030 року : проєкт / Міністерство аграрної політики та продовольства України. Київ, 2025. 80 с.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Глущик В.М.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Малюга Л. М.,***
кандидат економічних наук, доцент

Якість туристичних послуг є одним із ключових чинників успішної діяльності підприємств туристичної та готельної індустрії. Високий рівень якості безпосередньо впливає на задоволеність споживачів, їхню лояльність, репутацію компанії та конкурентоспроможність на ринку. Оцінка рівня якості послуг дозволяє виявити сильні та слабкі сторони діяльності підприємства, своєчасно реагувати на скарги та побажання клієнтів, а також планувати вдосконалення внутрішніх процесів, що забезпечує стабільний розвиток організації.

Оцінка рівня якості дозволяє виявити ступінь задоволеності споживачів, виявити відхилення, скарги споживачів, а також вжити заходів на їх запобігання в майбутньому.

Рівень якості можна визначити як її стан, описаний вартостями окремих ознак і властивостей, що створюють послугу. Кожен споживач потребує певного рівня задоволення потреб, і що вищий рівень задоволеності, то вищий рівень якості й краща її оцінка.

Для оцінки рівня якості туристичних послуг в сучасній практиці використовуються різноманітні методи. Методи дозволяють оцінити рівень якості туристичних послуг [1].

На даний час виділяють такі методи оцінки рівня якості туристичних послуг: SERVQUAL, SERVPERF, CIT, mystery shopping, діаграма К. Ісікави, експертний метод.

Метод SERVQUAL є одним з найбільш широко вживаних для оцінки рівня якості туристичних послуг. Застосування даного методу передбачає оцінку безпосереднього процесу надання послуг та того, що отримують споживачі фактично від обслуговування [2].

Метод SERVPERF - метод оцінки рівня якості туристичних послуг є спрощеною версією попереднього методу. Оскільки метод SERVPERF не враховує очікування клієнтів, а лише визначає кінцеве сприйняття отриманих послуг.

Метод Critical Incidents Technique (CIT), тобто прийом критичних інцидентів, що ґрунтується на подіях, до яких належить аналіз скарг (рекламацій) і/або вимушених скарг. Метод охоплює як спонтанні скарги, так і подяки, які називають критичними випадками. За критичний випадок можна визнати взаємовідносини, що зумовлюють у клієнта стан беззаперечного задоволення або гніву [3].

Отримані результати за методом CIT важливі не лише з огляду на інформацію про ступінь задоволення клієнта. Їх роль є визначальною і стратегічною, тому що вони допомагають у плануванні персоналу і підвищенні його кваліфікації та внесенні коректив у систему управління.

Mystery shopping - метод, який використовує прийом спостереження з таємною участю, в межах якого анонімний інспектор-контролер з великим досвідом видає себе за клієнта і робить контрольну купівлю послуг. Ця людина поводиться як «звичайний» клієнт, однак його роль полягає у створенні проблемних ситуацій, висловленні багатьох побажань і зауважень. Таке оцінювання є багатоаспектним і стосується всього процесу надання послуг, тобто від аналізу доступності інформації про підприємство (наприклад, характеристики веб-сторінки підприємства та популяризаційних матеріалів), через виконання замовлення телефоном, особисту зустріч у місці надання послуг, перебігу процесу обслуговування, до оцінки поведінки виробника послуг після завершення угоди.

Діаграма К. Ісікави безпосередньо не слугує оцінці якості, а використовується для ідентифікації причин виникнення порушень у наданні послу.

Експертний метод передбачає використання експертних оцінок під час визначення значень показників якості. Метод базується на застосуванні досвіду та інтуїції спеціалістів-експертів та узагальнені їх думок. Група складається з 5-7 експертів, об’єднаних у комісії, що діють постійно, періодично або епізодично, кожен член яких має право вирішального голосу. Критеріями для оцінки якості послуг є: швидкість та якість обслуговування, привітність та зовнішній вигляд обслуговуючого персоналу, рівень володіння іноземною мовою, чітка взаємодія між співробітниками різних підрозділів, які приймають участь у обслуговуванні споживачів, ввічливість, оперативність, відповідність очікувань та реального обслуговування та інше.

Вибір конкретного методу оцінки якості туристичних послуг залежить від цілей дослідження, типу підприємства та специфіки його послуг. Часто на практиці застосовують комбінацію методів, що дозволяє отримати більш повну та об'єктивну картину задоволеності клієнтів. Наприклад, поєднання SERVQUAL і mystery shopping дає змогу не лише оцінити очікування і сприйняття клієнтів, а й виявити реальні проблеми у процесі обслуговування. Такий комплексний підхід підвищує ефективність управлінських рішень і дозволяє своєчасно коригувати діяльність персоналу та організаційні процеси.

Крім того, сучасні підприємства активно використовують цифрові технології для збору та обробки даних щодо якості послуг. Онлайн-опитування, мобільні додатки для оцінки обслуговування, соціальні мережі та системи зворотного зв’язку дозволяють отримати оперативну інформацію від споживачів. Використання таких інструментів не лише підвищує точність оцінки, а й дає можливість аналізувати динаміку зміни рівня якості в реальному часі, виявляти тренди та проблемні зони, що потребують втручання менеджменту.

Важливим аспектом оцінки якості туристичних послуг є застосування отриманих результатів для підвищення професійної підготовки персоналу та вдосконалення внутрішніх процесів підприємства. На основі аналізу даних можна розробляти програми навчання, тренінги з підвищення кваліфікації, мотиваційні заходи та стандарти обслуговування. Такий підхід забезпечує не лише покращення рівня задоволеності клієнтів, а й формування стабільного іміджу підприємства на ринку, підвищення конкурентоспроможності та довгостроковий розвиток туристичної організаціїДослідження методів і способів вимірювання якості послуг підтверджує, що вони дуже різноманітні. Кожний з них має конкретну вартість для туристичного підприємства у вигляді визначеної інформації щодо покращання рівня послуг. Це означає потребу створення й розвитку інформаційної системи прийняття управлінських рішень у сфері вдосконалення якості пропонованих послуг.

Таким чином, існує безліч методів оцінки рівня якості туристичних послуг. Під методами оцінки якості туристичних послуг розуміють сукупність певних засобів, інструментів, прийомів, за допомогою яких можна оцінити якість послуг. У кожному окремому випадку необхідний диференційований підхід, аналіз особливостей послуги й цільового споживача. Керівники туристичних підприємств повинні добре знати переваги та недоліки різних методів оцінки рівня якості туристичних послуг, вміти використовувати і комбінувати їх, а також збагачувати арсенал методів власними розробками.

Література

1. Семенов В. Ф., Нєчева Н.В. Бондаренко М.О. Макроекономічний контекст ефективного управління персоналом підприємств курортно-рекраційної сфери: монографія, 2019. 258 с.

2. Мілінчук О.В., Кириєнко Ю.О. Стандартизація вітчизняних туристичних послуг в контексті європейської інтеграції. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки.* 2015. № 2. С. 169-174.

3. Давидова О.Ю., Писаревський, Р.С. Ладиженська Управління якістю продукції та послуг у готельно-ресторанному господарстві: навч. посіб. Х.: ХНАМГ, 2012. 414 с.

ПАРАМЕТРИ НАДІЙНОСТІ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАНЬ

Загурський О.М.,
доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ

Основними перешкодами надійності в системі постачання є випадкові порушення в постачаннях (відхилення X_n від нормальної поведінки X_0.) Цим відхиленням відповідають зміни параметрів процесів та/або результатів взаємодії елементів ланцюга постачань. Причому випадкова величина Xn має стійкий розподіл, що характеризується наступною функцією [3]:

$$\varphi(X_n) = \{\exp\{-/\gamma w/[1 - isign(w)\beta\tan(\frac{\pi\alpha}{2}] + i\delta w\}, (\alpha \neq 1\} \quad (1)$$

Причому порушення, як наслідок впливу небезпечних (форс-мажорних) факторів, можуть взаємно компенсуватися. Таким чином, вплив перешкод на взаємодії в ланцюзі постачань завжди проявляється через надійність постачальників. Відповідно основними властивостями ланцюгів постачання з огляду їх надійності є безвідмовність, економічність та безпека постачань.

Існують три основні способи управління надійністю ланцюга постачань, які умовно можна розділити на: кількісний, якісний і комбінований підходи.

- кількісний підхід – введення резервних елементів ланцюга постачань. Наприклад, запрошення додаткових перевізників, що здійснять безперебійне перевезення вантажів у разі, коли основний перевізник не в змозі виконати свої контрактні зобов'язання з тих чи інших причин.

- якісний підхід – підвищення надійності усіх елементів ланцюга постачань (або самих ненадійних з них). Наприклад зниження часу постачання вантажу і, як результат, підвищення точності його доставки чи організація особливих способів його транспортування для підвищення рівня збереження вантажу.

- комбінований підхід – застосування перших двох підходів у сукупності.

Підхід щодо забезпечення надійності шляхом резервування елементів ланцюга постачань певною мірою є універсальним інструментом, але і він є досить дорогим, а отже, не завжди виправданим та економічно доцільним способом підвищення надійності ланцюга постачання.

Головна проблема вибору адекватного методу управління надійністю ланцюгів постачань полягає в тому, що для його учасників усі три основні властивості ефективного ланцюга постачань є однаково актуальними. Отже, необхідно спільно використовувати інструменти теорії надійності, методи планування побудовані на основі дослідження операцій та методи управління ризиками для забезпечення високої ефективності ланцюга постачання. Прикладом спільного використання інструментів теорії надійності та методів планування на основі дослідження операцій є методичний підхід до розробки топології ланцюга постачань за критеріями надійності та мінімуму витрат, запропонований низкою авторів [2,4,5,6]. В них зазначається, що для застосування методів теорії надійності до розрахунку надійності постачання

необхідно визначити два основних поняття зазначеної теорії: відмова та відновлення.

Під відмовою розуміється запізнення партії постачання проти встановленого терміну надходження матеріальних ресурсів на підприємство або невідповідність кількості чи комплектності умовам договору постачання, а під часом відновлення розуміється тривалість запізнення в постачаннях. Враховуючи, що некомплектне постачання не дозволяє використовувати продукцію за своїм виробничим призначенням, його прирівнюємо до відсутності постачання. За таких обставин час відновлення дорівнює часу до заповнення комплекту. Витрати на зовнішні несправності – це витрати, пов'язані з продуктами або послугами, які не відповідають вимогам, що виникають після постачання. [1].

Виходячи з цього на наш погляд основними параметрами надійності постачань є напрацювання на відмову, інтенсивність відмов, середній час відновлення, інтенсивність відновлення та ймовірність безвідмовного постачання. Перелічені показники взяті в динаміці або порівнянні, досить повно характеризують процес постачання, дозволяють прогнозувати рівень надійності постачання та тривалість можливих дефіцитних ситуацій.

Алгоритм розрахунку надійності постачань наступний:

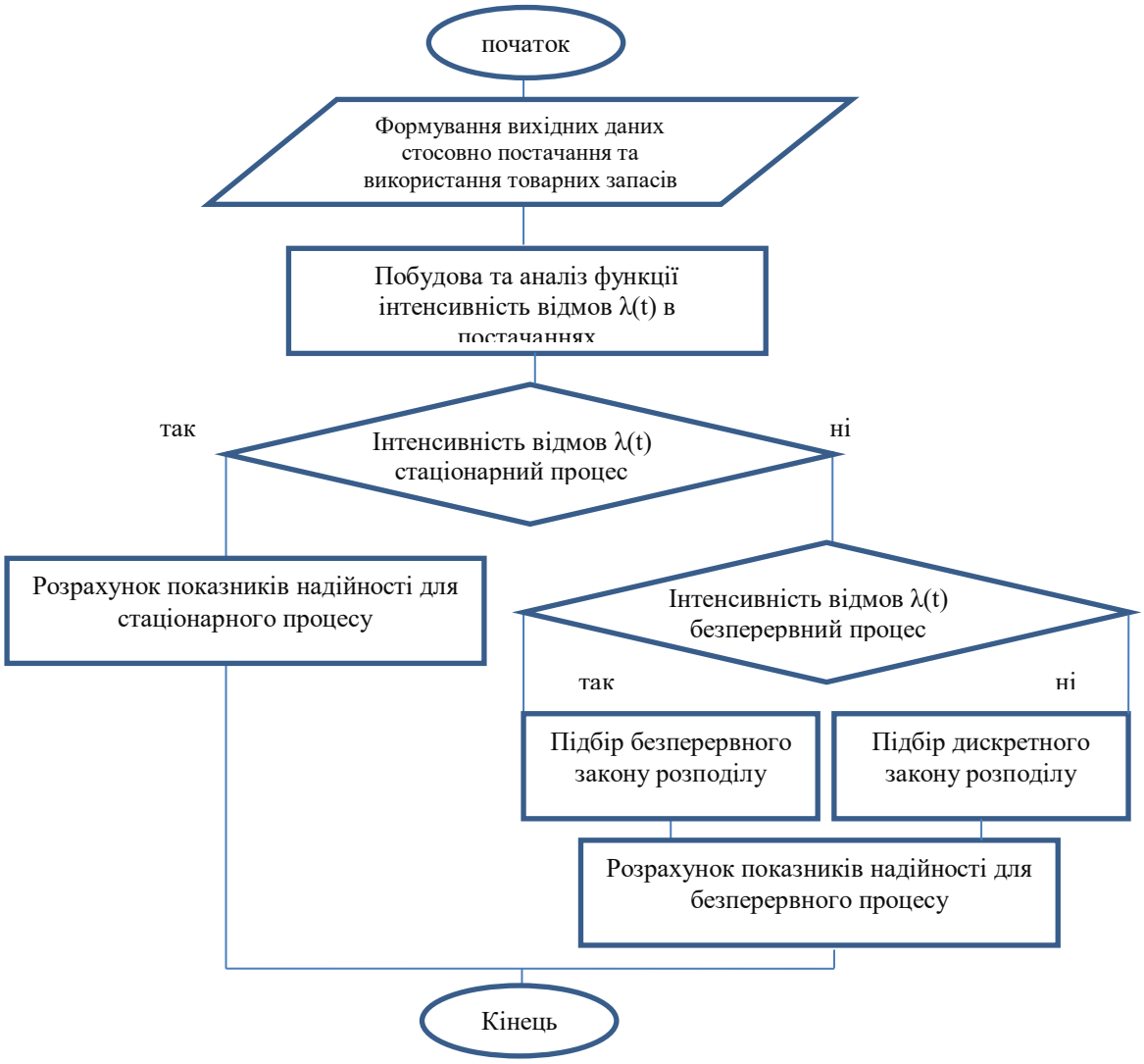

Рис. 1. Алгоритм розрахунку надійності постачань

Показники надійності постачань та порядок їх розрахунків відображені в таблиці 1.

Таблиця 1 – **Показники надійності постачань та порядок їх розрахунку**

Показник	**Розрахунок**
1. Час запізнень партій постачань	$\Delta T_з = Д_ф - Д_{пл}$
2. Величина недопостачання	$\Delta V = V_{пл} - V_ф$
3. Величина середньодобового постачання	$v = \frac{\sum V}{T}$
4. Умовний час запізнень у разі недопостачання	$t'_{зп} = \frac{\Delta V}{v}$
5. Загальна величина запізнень	$\sum T_{зп} = \sum t_{зп} + \sum t'_{зп}$
6. Кількість відмов у процесі постачання n	
7. Напрацювання на відмову $T_{нв}$	$T_{нв} = \frac{T - \sum T_{зп}}{n}$
8. Інтенсивність відмов λ	$\lambda = \frac{1}{T_{зп}}$
9. Середній час відновлення	$T_в = \frac{\sum T_{зп}}{n}$
10. Інтенсивність відновлення	$\eta = \frac{1}{T_в}$
11. коефіцієнт готовності (безвідмовності) постачання $K_г$	$K_г = \frac{T - \sum T_{зп}}{T}$
12. Надійність постачань у забезпеченні матеріалами	$P = K_г \times e^{-\lambda c}$ $(0 < P \leq 1)$

При цьому необхідно враховувати низку умов:

– перевищення величини партії постачання проти планової не компенсує порушення терміну постачання;

– у разі, коли порушено термін постачання і є недопостачання, то вважаються два види запізнення: за датою та внаслідок недопостачання;

– якщо в заданий термін не відбулося постачання, то в цьому випадку умовне запізнення визначається за усім обсягом постачання непоставленої партії;

– постачання, виконані раніше планового терміну, вважаються виконаними у строк.

Література

1. Krystel K. Castillo-Villar, Neale R. Smith, James L. Simonton. A model for supply chain design considering the cost of quality. *Applied Mathematical Modelling.* 2012. Volume 36, Issue 12. P. 5920-5935.

2. Matsiuk V., Opalko V., Savchenko L., Zagurskiy O., & Matsiuk N. Optimisation of transport and technological system parameters of an agricultural enterprise in conditions of partial uncertainty. *Machinery & Energetics.* 2023. № 14(3). P. 61-71. https://doi.org/10.31548/machinery/3.2023.61

3. Nolan J.P. (2005). Modeling financial data with stable distributions. Department of Mathematics and Statistics, American University. Available in http://academic2.american.edu/~jpnolan/

4. Rejeb A., Steve Simske, Karim Rejeb, Horst Treiblmaier, Suhaiza Zailani. Internet of Things research in supply chain management and logistics: A bibliometric analysis. *Internet of Things*. 2020. Volume 12. P. 1-16.

5. Zagurskyi O., Pokusa T., Zagurska S., Ohiienko M., Titova L., Rogovskii I., Ohiienko A., Razumova K., Berezova L. Current trends in development of transport and logistics systems of delivery of fast perishable foodstuffs. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2021, 238.

6. Zagurskiy O., Titova L. Problems and Prospects of Blockchain Technology Usage in Supply Chains. *Journal of Automation and Information Sciences*, 2019. Volume 11. P. 63-74.

ПЕРВИННИЙ ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Заболотній В.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква
Ланенко Б.П.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Глобалізація ринку фінансових послуг зумовлює стрімкий розвиток фінансових операцій, серед яких значне місце посідає й нелегальний рух коштів між економічними суб'єктами. Різноманітні схеми фінансування протиправної діяльності поширюються високими темпами, використовуючи можливості, що виникли внаслідок лібералізації світових фінансових ринків та зростання віртуалізації фінансових потоків.

В цих умовах банківський сектор стає дедалі вразливішим і привабливішим не лише для традиційних, а й для віртуальних форм шахрайства, що спричинено активним впровадженням фінансових інновацій та розширенням лінійки електронних платіжних інструментів.

Формування ефективних механізмів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму забезпечується функціонуванням системи моніторингу фінансових операцій. На сьогодні фінансовий моніторинг виступає ключовим інструментом боротьби із зазначеними явищами та важливою передумовою здійснення результативного нагляду й контролю за рухом фінансових ресурсів.

28 квітня 2020 року набрав чинності ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» так званий закон про фінансовий моніторинг [1]. Прийняття цього нормативного акта істотно модернізувало національну систему фінансового моніторингу,

узгодивши її положення з поточними міжнародними стандартами у сфері протидії відмиванню коштів. Зокрема, закон імплементує рекомендації FATF, основні положення 4-ї Директиви (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму», а також вимоги Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази» [2].

Основні нововведення закону про фінансовий моніторинг [2]:

- Визначено чотири категорії фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.
- Запроваджено механізм проведення належної перевірки фінансових операцій.
- Удосконалено процедуру верифікації клієнтів, зокрема шляхом упровадження можливості її дистанційного здійснення.
- Передбачено застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу.
- Трансформовано порядок моніторингу фінансових операцій при виконанні переказів коштів.
- Установлено нові принципи роботи з публічними діячами, до яких віднесено осіб, що виконують або виконували публічні функції.
- Посилено вимоги щодо ідентифікації та підтвердження даних про кінцевих бенефіціарних власників.
- Уведено процедуру застосування заходів із «замороження» активів.
- Розширено коло підстав та відповідальність за недотримання вимог Закону у сфері фінансового моніторингу.

Починаючи з квітня 2020 року фінансові операції, проведені через комерційні банки на суму від 400 000 грн. (для суб'єктів, які надають послуги у сфері азартних ігор – 30 000 грн.) підлягають моніторингу у разі наявності хоча б однієї з 4-х ознак:

1) зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту, здійснення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б один із учасників фінансової операції або банк такого учасника знаходиться в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

2) фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

3) фінансові операції із переказу коштів за кордон;

4) фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів).

До категорії доходів, отриманих злочинним шляхом, також належать незадекларовані грошові надходження, прибутки від здійснення незареєстрованої підприємницької діяльності, неофіційні виплати заробітної плати, а також вигоди, отримані внаслідок набуття, володіння чи розпорядження майном, здобутим протиправним шляхом. До операцій із відмивання коштів відноситься й умисне ухилення від сплати податків, якщо його масштаби є значними.

Приведемо граничні суми фінансових операцій, які можуть зацікавити перевіряючий орган, в таблиці 1.

Таблиця 1

Вартісні пороги для моніторингу фінансових операцій в Україні

Моніторинг відсутній	Належна перевірка (спрощена або посилена) фінансової операції	Можливе повідомлення державних суб'єктів фінансового моніторингу, якщо операції властива певна ознака
для переказу безготівкових коштів для зарахування на рахунок отримувача в оплату вартості товарів, робіт, послуг, погашення зобов'язання за кредитом		
< 30 000 грн.	від 30 000 грн. до 399 000 грн.	≥ 400 000 грн.
для переказу готівкових коштів:		
< 5 000 грн.	від 5 000 грн. до 399 000 грн.	≥ 400 000 грн.

Джерело: складено авторами

Функцію фінансового моніторингу виконують суб'єкти первинного фінансового моніторингу (табл. 2).

Таблиця 2

Законодавчо визначені в Україні суб'єкти фінансового моніторингу

Суб'єкти фінансового моніторингу			
Первинні			**Державні**
звичайні		спеціально визначені суб'єкти фінансового моніторингу	
1	банки	аудитори, аудиторські фірми	Національний банк України
2	страхові компанії, страхові брокери	суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги	Міністерство юстиції України
3	кредитні спілки	нотаріуси	Міністерство цифрової трансформації
4	інші фінансові установи	адвокатські бюро, об'єднання, адвокати	Центральний орган виконавчої влади
5	платіжні організації	суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування	Державна служба фінансового моніторингу України
6	ломбарди	бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку	Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків України
7	товарні біржі	особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами	
8	учасники фондового ринку	посередники в операціях з купівліпродажу нерухомого майна (ріелтери)	
9	оператори поштового зв'язку	продавці за готівку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них	
10	філії/представництва нерезидентів, які надають фінансові послуги в Україні	суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри	
11	постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів		
12	інші юридичні особи, які надають окремі фінансові послуги		

Джерело: складено авторами на основі [1]

Основним завданням усіх суб'єктів фінансового моніторингу є ідентифікація та верифікація клієнтів (KYC – *know your client*). Процедури верифікації ґрунтуються на міжнародних стандартах протидії відмиванню коштів (AML – *anti-money laundering*). Усі виявлені підозрілі відомості передаються до уповноваженого органу – Державної служби фінансового моніторингу України – для подальшої оцінки правомірності відповідних фінансових операцій.

Отже, стрімкий розвиток фінансових технологій у поєднанні з високим рівнем тінізації економіки України створює суттєві ризики для стабільності банківського сектору, особливо в частині протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. У цих умовах ефективне здійснення фінансового моніторингу дає змогу запобігати та мінімізувати негативні економічні наслідки. Фінансовий моніторинг можна розглядати як систему правил та процедур з перевірки легальності фінансових операцій, спрямовану на забезпечення належного рівня національної безпеки держави.

Впровадження раціональної та функціональної системи фінансового моніторингу у банківській сфері створить істотні переваги для всіх учасників ринку, а саме:

1) можливість централізованого контролю за грошовими потоками;

2) змога виокремлювати, аналізувати та контролювати сумнівні трансакції;

3) взаємодія із зацікавленими сторонами з питань боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення;

4) формування бази даних про підозрілі фінансові операції;

5) вдосконалення банківського нагляду і системи оцінки ризиків;

6) стимулювання розвитку системи регулярного інформаційного взаємообміну між суб'єктами банківського і реального секторів економіки;

7) підвищення якості аналізу інформації, необхідної для оцінки фінансової стійкості банківського сектора;

8) сприяння виявленню і подальшому вирішенню проблем, що перешкоджають розвитку ринку банківських послуг;

9) попередження настання кризових ситуацій у банківській системі.

Фінансовий моніторинг виступає ключовим інструментом наглядової діяльності державних органів у багатьох країнах світу, оскільки існує нагальна потреба у прискоренні розвитку та вдосконалення механізмів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

Література

1. Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831.

2. Попов С., Шишковський Б. Фінансовий моніторинг в Україні по-новому: чого очікувати? URL: https://intelserv.net.ua/news/material/id/915.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОТРЕБ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Бухенська М.С.,
старший викладач,
Волков М.О.,
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква

Визначення перспектив розвитку страхового ринку має базуватися на основі основних цільових критеріїв розвитку страхового ринку або векторів розвитку, оскільки розуміння та обґрунтування перспектив має визначатися на основі основних цілей, до яких вчені відносять різні цілі, проте вони мають бути гармонізовані з пріоритетами розвитку суспільства та відповідати основним потребам – повоєнне відновлення України та мінімізація ризиків в умовах воєнного стану. Клапків Ю. М., Свірський В. С., Щур Р. І. до основних векторів розвитку страхового ринку відносять:

- конкурентоспроможність страхового сектору України з високорозвиненою інфраструктурою,
- широкий асортимент страхових послуг,
- інтеграція у світовий страховий простір [1, с. 137].

Основні напрями розвитку страхового ринку на середньо- та довгострокову перспективу (рис. 1).

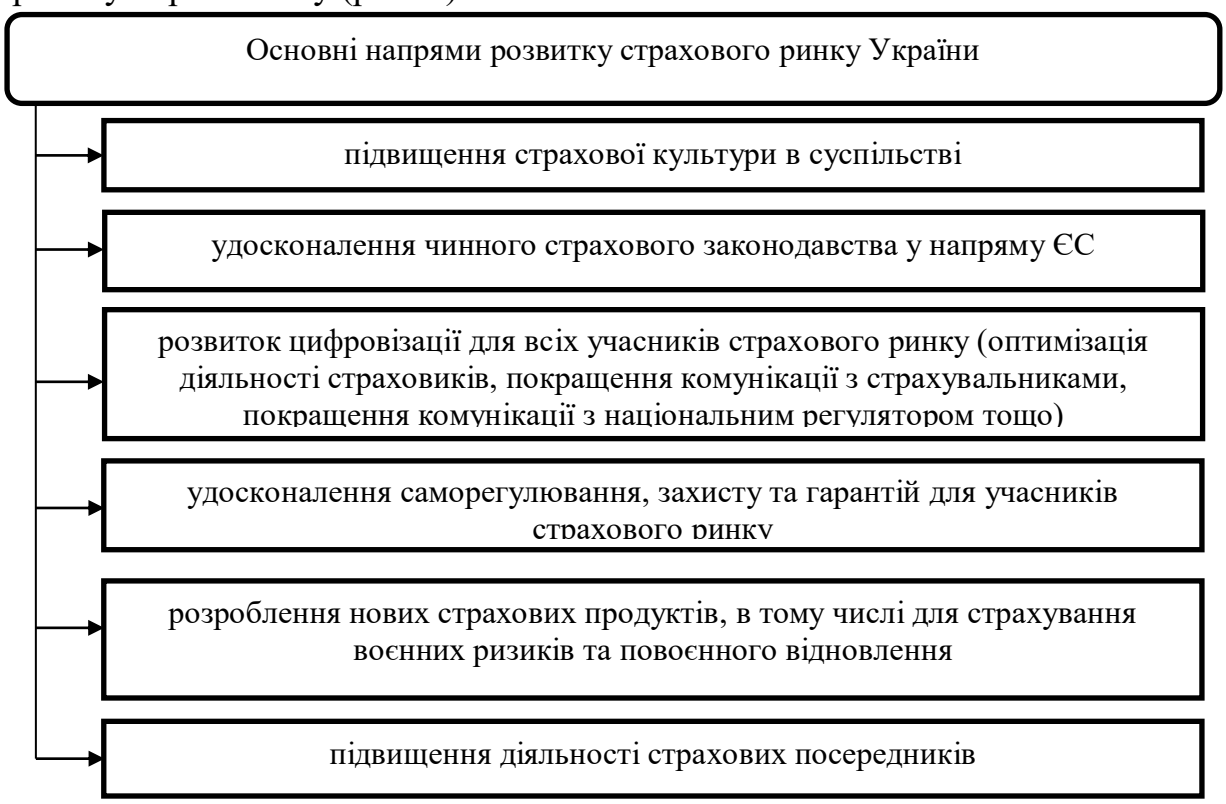

Рисунок 1. **Основні напрями розвитку страхового ринку України**

В основі розвитку страхового ринку України, на нашу думку, має бути покладено сукупність зусиль різних учасників страхового ринку для підвищення рівня страхової культури фізичних та юридичних осіб, оскільки низька активність зі страхування та низька частка страхових премій у ВВП формується від низького рівня страхової культури та недовіри страховикам. Про небхідність підвищення рівня страхової культури наголошують вчені [1]. Для підвищення страхової культури потрібно проводити активну інформаційну компанію від страховиків та національного регулятора щодо визначення переваг страхування та популяризації добровільних видів страхування, визначення прав та можливостей страхувальника від укладених договорів страхування.

Для підвищення страхової культури мають використовуватися всі можливі інформаційні канали та проводити цільові інформаційні програми (проєкти), в тому числі на національному рівні за участю НБУ, наприклад, тиждень страхової культури. Для досягнення розвитку страхового ринку України рекомендовано:

- удосконалення чинне страхове законодавство для забезпечення захисту інтересів всіх учасників страхового ринку, в тому числі на основі міжнародних договорів зі страхування та Директив ЄС зі страхування, що передбачає максимальну наближеність законодавства України та ЄС, в тому числі відповідно до оголошеної євроінтеграції. Актуальною складовою удосконалення чинного страхового законодавства є умова, що Україна очікує фінансові вкладення, гранти, міжнародну допомогу на повоєнне відновлення та допомогу під час воєнного стану, тому іноземні донори та інвестори повинні розуміти ефективність страхового захисту від українських страхових компаній та розуміння чинного страхового законодавства. Про необхідність перегляду і удосконалення чинного законодавства визначено у працях українських вчених [1];
- розвиток цифровізації для забезпечення високого рівня страхового ринку та спрощення стразового процесу, діяльності страхових компаній, спрощення укладення страхових договорів та виконання, контролю за виконанням їх умов. Однією з однак розвинутого страхового ринку має стати «створення централізованої онлайн бази даних договорів страхування» [1, с. 137], що дозволить створити прозорий онлайн простів зі страхування, що буде доступний для страховиків та національного регулятора. Оскільки страхувальники надають перевагу через спілкування цифровими каналами то страховики мають розробляти цифрові продукти для комунікацій (мобільні додатки, електронні кабінети, чаб-боти),
- удосконалення страхового ринку на основі елементів систем саморегулювання, захисту та гарантій [2, с. 37]. Для України характерним є високий рівень організації державного регулювання та нагляду, проте самоорганізація страхового ринку майже відсутня за винятком МТСБУ та страховики є неактивними у створенні саморегулівних організацій, які б виконували інституційну функцію та забезпечували захист прав страхувальників за різними видами страхування, що дуже важливим є для

розвитку і популяризації страхування життя чи медичного страхування, страхування воєнних ризиків.

Отже, основні напрями розвитку страхового ринку України відповідно до актуального стану та потреб воєнного стану, повоєнного відновлення:: підвищення страхової культури, удосконалення чинного страхового законодавства, розвиток цифровізації, розроблення нових страхових продуктів, в тому числі для страхування воєнних ризиків та повоєнного відновлення.

Література

1. Клапків Ю. М.. Свірський В. С., Щур Р. І. Аналіз сучасних тенденцій у страховому сегменті фінансового ринку України. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3-4. С. 130-139.

2. Пономаренко О. В. Трансформація страхової культури на ринку страхових послуг. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва.* 2023. Вип. 102(2). С. 36-47.

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЯК ФАКТОР УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Вуйченко М.А.,
доктор економічних наук, професор,
Уманський національний університет, м. Умань
Нянько Б.О.,
здобувач третього (доктор філософії)
рівня вищої освіти,
Уманський національний університет, м. Умань

Тривалість воєнного стану, непередбачуваність подальших дій агресора залишаються четвертий рік поспіль ключовими чинниками невизначеності, що впливають на соціально-економічний розвиток країни й ускладнюють оцінку реалістичності макроекономічного прогнозу, врахованого при складанні проєкту Державного бюджету України на 2026 рік [1].

В умовах надзвичайно складної економічної ситуації, в якій перебуває Україна, ринок праці як ключовий механізм регулювання попиту та пропозиції робочої сили потребує вирішення широкого кола соціально-економічних завдань. На сучасному етапі на нього впливають численні чинники, що уповільнюють інституційні перетворення та знижують ефективність функціонування.

Український ринок праці має низку особливостей, серед яких — здатність до самовідтворення та саморегуляції, що проявляється у гнучкій та швидкій реакції на кон'юнктурні зміни в економіці. Однак за нинішніх складних умов надзвичайно важливо розробляти й упроваджувати ефективні інструменти державного регулювання ринку праці.

Аналіз сучасних тенденцій його розвитку свідчить, що об'єктивні умови економічного зростання, розширення форм індивідуальної трудової діяльності, трансформація управлінських структур, а також скорочення та модернізація

методів державного втручання у господарську діяльність потребують посилення заходів із забезпечення соціальних гарантій. Причому ці заходи мають здійснюватися не лише на державному рівні, а й на рівні органів місцевого самоврядування. Їхня сутність полягає у гарантуванні кожному члену територіальної громади доступу до певного рівня благ і послуг як за рахунок власних внесків, так і шляхом перерозподілу ресурсів для забезпечення матеріальної підтримки населення.

Чинне законодавство переважно орієнтоване на публічні потреби держави, що нерідко призводить до прийняття рішень популістичного характеру, які не вирішують реальних соціальних проблем. Водночас саме держава відіграє провідну роль в управлінні соціально-трудовими відносинами: вона гарантує громадянам право на вільний вибір виду трудової діяльності, а також забезпечує безоплатне сприяння працевлаштуванню через державні служби зайнятості з урахуванням освіти, кваліфікації, здібностей працівників та потреб роботодавців.

Разом із тим варто зазначити, що впровадження нових форм і механізмів соціального захисту не завжди приводить до очікуваних результатів. Це зумовлено низькою ефективністю чинного законодавства у сфері соціального забезпечення та значним рівнем порушення прав громадян, зокрема й з боку державних органів. Саме тому, питання удосконалення механізмів управління соціальним захистом населення як інструмент ефективного регулювання ринку праці залишається надзвичайно актуальним.

Сьогодні українська держава немає можливості повністю виконати свої соціальні зобов’язання, у тому числі й у сфері соціально-трудових відносин, про що свідчить структура видатків державного бюджету України у 2025 році [2].

У 2025 році продовжується фінансування системи надання пільг та субсидій за професійними ознаками. Необхідно зробити серйозну законодавчу ревізію тих, кому виплачується і кому необхідно надавати соціальну допомогу.

Реформування соціального захисту має здійснюватися разом з економічними перетвореннями в державі, які стануть можливими після Перемоги. При цьому в першу чергу необхідно звернути увагу на підтримку найбільш вразливих верств населення.

Література

1. Висновки за результатами експертизи проєкту закону України «Про державний бюджет України на 2026 рік». *Розрахункова палата*. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/23-1_2025/Vysn_23-1_2025.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

2. Видатки держбюджету України у 2025 р. *Мінфін*. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/ (дата звернення: 18.11.2025).

РОЗВИТОК МАЛОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В НОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Ларін Б.Ю.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Юхименко П. І.,***
доктор економічних наук, професор

У сформованому новому економічному середовищі України в наслідок переходу на ринкові основи господарювання архітектоніка приватного підприємництва на селі достатньо розгалужена. В її середовищі вагоме місце належить малому фермерському господарюванні, хоча їх частка у загальному обсязі валової продукції держави є незначною, якщо порівняти з с/г підприємствами. Україна ще продовжує формування вітчизняних приватних господарств різних форм, які зростають з кожним роком. Вони зростають і кількісно, хоча і низькими темпами, наприклад у 2024 році серед нових компаній, наприклад, приватні фермерські господарства становили всього 2,9% від усієї їх кількості [1]. Хоча, якщо взяти загальну структуру суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, то їх питома вага складає 67 % (2022 р.) [2, с. 107].

З отриманням незалежності України і початку формування власного інституціонального порядку приватні господарства виникли різними шляхами, проте найбільш масово це через вихід власників земельних паїв із с/г підприємств різних організаційно-правових форм власності. В нинішньому економічному середовищі приватне підприємництво є найбільш поширений вид господарювання сільської місцевості, основною метою якого є отримання максимального прибутку за допомогою організації ефективного виробництва конкурентоспроможної с/г продукції з урахуванням її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках. В бізнес-середовищі, як організаційна структура вони мають переваги і недоліки у розвитку своєї бізнес-діяльності.

На основі зробленого нами аналізу бізнес-діяльності малого фермерського господарства Білоцерківського району можна зробити узагальнення, що важливими перевагами малого фермерського господарства над іншими формами господарювання в с/г регіону є:

- найперше, економічні мотиваційні – кожний власник землі маючи високу особисту мотивацію та відповідальність за економічні результати ведення свого власного господарства намагається її використати найефективніше;

- на відміну від інших форм господарювання на землі важливою є організаційна складова – приватник, як власник землі, орієнтація на її збереження та примноження якості, дотримання екологічних норм;

- не забюрократизована управлінська складова – кожний власник фермерського господарства намагається максимально наблизити її до досконалої система управління, завдяки чому відсутня бюрократизація організації виробництва та в цілому бізнес-діяльності;

- досконала структурна господарства – простота організаційної структури, яка спрямована на підвищення ефективності організації бізнес-діяльності;

- особливо для сімейного типу фермерства, стабілізуюча – практично відсутність плинності кадрів та інші кадрові проблеми, що сприяє формуванню людського капіталу для виробництва;

- економічна – намагається забезпечити вищі прибутки і рівень рентабельності у порівнянні з іншими структурами господарювання у с/г;

- завоювання іміджу в середовищі споживача – досягається це через максимізацію якості виробленої/вирощеної с/г продукції;

- ринкова – щоб бути успішним і не втратити ніші на ринку, швидко реагує на його потреби, кон'юнктуру запити споживачів;

- мале фермерське господарство може створити лише один громадянин, маючи право на отримання землі у власність чи користування, навіть без статутного фонду або вклавши в нього (на баланс господарства) речі особистого користування, предмети домашнього господарства;

- важлива соціальна складова, побутова – можливість поєднання виробничої та побутової сторін забезпечення життєдіяльності, що не потребує додаткових затрат на соціальну складову (наприклад, житло);

- сімейна – можливість вести справу з родиною, виховувати продовжувачів своєї справи, передавати власний досвід наступним поколінням [3].

До недоліків функціонування малого фермерського господарства в новому бізнес-середовищі слід віднести:

- порівняно короткий термін існування, невелика практика;

- велика залежність економічних циклів розвитку приватного агропідприємництва від віку досвідченого голови господарства;

- для приватних агропідприємств сімейного типу велика небезпека виникнення конфліктних ситуацій всередині сім'ї, особливо після смерті досвідченого голови господарства;

- із врахування попередніх недоліків слабка державна фінансово-кредитна підтримка малого агропідприємництва на селі;

- за відсутності достатності стартового капіталу для створення ефективного приватного господарства потребується певний період;

- обмежений капітал малого приватного господарства є причиною слабкої матеріально-технічна база, що впливає на продуктивність бізнес-діяльності;

- виходячи із специфіки виробництва, велика залежність від погодних умов.

Враховуючи ці позитивні і негативні складові малого фермерського господарства, нами було проведено SWOT–аналіз діяльності малих фермерських господарств Білоцерківського району (табл. 1).

Отже, як показали результати проведеного SWO-аналізу діяльності малих фермерських господарств Білоцерківського району, незважаючи на наявність певних недоліки в новому економічному середовищі стає активною виробничою одиницею у регіоні. Ознакою цього є те, що саме вони більш як на 80 % формують свою бізнес-діяльність з врахуванням продовольчої, економічної, екологічної й енергетичної безпеки, стають активною основою розвитку даного регіону.

Таблиця 1

SWOT–аналіз діяльності малого фермерського господарства

Сильні сторони:	**Слабкі сторони:**
- Криза війни ще не створила критичної ситуації щодо забезпечення трудовими ресурсами, збережено необхідних фахівців; - географічне розташування і природно-кліматичні умови дозволяють розширення асортименту продукції; - досягли високої рентабельності у виробництві; - достатня ресурсно-сировинна база та сприятливі природно-кліматичні умови; - на регіональному рівні невисокий рівень конкуренції (по рівню розвитку і технічному забезпеченню відсутні); - користуються підтримкою, хоча з боку держави у придбанні техніки та будівництва ангарів.	- слабкий рівень матеріально-технічної бази для втілення зелених технологій (відсутність тісного зв'язку з наукою); - малоземельність; - слабка маркетингова діяльність на регіональному рівні; - посилення негативних демографічних змін, що може викликати дефіцит кадрів; - складність отримання та дороговизна кредитних ресурсів (за відсутності спеціалізованого аграрного банку підтримки в Україні); - віковий склад фахівців достатньо високий, бракує молоді.
Можливості:	**Загрози:**
- специфіка їх виробництва є привабливою для інвестицій з боку партнерів; - можливість і бажання участі в об'єднанні для створення кооперативу або кластера; - удосконалення цифровізації виробництва і управління; - формування фінансового та кредитного обслуговування.	- відсутня програма стратегії розвитку в кризових умовах і в післявоєнний період; - негаразди викликані недосконалістю оподаткування та довгострокового кредитування розвитку; - мало капіталізоване виробництво, що гальмує впровадження інноваційних зелених технологій.

Джерело: систематизовано на основі SWO–аналізу малих фермерських господарств Білоцерківського району.

Література

1. Жибак М. М., Христенко Г. М. Сільський зелений туризм як інноваційна форма підприємництва. *Агросвіт.* 2021. №3. С. 3–8. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.3.3

2. Формування конкурентоспроможності агропідприємства в умовах екологізації та нового технологічного укладу аграрного виробництва: монографія / П.І. Юхименко та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Шуст О. А. Біла Церква: БНАУ, 2024. 552 с.

3. В Україні зростає оренда сільськогосподарської землі / LANDLORD, 08 грудня 2022. URL: https://landlord.ua/news/v-ukraini-zrostaie-vartist-orendy-silskohospodarskoi-zemli/

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТНОЇ ПЕРЕВАГИ МЕНЕДЖЕРА ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Загороднюк О.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет, м. Умань

Сучасний етап розвитку туристичної індустрії характеризується високим рівнем конкурентності, динамічністю ринкового середовища, зростанням вимог

до якості обслуговування споживачів та потребою в оперативному прийнятті управлінських рішень. За таких умов особливого значення набуває самоменеджмент як система цілеспрямованого управління особистими ресурсами, професійними компетенціями та робочим часом фахівця туристичної сфери.

Самоменеджмент у туризмі проявляється у здатності працівника або менеджера ефективно планувати діяльність, формувати пріоритети, контролювати результати та забезпечувати власний професійний розвиток. Це є важливою передумовою не лише індивідуальної ефективності, але й конкурентоспроможності туристичного підприємства в умовах ринкової невизначеності та сезонних коливань попиту.

До ключових складових самоменеджменту в туризмі належать: постановка цілей, планування робочого навантаження, самодисципліна, стресостійкість, розвиток емоційного інтелекту, здатність до самонавчання та адаптації до змін. Особливої уваги потребує управління часом (тайм-менеджмент), оскільки туристична діяльність передбачає багатозадачність, швидку комунікацію з клієнтами та партнерами, дотримання термінів бронювання і логістичних процесів.

Значний потенціал підвищення ефективності самоменеджменту забезпечує використання цифрових інструментів планування, CRM-систем, онлайн-сервісів для автоматизації бронювань та клієнтського супроводу. Ефективні методики пріоритизації завдань (SMART, матриця Ейзенхауера, GTD) сприяють оптимізації робочого процесу та підвищенню результативності.

Важливою частиною самоменеджменту є емоційна та комунікативна компетентність, що дозволяє формувати довіру, вирішувати конфліктні ситуації, підтримувати позитивний імідж туристичної компанії та забезпечувати високий рівень сервісу, що має вирішальне значення у сфері, орієнтованій на задоволення потреб клієнтів.

Таким чином, самоменеджмент виступає необхідним елементом професійної компетентності менеджера туризму, сприяє підвищенню продуктивності праці, конкурентних переваг та розвитку туристичних підприємств в умовах глобальної конкуренції та трансформацій економічного середовища.

Література

1. Сардак С.Е., Кучер М.М. Менеджмент в туризмі: зміст, особливості, тенденції розвитку. *Сучасні реалії фінансовоекономічного розвитку регіонів, галузей, підприємств, бізнесу*: моногр. / за ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. 504 с., С. 425-436 с.

2. Плецан Х. В. Тайм-менеджмент. Самоменеджмент в сфері туризму : навчально-методичний комплекс. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 140 с.

3. Дерев'янко С. П. Самоменеджмент як інструмент підвищення ефективності професійної діяльності менеджера. *Економічний вісник*. 2019. № 3. С. 144–150.

СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОСТИННОСТІ

Ільченко І.Ю.,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Малюга Л.М.,***
кандидат економічних наук, доцент

Сучасний розвиток індустрії гостинності має позитивну тенденцію на світовому рівні. На успішний розвиток цього сектору економіки України впливають процеси інтеграції та глобалізації, ринкових трансформацій сфери готельного господарства. Динамічний розвиток індустрії туризму дає поштовх до відкриття нових маршрутів подорожі та чисельних підприємств готельного господарства в регіонах України. Господарська діяльність підприємств сфери гостинності спрямована на організацію комплексного обслуговування туристів, зокрема надання послуг розміщення, харчування, розваг, екскурсії, тощо.

Ринок готельних послуг має пряму залежність від ступеня конкуренції, сезонності, інвестицій, загальнополітичних, регіональних та інших зовнішніх чинників. Складність ведення бізнесу на ринку готельних послуг обумовлює впровадження сучасних форм організації праці та мотивації персоналу на підприємствах готельного господарства.

Для забезпечення конкурентоспроможності готельних підприємств та прибутковості їх діяльності, необхідним є впровадження сучасних заходів мотиваційної політики щодо управління персоналом. Управління персоналом пов'язане з використанням можливостей працівників для досягнення цілей організації. Керувати персоналом, означає планувати, організовувати, здійснювати мотивацію і контроль за формуванням, розподілом, перерозподілом і використанням кадрів. Персонал в індустрії гостинності є найважливішою складовою частиною готельного продукту, одним з основних ресурсів конкурентних переваг готелю [1].

Як визначають науковці, мотивація дозволяє вирішити такі задачі як стабілізація колективу, зацікавлення в професійної мобільності, зростання кваліфікації, підвищення результативності [2]. Формування трудової мотивації відбувається під дією внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні фактори пов’язані з трудовою діяльністю, а саме: зі змістом праці, прагненням до підвищення професіональної майстерності, самореалізації до праці. До зовнішніх факторів належать такі, що знаходяться поза межами праці: оплата праці, управління персоналом, умови праці тощо [3].

Отже, мотивація - це сукупність рушійних сил, що спонукають людину до виконання певних дій. Мотивація в сучасному менеджменті розглядається як функція управління, що полягає у формуванні стимулів до праці, а також в довготривалому впливі на працівника в цілях зміни структури його ціннісних інтересів, формування мотиваційного ядра і розвитку на цій основі трудового потенціалу [2]. В науковій літературі, матеріальну мотивацію розглядають як

складову окремих показників: а) рівня заробітної плати; б) наявності прямої залежності рівня заробітної плати від якості й результатів праці; в) диференціації заробітної плати на готельному підприємстві та в суспільстві загалом; г) структури особистого доходу; д) матеріального забезпечення доходів.

У всіх країнах з розвинутою ринковою економікою спостерігається тенденція до індивідуалізації заробітної плати на підставі оцінки конкретних заслуг працівника. Науковці вважають, що механізм індивідуалізації заробітної плати включає як диференціацію умов найму, так і регулярну оцінку заслуг персоналу безпосередньо в процесі трудової діяльності. Звернемо увагу, що одним з найбільш дієвих мотивів творчої праці є просування по службі.

В процесі організації праці на готельному підприємстві, основними методами реструктуризації індивідуальної праці співробітників є ротація, розширення і збагачення праці. Калініченко Л. Л. і Старигіна Ю. вважають, що елементи мотиваційної системи управління доцільно об'єднати в такі групи:

1) організація праці й робочого середовища: організація трудового процесу, сприятливі умови праці, регламентація праці, поділ і кооперація праці;

2) економічні заохочення і стимули: заробітна плата, премії, акції, бонуси, участь у розподілі прибутків;

3) соціальні заохочення й винагорода: участь у страхуванні, житло, освіта, медицина, спорт;

4) розвиток персоналу: творче зростання, посадове зростання, участь в управлінні;

5) оцінювання персоналу: відповідність обійманій посаді; аналіз та оцінювання продуктивності праці.

До соціальних складових системи мотивації належить також і визнання заслуг. Сутність особистого визнання полягає в тому що працівники, які позитивно виділилися у справах підприємства, згадуються в доповідях вищому керівництву готелю, одержують право підпису відповідальних документів, у розробці яких вони брали участь, персонально вітаються дирекцією з нагоди свят чи сімейних дат тощо [3]. На увагу заслуговує зарубіжний досвід формування та застосування багатоаспектної системи матеріального заохочення працівників. Її ключовими елементами є: використання тарифної системи, застосування прогресивних форм оплати праці персоналу; поширення оригінальних систем преміювання й стимулювання нововведень; вища оплата розумової праці; істотна індивідуалізація заробітної плати.

Таким чином, формуючи сучасну систему мотивації персоналу в готельному підприємстві, необхідно аналізувати особливості конкретних співробітників, функціональних підрозділів готелю, до яких застосовується методи мотивації, їх вклад в формування прибутків, якість обслуговування споживачів готельних послуг й, виходячи з ефективності праці, застосовувати механізм мотивації. Вважаємо, що надійні інструменти мотивації можуть значно покращати показники стану організації праці в готелі, якщо їх використовувати системно, враховуючи інтереси власника та персоналу.

Література

1. Поворознюк І. М. Ефективна система мотивації персоналу індустрії гостинності - запорука успіху на ринку послуг. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2017. Том 27. № 3. С. 204-212.

2. Рукасов С.В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2009. № 5. С. 93-96.

3. Калініченко Л.Л., Старигіна Ю. Мотивація персоналу як чинник підвищення якості послуг підприємств готельного бізнесу. URL: http://global-national.in.ua/archive/2-2014/196.pdf.

СУТНІСТЬ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бухенська М.С.,
старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Чаванець М.І.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква

Дослідження теоретичних засад функціонування страхового ринку передбачає визначення понятійного апарату через з'ясування сутності страхового ринку, оскільки лише розуміння сутності, завдань і функцій страхового ринку дасть можливість сформувати цілісну теоретичні концепцію страхового ринку України та визначати її ефективність відповідно до сучасного стану страхового ринку. Для визначення сутності поняття страховий ринок вчені використовують різні методичні підходи, при цьому розглядаючи страховий ринок як окрему економічну категорію чи розглядаючи у контексті взаємозв'язку з національною економікою (економічною системою держави) та ринком, фінансовим ринком тощо.

Методологічно найпростішим вважаємо підхід, коли страховий ринок досліджують виключно через страхування, тобто страховий ринок визначають як інфраструктурний елемент страхування як галузі економіки. Такий підхід має виключне застосування [1] та вважаємо його дискусійним, оскільки страховий ринок об'єднує сукупність учасників та елементів, окрім безпосереднього надання страхової послуги, крім того страховий ринок пов'язують з соціальним захистом та економічною безпекою.

В сучасних економіках соціальний захист реалізується як одна з основних функцій держави та фінансується з бюджетів різного рівня чи державних соціальних фондів, тоді як страхування має комерційний характер та на страховому ринку купуються і продаються страхові продукти, а не особа чи підприємство отримують їх з бюджету як допомогу малозабезпечним тощо.

Таким чином, страховий ринок можна визначать як окреме явище або інтегрований у складу економічну систему елемент, проте його ринкова природа вимагає розуміння його елементів як ринку. У табл. 1.наведено пояснення основних елементів ринку та їх імплементація до страхового ринку.

Таблиця 1

Елементи ринку у контексті страхового ринку

Елементи ринку	Реалізація елементів ринку на прикладі страхового ринку
Продавець	Страховик, що має ліцензію на здійснення окремого виду страхування
Покупець	Фізична чи юридична особа, держава тощо
Посередники	Брокер чи дилер що має ліцензію на здійснення посередницької страхової діяльності, а також перестраховики, що приймають частину страхового ризику на перерастрахування, а також несуть відповідальність перед страхувальником
Товар	Страхова послуга, що передбачає страховий захист та виплати у разі настання страхових випадків або страховий захист
Ціна	Страховий тариф, що визначений страховиком за певним видам страхування та страховим продуктом
Попит	Сукупність договорів страхування, які готові укласти фізичні та юридичні особи або сукупність страхових премій, які готові сплатити за договорами страхування
Пропозиція	Сукупність договорів страхування, які готові укласти страхувальники та сукупність страхового ризику, який готові прийняти страховики
Державне регулювання	Наявність державних інституцій, які контролюють діяльність учасників страхового ринку, дотримання прав і обов'язків страховиків, страхувальників, посередників тощо
Ринкова інфраструктура	Інші учасники страхового ринку, які забезпечуються його функціонування, професійні оцінювачі ризиків і збитків, андерайтери, сюрвейєри, аджастери, диспашери, аварійні комісари,

Джерело: побудовано автором

На думку українських дослідників, «ринок страхових послуг (ринок страхування) – відкрите економічне середовище з сукупністю місць купівлі та продажу страхових послуг і продуктів задля забезпечення захисту страхових інтересів клієнтів і, водночас, частина ринку фінансових послуг, в якому одночасно мають бути реалізовані відповідні характеристики» [2, с. 99].

Тому, страховий ринок слід вважати комплексною категорією, що вказує на економічні відносини між страховиками та страхувальниками і іншими економічними агентами, які виникають під впливом попиту та пропозиції на страхові послуги та передбачають їх придбання під впливом державного регулювання з боку НБУ і саморегуляції.

А для проведення аналітичного дослідження страхового ринку, його показники потрібно побудувати у логічній послідовності, в тому числі до забезпечення розуміння результатів. Результати перегрупування показників для аналітичного дослідження наведені на рис. 1.

Рисунок 1. **Напрями аналітичного дослідження страхового ринку**
Джерело: побудовано автором

В першій групі доцільно проводити визначення показників загального стану страхового ринку та показників вагомості страхового ринку відносно ВВП. Для таких потреб визначають загальну кількість страховиків, в тому числі з поділом на страхувальників ризикових та страхувальників зі страхування життя. Показник кількості страховиків є досить дискусійним, оскільки велика чисельність страховиків не завжди вказує на їх високу капіталізацію та високий рівень конкуренції, тоді як невелика кількість страховиків та високий рівень конкуренції може вказувати на їх достатність для забезпечення всіх ринкових процесів на страховому ринку. Динаміка зміни кількості страховиків також є важливим показником та вказує на інвестиційну привабливість та відкритість страхового ринку, оскільки поява нових страхувальників вказує на відкритість ринку та входження додаткового капіталу, в тому числі іноземного.

У другій групі доцільно проводити визначення показників страхових премій та страхових платежів, в тому числі відносно ВВП. Визначення розмірів страхових премій доцільно проводити за показниками валових премій (далі – ВСП) та чистих премій (далі – ЧСП), в тому числі за видами (класами) страхування. В дану групу показників рекомендовано включити рівень виплат за показниками валових виплат (далі – $Р_{ВСВ}$) та рівень чистих виплат (далі – $Р_{ЧСВ}$), в тому числі за видами (класами) страхування.

У другій групі доцільно проводити визначення показників діяльності страховиків: вартість активів, власний капітал і зобов'язання, страхові резерви, фінансові результати та показники, пов'язані з їх формуванням.

Вартість активів вказує на формування основних та оборотних активів, що використовується для забезпечення страхової діяльності і є гарантією платоспроможності страховика. Під час аналізу активів варто звертати увагу на

склад та структуру активів, що вони відповідають вимогам національного регулятора щодо якості та достатності для покриття страхових виплат.

Власний капітал для всіх суб'єктів господарювання є основою для фінансової стійкості та формування його відбувається через внески засновників (учасників, акціонерів) та зароблені прибутки, тому під час аналізу власного капіталу доцільно звертати увагу на сплачений статутний капітал, що не може бути меншим за нормативне значення та зароблені прибутки (збитки).

Зобов'язання страховиків вказують на залучення додаткового фінансування, а також вказує на рівень заборгованості перед страхувальниками за страховими виплатами. Висока частка поточної кредиторської заборгованості у страховика вказує на наявність неоплачених страхових відшкодувань та недостатній рівень ліквідності.

Показники фінансових результатів на основі доходів від страхування та іншої діяльності вказує на ринкову позицію страховика та ефективність його страхових тарифів, а також показники на основі витрат вказує на сукупність фінансування різних видів діяльності. Якщо доходи переважають витрати, то страховик формує прибуток, а, в іншому випадку, страховик формує збиток.

Інформаційним забезпеченням для аналізу страхового ринку є дані НБУ, що оприлюднюються на офіційному сайті, проте в умовах трансформаційних змін набори статистичних даних змінюються на робляться непорівняними. Так, до 2023 року на форми даних формувалися за старими формами звітності (FR0, IR4 та IR75) і лише у 2024 році звітність формувалася за новими формами (IR20, IRN1, IRN2, IRN3, IRB2, IRB3 і IRPL) [3]. Для дослідження конкуренції на страховому ринку можна використовувати дані фінансової звітності страховиків та дані рейтингових агентств зі страхування, дані Держстату України про ВВП та дані іноземних статистичних установ для порівняння з українською практикою.

Аналітичне дослідження страхового ринку рекомендовано проводити у такій послідовності: формування системи аналітичних показників для потреб дослідження, проте рекомендовано визначати три групи показників (показники власне страхового ринку через кількість страховиків та угод, показники страхових премій та страхових виплат, показники діяльності страховиків за даними їх активи, капітал, формування фінансових результатів).

Література

1. Дробязко С. І. Теоретико-методичні аспекти страхового ринку в системі ринкової економіки. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_6_51

2. Шірінян А., Шірінян Л. Страховий ринок, ринок страхування і ринок страхових послуг: наукові погляди, нове розуміння і визначення. *Облік і фінанси*. 2024. № 1. С. 93-101

3. Показники діяльності страхових компаній/ URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Однорог М.А.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет м. Біла Церква
Побережній А.М.,
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Мереженюк В.С.,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква

Економічна політика України в умовах сучасних геополітичних і макроекономічних викликів є визначальним чинником забезпечення національної безпеки, сталого розвитку та інтеграції до європейського економічного простору. Євроінтеграційний курс держави, закріплений у Конституції України, став каталізатором для реформування ключових напрямів економічної політики - від макрофінансової стабілізації до структурної трансформації виробничого сектору.

Актуальність теми зумовлена необхідністю формування цілісної стратегії, здатної забезпечити синергію між державним управлінням, бізнесом та інституціями ЄС. У сучасних умовах війни, енергетичної кризи та глобальної інфляційної хвилі, економічна політика держави має вирішувати подвійне завдання - підтримувати короткострокову макростабільність та створювати підґрунтя для післявоєнного відновлення. Економічна політика - це система державних заходів, спрямованих на регулювання економічних процесів задля досягнення збалансованого розвитку. Згідно з концепцією Дж. Кейнса, головне завдання економічної політики полягає у стимулюванні ефективного попиту через державне втручання, тоді як неокласична школа підкреслює роль ринкових механізмів і мінімізацію регуляторного впливу.

Україна, перебуваючи у стані перманентних реформ, застосовує змішану модель економічного управління. Її основою є поєднання лібералізації ринку, фіскальної стабілізації та соціально орієнтованих інструментів державного втручання. Відповідно до «Стратегії економічного розвитку України до 2030 року» (Міністерство економіки України, 2023), держава визначила пріоритетними напрями: розвиток людського капіталу, інноваційної економіки, зеленої енергетики, цифровізації та інтеграції до спільного ринку ЄС[1].

Важливу роль у реалізації економічної політики відіграє ефективне поєднання монетарних та фіскальних інструментів. Зокрема, Національний банк України забезпечує стабільність національної валюти, а Уряд через

податкову та бюджетну політику стимулює відновлення економічної активності.

Економічна політика - це система державних заходів, спрямованих на регулювання економічних процесів задля досягнення збалансованого розвитку. Згідно з концепцією Дж. Кейнса, головне завдання економічної політики полягає у стимулюванні ефективного попиту через державне втручання, тоді як неокласична школа підкреслює роль ринкових механізмів і мінімізацію регуляторного впливу [2].

Україна, перебуваючи у стані перманентних реформ, застосовує змішану модель економічного управління. Її основою є поєднання лібералізації ринку, фіскальної стабілізації та соціально орієнтованих інструментів державного втручання. Важливу роль у реалізації економічної політики відіграє ефективне поєднання монетарних та фіскальних інструментів. Зокрема, Національний банк України забезпечує стабільність національної валюти, а Уряд через податкову та бюджетну політику стимулює відновлення економічної активності.

Сучасна економічна політика України формується з урахуванням зобов'язань, узятих у межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. У центрі - гармонізація законодавства, стандартизація продукції, реформування державного управління, екологічної політики, сфери енергетики, транспорту та фінансів.

Фіскальна політика спрямована на забезпечення стійкості державних фінансів. Протягом 2023–2025 рр. частка державних видатків на оборону перевищує 30 % бюджету, тому важливо зберегти баланс між соціальними витратами й інвестиціями в економічне зростання. Реформування системи оподаткування передбачає спрощення адміністрування, цифровізацію процесів та боротьбу з тіньовою економікою.

Монетарна політика НБУ після 2022 року стала інструментом не лише інфляційного таргетування, а й фінансової стабільності в умовах воєнного стану. Валютна лібералізація, контроль інфляції та поступова відмова від фіксованого курсу гривні є кроками до відновлення ринкових механізмів [5].

Інвестиційна політика держави зосереджується на залученні іноземного капіталу через механізми державно-приватного партнерства, грантові програми ЄС та гарантійні інструменти від міжнародних фінансових організацій. Особливу роль відіграють ініціативи Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світового банку, які фінансують інфраструктурні проєкти, «зелену» енергетику та МСП[4].

Політика підтримки малого та середнього бізнесу реалізується через програми «єРобота», «5–7–9 %», а також розвиток експортно-кредитного агентства, яке допомагає українським підприємствам виходити на ринки ЄС.

Серед ключових викликів - воєнні ризики, дефіцит бюджету, інфляційний тиск, висока енергетична залежність та недостатній рівень інституційної спроможності державного управління.

По-перше, триваюча війна створює надзвичайне навантаження на бюджет. За даними Міністерства фінансів України, дефіцит державного бюджету у 2024 році становив понад 1,5 трлн грн, що компенсується за рахунок міжнародної

фінансової допомоги. Це формує залежність від зовнішніх донорів і обмежує маневреність фіскальної політики[9].

По-друге, високий рівень енергетичної залежності змушує державу переорієнтовуватися на розвиток відновлюваної енергетики та модернізацію енергомереж. Відповідно до «Національного плану енергетичного переходу до 2030 року», частка відновлюваної енергетики має зрости до 27 %.

По-третє, корупційні ризики та недосконалість інституційного середовища гальмують інвестиційну активність. Єврокомісія у звіті 2024 року підкреслила потребу у зміцненні антикорупційних органів і судової реформи як передумови для початку переговорів про вступ до ЄС.

Формування сучасної економічної політики в Україні повинно базуватися на трьох принципах: сталий розвиток, інклюзивність і цифровізація [6].

Сталий розвиток передбачає баланс між економічними, соціальними та екологічними цілями. Україна поступово переходить до моделі «зеленої економіки», адаптуючи європейський механізм CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism), який стимулює зменшення вуглецевого сліду у виробництві[7].

Інклюзивність означає участь малого та середнього бізнесу у створенні доданої вартості. За даними Офісу розвитку підприємництва, МСП формують понад 60 % робочих місць і близько 40 % ВВП України.

Цифровізація економічної політики виявляється у розбудові системи «Дія.Бізнес», електронному документообігу та відкритих даних, що підвищують прозорість регуляторного середовища.

Ключовим орієнтиром є інтеграція до Європейського економічного простору, яка передбачає виконання 35 тематичних кластерів переговорного процесу з ЄС. Серед них - фінансовий контроль, державна допомога бізнесу, конкуренційна політика, екологія та цифровий ринок[3].

Сучасна економічна політика України є гібридною моделлю, що поєднує стабілізаційні та структурні інструменти. Вона має стратегічну мету - формування конкурентоспроможної, інноваційної та відкритої економіки, здатної інтегруватися до спільного ринку ЄС [8].

Для забезпечення довгострокової ефективності економічної політики необхідно:

– удосконалити механізми фіскальної децентралізації та міжбюджетного вирівнювання;

– стимулювати інвестиції через гарантії, пільгове кредитування та дерегуляцію;

– посилити антикорупційні інститути;

– модернізувати енергетичний сектор і впровадити «зелені» технології;

– створити сприятливі умови для розвитку малого й середнього бізнесу.

Ефективна економічна політика - це не лише набір інструментів, а система узгоджених рішень, яка враховує глобальні тренди, потреби суспільства та національні інтереси.

Література

1. Стратегія економічного розвитку України до 2030 року / Міністерство економіки України: офіційний вебсайт. URL: https://www.me.gov.ua
2. Програма діяльності Уряду України на 2024–2025 роки / Кабінет Міністрів України. Київ: КМУ, 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua
3. Pro-Consulting. Євроінтеграційні процеси та економічна політика України: аналітичний огляд. Київ: ТОВ «Про-Консалтинг», 2024. URL: https://pro-consulting.ua
4. European Commission. EU-Ukraine Association Agreement: Implementation Report 2024. Brussels: European Commission, 2024. URL: https://commission.europa.eu
5. Основні напрями грошово-кредитної політики на 2025 рік / Національний банк України. Київ: НБУ, 2024. URL: https://bank.gov.ua
6. OECD. Ukraine Economic Review 2025. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2025. 112 p.
7. The World Bank. Ukraine Country Economic Memorandum 2024. Washington, D.C.: The World Bank Group, 2024. 156 p.
8. Офіс розвитку підприємництва та експорту. Аналітичний звіт про стан малого і середнього підприємництва в Україні у 2024 році. Київ: ОРПЕ, 2024. URL: https://sme.gov.ua
9. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2024 рік. Київ: Мінфін України, 2025. URL: https://mof.gov.ua

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Вовчок А.Ю.,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Малюга Л.М.,***
кандидат економічних наук, доцент

Розвиток інформаційних технологій та впровадження новітніх комунікаційних засобів на їх основі сформували новий погляд на філософію формування маркетингових концепцій управління підприємствами ресторанного бізнесу. Застосуванню сучасних каналів просування продуктів/послуг вплинуло на: принципи ведення конкурентної боротьби, спілкування та співпраці зі споживачами; перегляд вимог до якісних та сервісних параметрів ресторанних послуг, розширення сфери діяльності та різноманітності послуг ресторанного бізнесу.

Розвиток сучасних інформаційних технологій приводить до поглиблення та урізноманітнення комунікаційних процесів у маркетинговому середовищі підприємства за рахунок постійного удосконалення засобів і каналів передачі інформації, а також - актуалізує проблему пошуку ефективних та дієвих комунікативних технологій.

Реклама ресторану має дуже важливе значення для усіх підприємств, та вона не є виключенням для ресторанів. Вона повинна бути витримана в рамках вибраного стилю закладу. Завдяки ретельному відбору каналів рекламної

комунікації, можна розширити свою аудиторію. Але треба проаналізувати чим саме полюбляє користується цільова аудиторія, де вона більш активна.

Швидкий розвиток сучасних інформаційних технологій та мережі Інтернет відіграють значну роль в управлінні маркетинговими засобами підприємства. Наприклад, зараз майже не користуються друкованою газетою та реклама в ній буде недієвою. Також не усі дивляться телебачення, якісь фільми/програми, але не рекламу, тому це не потрапить у поле зору, особливо до молоді. Це тому що, стиль життя теперішньої цільової аудиторії більше пов'язано з Інтернетом та мобільним зв'язком. Тому краще використовувати рекламу для ресторанних закладів у соціальних мережах та мобільних додатках. Найбільш розповсюдженим та дієвим каналом маркетингових інтернет-комунікацій є власний web-сайт.

Web-сайт - це набір інформаційних блоків та інструментів для роботи з одним або декількома сегментами цільової аудиторії [1].

Але, деякі заклади ресторанного бізнесу відмовляються від web-сторінки та віддають свою перевагу на користь адресного спілкування зі споживачами, активного просування бренду через соціальні мережі. Дивлячись у соціальні мережі, кожен може побачити, що ресторани найбільш активно використовують ресурси Facebook та Instagram.

Нова практика маркетингу вимагає нестандартного підходу, креативності, нових інструментів впливу і виборчого підходу до кожного завдання. З огляду на це, перед маркетологами та керівниками підприємств ресторанного бізнесу постає завдання щодо пошуку та впровадження нових засобів впливу на психологію споживачів [2].

WiFi-сервіс - один із найефективніших каналів комунікацій, який передбачає спілкування через WiFi-портал, де є інформація загального характеру, корисні додатки, а головне - персональна сторінка для представлення бренду закладу; розміщення реклами; організації маркетингових локальних компаній з використанням купонів, конкурсів, опитувань і директ - маркетингу; створення розвиненої системи збору статистики й аналітики; планування продажів за рахунок розуміння рівня інтересу гостей до інформації на порталі та конкретних пропозицій. Ієрархічна структура управління порталом дозволяє налагодити спілкуванням з гостями відразу в декількох закладах, навіть в різних містах.

Мобільні Android- та Ios-додатки - це актуальні програми, завдяки яким компанія не тільки збільшує споживацьку базу, а ще й підвищує лояльність вже наявних споживачів.

У світовій практиці вже давно існують такі види маркетингових комунікацій, як: нейромаркетинг, Ambient-реклама, event-маркетинг, тож треба впроваджувати ці технології і в український ресторанний маркетинг.

Нейромаркетинг - це нова концепція маркетингу, головною метою якого є дослідження споживчої поведінки, пізнання емоційних реакцій, мислення, вивчення роботи пам'яті і т. д. Ключовим завданням є прогнозування споживчого вибору у певному ринковому середовищі. Наприклад, у штаті Північної Каролiні, США креативні рекламщики встановили білборд із зображенням біфштекса - шматка стейка на виделці, який пахне смаженим

м'ясом. Насправді, аромат м’яса розповсюджується завдяки потужному вентилятору, який встановили ззаду білборда, який дує на картриджі з відповідним запахом у періоди зниження попиту споживачів - з 7-00 до 10-00 ранку, та з 16-00 до 19-00 години вечора [4].

Ambient-media - це реклама у міському, житловому або офісному середовищі при використанні об'єктів навколишньої інфраструктури як носіїв маркетингової інформації. Основною метою цієї реклами є налагодження емоційного та якісного контакту з новими споживачами. Наприклад, у м. Міннеаполіс, США, для реклами нового меню сніданку кафе Caribou Coffee були обладнані зупинки громадського транспорту рекламними банерами, які стилізували під імпровізовані грубки, де підігрівалися смачні сандвічі. Від них виходило тепло, завдяки вбудованим в них обігрівачів. Це призвело до великого емоційного впливу на людей та формувало стійкі асоціації, пов’язані з брендом.

Еуепі-маркетинг - це маркетингові технології, які спрямовані на організацію спеціальних подій та надання споживачам особистого позитивного досвіду спілкування з брендом ресторану, завдяки якому формується емоційний зв’язок. Дана технологія є близькою до PR, але вона передбачає не лише формування сприятливого іміджу, але й безпосередньо пряму участь споживачів/потенційних споживачів у конкретному заході з метою формування у них відчуття причетності та турботи [3].

Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що потенційні можливості мережі Інтернет та інформаційних технологій перевернули класичне уявлення про засоби реклами та комунікації, їх ролі та місця у формуванні цінностей та свідомості суспільства. Завдяки поєднанню сучасних маркетингових комунікацій відбувається збільшення потенційних споживачів, ресторанний бізнес краще адаптується до їх вимог та очікувань. Потенціал підприємства на ринку ресторанного бізнесу буде в змозі підвищити як і ефективність своєї маркетингової діяльності, так і конкурентоспроможність серед інших підприємств.

Література

1. Расулова А. М. Сучасні маркетингові комунікації в управлінні підприємствами ресторанного бізнесу. *Науково-виробничий журнал Київського національного торговельно-економічного університету. Економічні науки.* 2015. С. 215-220.

2. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 332 с.

3. Маркетингові комунікації: навчально-методичний посібник / уклад. І. В. Король; МОН України, Уманський державний пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2018. С. 15-20.

4. Герасименко В. Г., Давиденко І. В. Інтернет як засіб просування туристичних послуг. *Маркетинг в Україні*. 2009. №2. С. 41-46.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Юхименко П. І.,
доктор економічних наук, професор
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Якимюк Ю. П.,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква

В сучасному економічному середовищі умовою переходу на інноваційні технології будь-якого підприємства є формування людського капіталу. За даними Всесвітнього економічного форуму до кінця 2025 року майже 50% працівників, які мають залишитися на своїх посадах, повинні будуть пройти професійну перепідготовку для роботи в умовах Індустрії 5.0 [8].

В цих умовах управління людським капіталом підприємства ґрунтується на основі взаємодії «менеджер-підлеглі» на основі організації таких напрямків:

1) організація тренінгу, який є механізмом нарощування ефективності підприємства через розвиток компетенцій персоналу щодо інноваційних технологій. Серед основних причин замовлення проведення тренінгу на підприємстві 80% пов'язані з формуванням людського капіталу підприємства [5]. Тренінгові технології передбачають виконання професійних дій із самостійного вирішення типових та нестандартних фахових проблем (табл. 1).

2) професійні бізнес-консультанти. Це надання експертом зовнішньої організації (консультантом) своїх послуг бізнесу з метою покращення його продуктивності та результативності і включає в себе обговорення та вирішення питань, пов'язаних з організацією структури підприємства, корпоративним управлінням, створенням та реєстрацією підприємства, укладенням та аналізом корпоративних угод, а також вирішенням конфліктів та інших юридичних питань, що виникають у сфері корпоративного права [2].

Таблиця 1

Найважливіші характерні особливості тренінгу

№ п/п	Характеристика
1	Тренінг – це лише один з інструментів, які використовуються в бізнес-консультуванні, психотерапії та сучасній освіті для вирішення певних завдань формування необхідного інтелектуального потенціалу для вирішення завдань розвитку підприємства.
2	Потрібен «харизматичний», високопрофесійний тренер (переважно).
3	Наявність «емоційного підживлення» для учасників задає харизма тренера.
4	Тренінг – це вид роботи, яка проводиться в групі та з групою працівників.
5	На тренінгу люди тренують необхідні їм навички в спеціально створеному середовищі, забезпечує порівняно безпечні умови – тренінг відбувається в групі, ізольованої від життя, і працює за певними правилами.

Джерело: запропоновано автором.

Перевагою цього методу є його простота (роботу, по суті, роблять за нас), однак якщо аналогічна ситуація виникає періодично, це дуже витратний спосіб вирішення проблем [6]. Найважливіші його характерні особливості відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Найважливіші характерні особливості консультування

№ п/п	Характеристика
1	Консультант, користуючись своїм експертним знанням, реалізує його у вигляді порад. Тобто він говорить, як треба вирішувати ту чи іншу проблему
2	Консультант в основному продає свої експертні знання, тобто, «як треба правильно діяти в тій чи іншій ситуації».
3	Консультант вислуховує ваш запит, сам вибирає найкраще рішення.
4	Консультант, вислухавши клієнта, вибирає правильне рішення і дає клієнтові рада. Він розробляє план робіт по впровадженню цієї ради в життя, встановлює жорсткі часові рамки, розробляє систему заохочень чи покарань та інші інструменти приведення плану в життя.
5	Консультант відповідає за результат і отримує гроші за результат. Тому він часто виявляється в неприємною залежності від результату і іноді йому простіше зробити все самому, ніж віддати результат (і отже, свій гонорар) в некваліфіковані руки клієнта або співробітників клієнта.

Джерело: запропоновано автором.

3) наставництво (менторство) – з точки зору бізнесу, наставництво на підприємстві є видом навчання, спрямований на передачу знань і досвіду від кваліфікованого працівника новачкові. Перевагою цього методу є можливість менторства «без відриву від виробництва», тобто на робочому місці. У порівнянні з тренінгом цей метод у цілому більш "індивідуалізований", але часто вимагає більше сил і часу. До того ж, навіть кращий наставник не в змозі навчити більшому, ніж знає і вміє сам. Найважливіші його характерні особливості відображено в таблиці 3.

Таблиця 3

Найважливіші характерні особливості наставництва

№ п/п	Характеристика
1	Застосовується в період адаптації молодих співробітників на підприємстві.
2	Охоплює широке коло проблем і є більш загальним процесом формування людського капіталу підприємства.
3	Наставник – професіонал своєї справи, який дає поради і рекомендації більш молодим співробітникам.
4	Наставник заздалегідь знає, як вирішити поставлену задачу і досягти мети, і розповідає про це тому, якого навчають.
5	Наставник повинен підтримувати довірчі і дружні відносини з учнем, що впливає на формування довіри і в колективі.

Джерело: запропоновано автором.

4) серед нових методів формування людського капіталу підприємства слід виділити також коучинг (табл. 4), який з кінця 80-х років XX століття набув поширення в провідних країнах світу. Управління в стилі коучингу стало сьогодні невід'ємним елементом формування людського капіталу успішними підприємствами [3]. Так, згідно дослідженням Simple Business частка осіб, що

заробили більше 1 млн. доларів США за рік і мають професійну підтримку бізнес-коуча, становить 94% [1]. За кордоном технології бізнес-коучингу використовують не лише великі міжнародні компанії, але й малі та середні [7].

Таблиця 4

Найважливіші характерні особливості коучингу

№ п/п	Характеристика
1	Коуч задає питання про те, що заважає або перешкоджає вирішенню проблеми.
2	Коучинг, як і бізнес-консультування, як і всілякі школи психології, – це метод. І як метод, він може використовувати найрізноманітніші інструменти.
3	Коучинг – це робота з індивідуумом.
4	Емоційне підживлення зсередини – розкриття потенціалу учасників.
5	Головне в коучингу – це дії в реальному, повному небезпек світі. В коучингу навички виробляються, закріплюються і застосовуються на реальних завданнях у реальному житті.
6	Коуч пропонує не стільки своє знання, скільки партнерство і співучасть. Знання теж важливо, але в коучингу воно стоїть на другому або навіть третьому місці. А на першому місці стоїть вміння супроводжувати нас у вирішенні тих завдань, які (а) не мають стандартних і заздалегідь відомих рішень, і (б) нам необхідно вирішити їх своїми руками.
7	Коуч зацікавлений в тому, щоб клієнт сам знайшов рішення.
8	Головне завдання коуча – допомогти клієнту скласти план і реалізовувати його, звертаючи увагу на можливості, що відкриваються.
9	Коуч приходить до клієнта і допомагає йому самостійно здійснити ті зміни, які необхідні.

Джерело: запропоновано автором.

Отже, відмічені нами сучасні технології формування людського капіталу є особливою системою підтримки людини, яка дозволяє розкрити її потенціал і домогтися реальних результатів як в особистому, так і в професійному житті.

Література

1. Кармінська-Бєлоброва М. В. Коучинг як інноваційний інструмент розвитку менеджменту в Україні. *Віс. НТУ «ХПІ». Серія : Економ.і науки*. 2018. № 47 (1323). С. 3–7. С. 6. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/

2. Консультація з корпоративних питань бізнесу та юридичних документів підприємства. INSEININ. 01.02.2024. URL: https://translate.google.com/

3. Никифорак В. А., Мельник О. І., Белінська Ю. О. Коучинг як інструмент управління персоналом. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/58.pdf

4. Тарасенко Ю. В., Чичкан-Хліповка Ю. М. Застосування методів коучингу при створенні організації, що навчається. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2011. Випуск 29. URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php

5. Холодницька А.В., Котеленець А.М. Використання тренінгових програм як напрям підвищення діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. Випуск № 19. 2018. С. 666–671. С. 667. URL: https://economyandsociety.in.ua/

6. Ціннісно-орієнтовані імперативи організаційного забезпечення економічного управління підприємством в умовах «зеленої» економіки : монографія. Шуст О. А., Юхименко П. І., Димань Т. М. та ін. За заг. ред. д.е.н., професора Шуст О. А. Біла Церква, БНАУ, 2025. 578 с. https://share.google/6m6rlnEBikWwKV0xO

7. Tsai L., Barr J. Coaching in small and medium business sectors (SMEs): a narrative systematic review. *Smoll Enterprise Research*. 2021. Vol. 28, pp. 1–22. URL: https://www.tandfonline.com/toc/rser20/28/1

8. The Future of Jobs Report 2020 / World Economic Forum. October 2020. 163 p. P. 6: 13. URL: http://www3.weforum.org/ docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОСЛУГ В ГОТЕЛЯХ

Долішній А.В.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Уманський національний університет, м. Умань
Науковий керівник: ***Малюга Л.М.***,
кандидат економічних наук, доцент.

Система гостинності виходить із найдавніших традицій, притаманних практично для будь-якої суспільної формації в історії цивілізації людства - поваги до гостя, торжества його прийому і обслуговування. У поняття гостинності історично незмінно і обов'язково входять дах і їжа, тобто послуга розміщення і харчування.

Існує велика різноманітність готелів в Україні, щоб задовольнити потреби туристів. Подорожуючи в цілях ведення бізнесу, або для задоволення, можна бути впевненим, що перебування тут буде приємним. Комфорт і зручність зроблять спогади набагато яскравішими. Можна подорожувати на бюджетні гроші і шукати дешевий готель або, подорожувати самостійно з сім'єю і поселитися в розкішному готелі з винятковим обслуговуванням, в будь-якому випадку можна знайти те, що задовольнить будь-який смак [1].

Гостинність - це основа туризму, як сфери економічної діяльності. Саме від розміру готельної індустрії, від якості послуг, надаваних засобами розміщення, залежать обсяги туристичних потоків та валютні надходження від туризму до скарбниці держави [2]. Це загальноприйняті правила культури, яких необхідно дотримуватися під час зустрічі гостей, також ці правила мають на увазі турботу про гостя протягом усього часу його присутності на території.

Гостинність є позитивною моральною якістю людей. Вона дає можливість щиро радіти зустрічі з друзями і близькими, а також новим знайомствам і спілкуванню. Серед переваг гостинності можна виділити:

- доставляє радість від зустрічі не тільки зустрічають, але і в першу чергу самим гостям;
- привносить в спілкування позитивну енергію;
- заряджає оптимізмом, тому що люди очікують в життя виняткового тільки хорошого;
- можливість показати найкращі людські якості;
- звільняє від нудьги і самотності;
- «відкриває двері» новим можливостям і інтересам [3].

Відсутність гостинності може бути обґрунтована особистісними психологічними комплексами, від яких слід позбутися. Для цього необхідно наполегливо працювати над собою, розвивати в собі впевненість, проявляти інтерес до оточуючих і виховувати в собі гостинність.

Індустрію туризму і гостинності не можна розглядати як різні індустрії, так як туристи це перш за все споживачі, які мають різноманітні потреби, в тому числі і специфічні, які залежать від цілей і мотивів подорожей, а також від цілого ряду інших моментів. Отже, індустрія туризму та гостинності розглядається як єдине ціле через нерозривні спільності і тим не менше з урахуванням специфіки сфери туризму, в тому числі структурної та інституційної.

Варто зазначити, що центрами ділового туризму України вважаються Київська, Одеська та Львівська області, на території яких є засоби розміщення, забезпечені конференц-залами, залами для переговорів, бізнес-кімнатами та бізнес-центрами зі всім необхідним обладнанням. Проте вітчизняний ринок ділового туризму поки що перебуває у стадії формування. Тому актуальним є виявлення особливостей функціонування бізнес-готелів в умовах сьогодення, а також пропонування заходів, спрямованих на вдосконалення організації надання послуг туристам, приїжджаючим із діловою метою [2].

У бізнес-готелях Одеси послуги з розміщення надаються у номерах таких категорій:

- Люкс - номери для ділових туристів, які пропонують високий стандарт якості послуг. Вони розраховані на клієнтів з високими доходами, які вимагають особливо комфортних умов проживання.

- Стандарт - номери, які пропонують високу якість послуг для бізнес-туристів і осіб, які здійснюють поїздку з метою відпочинку. Всього орієнтовані на осіб середнього соціального стану.

- Економ - економічний клас, в якому на різних рівнях пропонують ціну відповідно до якості послуг.

Якість гостинності та рівня надання послуг в готелях є одним з інструментів формування не тільки бюджету, а й становлення як відомого туристичного бренду міста. Оцінка потенціалу розвитку бізнес-готелів базується на виявленні перспективних і проблемних аспектів. Доцільно виділити загальні критерії оцінки якості їх послуг та гостинності.

До сильних сторін слід віднести: вигідне геополітичне положення, сприятливі природні умови, досить великий ресурсно-сировинний потенціал Одеси, доступність всіх транспортних шляхів (автомобільних, залізничних, річкових, морських) і добрий зв'язок з міжнародними морськими портами, аеропортами, зручний повітряний рух і помірний рівень цін на авіаперевезення, наявність рекреаційних зон, наявність кваліфікованої робочої сили і активно розвиваючої системи підготовки та перепідготовки кадрів, великий промисловий потенціал.

Слабкі сторони - це недостатній асортимент надаваних туристичних послуг, висока ціна туристичного продукту, сезонність туристичних послуг, пов'язана з кліматичними умовами, низька завантаженість готельного фонду в сезон спаду туристичної активності, брак номерного фонду під час

туристичного сезону, недостатній брендинг турпродуктів, відсутність реконструкції об'єктів туризму, відсутність інформаційної бази про туристичну діяльність.

Слабкі сторони і загрози мають пролонгований ефект, тобто бездіяльність і їх ігнорування можуть привести в майбутньому до збільшення негативних ефектів в роботі готелів і ще більшого відставання в розвитку галузі від готелів-конкурентів.

Узагальнюючи вищесказане можна відзначити, що облік сильних і слабких сторін розвитку послуг бізнес-готелів м. Одеса відкриває перед ними ряд можливостей: зростаючий інтерес до бізнес-можливостей, використання системного підходу в наданні послуг для туристів, активне використання передових ІТ-технологій. Реалізація наданих туристичним ринком можливостей призведе до наростання економічного ефекту від розроблених і реалізованих заходів в рамках розвитку та покращення послуг для туристів.

Виявлення проблем у послугах є підставою для формування алгоритму розвитку індустрії туризму на основі використання унікального природного ландшафту та історичної спадщини.

Література

1. Козловський Р. Туризм-2012: оригінальні плюси. *Український туризм*. 2013. № 2. С. 24-25.

2. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / За заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 332 с.

3. Особливості формування та реалізації туристичної політики держави: міжнародний, національний, регіональний досвід: монографія / кол. авт., за ред. А. Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 280 с.

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Знахоренко А.В.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Бойко С.В.,***
кандидат економічних наук, доцент

Страховий ринок України розвивається відповідно до потреб страхового захисту населення та бізнесу від ризиків, в тому числі воєнних ризиків та соціально-економічної нестабільності України, низького рівня страхової культури та низького рівня платоспроможності населення та бізнесу.

Страховий ринок України зазнав структурних змін під впливом євроінтеграції та впровадження європейських стандартів провадження страхової діяльності, вимог до капіталу та його прозорості, вимог до

формування страхових резервів тощо. Для виконання вимог з євроінтеграції у страхуванні було прийнято у новій редакції Закон України «Про страхування» від 18 листопада 2021 року № 1909-IX та інші нормативно-правові акти для імплементації даного закону:

–Положення про авторизацію осіб, які мають право здійснювати актуарну діяльність у сфері страхування, та осіб, які можуть виконувати обов'язки відповідального актуарія від 25 грудня 2023 року № 187,

–Положення про вимоги до додаткового звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо страховика та порядку його подання від 15 лютого 2024 року № 20,

–Положення про вимоги до системи управління страховика від 27 грудня 2023 року № 194,

–Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика від 29 грудня 2023 року № 201,

–Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля від 25 грудня 2023 року № 184,

–Положення про порядок обліку страховиком договорів, пов'язаних зі здійсненням діяльності із страхування, та вимоги до захисту інформації страховика від 29 грудня 2023 року № 204,

–Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика від 21 червня 2024 року № 74,

–Положення про порядок та умови укладення договору страхування відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами від 20 грудня 2023 року №168,

–Положення про порядок формування страховиками технічних резервів від 29.12.2023 року № 203,

–Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування від 25 грудня 2023 року № 182 та ін.

Страховий ринок України, таким чином, з 2021 року перебуває в умовах турбулентності через необхідність зміни підходів до забезпечення діяльності у напрямі підвищення якості управління діяльністю, підвищення рівня прозорості та публічності, в тому числі підвищення якості звітування перед НБУ. Під впливом зміни страхового ринку, а саме впровадження європейських стандартів до страхової діяльності, зменшення рівня платоспроможності населення та бізнесу формувалися тенденції зменшення чисельності страховиків та з початку 2022 року страховий ринок України покинули 83 страховики, це більше половини страховиків, які діяли на початок 2022 року. Частина страховиків добровільно здійснили вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля за Положенням від 25 грудня 2023 року № 184, інші страховики не виконали вимоги НБУ та регулятор позбавив їх ліцензій.

Попит на страховий захист зменшувався у період воєнного стану з незначними коливаннями у 3 кв. 2022 році, 2023 році, 2024 році, що відповідає коливанню економічної активності.

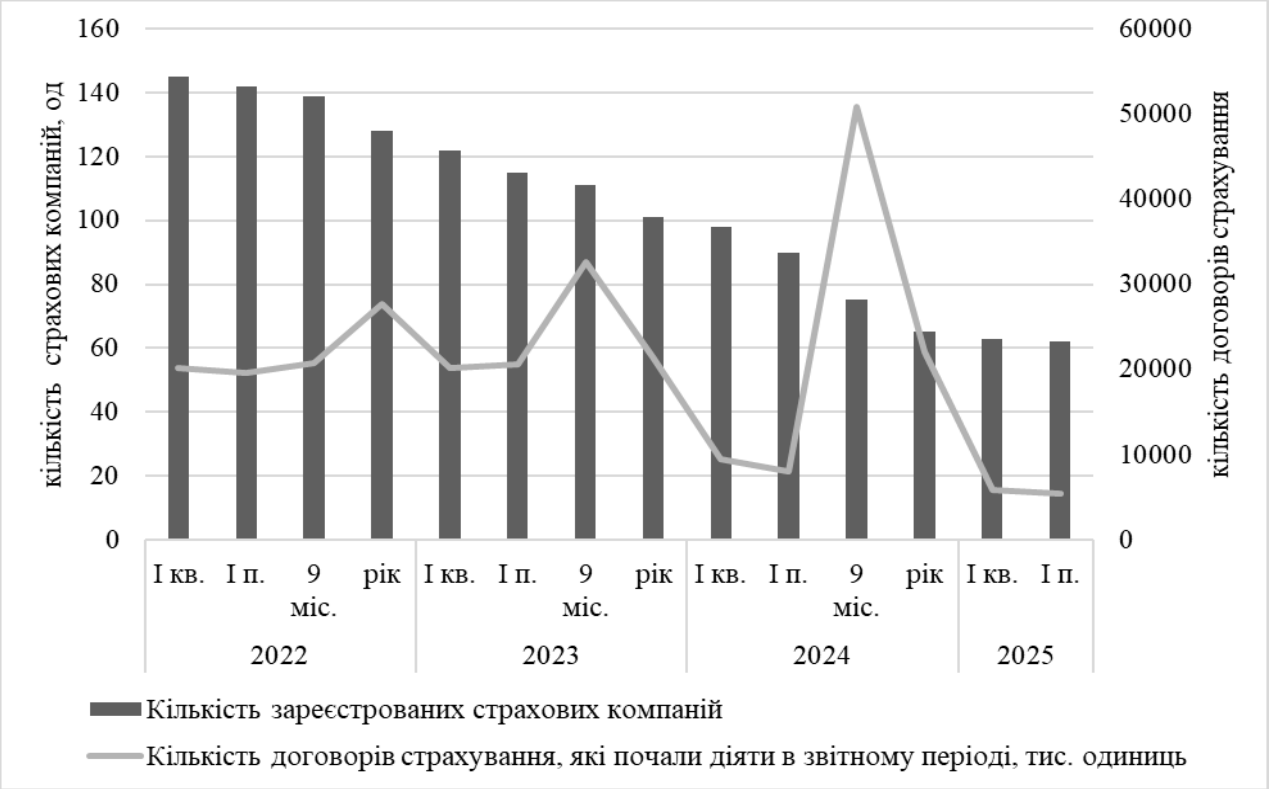

Рис. 1. Динаміка основних показників страхового ринку України

Погоджуємося, що на даний час страховий ринок України імплементує суттєві оновлення вимог законодавства у сфері страхування. Це період, коли завершуються основні етапи переходу до європейських стандартів ведення бізнесу. Реформа відбувається в умовах війни, стиснутих термінів для реалізації змін та великого обсягу нововведень [1]. Для тсрахових компаній рекомендовано розробляти індивідуальні плани адаптації до нововведень для забезпечення діяльності та залишення на страховому ринку України.

Література

1. Метеленко Н., Сіліна І., Жовнір-Василенко К. Адаптація страхового ринку України до глобальних викликів та євроінтеграції. *Економіка та суспільство.* 2025. Вип. 71. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-50

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

Рибальченко Д.М.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Бойко С.В.,***
кандидат економічних наук, доцент

Управління фінансовим потенціалом підприємства – це складний процес, який залежить від багатьох факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Він визначає, як зміни в економічному середовищі впливають на фінансові можливості підприємства, та обумовлює необхідність при управлінні фінансовим потенціалом враховувати ці фактори. с.246. Теоретичні аспекти управління фінансовим потенціалом досліджені у працях С. Т. Пілецькою, Н. В. Васюткіною, Н. П. Білоус [1] та А. Л. Шевчука [2].

В основі управління фінансовим потенціалом підприємства закладено виробничий потенціал, що визначається наявністю у підприємства основних засобів з високим рівнем придатності, наявністю оборотного капіталу для фінансування поточних потреб і виконання виробничої програми, наявність власного капіталу для фінансування потреб, прибутковість як результат діяльності підприємства.

Оцінку фінансового потенціалу малого підприємства проведемо за матеріалами ТОВ «Бастіон-БЦ» (м. Біла Церква, вид діяльності 25.12 Виробництво металевих дверей і вікон). За даними рис. 1 можна зробити висновок про збільшення виробничого потенціалу підприємства через збільшення загальної вартості активів за 2020-2025 роки у понад 8 разів з інтенсивним збільшенням активів до 2024 року. За групами активів варто відмітити зростання вартості основних засобів, тобто зростання вартості машин, інструментів, обладнання (+7 926 тис. грн), зростання демонстрували оборотні активи: виробничі запаси (+973 тис. грн), залишки коштів на банківських рахунках (+2 025 тис. грн).

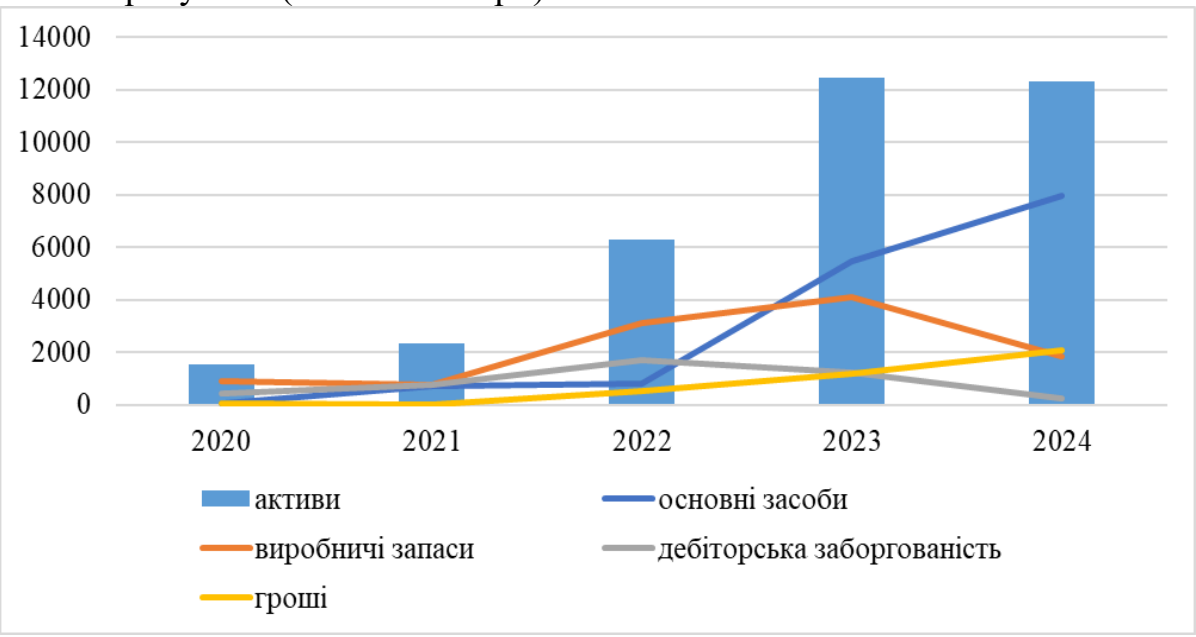

Рис. 1. Динаміка виробничого потенціалу ТОВ «Бастіон-БЦ», тис. грн

З даними рис. 2 можна зробити висновок про зростання фінансового потенціалу ТОВ «Бастіон-БЦ» через збільшення власних та залучених фінансових ресурсів, в тому числі власний капітал зріс за 2020-2024 роки у 11,2 рази, зобов'язання зросли у 6,3 рази, що вказує на формування фінансової стійкості та фінансової незалежності підприємства у складних умовах ведення бізнесу.

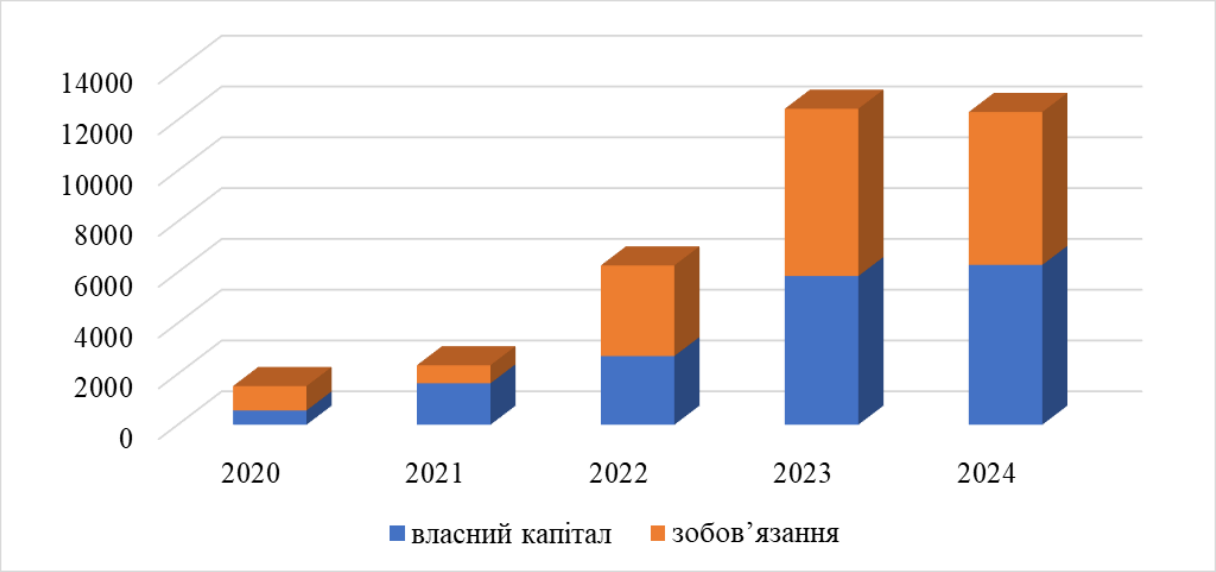

Рис. 2. Динаміка фінансового потенціалу ТОВ «Бастіон-БЦ», тис. грн

Основним джерелом формування фінансового потенціалу визначено прибутковість діяльності та формування чистого прибутку (рис. 3). Формування прибутку свідчить про ефективне використання виробничого та фінансового потенціалу та до 2024 року відбувалося збільшення прибутку та прибутковості, проте у 2024 році відбулося зменшення прибутку, що вимагає управлінських дій для забезпечення сталого рівня прибутковості.

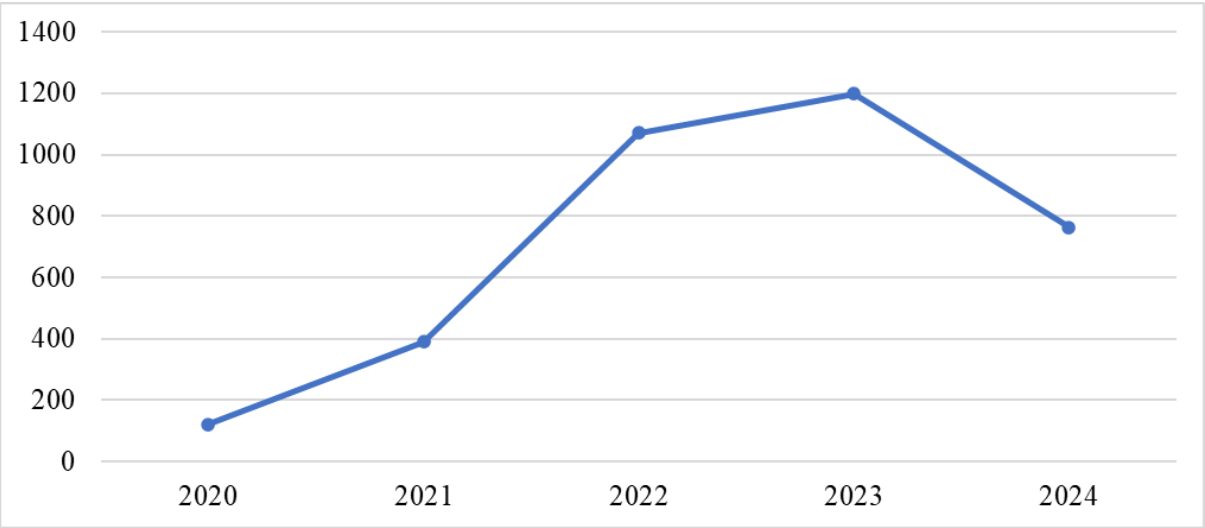

Рис. 3. Динаміка чистого прибутку ТОВ «Бастіон-БЦ», тис. грн

Отже, управління фінансовим потенціалом малого підприємства є складним процесом, що має враховувати поточний фінансовий стан підприємства та перспективи розвитку відповідно до факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Література

1. Пілецька С. Т., Васюткіна Н. В., Білоус Н. П. Теоретичні аспекти управління фінансовим потенціалом підприємства в умовах економіки знань. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 241-248.

2. Шевчук А. Л. Управління фінансовим потенціалом підприємств будівельної галузі для оптимізації їх діяльності.*Формування ринкових відносин в Україні*. 2025. № 4. С. 92-101.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «АНТОНІВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ»

Назаренко О.Б.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Бойко С.В.,***
кандидат економічних наук, доцент

Сьогодні економіка України розвивається у дуже складних кризових умовах, які стали наслідком повномасштабного вторгнення росії та запровадження воєнного стану [1]. Розробка управлінських рішень з управління фінансовими ресурсами ускладняється складними умовами ведення бізнесу та лише посилює наявні проблеми з управління фінансовими ресурсами.

ТОВ «Антонівський м'ясокомбінат» здійснює діяльність з 2003 року у Білоцерківсьому р-н, Київська обл., село Мала Антонівка з виробництва м'яса, виробництва м'ясних продуктів, торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами тощо. Основними конкурентами за обсягами реалізації є ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «М'ясний майстер», ТОВ «Салтівський м'ясокомбінат», ТОВ «Міт Мікс», ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань», ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат».

За даними рис. 1 визначено схильність до збільшення фінансових ресурсів ТОВ «Антонівський м'ясокомбінат» у 2020-2023 роках, що підтверджується збільшенням фінансових ресурсів на 13,7% у 2020 році, 29,0% у 2021 році, понад 50% у 2022-2023 роках. Протягом 2024 року фінансові ресурси зменшилися на 23,1%, тобто втрачено близько четвертої частини потенціалу фінансового і виробничого. Основними факторами впливу на динаміку фінансових ресурсів стало: коливання статутного капіталу, зміна намірів учасників товариства, збільшення на 110 426 тис. грн у 2021 році, зменшення статутного капіталу на 135 500 тис. грн у 2022 році, зменшення статутного капіталу на 53 200 тис. грн у 2024 році; збільшився нерозподілений прибуток як результат ефективної фінансово-господарської діяльності, залучення довгострокового кредиту у розмірі 40 млн грн, залучення короткострокового кредиту у розмірі 20 млн грн, збільшення поточних зобов'язань тощо

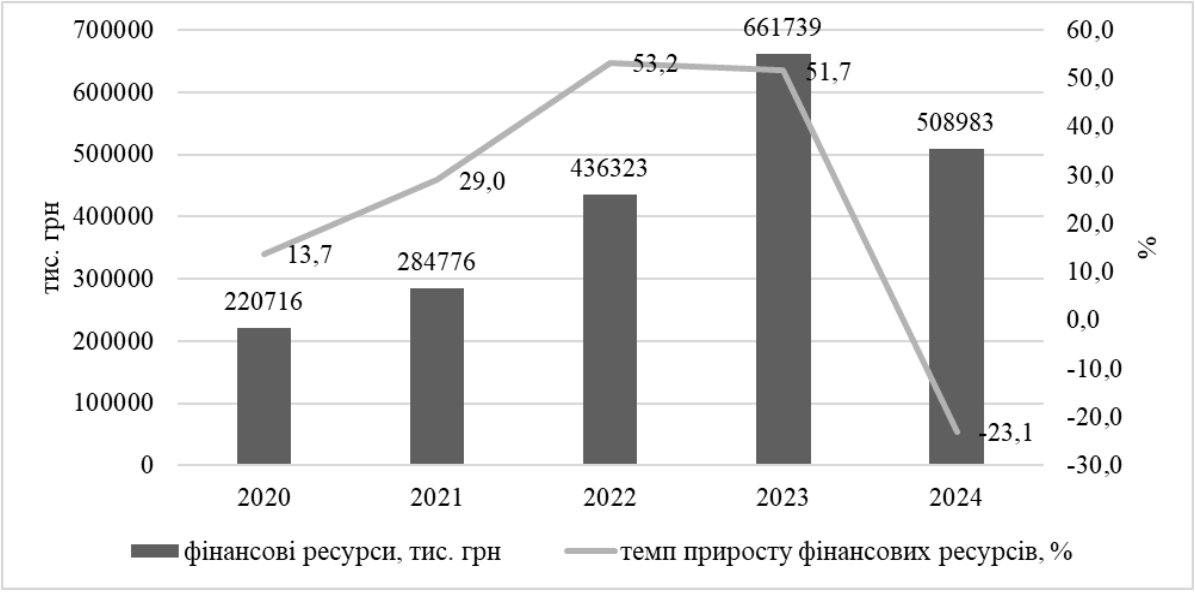

Рис. 1. Фінансові ресурси ТОВ «Антонівський м'ясокомбінат» у 2020-2024 роках

Основними викликами для управління фінансовими ресурсами підприємства на прикладі ТОВ «Антонівський м’ясокомбінат» є скорочення темпів приросту фінансових ресурсів та скорочення приросту фінансових ресурсів у 2024 році через вилучення частини статутного капіталу власниками, тому важливо залучати нових учасників товариства для поповнення статутного капіталу та формування фінансової незалежності і фінансової стійкості, а також визначення якісних змін а активах балансу.

До рекомендацій управління фінансовими ресурсами ТОВ «Антонівський м’ясокомбінат» є розроблення науковообгрунтованих заходів з стабілізації потреби у фінансових ресурсах для забезпечення сталого розвитку і безперебійного виробництва в умовах високого ступеня фінансових ризиків та воєнного стану.

Література

1. Макаренко У. Б., Козицький А. В., Гнатюк А. Д. Формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка.* 2024. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_8_77

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА ТЕОРІЮ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Панченко Б.П.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Півторак М. В.,***
кандидат економічних наук, доцент

Вступ. Будівництво є однією з фундаментальних галузей промисловості, яка взаємопов'язана майже з усіма галузями економіки, оскільки з одного боку, є виробником і постачальником основних фондів для всіх галузей економіки, а з іншого – споживачем різноманітних товарів та послуг. Саме тому інноваційний розвиток та підвищення ефективності будівельних підприємств та будівництва як галузі може бути одним з ключових факторів повоєнної відбудови економіки України.

Після війни будівельна галузь вимагає інноваційних рішень, оскільки великі пошкодження, завдані війною, вимагають швидкого відновлення житлового фонду та інфраструктури. В умовах обмежених ресурсів та стислих термінів стане необхідно застосовувати нові технології та методи управління проектами. Однією із ключових інновацій є впровадження систем Building Information Modeling (BIM), завдяки якої можливе ефективне планування та контроль будівництва, зменшення помилок та підвищення якості робіт. Також значну увагу приділяють використанню сучасних матеріалів та технологій будівництва, таких як екологічно чисті матеріали, енергоефективні технології та системи управління енергоспоживанням. Наприклад, розвиток біокомпозитних матеріалів може забезпечити стійкість будівель до впливу води та забезпечити їх біологічну розкладність. Також важливим є розвиток технологій 3D-друкування будівель, які дозволяють виготовляти будівлі за короткий час та з мінімальними витратами. Це дозволяє не тільки скоротити витрати на експлуатацію об'єктів, а й знизити негативний вплив на довкілля. Крім того, інноваційний розвиток може включати в себе використання майже забутих методів будівельного виробництва, таких як промислове будівництво. Цей підхід полягає в тому, що елементи будівель виготовляються на заводі, а потім транспортуються на майданчик для монтажу. Цей метод дозволяє зменшити час будівництва та збільшити якість виконання робіт.

Одним з основних напрямків інноваційного розвитку будівництва є використання сучасних технологій, таких як інтернет речей (Internet of Things - IoT), штучний інтелект (Artificial Intelligence - AI) та блокчейн (Blockchain). Використання цих технологій може допомогти у покращенні ефективності будівельного виробництва, зменшенні витрат та підвищенні якості продукції. Наприклад, використання IoT-систем може дозволити відстежувати стан обладнання та матеріалів на будівельному майданчику, а також контролювати витрати енергії та ресурсів. AI може допомогти у плануванні будівельних

процесів, виявленні можливих проблем та використанні даних для покращення ефективності виробництва. Блокчейн може забезпечити безпеку та відстеження всіх етапів будівельного процесу, а також забезпечити захист від шахрайства та фальсифікації документів.

Виклад основного матеріалу. Систематичні огляди літератури представлені в цьому розділі мають суттєві теоретичні та управлінські наслідки. Аналіз літератури з будівельної інновації дозволяє поділити напрацьовані знання на такі основні компоненти: передумови будівельної інновації, ресурси інновації, рушійні сили інноваційного процесу, джерела перешкод, інноваційні процеси, та вплив інновацій на будівництво. В основному, існуюча література з будівельної інновації акцентується на інноваційних процесах та факторах що на них впливають. Ці дослідження виокремлюють незалежні області для аналізу, роблячи їх предметом студій, не надаючи загального бачення феномену інновацій в будівництві.

Наявний корпус досліджень показує, що будівельна інновація пов'язана з багатьма проблемами. Більшість досліджень доходить висновку, що однією з основних проблем будівельної інновації є недостатня співпраця. На основі проектно-орієнтованого характеру багато вчених досліджують будівельну інновацію як рішення направлене на усунення фрагментації у будівельній індустрії. Багато уваги приділяється міжорганізаційній співпраці, співпраці науки та галузі, а також погляду на будівництво як на галузь складних продуктових систем (CoPS), що покращує ефективність будівельної інновації. Крім того, кожна з залучених сторін в будівельних інноваціях, включаючи роль окремих осіб – це важливий фактор на кожному етапі інновації, від створення сприятливого для інновацій клімату до поширення інновацій на ринку. Для забезпечення співпраці і комунікації між залученими сторонами та запровадження інновацій із мінімальними ризиками та витратами, необхідне активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в будівництво.

Поточні прогалини в дослідженнях та майбутні напрямки узагальнюються наступним чином. По-перше, співпраця є об'єктом особливої уваги для покращенні будівельної інновації. Багато експертів через емпіричні дослідження дійшли висновків щодо значущості співпраці в інноваціях будівництва, але обмеження наявних досліджень, наприклад, використання невеликих вибірок, віддавання переваги вибору респондентів, вимірювання суб'єктивної поведінки та слабкі зв'язки між змінними не дають можливості розкрити цю тему. Для того щоб отримати більш точні висновки, майбутня робота повинна уникати впливу цих негативних факторів. Крім того, в цій темі будівельну промисловість розглядали як галузь складних систем. По суті, будівельна галузь відповідає характеристикам галузі складних систем, тож процес інновацій у будівництві можна зрозуміти за допомогою застосування CoPS. У будівництві можливості інтеграції систем та управління проектами об'єднують генпроектувальника, замовника, генпідрядника та підрядника як на етапі проектування, так і на етапі будівництва. Перспективи цієї невивченої області для інновацій у будівництві потребують подальших досліджень.

По-друге, ці дослідження вивчали управління інноваціями з погляду окремих корпорацій. Лише невелика кількість дослідників аналізувала процеси

будівельної інновації на рівні проекту, тож потрібні додаткові дослідження щодо того, як керувати інноваціями на рівні проекту та галузі в цілому. Враховуючи багатобічне середовище, обговорення інновацій повинно враховувати стейкхолдерів та їх взаємозв'язки на рівні проекту, проводити дослідження інновацій з різних поглядів. Крім того, поточні дослідження щодо поширення інновацій тенденційно використовують модель дифузії, що включає технологічну та адміністративну інновацію. Є кілька обмежень у математичних моделях дифузії в дослідженні будівельної інновації. Моделі передбачають, що внутрішні та зовнішні впливи є відносно постійними, що може впливати на точність моделей. Майбутні дослідники повинні враховувати динаміку внутрішнього впливу факторів для модифікації цих моделей.

Отже, дослідження щодо прийняття будівельної інновації часто базується на характері та поведінці окремих індивідуумів і не може пояснити вплив комунікаційних мереж на прийняття інновацій. Проте індивідуальна поведінка залежить не тільки від індивідуальної здатність до прийняття, але також зазнає впливу соціальних відносин та інформації, що передається в мережах. Взаємодія цих двох факторів визначає прийняття будівельної інновації та її результативність. Існуючі дослідження майже не описують взаємодію між індивідуальними змінними та структурою, в той час як вплив цього механізму вкрай важливий для прийняття інновацій. Майбутнє дослідження в цій області повинно інтенсивніше обговорювати механізм впливу результативності інновації. Здатність організації до прийняття інновацій повинна досліджуватися в контексті мереж, і дослідження повинні комплексно вивчати вплив взаємодії та соціальних факторів на прийняття.

Література

1. Овсянніков І. А., Алімов Р. З., Демченко Р. В., Алексеєнко А. С. Фінансовий механізм інноваційного розвитку та інфраструктурного забезпечення промислових підприємств. *Економіка.* 2024. № 1. С. 109–118.

2. Левицький В., Радинський С. Удосконалення інноваційно-інвестиційної діяльності в період післявоєнної відбудови України: організаційний та нормативно-правовий аспект. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 5 (84). С. 151–161.

3. Колодізєв О.М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Держ. вищ. навч. закл. «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». Суми, 2010. 36 с.

4. Омельяненко В.А., Омельяненко О.М. Інновації у повоєнному відновленні економіки: теорія і практика. *Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів*: колективна монографія / за ред. В. А. Омельяненка. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2022. С. 48–92.

5. Забарна Е. М. Інноваційні інвестиції як забезпечення сталого розвитку регіонів України у поствоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. С. 209–214.

ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ

Нехай М.О.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Шевченко О.І.,***
асистент кафедри Інформаційної аналітики,
фінансів та банківської справи
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

У сучасних умовах ведення господарської діяльності підприємства стають усе складнішими через швидкі зміни та вплив різних факторів зовнішнього середовища, зокрема військових дій, що тривають на території України з лютого 2022 року.

Прибуток підприємства відіграє ключову роль у його діяльності, адже він: забезпечує нарощення власних фінансових ресурсів; сприяє ефективному веденню фінансово-господарської діяльності; зміцнює фінансову стійкість і знижує ризик банкрутства; гарантує можливість задовольняти потреби населення у продукції та послугах.

Тому особливу увагу слід приділяти організаційним заходам формування та розподілу прибутку, які мають важливе значення як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Прибуток підприємства є важливою складовою економічних категорій. Його складність зумовлена різноманітністю інтересів, які він відображає. Також його основними напрямами (рис. 1.1) та іншими дотичними напрямами у сьогоднішніх реаліях господарювання є мета здійснення підприємницької діяльності. Дана мета прописана у більшості статутах суб'єктів господарювання. Головне завдання провадження діяльності будь-якого підприємства є одержання прибутку, проте деякі окремі підприємства можуть здійснювати свою діяльність із отриманням збитку.

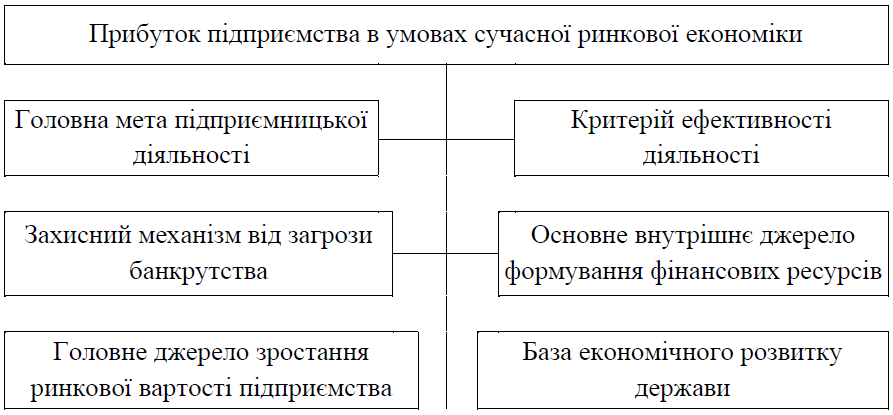

Рис. 1.1. **Значення прибутку в сучасній економіці**

Найбільш стисле з викладом основного змісту визначення поняття «прибуток» дається у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [1]. Натомість для МСБО 1 «Подання фінансової звітності» є характерним практичним підходом із наданими прикладами розрахунку, формування прибутку.

Для того, щоб заповнити форму фінансової звітності визначають декілька різновидів прибутку. Також до цього схожого документа формується звітна інформація щодо прибутків у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід). Саме у цьому документі подається інформація щодо прибутку такого змісту:

–чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

–валовий прибуток (збитки)

–фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збитки)

–фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збитки

–чистий фінансовий результат (прибуток або збитки) [2], а також скоригований на прибуток (збитки) від припинення діяльності після оподаткування за НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

Визначення поняття прибуток у Господарському кодексі України трактується як різницю між валовими доходами і валовими витратами разом з амортизацією, тобто більше пов'язане зі старою системою оподаткування прибутку, яка була чинна до ухвалення Податкового кодексу України.

Саме у статті 134 Податкового кодексу зазначено, що «прибуток визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до НП(с)БО або МСФЗ, на різниці, які виникають відповідно до положень Податкового кодексу» [3].

Аналізуючи Закон України «Про підприємництво» написано, що підприємництво працює заради отримання прибутку (стаття1), а одним із принципів підприємницької діяльності є «вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством» [4]. В сучасних умовах прибуток є власністю суб'єктів господарювання, яким вони можуть розпоряджатися у власних цілях.

Отже, теоретичні аспекти формування та розподілу прибутку підприємства охоплюють його сутність як різницю між виручкою та витратами, джерела формування (прибуток від реалізації продукції, майна, позареалізаційних операцій), а також механізми його розподілу між державою (через податки) та власниками (у вигляді дивідендів). Розподіл може відбуватися пропорційно до часток у статутному капіталі або відповідно до засновників договорів.

Література

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07 лютого2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» від 28 грудня 2000 N 353. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01#Text

3. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.

4. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 року № 698-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14, ст.168

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Косовець Д.О.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна», м. Вінниця
Науковий керівник: ***Давиденко Г.В.,***
доктор педагогічних наук, професор

Сучасна економіка переживає етап докорінних змін, викликаних стрімким розвитком цифрових технологій. Діджиталізація стала домінантним трендом, який трансформує галузі, стирає межі між ринками та радикально змінює правила конкуренції. В умовах високої динаміки та невизначеності, традиційні стратегії, засновані на масштабі чи сталих активах, втрачають свою ефективність.

Для підприємств, незалежно від їхнього розміру та галузевої приналежності, успіх визначається швидкістю адаптації та здатністю інтегрувати цифрові інструменти для створення і надання нової цінності. Ігнорування цих процесів призводить до неминучої втрати конкурентних позицій. Відтак, розробка обґрунтованої та адаптивної стратегії конкурентоспроможності, що враховує вплив діджиталізації, набуває особливої актуальності.

Для дослідження конкурентоспроможності підприємства варто використовувати методи SWOT-аналіз та PESTEL-аналіз для оцінки впливу зовнішнього середовища, бенчмаркінг для проведення аналізу кращих практик конкурентів та лідерів галузі, економіко-математичне моделювання для прогнозування ефективності впровадження цифрових технологій, а також варто використовувати методи багатокритеріальної оцінки [1, с.78].

Ці методичні інструменти є критично важливими для комплексної оцінки поточної конкурентної позиції та зовнішнього середовища підприємства. Однак, щоб розробка стратегії була орієнтованою на майбутнє, необхідно розуміти ключовий фактор, який докорінно змінює існуючі бізнес-моделі та впливає на всі елементи аналізу конкурентоспроможності підприємства — це діджиталізація. Діджиталізація – це використання цифрових даних для зміни бізнес-процесів і створення нових бізнес-моделей [2].

Діджиталізація перетворила конкурентне середовище з лінійного та стабільного на мережеве та динамічне. Успішна стратегія конкурентоспроможності в цих умовах є переважно гібридною, оскільки

цифрові технології дозволяють одночасно досягати подвійних вигод: зниження витрат та унікальної диференціації. Діджиталізація дозволяє підприємствам знижувати операційні витрати через автоматизацію, роботизацію та оптимізацію ланцюга постачання. Це забезпечує стійку операційну досконалість. Також діджиталізація дозволяє підвищувати унікальність продукту через аналіз Big Data та застосування штучного інтелекту, що дає змогу створювати ультра-персоналізовані пропозиції та унікальний цифровий клієнтський досвід .

В основі діджиталізованої стратегії лежить клієнтоцентричність, яка реалізується через перетворення даних на стратегічний актив. Здатність підприємства збирати, обробляти та інтегрувати дані про поведінку споживачів дозволяє йому пропонувати індивідуально адаптоване рішення. Однак, незважаючи на значні інвестиції у технології, справжньою і невідтворюваною перевагою стає гнучкість внутрішніх процесів та цифрова культура організації. Технології легко копіюються, тоді як ключовою конкурентною перевагою стає не наявність технології, а гнучкість внутрішніх процесів та цифрова культура організації. Формування стратегії має включати інвестиції у розвиток цифрових навичок персоналу та створення культури, яка заохочує швидку адаптацію та ухвалення рішень на основі даних, забезпечуючи тим самим довгострокову конкурентну стійкість.

Сучасний етап економічного розвитку характеризується докорінною трансформацією конкурентного середовища під впливом діджиталізації, при цьому традиційні стратегії, засновані на масштабі, втрачають свою ефективність. Успіх підприємства тепер прямо залежить від швидкості його адаптації та здатності інтегрувати цифрові інструменти для створення та надання нової цінності. Таким чином, розробка гібридної стратегії конкурентоспроможності, яка одночасно забезпечує операційну досконалість (через автоматизацію та зниження витрат) та унікальну диференціацію (через клієнтоцентричність та персоналізацію на основі даних), стає не просто бажаною, а критичною умовою для виживання та зростання.

Література

1. Шевченко Л. С. Конкурентоспроможність бізнесу (підприємства) : навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків : Право, 2022. 312 с.

2. Перегуда Ю. А., Вдовенко Н. М., Коробова Н. М. Теоретичні підходи до розвитку системи управління виноробними підприємствами в умовах діджіталізації міжнародного бізнесу й змін у компонентах конкурентоспроможності. Академічні візії. 2024 № 31. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1202 (дата звернення: 15.10.2025)

3. Гудзь О.Є., Федюнін С.А., Щербина В.В. Диджиталізація, як конкурентна перевага підприємств. URL: https://journals.duikt.edu.ua/index.php/emb/article/view/2215/2114 (дата звернення: 12.10.2025)

4. Волянська-Савчук Л.В., Руднєва В.Ю., Радішевська В.В. Діджиталізація як потужний чинник забезпечення високої конкурентоспроможності підприємств. URL: https://eb-chstu.com.ua/uk/journals/68-2023/didzhitalizatsiya-yak-potuzhny-chinnik-zabezpechennya-visokoyi-konkurentospromozhnosti-pidpriyemstva (дата звернення: 14.10.2025)

5. Давиденко Г.В., Манятовський Я.В. Шляхи удосконалення конкурентоспроможності підприємства в кризових умовах. URL: https://pnv.in.ua/images/Magazine/3_2024/Davvydenko_Maniatovskyi.pdf (дата звернення: 15.10.2025)

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ: ВІД РЕКРУТИНГУ ДО УТРИМАННЯ ТАЛАНТІВ

Гуріна О.В.,
доктор економічних наук, професор,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

У сучасних умовах цифрової трансформації бізнесу управління персоналом переживає глибоку технологічну модернізацію. Глобальна конкуренція за таланти, поширення дистанційної роботи, зростання вимог до швидкості прийняття кадрових рішень та необхідність аналітично обґрунтованого HR-менеджменту роблять використання цифрових технологій не просто тенденцією, а критичною потребою.

Наразі рекрутинг, адаптація, навчання, оцінювання та утримання персоналу дедалі більше спираються на штучний інтелект, автоматизацію HR-процесів, хмарні платформи HRM-систем, Big Data, предиктивну аналітику та цифрову взаємодію зі співробітниками. Це дозволяє компаніям підвищувати ефективність пошуку кандидатів, точніше прогнозувати кадрові ризики, формувати персоналізовані траєкторії розвитку працівників та підтримувати високий рівень залученості.

Актуальність питання цифровізації в управлінні персоналом зумовлена тим, що інтеграція цифрових технологій у HR-управління стає ключовим фактором конкурентоспроможності підприємств у всіх сферах економіки. Особливо важливим є те, що сучасні інструменти – від алгоритмів підбору персоналу до систем утримання талантів і HR-аналітики – дозволяють компаніям адаптуватися до швидких змін ринку праці, будувати прозорі та ефективні комунікації, підвищувати продуктивність персоналу та знижувати витрати.

Отже, дослідження ролі цифрових технологій у системі управління персоналом є надзвичайно важливим і практично значущим, оскільки визначає нові підходи до формування кадрового потенціалу, розвитку талантів та забезпечення стійкого розвитку організацій у цифрову епоху.

Застосування алгоритмів машинного навчання в рекрутингу забезпечує автоматизований пошук кандидатів у цифрових середовищах (соціальні мережі, професійні платформи, бази даних), що істотно підвищує ефективність етапу соурсингу. Завдяки використанню методів інтелектуального аналізу даних ML-системи не лише ідентифікують релевантних претендентів, але й здійснюють багатовимірну оцінку їхніх компетентностей, професійної відповідності та потенційних ризиків. Це дозволяє зменшити часові та фінансові витрати на первинний відбір, мінімізувати вплив людського фактору та підвищити об’єктивність прийняття кадрових рішень, що робить машинне навчання ключовим інструментом цифрової трансформації HR-процесів.

Інтеграція чат-ботів для первинного інтерв’ювання, систем трекінгу кандидатів (ATS) та інтелектуальних алгоритмів аналізу резюме формує єдину цифрову інфраструктуру управління рекрутинговим процесом. Чат-боти

забезпечують автоматизовану комунікацію та збір базових даних, ATS-системи дозволяють централізовано обробляти всі заявки та відстежувати етапи взаємодії з кандидатами, а ШІ-інструменти здійснюють семантичний аналіз резюме та їхню відповідність компетентнісним моделям. Сукупне використання цих технологій знижує навантаження на HR-фахівців, скорочує тривалість циклу найму, підвищує прозорість та об'єктивність оцінки, що сприяє формуванню більш ефективної та даних-орієнтованої системи кадрового менеджменту.

Застосування технологій віртуальної реальності (VR) у процесі оцінювання кандидатів забезпечує можливість моделювання реальних робочих ситуацій та відтворення професійних сценаріїв, характерних для технічних, виробничих та високоризикових сфер діяльності. Використання VR-симуляцій дозволяє оцінювати практичні навички, швидкість реагування, алгоритми прийняття рішень та рівень професійної підготовки в умовах, максимально наближених до реальних. Такий підхід істотно підвищує об'єктивність та валідність оцінювання, мінімізує суб'єктивні похибки експертів та сприяє більш точному добору кандидатів відповідно до вимог робочого місця. VR-технології формують нові стандарти оцінювання персоналу, поєднуючи безпечність, достовірність та глибину вимірювання професійних компетентностей.

Впровадження гейміфікаційних елементів – системи балів, рейтингів, бейджів, рівнів та віртуальних винагород – у навчальні процеси корпоративних LMS-платформ сприяє підвищенню мотивації співробітників до безперервного професійного розвитку. Гейміфікація активізує внутрішню мотивацію, створює ефект змагання та позитивного підкріплення, що стимулює регулярне проходження навчальних модулів, формування нових компетенцій та підвищення залученості персоналу. Завдяки поєднанню елементів гри з освітнім контентом підприємства отримують можливість формувати адаптивні індивідуальні траєкторії навчання, підтримувати високий рівень зацікавленості та забезпечувати більш ефективне засвоєння знань у порівнянні з традиційними методами підготовки кадрів.

Перехід від традиційних щорічних оціночних циклів до використання регулярних цифрових інструментів зворотного зв'язку, зокрема мобільних застосунків та інтегрованих HR-платформ, забезпечує суттєве підвищення оперативності управління персоналом. Миттєвий зворотний зв'язок дозволяє своєчасно коригувати поведінкові та професійні аспекти діяльності працівників, сприяє формуванню культури відкритості й відповідальності та підсилює механізми саморегуляції. Такий підхід забезпечує безперервний моніторинг результативності, підвищує продуктивність персоналу та робить процес управління ефективнішим у динамічному цифровому середовищі. У результаті організації отримують адаптивну систему оцінювання, здатну швидко реагувати на зміни бізнес-контексту та підтримувати стабільно високий рівень залученості працівників.

Застосування систем штучного інтелекту для аналізу поточних навичок співробітників та стратегічних потреб компанії відкриває можливість автоматизованого формування персоналізованих траєкторій професійного розвитку. Алгоритми ШІ здійснюють глибинний аналіз компетентнісних

профілів, виявляють прогалини у знаннях, прогнозують вимоги до навичок у майбутніх проєктах та співвідносять їх із корпоративними цілями. Це дає змогу створювати індивідуальні плани навчання, адаптовані до темпу та стилю засвоєння конкретного працівника, а також формувати оптимальні маршрути кар'єрного зростання. Такий підхід підвищує ефективність управління талантами, сприяє розвитку критично важливих компетенцій та забезпечує довгострокову відповідність людського капіталу стратегічним пріоритетам організації.

Використання цифрових онбординг-платформ забезпечує швидку та ефективну інтеграцію нових співробітників ще до їхнього фактичного виходу на роботу. Такі платформи надають доступ до необхідних документів, нормативних матеріалів, корпоративних політик, навчальних модулів та ознайомчих відео, що сприяє попередньому формуванню уявлення про структуру компанії та її цінності. Цифровий онбординг дає можливість стандартизувати процес адаптації, підвищити його прозорість, мінімізувати навантаження на HR-служби та скоротити час досягнення новим працівником продуктивності. Крім того, персоналізовані цифрові маршрути адаптації сприяють швидшому зануренню у корпоративну культуру, посиленню залученості та формуванню позитивного первинного досвіду взаємодії з організацією.

Регулярне проведення анонімних опитувань співробітників через цифрові канали, доповнене інструментами семантичного аналізу відкритих відповідей, забезпечує якісно новий рівень моніторингу корпоративного середовища. Технології обробки природної мови (NLP) дають змогу автоматично виявляти ключові теми, емоційні маркери, латентні проблеми та поведінкові індикатори ризику звільнень. Такий підхід дозволяє HR-службам оперативно ідентифікувати «вузькі місця» у комунікації, управлінні чи організаційній культурі, а також формувати превентивні заходи з утримання персоналу. Використання цифрових аналітичних інструментів підвищує об'єктивність управлінських рішень, сприяє підсиленню залученості працівників та мінімізує ймовірність кадрових криз.

Створення єдиної інтегрованої цифрової екосистеми – що включає інтранет-портали, корпоративні месенджери, системи управління проєктами та інші внутрішні цифрові сервіси – забезпечує відчутне підвищення ефективності комунікації та взаємодії між співробітниками. Така екосистема формує централізований простір доступу до корпоративних ресурсів, політик, навчальних матеріалів, робочих документів і каналів зворотного зв'язку, що мінімізує інформаційні бар'єри та знижує операційні витрати. Інтеграція інструментів спільної роботи сприяє швидшому прийняттю рішень, підсилює командну координацію та сприяє розвитку культури прозорості й відкритості. У результаті підвищується задоволеність співробітників роботою, зростає їх залученість, а організація отримує більш гнучку, адаптивну та ефективну модель внутрішньої комунікації в умовах цифрової трансформації.

Отже, цифрові технології виступають ключовим драйвером еволюції сучасного HR-менеджменту, формуючи нову парадигму управління людським капіталом. Вони не лише автоматизують рутинні процеси, але й відкривають

можливості для стратегічного розвитку талановитих працівників, підсилення корпоративної культури та створення високопродуктивних команд. У перспективі інтеграція цифрових інструментів у HR-практики стане фундаментальною умовою успішності організацій у глобальній цифровій економіці.

Література

1. Paryzkyi I., Perehuda Y., Kryvoberets M. and others. (2023). Smart Economy in the Regions of Ukraine: Current Trends and Development Vectors. *Review of Economics and Finance*: vol.21.2023, 1380–1388. URL: https://refpress.org/ref-vol21-a151/
2. Help your HR pros focus on the human aspect of HR. URL: https://www.ibm.com
3. How a digital transformation of its employee experience helped fuel Levi's growth HR. URL: https://www.cnbc.com/advertorial/2022/12/06/how-a-digitaltransformation-of-its-employee-experience-helped-fuel-levis-growth.html

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Півторак М.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Цифровізація накладає суттєвий відбиток на всі сфери діяльності організації, але у сфері управління її вплив є особливо відчутним, адже саме тут формуються цілі та обираються засоби їх досягнення, визначається, які технології використовуватимуться на підприємстві та яких результатів планується досягти. Численні дослідження, присвячені цифровим трансформаціям, підтверджують доцільність упровадження в практику організації управлінської діяльності різноманітних цифрових технологій, здатних забезпечити високу швидкість, точність і якість прийняття управлінських рішень. Вибір та ефективність використання цих технологій визначається безліччю чинників, серед яких найвагомішими є рівень розвитку і розміри компанії, специфіка здійснюваної нею господарської діяльності та переслідувані цілі, готовність керівництва і персоналу до впровадження нововведень та інноваційної перебудови виконуваних функцій. Водночас зазначені чинники відіграють чільну роль лише на стадії ухвалення загальних рішень з питань доцільності цифрової трансформації управлінської діяльності та обґрунтування генеральних напрямів застосування цифрових технологій.

На всіх наступних етапах особлива значущість починає зміщуватися в бік специфіки здійснення конкретного управлінського процесу. Як відомо, процес управління здійснюється за допомогою реалізації низки цілеспрямованих дій, які взаємопов'язані між собою і мають певну послідовність виконання.

Набір цих дій у кожному конкретному випадку може істотно відрізнятися залежно від специфіки ситуації, що склалася, об'єкта управління та масштабів поширення управлінського впливу.

Однак у найзагальнішому вигляді управлінський процес можна уявити у вигляді чотирьох укрупнених етапів: постановки цілей (цілепокладання), оцінювання поточного стану речей або ситуації, що склалася, визначення проблеми та ухвалення управлінського рішення.

На кожному з перелічених етапів виникає потреба застосування різних цифрових технологій, що забезпечують найповнішу його реалізацію та досягнення поставлених цілей. При цьому вибір тих чи інших програмних продуктів безпосередньо залежить від розв'язуваних завдань, що визначають спрямованість управлінського впливу та об'єкт управління, конкретних умов господарювання та наявних у розпорядженні компанії та її керівництва засобів і ресурсів.

На сьогодні існує величезна кількість цифрових технологій, застосовних у сфері управління, що істотно ускладнює процедуру їхнього вибору, але водночас дає змогу задовольнити запити всіх без винятку організацій, які відчувають потребу в їхньому використанні. Однак найбільш значущими з них і такими, що заслуговують на особливу увагу, є: технології Big Data і Data Lake; BI-системи; модуль імітаційного моделювання ARIS Simulation; різноманітні CRM-, SCM- і ERM-системи; сучасні аналітичні інструменти, як-от Tableau, Power BI, Qlik Sense, Google Analytics, QlikView, SQL та Salesforce; програми для керування персоналом - Skillaz, Zoho People, StartExam, Hurma System; технології в галузі управління ресурсами - Smartsheet, Runn, Saviom, Silverbucket і т.д.

Кожен із зазначених програмних продуктів має свої переваги в застосуванні та здатен принести підприємству відчутний економічний ефект. Так, діяльність великих компаній та об'єднань пов'язана з безперервним збором та аналізом величезних масивів інформації, що зумовлює потребу застосування технологій Big Data та Data Lake з метою підвищення якості роботи з даними [4, с. 413]. Ефективність використання технологій Big Data полягає в тому, що вони дають змогу не лише опрацьовувати та систематизувати великі масиви неструктурованих даних (поштові повідомлення, електронні листи, документи, презентації тощо), а й виявляти приховані закономірності, які мають вагоме значення під час ухвалення управлінських рішень.

Своєю чергою технології Data Lake («озеро даних») дають змогу включити в єдине середовище всі без винятку види даних, джерело походження яких не має значення. Перевагами їхнього використання є й те, що в Data Lake крім зберігання та надання даних передбачено процедури визначення джерел даних та їхнього поповнення, також накопичуються неструктуровані дані, які згодом можна буде використати під час проведення різних аналітичних досліджень.

Під час ухвалення загальних управлінських рішень особливо ефективним буде застосування технологій Business Intelligence або BI-систем, що дають змогу не тільки аналізувати наявну інформацію, а й перетворювати її на нескладну для розуміння форму, сприяючи ухваленню правильних рішень з різних господарських питань.

Ці системи спрощують процес, підвищують швидкість і ймовірність ухвалення правильних управлінських рішень. Але, як і у випадку з технологіями Big Data і Data Lake, їхнє застосування доцільне лише в практиці

діяльності великих організацій, менеджери яких працюють з величезними масивами інформації.

Модуль імітаційного моделювання ARIS Simulation доцільно використовувати для аналізу, моделювання та оптимізації бізнес-процесів, а CRM-, SCM- і ERM-системи - для автоматизації всієї безлічі таких процесів, починаючи з управління ресурсами і закінчуючи організацією роботи з клієнтами.

Використання сучасних аналітичних інструментів здатне в короткі терміни створити потужну інформаційну базу для подальшого ухвалення управлінських рішень і розробки ефективної стратегії ведення бізнесу тощо. Вибір тих чи інших цифрових технологій може істотно відрізнятися в кожному конкретному випадку. Однак, загалом вони здатні значно спростити, прискорити та підвищити якість прийняття управлінських рішень, забезпечуючи тим самим високу ефективність управлінської діяльності та підтверджуючи доцільність її подальшої цифровізації.

Під час впровадження діджиталізації в організації важливу роль відіграють етапи діджиталізації (Рис.1).

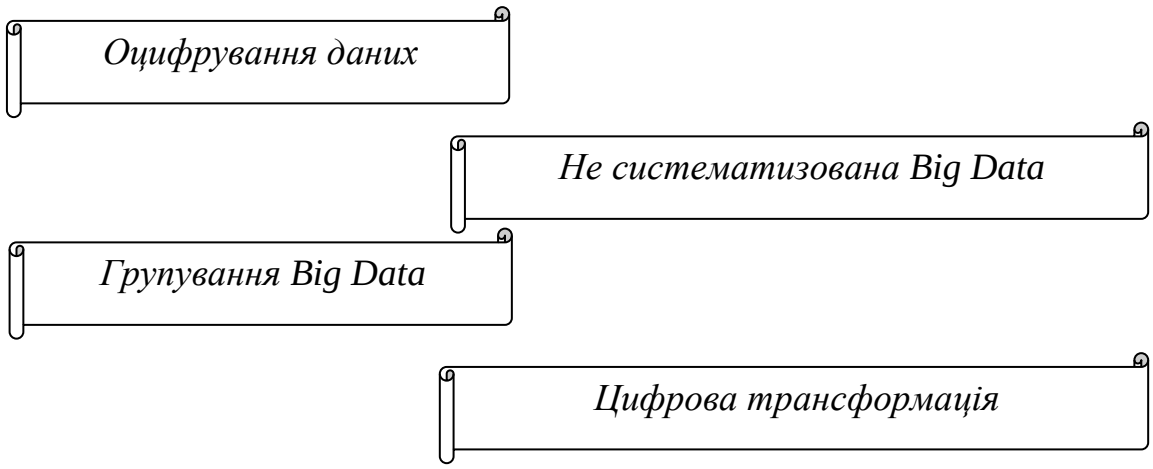

Рис. 1. Етапи діджиталізації

Джерело: Узагальнено та згруповано за даними [3].

Впровадження інформаційних технологій сприяє вирішенню поточних цілей, що стоять перед управлінським апаратом підприємства, а саме

- підвищення ефективності управління та обґрунтованості прийнятих рішень;
- скорочення термінів опрацювання інформації та проведення своєчасної та якісної діагностики господарської діяльності;
- забезпечення своєчасного ухвалення та узгодження управлінських рішень на різних рівнях у сучасних нестабільних ринкових умовах;
- зростання продуктивності праці.

Підприємствам рекомендується співпрацювати з партнерами і постачальниками, щоб використовувати їхні знання і досвід у сфері цифрової трансформації. Це може включати роботу з постачальниками технології для виявлення і впровадження нових цифрових інструментів і платформ, а також партнерство з іншими підприємствами для обміну передовим досвідом і

вивчення досвіду один одного. Співпраця також може допомогти підприємствам заповнити прогалини в навичках, прискорити впровадження інновацій і скоротити витрати. Цифрова трансформація має бути обумовлена акцентом на клієнтський досвід, а підприємства повинні використовувати цифрові технології для надання більш персоналізованих і оперативних послуг. Підприємства повинні використовувати дані та відгуки клієнтів для обґрунтування своєї стратегії цифрової трансформації, постійно вдосконалюючи і покращуючи якість обслуговування клієнтів. Це може включати використання карт шляху клієнта, розвиток особистості та впровадження інструментів цифрового маркетингу та обслуговування клієнтів [2, с. 301]. Загалом, успішна цифрова трансформація вимагає комплексного та гнучкого підходу, заснованого на прагненні до інновацій, співпраці та постійного вдосконалення. Застосовуючи ці стратегії, підприємства можуть повною мірою використовувати переваги цифрової трансформації та забезпечити собі довгостроковий успіх в епоху цифрових технологій.

Розглянемо кілька прикладів успішної цифровізації в управлінні підприємством. Amazon є яскравим прикладом цифрової трансформації в управлінні підприємством, що використовує цифрові технології для перетворення галузі роздрібної торгівлі. Amazon розробила низку цифрових інструментів і платформ, зокрема свій веб-сайт електронної комерції, платформу хмарних обчислень (AWS) і цифрового помічника (Alexa), які здійснили революцію у сфері роздрібної торгівлі.

Завдяки цифровому перетворенню Amazon змогла запропонувати покупцям більш персоналізований і оперативний процес здійснення покупок, а також підвищити операційну ефективність і скоротити витрати. Наприклад, її механізм рекомендацій використовує машинне навчання, щоб пропонувати продукти на основі вподобань клієнтів, підвищуючи задоволеність клієнтів і продажі. Amazon також використовувала цифрові технології для поліпшення управління ланцюжками постачань, зниження витрат і підвищення ефективності [5].

Marriott, провідна світова мережа готелів, успішно впровадила стратегію цифрової трансформації, щоб поліпшити якість обслуговування клієнтів і стимулювати зростання. Marriott розробила низку цифрових інструментів і платформ, зокрема мобільний застосунок, канали соціальних мереж і систему онлайн-бронювання, які дали їй змогу забезпечити більш персоналізований і зручний досвід для клієнтів. Завдяки цифровому перетворенню Marriott вдалося підвищити залученість і лояльність клієнтів, а також підвищити операційну ефективність і скоротити витрати. Наприклад, її мобільний застосунок дає змогу клієнтам зареєструватися й отримати ключ від номера, не відвідуючи стійку реєстрації, що скорочує час очікування і підвищує зручність. Marriott також використовувала цифрові технології для поліпшення управління доходами і клієнтською аналітикою, оптимізуючи стратегії ціноутворення і маркетингу [6].

Nike, провідний бренд спортивного одягу, успішно використовує цифрові технології для перетворення своїх стратегій маркетингу та взаємодії з клієнтами. Компанія Nike розробила цілу низку цифрових інструментів і

платформ, зокрема членську програму NikePlus і застосунок Nike Training Club, які дали змогу компанії запропонувати клієнтам більш персоналізований і захопливий досвід.

Завдяки цифровому перетворенню Nike вдалося підвищити залученість і лояльність клієнтів, а також підвищити операційну ефективність і скоротити витрати. Наприклад, його програма NikePlus дає змогу клієнтам отримувати доступ до ексклюзивного контенту і винагород, підвищуючи залученість і лояльність. Nike також використовувала цифрові технології для поліпшення управління ланцюжками постачань і дизайну продуктів, підвищуючи ефективність та інновації [7].

Starbucks, провідна світова мережа кав'ярень, успішно впровадила стратегію цифрової трансформації, щоб поліпшити якість обслуговування клієнтів і стимулювати зростання. Starbucks розробила низку цифрових інструментів і платформ, включно з мобільним додатком, цифровою платіжною системою і програмою лояльності. Наприклад, його мобільний додаток дає змогу клієнтам замовляти й оплачувати напої заздалегідь. Завдяки цифровому перетворенню Starbucks вдалося підвищити залученість і лояльність клієнтів, а також підвищити операційну ефективність і скоротити витрати [8].

Загалом, ці приклади демонструють силу цифровізації в перетворенні управління підприємством і стимулюванні зростання. Використовуючи цифрові технології та платформи, підприємства можуть підвищити ефективність роботи, скоротити витрати і запропонувати клієнтам більш персоналізований і привабливий досвід.

Цифровізація стала найважливішим компонентом управління підприємствами, і багато компаній успішно використовують цифрові технології та платформи для перетворення своєї діяльності та стимулювання зростання.

Цифровізація пропонує підприємствам низку переваг, включно з підвищенням операційної ефективності, зниженням витрат і підвищенням якості обслуговування клієнтів. Однак упровадження цифрових технологій пов'язане із серйозними проблемами, включно з необхідністю культурних змін, розвитку навичок та ефективного управління даними. Щоб успішно впровадити цифрову трансформацію в управління підприємством, підприємства повинні розробити комплексну цифрову стратегію, розвивати цифрову культуру, приділяти пріоритетну увагу управлінню даними та аналітиці, використовувати гнучкі методології, співпрацювати з партнерами та постачальниками і зосередитися на клієнтському досвіді. Застосовуючи ці стратегії, підприємства можуть повною мірою використати переваги цифрової трансформації та забезпечити собі довгостроковий успіх в епоху цифрових технологій. Насамкінець слід зазначити, що цифровізація змінює методи роботи та конкуренції підприємств, пропонуючи нові можливості для зростання та інновацій.

Використовуючи цифрові технології та платформи, підприємства можуть випередити своїх конкурентів і задовольнити зростаючі потреби своїх клієнтів. Шлях до успішної цифрової трансформації вимагає довгострокових зобов'язань і готовності адаптуватися до нових технологій і методів роботи. При правильній стратегії, культурі та мисленні підприємства можуть успішно

справлятися з проблемами цифровізації та ставати сильнішими й стійкішими в цифрову епоху.

Література

1. Фокіна-Мезенцева К. В., Саюн А. О. Економіка і менеджмент в умовах цифровізації. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2022. № 28. С. 39-53.

2. Бут-Гусаім О. Г., Ковтуненко К. В. Цифровий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 297-304.

3. Зеліч В. В., Гарькава В. Ф., Матвеєв М. Е. Цифровізація системи менеджменту підприємства в умовах глобалізаційних змін. *Ефективна економіка*. 2023. № 2.

4. Бурашнікова О. С. Стратегія цифрових трансформацій управління системи податкової служби: теорія і сучасна практика. *The 14th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"* (August 25–27, 2022). CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. P. 410–419.

5. Digitization: Amazon's competitive advantage. URL: https:/d3.harvard edu/platform-rctom/submission/digitization-amazons-competitive-advantage (visited on 12/23/2024).

6. Marriott International is Betting Big on CustomerFacing Technology. URL: https:/digital travel.wbresearch. com/blog/marriott-international-betting-customer-facing-technology-strategy-research (visited on 12/23/2024).

7. Nike's Digital Transformation Efforts Continue to Win Big. URL: https : /www.intellige ntautomation. network/transformation/articles/nikes-digital-transformation-efforts-continue-to win-big (visited on 12/23/2024).

8. Starbucks Just Set Two Digital Transformation Marks. URL: https:/www.forbes.com/sites/noahbarsky/2021/11/16/starbucks-digital-transformation-boosts-customer (visited on 12/23/2024)

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Примак О.О.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Романченко І. Г.,***
кандидат історичних наук, доцент

Розбудова інтелектуальної власності є однією з фундаментальних цілей демократичного розвитку України. Інтелектуальна власність передбачає верховенство права, незалежність судової влади, забезпечення прав і свобод людини, поділ влади та ефективні механізми контролю за діяльністю державних органів. Незважаючи на закріплення цих принципів у Конституції України, їх реалізація стикається зі значними труднощами, зумовленими корупцією, недосконалістю судової системи, політичним тиском на правові інституції, а також наслідками збройного конфлікту.

Сучасний етап розвитку України супроводжується значними викликами, які безпосередньо впливають на процес розбудови інтелектуальної власності. Військові дії створюють додаткові правові проблеми, зокрема, пов'язані з обмеженням прав і свобод громадян, питаннями юрисдикції, судовими процедурами в умовах воєнного стану та реформуванням інститутів влади. Водночас процес європейської інтеграції вимагає від України гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що також є важливим аспектом розбудови інтелектуальної власності.

Проблема корупції як ключової загрози інтелектуальній власності розглядається у працях Ю. Г. Барабаша та Л. Д. Костенко. Вони аналізують механізми боротьби з корупцією, оцінюють ефективність антикорупційних реформ і наводять пропозиції щодо покращення ситуації.

Вплив війни на правову систему України досліджували А. М. Гетьман і В. П. Тихий. Їхні праці розглядають питання обмеження прав громадян в умовах воєнного стану, воєнних злочинів та післявоєнного правового відновлення.

Проблема розбудови інтелектуальної власності є широко дослідженою в українській правовій науці, однак актуальність її подальшого вивчення зростає в умовах сучасних кризових явищ.

Особливістю інтелектуальної власності є поєднання двох вимірів: особистого (морального) — визнання авторства, та майнового — можливість комерційного використання і захисту економічних інтересів.

Згідно з міжнародними нормами (зокрема, Конвенцією WIPO) та українським законодавством, інтелектуальна власність поділяється на два основні блоки:

- Авторське право і суміжні права, які включають твори літератури, музики, образотворчого мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних, аудіовізуальні твори, а також права виконавців, виробників фонограм, телерадіокомпаній.

- Промислова власність, що охоплює винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, географічні зазначення, комерційні найменування, топографії інтегральних мікросхем, а також ноу-хау.

Цей поділ дає змогу ефективніше регулювати правовідносини у різних сферах людської діяльності — від літератури до високих технологій.

Інтелектуальна власність має низку унікальних рис, що відрізняють її від інших форм майнових прав:

- Нематеріальний характер — об'єкт не має фізичної форми, але може приносити значний дохід.

- Обмеженість у часі — більшість прав діє лише протягом встановленого терміну (наприклад, авторське право — 70 років після смерті автора).

- Територіальність — права діють в межах юрисдикції країни, де були зареєстровані або набули чинності.

- Ексклюзивність — права належать визначеному суб'єкту і можуть бути передані чи ліцензовані.

- Можливість комерціалізації — об'єкти інтелектуальної власності можуть бути предметом купівлі-продажу, оренди, застави.

- Висока залежність від охорони — ефективне використання можливо лише за умови належного правового захисту.

Ці характеристики перетворюють інтелектуальну власність на ключовий інструмент інноваційного розвитку, особливо в умовах цифрової економіки.

У XXI столітті інтелектуальна власність дедалі більше перетворюється на стратегічний ресурс держави та ключ до конкурентоспроможності підприємств. Розвинуті країни значну частину ВВП формують за рахунок індустрії знань, авторських прав, патентних ліцензій, брендів та інновацій. Відтак інтелектуальна власність — це не лише правова категорія, але й важливий економічний актив.

Для України особливо актуальним є створення умов для захисту прав інтелектуальної власності, підтримки авторів та винахідників, гармонізації законодавства з нормами ЄС. У цьому контексті розбудова системи інтелектуальної власності може сприяти як розвитку високотехнологічного бізнесу, так і культурного ренесансу країни.

Інтелектуальна власність — це фундамент сучасної економіки знань, інструмент визнання авторства, основа для інновацій і джерело стабільного доходу. Її структура охоплює як культурно-мистецькі, так і техніко-комерційні результати творчості. Знання про сутність і особливості цієї категорії дозволяє краще зрозуміти механізми сучасного правового і бізнес-середовища, а також сприяє формуванню поваги до інтелектуальної праці як одного з найбільших ресурсів людства.

Інтелектуальна власність в Україні пройшла шлях від неформального визнання творчості до сучасної, інституційно оформленої галузі права. Її становлення — це не лише юридичний процес, а й дзеркало культурного, економічного та політичного розвитку держави.

Україна продовжує рух у напрямку інтеграції до європейської спільноти з погляду правових стандартів, забезпечуючи захист прав інтелектуальної власності як ключової складової сучасної економіки знань. Зміцнення національної системи ІВ сприятиме інноваційній активності, зростанню інвестицій і формуванню конкурентної культури вітчизняного бізнесу.

Отже, впровадження європейського правового досвіду в Україні — це не одномоментна зміна нормативних актів, а довготривалий процес трансформації всієї правової системи: від мислення й освіти юристів до процедур прийняття рішень у судах та уряді.

Потенціал України в цій сфері високий, а результати перших реформ підтверджують її спроможність до системних змін. Успіх цього процесу залежить від послідовності, політичної єдності, міжнародної підтримки та громадянської активності.

У довгостроковій перспективі саме європейський правовий фундамент може стати основою мирної, правової, демократичної держави, яка поважає гідність людини та цінує свободу — держави, якою прагне бути Україна.

Література

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право: новітні тенденції. Київ : Алерта, 2023. 520 с.

2. Гриценко І. М. Довіра до державних інституцій. Львів : Світ, 2023. 240 с.

3. Гриценко І. М. Конституційне правосуддя в Україні: сучасні виклики. Львів: Світ, 2021. 240 с.

4. Гриценко І. М. Міжнародний кримінальний суд та Україна: перспективи співпраці. Львів: Світ, 2023. 200 с.

5. Гриценко І. М. Поділ влади в контексті інтелектуальної власності. Львів: Світ, 2020. 240 с.

6. Губерська Л. В. Адміністративна відповідальність: сучасні підходи. Харків: Право, 2021. 200 с.

7. Державна судова адміністрація України. Аналітичний звіт про стан судової системи. Київ, 2023. 32 с.

НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ТА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 139 І СТ. 140 КК УКРАЇНИ

Сидоренко В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Право людини на життя та охорону здоров'я належить до базових конституційних цінностей, що прямо закріплено в ст. 3 та ст. 49 Конституції України, де визначено, що людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, а кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. Ці положення конкретизуються в Основах законодавства України про охорону здоров'я, які встановлюють систему гарантій, права пацієнтів, обов'язки медичних працівників та види юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони здоров'я [2]. Особливе місце серед таких порушень посідають кримінальні правопорушення, пов'язані з ненаданням медичної допомоги та неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками, відповідальність за які передбачено ст. 139 і ст. 140 КК України.

У фаховій літературі усталено поділ кримінальних правопорушень медичних працівників на три групи: професійні медичні кримінальні правопорушення, службові медичні кримінальні правопорушення та загальні кримінальні правопорушення, що можуть вчинятися медичними працівниками на загальних підставах [5, с. 212; 6, с. 76–77; 7, с. 70]. Ненадання допомоги хворому (ст. 139 КК) та неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК) належать саме до професійних медичних кримінальних правопорушень, оскільки пов'язані з виконанням спеціальних функцій у сфері охорони здоров'я.

Спільним безпосереднім об'єктом цих кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сфері охорони життя і здоров'я людини, які забезпечуються шляхом своєчасного, кваліфікованого та повного надання медичної допомоги [5, с. 213]. Потерпілим є будь-яка особа, яка реалізує право на медичну допомогу та об'єктивно потребує втручання медичного працівника. Разом із тим норми ст. 139 і ст. 140 КК України регулюють різні форми професійної поведінки, що обумовлює необхідність їх чіткого розмежування.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 139 КК України, полягає у бездіяльності медичного працівника, який за наявності реальної можливості свідомо не надає медичної допомоги без поважних причин, що спричиняє тяжкі наслідки або створює реальну загрозу для життя чи здоров'я пацієнта [6, с. 77–78].

На відміну від цього, ст. 140 КК України охоплює випадки, коли медична допомога формально надається, але здійснюється неналежним чином – неякісно, несвоєчасно, неповно або з істотними порушеннями встановлених стандартів, протоколів чи інших нормативних вимог [5, с. 212–214; 7, с. 71–72]. Оскільки норма має бланкетний характер, важливим є встановлення змісту конкретних професійних обов'язків і з'ясування характеру їх порушення.

Відмінність між ст. 139 і ст. 140 КК України насамперед полягає в характері діяння. За ст. 139 КК медичний працівник не приступає до виконання професійних обов'язків щодо конкретного пацієнта: відмовляється від огляду, не виїжджає на виклик, безпідставно відмовляє у госпіталізації або залишає пацієнта без нагляду. За ст. 140 КК медична допомога надається, але з істотними дефектами, що суперечать вимогам стандартів і професійних обов'язків [5, с. 214; 8, с. 243–244].

Розмежування сфер застосування ст. 140 КК України також вимагає врахування понять «лікарська помилка», «лікарська халатність» та нещасний випадок. «Лікарську помилку» зазвичай розуміють як дефект надання медичної допомоги, що виникає без ознак недбалості та зумовлений об'єктивними факторами сучасної медицини. Натомість «лікарська халатність» характеризується недбалістю, формальним або байдуже-механічним виконанням професійних обов'язків і за наявності тяжких наслідків охоплюється диспозицією ст. 140 КК України [7, с. 69–71].

Судова практика свідчить, що для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 140 КК України необхідним є встановлення комплексу взаємопов'язаних обставин:

1. факту невиконання чи неналежного виконання професійних обов'язків;

2. настання тяжких наслідків для пацієнта;

3. причинного зв'язку між цими діями (бездіяльністю) та наслідками.

Узагальнені правові позиції судів виходять із того, що неналежне виконання професійних обов'язків має місце у разі їх неповного, поверхового або недбалого здійснення, що суперечить вимогам медичних стандартів і клінічних протоколів.

Суб'єктивна сторона ст. 139 КК України характеризується переважно умисною формою вини: медичний працівник усвідомлює необхідність надання допомоги та можливість тяжких наслідків, але свідомо утримується від дій. На відміну від цього, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 140 КК, вчиняється з необережності – працівник не передбачає можливості настання тяжких наслідків або легковажно розраховує на їх відвернення [10, с. 148].

Суб'єктом ст. 139 і ст. 140 КК України є медичний працівник, а у випадку ст. 140 – також фармацевтичний працівник. У науковій літературі медичним працівником визначають особу з відповідною освітою,

кваліфікацією та правом на здійснення професійної діяльності у сфері охорони здоров'я [5, с. 214].

Порівняльний аналіз змісту ст. 139 і ст. 140 КК України дає підстави стверджувати, що хоча ці норми мають спільний об'єкт охорони, вони розрізняються за характером діяння: повною відмовою від надання допомоги та її дефектним наданням. Якщо медичний працівник не розпочинає виконання професійних обов'язків щодо конкретного пацієнта, застосовується ст. 139 КК. Якщо ж обов'язки виконуються, але з істотними порушеннями, – ст. 140 КК [6, с. 77–78; 7, с. 70–72].

У практиці можливі ситуації, коли на початковому етапі аналізу поведінка медичного працівника може помилково створювати враження про наявність ознак обох складів. Наприклад, безпідставна відмова працівника екстреної медичної допомоги виїхати на виклик пацієнта в критичному стані є проявом ненадання допомоги та кваліфікується за ст. 139 КК. Натомість ситуації, коли працівник прибув на виклик, але здійснив огляд поверхово, неправильно оцінив стан або не забезпечив необхідних лікувально-діагностичних заходів, належать до сфери застосування ст. 140 КК.

Правильне розмежування цих складів кримінальних правопорушень має вагоме практичне значення, оскільки впливає не лише на обсяг кримінальної відповідальності, а й на межі цивільно-правової, дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Коректна кваліфікація сприяє справедливому розподілу тягаря доказування, визначенню підстав для відшкодування шкоди та забезпеченню належних гарантій як для пацієнтів, так і для медичних працівників.

Узагальнюючи, слід констатувати, що ст. 139 і ст. 140 КК України спрямовані на забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони права пацієнтів на медичну допомогу, однак розмежовуються за характером діяння, формою вини, змістом професійних обов'язків та умовами їх порушення. Подальше вдосконалення законодавства, зокрема нормативне визначення понять «лікарська помилка», «нещасний випадок» і «медичний ризик», а також формування усталеної судової практики сприятимуть більш точному й обґрунтованому застосуванню цих норм.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 4. Ст. 19.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Берило О. Г. Проблеми притягнення до відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2019. Вип. 57(2). С. 57-60.

5. Данченко К.М., Герелюк Х.В. Невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 1. С. 212–214. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/52.pdf

6. Коваль О.І., Коваль П.Б., Біденко Н.В. Кримінальна відповідальність лікарів за правопорушення: що треба знати стоматологу. *Сучасна стоматологія.* 2018. № 5. С. 76–79.

7. Шевель А.В., Дубров С.О., Лісун Ю.Б. «Лікарська помилка» і «лікарська халатність»: межі відповідальності. *Pain, Anaesthesia & Intensive Care.* 2023. № 2. С. 69–73.

8. Парамонова О.С. Родовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України. *Актуальні проблеми держави і права.* 2010. № 55. С. 243–247.

9. Сенюта І.Я. Дефекти надання медичної допомоги: поняття і види. *Медичне право.* 2017. № 1. С. 55–66.

10. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: підручник / за ред. С.Г. Стеценка. Київ: Правова єдність, 2008. 507 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Тимошенко І.С.,
директор Васильківського фахового коледжу
Університету «Україна», м. Васильків
Малишев С.С.,
здобувач освіти другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Інститут філології та масових комунікації
Університету «Україна», м. Київ

Нормативно-правове регулювання документаційного забезпечення управлінської діяльності бібліотек та розвиток бібліотечного законодавства тісно пов'язане з історичними процесами суспільно-економічного та культурного розвитку, а також із розвитком архівної справи, документознавства та суміжних галузей. Водночас ця правова сфера має власну відносну самостійність і конкретний об'єкт дослідження – правові системи, що діяли та діють на території України, їхні особливості та характерні риси. Особлива увага приділяється формуванню законів та окремих правових актів, що безпосередньо стосуються освіти, культури, бібліотечної та документознавчої діяльності, а також аналізу їхнього змісту, структури й ключових юридичних норм.

На початку XXI століття в Україні наукова увага була зосереджена на питаннях створення класифікацій та типологій управлінської документації, а також на уніфікації й стандартизації процесів документування. Дослідники працювали над розробкою науково обґрунтованих рекомендацій, що сприяли вдосконаленню діловодної практики. Проблематику документаційного забезпечення управлінської діяльності висвітлювали в своїх працях українські науковці, серед яких В. Бездрабко, О. Загорецька, М. Комова, С. Кулешов, Н. Кушнаренко, С. Сельченкова, Л. Скібіцька, О. Тур та інші.

В. Бездрабко підкреслювала значення реформування документаційного забезпечення управлінської діяльності, ключовим аспектом якого стало створення української нормативної, наукової та навчальної бази для організації діловодства. Це суттєво вплинуло на розвиток знань про природу документа, закономірності уніфікації його складових, перегляд термінології та принципів класифікації управлінської документації [2; 3].

Важливим етапом у розвитку теорії документаційного забезпечення управління стала концепція, запропонована М. Слободяником, яка враховує комунікативну спрямованість і динамічність функціонування документа як ключового елементу документної інфраструктури суспільства. У цій концепції автор уточнює поняття «управлінська документація», визначаючи його як документацію, створену в процесі управлінської діяльності та призначену для подальшого розвитку цієї діяльності [9].

Особливе значення для реалізації завдань дослідження мають фундаментальні роботи, що висвітлюють різні аспекти становлення та розвитку документаційного забезпечення управління. Зокрема, вони охоплюють питання оптимізації процесів, пов’язаних з організацією роботи з документами, впровадження комп’ютерних засобів для створення управлінської документації в електронному форматі та аналіз функціонування таких документів з позицій інформаційного управління. Значний внесок у цю сферу зробили українські вчені: І. Антоненко, В. Добровольська, Г. Ковальчук, В. Кудлай, Н. Леміш, Ю. Палеха, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка, О. Шевченко та інші.

Відомий український науковець С. Кулешов активно досліджує сферу управлінського документознавства. У своїй праці він охарактеризував етапи розвитку цієї дисципліни, її теоретичні основи та понятійний апарат. Крім того, автор представив існуючу класифікацію управлінських документів, типологічну схему управлінської документації, окреслив ключові напрямки уніфікації та стандартизації створення текстів і оформлення управлінських документів, а також висвітлив окремі аспекти організації управління документацією за кордоном [7].

Розвиток нормативного та науково-методичного забезпечення організації документаційного супроводу управління в Україні ґрунтовно проаналізувала О. Загорецька. Вона відзначила, що найвагомішим прикладним здобутком, безумовним успіхом у цій царині є комплексне нормативно-методичне забезпечення розвитку документаційного забезпечення управління як важливого процесу створення документів та організації роботи з ними [5].

В. Бойко, досліджуючи історію та сучасний стан нормативно-правового регулювання і забезпечення уніфікації документації в Україні, зокрема розробку уніфікованих форм документів, наголошує на важливості уважного підходу до класифікації документів та вдосконалення Державного класифікатора управлінської документації (ДКУД), а також на необхідності уніфікації форм службових документів [4].

С. Сельченкова обґрунтувала загальні та галузеві (відомчі) складові «Переліків типових документів», зазначила особливості складання окремих видів організаційно-розпорядчих документів, таких як накази, листи, доповідні записки, довідки, протоколи та акти, а також провела аналіз впровадження електронного документообігу [8].

І. Антоненко досліджувала понятійний апарат, законодавчі та нормативні основи, а також особливості й проблеми діловодства за кордоном на різних етапах його розвитку в другій половині XX – на початку XXI століття. Вона простежила історію розвитку систем управління документацією та охарактеризувала нормативні й теоретичні засади організації та технології records management у зарубіжних країнах, запропонувавши конкретні шляхи адаптації міжнародного досвіду в Україні. Окрему увагу авторка приділила впровадженню Міжнародного стандарту ISO 15489-2001 «Information and Documentation. Records Management» [1]. Крім того, Антоненко відзначила проблему певного відставання української теоретичної та методичної бази від вимог сучасного документаційного забезпечення управління, зокрема в частині організаційної роботи зі службовими документами [6].

Під впливом процесів інформатизації діяльність бібліотек зазнала суттєвих змін, перетворившись на соціально-комунікативну систему відкритого типу, орієнтовану на інтеграцію у світовий інформаційний простір. Водночас у сучасному суспільстві стабільність і ефективність управління бібліотекою забезпечується дотриманням таких управлінських принципів, як встановлені правила та норми діяльності, що регламентують її створення, функціонування та розвиток.

Сучасний етап розвитку методології управління бібліотекою характеризується комплексом цілеспрямованих дій керуючого суб’єкта, спрямованих на створення ефективних умов для функціонування керованого об’єкта відповідно до його завдань, структури та механізмів впливу на пізнання і практику. Процеси управління документаційним забезпеченням бібліотечної діяльності перебувають у постійному розвитку, адаптуючись до змін у суспільстві та нових умов, і реалізуються через управлінську інформацію, зафіксовану в документах, що постійно оновлюються та вдосконалюються. Водночас розвиток документаційного забезпечення управління бібліотекою та пошук ефективних шляхів його вдосконалення залишаються актуальною науковою проблемою, розв’язання якої безпосередньо впливає на якість і швидкість адаптації до сучасних викликів.

Сучасна ситуація формує потребу у висококваліфікованих фахівцях, здатних забезпечувати ефективну роботу з документами установи та виконувати важливі управлінські завдання.

Наявна система стандартів та нормативно-правове регулювання бібліотечно-інформаційної галузі не повністю узгоджені з міжнародними нормативними актами і характеризуються певною суперечливістю та фрагментарністю. Це обумовлює необхідність внесення змін і доповнень до

Кодексу законів про бібліотеки та бібліотечну справу з метою оптимізації роботи бібліотек. Таким чином, документаційне забезпечення управлінської діяльності бібліотеки потребує виходу на новий рівень стандартизації, зокрема через впровадження міжнародних стандартів, що сприятиме підвищенню ефективності бібліотечно-інформаційної діяльності та забезпеченню реалізації завдань, визначених у контексті становлення України як правової держави.

Література

1. Антоненко І. Є. До історії розроблення міжнародного стандарту ISO 15489-2001 «Інформація та документація – управління документацією». *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*: міжвід. зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 6. С. 73–83.
2. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: монографія. Київ: Четв. хвиля, 2009. 720 с.
3. Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб.; вид. 2-ге зі змінами і допов. Київ: Четверта хвиля, 2006. 208 с.
4. Бойко В. Ф. Уніфікація документації в Україні: історія та сучасний стан: дис. ... канд. іст. наук: 27.00.02. Держ. арх. служба України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. Київ, 2015. 544 с.
5. Загорецька О. М. Аналіз структури і змісту основних локальних нормативних документів служби діловодства. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22–23. С. 72–80.
6. Інформація та документація. Керування записами. Ч. 1. Поняття та принципи: ДСТУ ISO 15489-1:2018. Чин. від 01.01.2019. Київ: УкрНДНЦ, 2018.
7. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: навч. посібник. Київ: ДАКККіМ, 2003. 58 с.
8. Сельченкова С. В. Переліки документів у діловодстві: історія, класифікація, концептуальні та методичні засади підготовки: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.10. Держ. ком. архів. України, УНДІАСД. Київ, 2005. 20 с.
9. Слободяник М. С. Сутнісні функції документа. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття:* матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конфер., Одеса,2015. С. 42–43.

ОБМЕЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ПРАВОВГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Волков С.С.,
викладач циклової комісії з права,
Білоцерківський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Біла Церква

Так званий «особливий період», зокрема його складова – режим воєнного стану, зумовлює виникнення для держави низки комплексних викликів у різних сферах суспільного життя. Надання ефективних відповідей на ці виклики неможливе із застосуванням стандартних правових механізмів, характерних для мирного часу. Саме тому в законодавстві багатьох держав, в

тому числі й України, закріплюються спеціальні норми, спрямовані на регулювання правового режиму воєнного стану. Ці норми, як правило, передбачають розширення повноважень державних органів, зокрема шляхом спрощення процедур ухвалення управлінських рішень, що супроводжується відповідним звуженням прав фізичних та юридичних осіб, на яких поширюється дія таких владних повноважень.

Одним з ключових викликів, що супроводжують запровадження воєнного стану, є необхідність забезпечення фінансової стабільності національної економіки, адже саме економічний потенціал виступає основним ресурсом для ведення воєнних дій. З цією метою фінансові регулятори, насамперед Національний банк України (НБУ), застосовують комплекс надзвичайних регуляторних заходів різного спрямування. З одного боку, це може передбачати істотну лібералізацію окремих нормативних вимог з метою підтримки суб'єктів фінансового ринку та запобігання масовим дефолтам у критичних умовах. З іншого боку, в певних ситуаціях, навпаки, вводяться жорсткі обмеження для учасників цивільних правовідносин, що покликано мінімізувати ризики виникнення панічних настроїв на тлі загроз національній безпеці.

У надзвичайних умовах, зумовлених воєнним конфліктом (у тому числі міждержавного характеру), ключовим завданням держави є забезпечення збалансованого поєднання між розширенням інструментарію суб'єктів владних повноважень для результативного управління кризовою ситуацією та необхідністю одночасного максимально можливого збереження прав і свобод людини, обмежуючи їх лише в мінімально допустимих межах.

Спеціальні повноваження НБУ по забезпеченню стабільності банківської системи та особливостях її функціонування в період воєнного стану передбачені Законом України «Про Національний банк України».

В день початку широкомасштабної агресії проти України Правління НБУ в екстреному порядку прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022 [4], яка з численними змінами залишається діючою і понині. З-поміж інших заходів екстреного регулювання грошово-кредитного та валютного ринків вказаною постановою (з подальшими змінами) були передбачені в тому числі обмеження на [4]:

- видачу в Україні (за окремими винятками) готівкових коштів з рахунків клієнта в національній валюті в обсязі понад 100 тис. грн. / день;

- видачу за кордоном (за окремими винятками) готівкових коштів з рахунків, відкритих у національній валюті України, у розмірі понад 12,5 тис. грн. за кожні 7 днів (для рахунків фізосіб) та понад 17,5 тис. грн. за кожні 7 днів (для корпоративних рахунків);

- видачу незалежно від місця (в Україні чи за кордоном) готівкових коштів з рахунків клієнта, відкритих у іноземній валюті, у розмірі, еквівалентному понад 100 тис. грн. / день (за офіційним курсом НБУ);

- транскордонний переказ валютних цінностей з України, включаючи перекази, що здійснюються за дорученнями клієнтів, однак все ж вказане обмеження до цих пір зачіпає дуже широке коло власників валютних цінностей, блокуючи більшість переказів системами P2P, SWIFT та SEPA, і залишається одним з основних інструментів антикризового валютного регулювання з боку НБУ.

Водночас запроваджувані в умовах воєнного стану обмеження неминуче породжують колізії з окремими видами конституційних прав і свобод. Зокрема, Конституція України гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, визначає непорушність права приватної власності та забороняє протиправне позбавлення такої власності (ст. 41) [2], а також закріплює право особи на здійснення підприємницької діяльності (ст. 42) [2].

На рівні цивільного законодавства межі реалізації особою своїх майнових прав визначаються, зокрема, статтями 319 та 321 Цивільного кодексу України [3]. Ці норми встановлюють, що власник має право володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, при цьому право приватної власності є непорушним, а держава не може втручатися в його здійснення. Водночас будь-які обмеження у поведінці власника допускаються виключно у випадках і в порядку, прямо передбачених законом.

Слід наголосити, що відповідно до частин 2 і 3 статті 1066 Цивільного кодексу України [3] банк зобов'язаний гарантувати клієнтові можливість вільно розпоряджатися власними коштами та не вправі встановлювати будь-які обмеження щодо такого розпорядження, якщо вони не передбачені законом, умовами договору між банком і клієнтом або умовами обтяження, предметом якого є майнові права на кошти, розміщені на рахунку. Подібний підхід закріплено й у частині 3 статті 1068 ЦК України, що визначає строки видачі коштів з рахунку, а також у статті 1074 ЦК України [3], яка регулює порядок та підстави обмеження права розпорядження рахунком. Таким чином, на рівні цивільно-правового регулювання простежується чітка вимога: будь-які обмеження прав клієнта повинні встановлюватися виключно законом, а не постановами Правління НБУ, навіть попри те, що Закон України «Про Національний банк України» у загальному вигляді передбачає можливість делегування регулятору відповідних повноважень.

Дискусійним залишається питання правомірності моделі, за якою законодавець обмежується формулюванням лише загального положення про можливість запровадження обмежень щодо отримання чи використання клієнтом банківських коштів з його рахунків, тоді як визначення конкретних параметрів таких обмежень (зміст, умови застосування, розмір, строк дії, перелік операцій) делегується Національному банку України. Подібна законодавча конструкція потребує оцінки з огляду на її відповідність Конституції України, Цивільному кодексу України, а також міжнародним

зобов’язанням держави у сфері гарантування прав людини та захисту права власності.

Наприклад, станом на серпень 2025 р. інфляція з початку запровадження воєнного стану і прийняття вищевказаної постанови Правління НБУ склала близько 54% (і це лише офіційний показник), тоді як введені НБУ обмеження на видачу коштів з рахунків у національній валюті залишаються незмінними – 100 тис. грн. Якщо подивитися на валютний еквівалент, то 24.02.2022 при введенні обмежень з рахунку в іноземній валюті клієнт міг в день отримати трохи більше 3400 дол. США, тоді як станом на серпень 2025 р. – трохи більше 2400 дол. США.

Ще однією дискусійною проблемою є те, що навіть за умови визнання правомірності реалізації НБУ своїх повноважень щодо встановлення обмежень на здійснення клієнтами банківських операцій у період воєнного стану, залишається неврегульованим питання своєчасного та регулярного коригування таких обмежень. За відсутності періодичного підвищення лімітів дозволених операцій, особливо в умовах суттєвого інфляційного та девальваційного тиску на національну валюту, фактичний обсяг прав клієнтів щодо розпорядження власними коштами поступово та істотно звужується, що додатково ускладнює реалізацію їхніх майнових прав.

Таким чином, запроваджені постановою Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 [4] обмеження на здійснення банківських операцій – зокрема щодо отримання готівкових коштів з рахунків у національній та іноземній валютах – були встановлені на підставі статті 6-71 Закону України «Про Національний банк України» як захід екстреного реагування на критичний стан банківської системи у перші години та дні повномасштабної зовнішньої збройної агресії проти України. Метою їх запровадження було недопущення панічних настроїв на банківському ринку, які могли б спричинити значно негативні наслідки для функціонування держави та суспільства загалом. У цьому контексті такі заходи можуть розглядатися як допустиме, хоча й не позбавлене юридичних недоліків, втручання держави у здійснення особою права мирного володіння своїм майном.

Водночас тривале застосування зазначених обмежень без належного законодавчого підтвердження їх правомірності породжує істотні сумніви щодо відповідності такого підходу міжнародним зобов’язанням України у сфері захисту прав людини, а також конституційним і цивільно-правовим гарантіям непорушності права власності. Навіть якщо результати наукової та практичної дискусії будуть інтерпретовані на користь правової позиції НБУ, слід визнати, що уникнення регулятором регулярного перегляду встановлених лімітів (обмежень на банківські операції) фактично становить зловживання правом з боку держави та призводить до порушення права особи на мирне володіння своїм майном.

Отже, для виправлення ситуації доцільним видається скасування або, щонайменше, суттєве пом’якшення НБУ чинних обмежень щодо видачі коштів з рахунків клієнтів та здійснення транскордонних платежів.

Література

1. Дмитренко Е. Актуальні питання правового регулювання фінансових відносин в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* № 1 (37). 2023. С. 236–244.
2. Конституція України / Верховна Рада України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України № 18 від 24.02.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

Мозолюк-Боднар Л.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»,
м. Хмельницький

У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління особливе значення набуває процес надання адміністративних послуг в електронному форматі. Розвиток інформаційних технологій та впровадження електронного урядування в Україні сприяють спрощенню процедур, підвищенню прозорості та зручності для громадян. Однією з таких інновацій є можливість здійснення державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема розірвання шлюбу в електронній формі.

Електронна форма розірвання шлюбу дозволяє громадянам подавати заяви, отримувати консультації та необхідні документи дистанційно, без особистого відвідування органів державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС). Такий підхід не тільки економить час, а й сприяє мінімізації бюрократичних процедур, що забезпечує відкритість і доступність державних процедур.

Разом з тим, впровадження електронної системи реєстрації розірвання шлюбу потребує врахування правових, технічних та етичних аспектів. Виникають питання щодо автентифікації особи, захисту персональних даних, юридичної сили електронних документів, а також особливостей процедурної взаємодії між громадянами та органами держави.

Таким чином, дослідження особливостей державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі є актуальним і практично значущим, оскільки воно дозволяє визначити ефективність цифровізації у сфері сімейного права та шляхи подальшого удосконалення адміністративних процедур.

Особливості державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі визначені постановою КМУ від 08.10.25 р. № 1282 «Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі» та затверджений цією постановою Порядок реалізації експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі [1]. Крім цього, державна реєстрація розірвання шлюбу в електронній формі здійснюється відповідно до Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [2].

Учасниками експериментального проєкту є: подружжя — чоловік і жінка, які висловили намір розірвати шлюб, не мають спільних дітей, є громадянами України, володіють реєстраційним номером облікової картки платника податків та мають паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, оформлений засобами Єдиного державного демографічного реєстру; відділ державної реєстрації актів цивільного стану, визначений Міністерством юстиції України для проведення державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі.

Реалізація експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі здійснюється через Єдиний державний вебпортал електронних послуг з використанням мобільного додатка Порталу «Дія».

Метою експериментального проєкту є оптимізація та переведення в електронний формат процесу державної реєстрації розірвання шлюбу з використанням сервісів Порталу «Дія», зокрема через його мобільний додаток.

Для державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі заявникам необхідно встановити мобільний додаток Порталу «Дія» на пристрої, який підтримує його роботу, обрати відповідну послугу та пройти електронну ідентифікацію та автентифікацію. Це здійснюється за допомогою інтегрованої системи електронної ідентифікації, кваліфікованого або удосконаленого електронного підпису, заснованого на кваліфікованому сертифікаті або інших засобів електронної ідентифікації високого чи середнього рівня довіри. Після цього у мобільному додатку формується заява про державну реєстрацію розірвання шлюбу в електронній формі, яка має містити всі відомості, передбачені законодавством у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Відомості для заповнення заяви вносяться заявниками по черзі та включають отримання або підтвердження даних, необхідних для її формування, при цьому заявник повинен внести свої відомості не пізніше ніж через 48 годин після вибору дати та часу проведення державної реєстрації.

Під час формування заяви автоматично отримуються та підтверджуються дані про заявників із Єдиного державного демографічного реєстру, Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Зокрема, це прізвище,

ім’я, по батькові, стать, дата та місце народження, паспортні дані, реєстраційний номер платника податків, а також інформація про шлюб, розірвання шлюбу та наявність спільних дітей. Заявник не може змінювати або видаляти відомості, внесені іншим учасником, і відповідає за достовірність внесених ним даних, включно з відомостями про спільних дітей.

Дата та час проведення державної реєстрації пропонуються у додатку і обираються заявником, який ініціює формування заяви, а підтверджуються другим із заявників під час внесення ним своїх відомостей. Вибрана дата не може бути раніше ніж через один місяць і два календарні дні та не пізніше ніж через рік після подання заяви. За проведення державної реєстрації сплачується державне мито та плата за надання платних послуг відповідно до законодавства, а бажання заявника провести реєстрацію в електронній формі підтверджується оплатою цих зборів, без необхідності подавати письмову заяву.

Формування заяви припиняється, якщо дані внесені не повністю або не пройшли арифметичний чи формато-логічний контроль, якщо не сплачено мито та плату за послуги, якщо відсутній актовий запис про шлюб або наявна відмітка про розірвання шлюбу, або якщо заявники мають спільних дітей. Після накладання заявниками віддалених кваліфікованих електронних підписів «Дія. Підпис» заява блокується для редагування та передається разом з електронними копіями паспортів до Державного реєстру актів цивільного стану для перевірки працівником РАЦС. Протягом п’яти робочих днів працівник РАЦС перевіряє дані заяви та реєстру, підтверджує дату та час проведення державної реєстрації або відмовляє у ній відповідно до закону. Заявники отримують підтвердження дати та часу, нагадування про проведення або відмову із зазначенням причин. Дату та час проведення реєстрації можна змінити не більше одного разу, а заяву можна відкликати в будь-який момент до проведення державної реєстрації з поверненням сплачених коштів; повторне подання можливо не раніше ніж через добу після відкликання.

Державна реєстрація розірвання шлюбу в електронній формі здійснюється через відеоконференцію за участю заявників та працівника РАЦС у режимі реального часу, за умови проходження електронної ідентифікації та автентифікації. Перед початком відеоконференції перевіряються реквізити паспортів заявників, і у разі невідповідності реєстрація скасовується. Якщо один або обидва заявники чи працівник РАЦС відсутні понад 15 хвилин або технічні проблеми не усунені протягом цього часу, можна обрати інший час проведення реєстрації того ж дня без повторної сплати мита. Під час відеоконференції працівник РАЦС формує електронний актовий запис про розірвання шлюбу без необхідності пред’явлення документів, переконується у вільній згоді заявників, а акт підписується заявниками за допомогою «Дія. Підпис» та працівником РАЦС кваліфікованим електронним підписом. Вся процедура відеофіксується.

Протягом 24 годин після проведення відеоконференції кожен із заявників отримує електронне відображення актового запису через додаток, а після завершення державної реєстрації РАЦС забезпечує доставку свідоцтва про розірвання шлюбу на поштову адресу кожного заявника, за винятком територій активних бойових дій та тимчасово окупованих територій, де неможлива доставка.

Таким чином, державна реєстрація розірвання шлюбу в електронній формі через Портал «Дія» забезпечує зручний, прозорий та безпечний механізм оформлення розірвання шлюбу без необхідності особистого відвідування відділу РАЦС. Усі етапи — від формування заяви, підтвердження особистих даних та сплати мита до проведення відеоконференції та отримання свідоцтва — відбуваються у електронному середовищі з використанням кваліфікованих електронних підписів і інтегрованих державних реєстрів. Це гарантує достовірність інформації, контроль дотримання законодавчих вимог і безпеку процедури, одночасно забезпечуючи доступність послуги для громадян по всій території України, за винятком тимчасово недоступних регіонів.

Література

1. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації розірвання шлюбу в електронній формі: Постанова Кабінету України від 08.10.2025 р. № 1282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-2025-%D0%BF#Text (дата звернення: 29.10.2025).

2. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text (дата звернення: 29.10.2025).

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ЛАТЕНТНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Новак Я.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Важливою проблемою сьогодення є правопорушення, що вчиняються неповнолітніми. Ці правопорушення існують в двох площинах: офіційної статистики та латентній. В більшості випадків, коли мова йде про запобігання злочинності неповнолітніх, дослідники звертають увагу на комплекс державних і громадських заходів щодо впливу, перевихованню неповнолітніх осіб правопорушників, неправомірна поведінка яких призвела до юридичної відповідальності.

Причини злочинності неповнолітніх є відомими: недостатній рівень взаємодії і розуміння між батьками і дітьми, незадовільний приклад батьківської поведінки та світогляду; незадовільне матеріальне забезпечення родин, недостатній інтелектуальний, вольовий та психічний розвиток, відсутність контролю за діяльністю неповнолітніх; неконтрольований потік інформації із соціальних мереж, засобів масової інформації та інтернету, та супутні негативні явища такі як безпритульність та наркозалежність. Сюди ж належать проблеми, пов'язані із певною кількістю психічних розладів у неповнолітніх. Також звертається увага на несистемну роботу освітніх та позашкільних закладів тощо.

Класичними заходи профілактики злочинності неповнолітніх теж загальновідомі: вдосконалення діяльності правоохоронних органів; просвітницька діяльність; підвищення рівня моральності; використання досвіду інших країн і т.д.

Проблематичним залишається вирішення питання, що стосуються другої площини правопорушень – латентних. Розроблені в державі заходи протидії і профілактики злочинності неповнолітніх стосуються тих діянь, які відомі. Що ж стосується аморальних і протиправних проявів поведінки неповнолітніх – питання відкрите, оскільки переважно такі заходи намагаються здійснювати стосовно того, що було зафіксовано.

Проблем дослідження потребує підхід суспільства, педагогів і батьків до реагування на «бешкетування» неповнолітніх. В переважній більшості випадків, дрібні правопорушення неповнолітніх намагаються приховати від офіційного обліку. Звичайно, до цього призводить відсутність механізму об'єктивного реагування з боку правоохоронних органів, а інколи і батьків на прояви делінквентної поведінки з боку неповнолітніх. Повноваження підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України регламентовані і передбачають цілу низку можливих заходів. Проте ці заходи передбачають вплив без аналізу першопричини.

Формування стійкого антигромадської і асоціальної поведінки неповнолітніх має свої детермінанти і форми прояву. В більшості випадків вчинення латентних дрібних правопорушень не отримує з боку суспільства і держави ніяких реакцій. Відсутність ефективних заходів впливу на неповнолітніх часто призводить до самовпевненості в своїй безкарності, і врешті решт, до формування в них особи правопорушника, а потім і злочинця. Це загальновідомо. Це призводить до зміцнення у неповнолітнього правопорушника почуття сили і зверхності над існуючими в суспільстві соціальними нормами, формуючи почуття «невловимості» та впевненості у своїй безкарності.

З одного боку, коли мова й те про профілактику «зафіксованих» правопорушень, ситуація більш менш зрозуміла. З іншого боку, не можна не брати до уваги ті правопорушення, про які нікому, окрім самого неповнолітнього, невідомо.

Звичайно, що в питаннях профілактики латентних правопорушень можна і потрібно використовувати ті заходи профілактики, які застосовуються для профілактики облікованих правопорушень.

Проте саме протидія латентним правопорушення потребують більш глибокого наукового підходу.

На мою думку цю профілактичну діяльність необхідно здійснювати саме родині неповнолітнього, закладам освіти, працівникам правоохоронних органів.

Окремо слід зазначити про пасивне споглядання суспільства на неправомірну, аморальну поведінку неповнолітніх. З боку перехожих, сусідів тощо. В більшості випадків людям байдуже такі поведінкові моделі, але окрім мовчазного обурення нічого не відбувається. Працівники поліції теж не вживають ніяких заходів впливу, оскільки немає зафіксованого правопорушення – немає юридичної процедури, яка б передбачала притягнення до відповідальності як неповнолітніх, так і батьків.

Американські кримінологи також зауважують на тому, що негативна оцінка неправомірної поведінки з боку батьків, товаришів, вчителів, співробітників правоохоронних органів зазвичай все ж таки стримуючим фактором для неповнолітнього правопорушника.

В кримінологічні науці відомою є «теорія розбитих вікон», суть якої полягає в тому, що ігнорування незначних порушень, таких як розбиті вікна, графіті чи пияцтво в публічних місцях, створює враження безкарності, що сприяє вчиненню більш серйозних злочинів. Згідно з цією теорією, шляхом боротьби з дрібними правопорушеннями можна досягти значного зниження злочинності на загальному рівні.

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ З ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БІБЛІОТЕЧНУ ПРАКТИКУ

Бударевський Д.В.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Романченко І. Г.****,*
кандидат історичних наук

У бібліотечній сфері сьогодні продовжує формуватися нова логіка роботи з інформацією: не просто зберігати й надавати доступ, а опрацьовувати її на аналітичному рівні – від аналізу та узагальнення до прогнозування тенденцій. Ці дії зумовлюють потребу у впровадженні передового досвіду, що допомагає переходити від традиційних підходів до більш сучасних і гнучких способів організації роботи у інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотек. Зокрема, актуальність цього питання зумовлена інтенсивним розвитком цифрових технологій, загальним зростанням кількості різноманітної інформації, а також, в свою чергу, потребою бібліотек відповідати новим інформаційним запитам суспільства.

Питання розвитку та впровадження передового досвіду в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек висвітлено у працях вітчизняних дослідників В. Загуменної [3], І. Коваленко [1], О. Кузьменко [3], О. Сербіна [2] Т. Ярошенко [2] та інших.

У своїх дослідженнях І. Коваленко зазначає, що ефективна діяльність бібліотек у період цифрових трансформацій передбачає здійснення аналізу інформаційних потреб різних груп користувачів, що дасть змогу створити актуальну та гнучку систему послуг. Це включає в себе формування бібліотечного фонду з урахуванням виявлених потреб користувачів, адаптуючи його зміст і форму до специфіки їхніх запитів. Звісно, слід приділяти увагу оновленню фондів, зокрема з матеріалів обмінно-резервних ресурсів. Також ефективним є впровадження інформаційно-бібліографічного супроводу, що включає в себе консультативну допомогу та підтримку у пошуку необхідної літератури людям похилого віку, особам з інвалідністю. Для цього бібліотекам варто налагоджувати соціальне партнерство, укладаючи угоди про співпрацю з громадськими об'єднаннями, що опікуються цими категоріями громадян. В цілому, науковиця наголошує, що «навіть в умовах глобалізаційних викликів бібліотека може конкурувати

поряд з інтернет технологіями і адаптуватись до нових реалій сьогодення в умовах війни, пандемій тощо» [1, с. 202].

Інформаційне забезпечення різних структур державного управління теж набуває дедалі більшого значення, тому функції бібліотеки формуються з урахуванням інформаційних потреб як окремих категорій користувачів, так і суспільства, держави в цілому, що визначає напрямок розвитку її інформаційної діяльності. Тому «потреба в інформаційно-аналітичних продуктах бібліотек обумовлена об'єктивним запитом користувачів, і особливо у середовищі владних структур, одержати уявлення про основні тенденції змін в змістовному наповненні великих масивів інформації, що відображає розвиток суспільних процесів» [3, с. 40].

Варто також звернути увагу на цифрові трансформації бібліотек закладів вищої освіти, у яких сфера інформаційно-аналітичної діяльності теж розвивається, та які дедалі частіше розглядаються як повноцінні центри підтримки наукової діяльності. У статті присвяченій цій темі, дослідники О. Сербін і Т. Ярошенко стверджують, що «саме університет як інституція за своєю сутністю є сам по собі мультидисциплінарним аналітичним центром, який має базові компетенції та проводить фундаментальні та прикладні дослідження в різних галузях, має ресурси дослідників, аспірантів, гостьових професорів, студентів, широку мережу академічного партнерства, базу для проведення досліджень та інші ресурси» [2, с. 297]. Тож автори зазначають, що напрямом розвитку таких бібліотек є впровадження «вбудованих» сервісів, тобто, інтегрованих у дослідницький процес аналітичних та цифрових послуг, що забезпечують науковий супровід на всіх етапах: від пошуку даних і управління дослідницькими проектами до аналітики публікаційної активності та візуалізації результатів. У статті підкреслено, що такі підходи спираються на використання цифрових платформ, розвиток сервісів відкритої науки та формування нових професійних і аналітичних навичок бібліотекарів. Загалом, впровадження цього досвіду дозволяє бібліотекам вищих навчальних закладів посилювати свою роль у науковому середовищі, зокрема в сфері інформаційно-аналітичної діяльності [2].

Отже, розвиток бібліотек у сучасному інформаційному середовищі свідчить про потребу посилення інформаційно-аналітичної діяльності як складової професійної практики бібліотек. Впровадження і використання передового досвіду цієї сфери дозволяє бібліотекам різних типів (публічні, вищих навчальних закладів, спеціалізовані й інші) удосконалювати процеси опрацювання інформації та підвищувати якість, швидкість та зручність її подання різним категоріям користувачів. Впровадження цифрових сервісів, нових форматів аналітики та увага до актуальних інформаційних запитів посилюють значення бібліотек у суспільстві. Це свідчить про важливість подальшого розвитку й системного впровадження передових практик інформаційно-аналітичної діяльності у їх роботу.

Література

1. Коваленко І. Бібліотека як платформа освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій. *Науково-педагогічні студії*. Випуск 7. 2023. С. 194–204.
2. Сербін О., Ярошенко Т. Інформаційно-аналітичні центри університетів та бібліотек: виклики часу. *Український Інформаційний Простір*. Число 10. 2022. С. 293-312.
3. Кузьменко О., Загуменна В. Трансформація та розширення функцій бібліотек в сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. № 3. 2021. С. 38–44.

ІНІЦІАТИВИ ЗАРУБІЖНИХ СПІЛЬНОТ НА ПІДТРИМКУ БІЖЕНЦІВ: УЧАСТЬ БІБЛІОТЕК

Лісова І.В.,
головний бібліотекар,
Національна бібліотека України імені
Ярослава Мудрого, м. Київ

У сучасному світі, що зіткнувся з безпрецедентними викликами, спричиненими збройними конфліктами, стихійними лихами та економічною нестабільністю, проблема переміщених осіб набула критичної актуальності. Мільйони людей змушені залишати свої домівки у пошуках безпеки та нових можливостей. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на червень 2025 р., 117,3 млн людей у світі є вимушено переміщеними особами, з яких майже 42,5 млн – біженці, 8,4 млн – шукачі притулку та 67,8 млн – внутрішньо переміщені особи [4].

У цьому контексті, роль традиційних інституцій переосмислюється, і на перший план виходять ті, що здатні надавати комплексну, інклюзивну та доступну підтримку. Тож і бібліотеки сьогодні стають життєво важливими точками опори для вразливих категорій, зокрема й біженців.

Ця стаття має на меті висвітлити ключові напрями діяльності бібліотек у кризових умовах, проаналізувати їхній потенціал як центрів гуманітарної допомоги, освітніх платформ та осередків психосоціальної підтримки. Розуміння цієї ролі є важливим не лише для бібліотечної спільноти, але й для органів влади, громадських організацій та всіх, хто прагне ефективно сприяти відновленню та інтеграції постраждалого населення.

Бібліотеки є ідеальним місцем для інтеграції біженців у суспільство, вони надають безкоштовний доступ до інформації, освіти, культури та спілкування; створюють простір для зустрічей і взаємодії між біженцями та місцевим населенням, сприяючи розумінню, толерантності та солідарності. Вони допомагають біженцям адаптуватися до нового середовища, надаючи їм консультації та підтримку у соціалізації, таким чином відіграючи важливу роль у побудові мирного та інклюзивного суспільства, де біженці можуть почуватися впевнено та повноцінно [1].

Кількість бібліотечних ініціатив для біженців збільшується, і бібліотеки поступово стають ключовими джерелами підтримки, місцями для обміну, спільного використання та самопізнання, а також потужними культурними та соціальними центрами, особливо для дітей та підлітків.

Досвід роботи зарубіжних бібліотек показує, що бібліотеки зараз активно працюють на місцях, щоб забезпечити дорослим та молоді доступ до культури та інформації, допомогти їм відновити соціальні зв'язки та відчути себе повноцінними громадянами нової країни. Він представляє широкий спектр ініціатив, демонструючи, що бібліотеки зацікавлені у тому, щоб широко відкрити свої двері для біженців.

Потреби біженців часто пов'язані з доступом до правових ресурсів, гідного житла, їжі, охорони здоров'я та освіти. Поряд із цими потребами стоять такі, як бажання спілкуватися, інтегруватися та мати зв'язок з домом, який неможливо повернути. І саме бібліотеки мають можливості, щоб допомогти біженцям задовольнити ці потреби. Вони допомагають у пошуках житла, забезпечують вільний доступ до комп’ютерів та Wi-Fi, координують зв'язок із різними агентствами, які надають необхідні послуги. У багатьох бібліотеках також є ресурси про освітні, правові та медичні послуги. Окрім допомоги у врегулювані політичного становища біженців, бібліотеки створюють умови для формування відчуття нормального життя у важкі часи, особливо для дітей.

Значний практичний досвід роботи з біженцями та мігрантами напрацьовано бібліотеками у багатьох країнах світу, зокрема, у Австрії, Великій Британії, Греції, Данії, Канаді, Німеччині, США, Туреччині, Франції, Швеції, ін.

В Австрії для біженців був реалізований європейський проєкт LIB(e)RO, до якого також входили німецькі та грецькі партнери. Його метою була підтримка неповнолітніх біженців, які перебувають під загрозою соціальної ізоляції, а також бібліотекарів та соціальних працівників, які працюють з ними; допомогти молодим людям позитивно розпочати нове життя в країні перебування. Інклюзивний підхід до освіти призвів до розробки платформи електронного навчання, яка сприяє активному вивченню культури та мови. Ця платформа сприяла розвитку навичок читання, письма та усного мовлення, поєднуючи їх з міжкультурним контентом та інформацією про життя та інституції в Європі [6].

У Німеччині культурний проєкт *«Multaka: Музей як точка зустрічі»* пропонує екскурсії арабською мовою в музеях Берліна та інших міст. На початку проєкту біженці із Сирії та Іраку пройшли навчання на екскурсоводів музеїв. для людей з того ж регіону, які також нещодавно прибули до Берліна. У 2021 р. проєкт розширився, і тепер він також навчає людей, які розмовляють фарсі/дарі, з Афганістану та Ірану, як гідів Multaka. Загалом у Multaka Berlin було навчено понад 30 гідів, 16 з яких досі активно беруть участь у проєкті. Метою є інтеграція біженців та мігрантів, надаючи їм можливість обговорити культурні об'єкти у контексті їх власної спадщини.

Проект є частиною міжнародної мережі, що об'єднує музеї у Великій Британії, Італії, Греції та Швейцарії [3].

У Франції, зіткнувшись із численними питаннями від бібліотекарів, неурядова організація «Бібліотеки без кордонів» (*Bibliothèques Sans Frontières, BSF*) розробила унікальний навчальний курс «Прийом мігрантів у бібліотеках» (*«Accueillir les personnes en migration dans les bibliothèques»*). Цей курс створено за підтримки Фонду Валентина Рібета та Міністерства культури (*Ministère de la Culture*). Він складається з десяти відеороликів, близько десяти вправ та багатьох додаткових ресурсів [2].

Для читачів-іммігрантів 25 бібліотек передмість Парижа, серед користувачів яких 29% іноземців 134 національностей, які мають різну культуру, соціальний та професійний досвід, різні причини для еміграції, випускають інформаційні матеріали та брошури найбільш популярними мовами, у тому числі тамільською й китайською, надають книги іноземними мовами, організують курси французької та консультації фахівців із недержавних організацій [5].

З метою інтеграції мігрантських спільнот та надання їм професійних можливостей в муніципалітеті Реколета (Чілі), який приймає найбільшу кількість іноземних громадян у країні започатковано програму «Мігрант-сусід» *(Vecino Migrante)* [7]. Муніципальна публічна бібліотека Реколети в рамках спільно з муніципалітетом і в співпраці з Комітетом у справах мігрантів розробляла різні послуги підтримки для цієї спільноти, зокрема для матерів та дітей: цифрові семінари, курси громадянської освіти, підвищення обізнаності про права людини, а також перший курс іспанської мови для гаїтянської спільноти. Майстер-класи з іспанської мови проводяться в бібліотеці. Вони набагато більше, ніж просто мовні семінари: вони сприяють соціальній інтеграції та пов'язані з пошуком роботи. Ця ініціатива призвела до тісної співпраці з іншими муніципальними службами та з мігрантською спільнотою [6].

Усі ці приклади свідчать про різноманітність та креативність ініціатив, що реалізуються по всьому світу, у різних масштабах та за допомогою різних засобів. Бібліотеки успішно вирішили проблему біженців та шукачів притулку. Вони налагодили партнерські відносини з іншими установами, об’єднали людські та документальні ресурси для розробки оригінальних підходів та підвищення якості послуг, що надаються цим вразливим групам населення.

Вивчення зарубіжного досвіду роботи з біженцями дає можливість дізнатися про різні підходи, методи та практики, які застосовуються в різних країнах для підтримки інтеграції та захисту прав біженців, слугує розвитку міжнародної співпраці та діалогу з питань міграції та інтеграції, а також посиленню солідарності та взаєморозуміння між народами.

Література

1. Прокопенко Л., Лісова І. Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2025. С. 66–83. . URL: https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=14825

2. Mieux accueillir les publics migrants dans les bibliothèques. *Bibliothèques Sans Frontières*. 2021. URL: https://www.bibliosansfrontieres.org/notre-expertise-accompagnement/migration/migration-france/ (consulté le: 07.11.2025). Fr.

3. Multaka: Treffpunkt Museum. [Elektronische ressource]. *Museum für Islamische Kunst. Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz.*. URL: https://www.smb.museum/museen-einrichtungen/museum-fuer-islamische-kunst/sammeln-forschen/forschung-kooperation/syrian-heritage-initiative/multaka-treffpunkt-museum/ (abgerufen am: 07.11.2025). Dt.

4. Refugee Data Finder. *UNHCR, the UN Refugee Agency* : global website. Last update: 04.11. 2025. URL: https://www.unhcr.org/refugee-statistics/ (viewed on: 07.11.2025). Eng.

5. Responding! Public libraries and refugees. *IFLA, Public Libraries Standing Committee*. Date of publication: 08.12.2015. URL: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/public-libraries/publications/library-service-to-refugees.pdf (viewed on: 07.11.2025). Eng.

6. Servet M. *Les bibliothèques au service des réfugiés : un séminaire IFLA présente des actions remarquables menées à travers le monde* [Electronique ressource]. *Takamtikou*. Date de publication: 20.11.2017. URL: https://takamtikou.bnf.fr/vie-des-bibliotheques/2017-11-20/les-bibliotheques-au-service-des-refugies (consulté le: 07.11.2025). Fr.

7. Vecino Migrante, Recoleta [Recurso electrónico]. *Biblioacción Ciudadana*. Fecha de publicación: 18.06.2018. URL: https://www.biblioaccionciudadana.cl/2018/06/18/vecino-migrante-recoleta/ (Fecha de consulta: 07.11.2025). Esp.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Дика Л.Л.,
кандидат філологічних наук, доцентка,
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна», м. Хмельницький
Голярдик Н.А.,
доцентка,
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ХХІ століття – це століття нових інформаційних технологій. Збільшення потоку інформації в останні роки вимагає від людства сформованості інформаційних умінь: знаходити, обробляти, запам'ятовувати та використовувати інформацію.

Кардинальні зміни, що відбулися в усіх сферах життя суспільства, зокрема в розвитку і становленні національної школи, нові орієнтації у змісті освіти на вихованні підростаючого покоління вимагають перегляду й оновлення багатьох аспектів діяльності освітніх бібліотек, у цілому системи бібліотечної справи.

Зазначимо, що в ХХІ ст. державна політика спрямовується на навчання й виховання особистості, а через неї – на розвиток інформаційного суспільства,

в якому «кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині певною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистісному розвиткові та підвищуючи якість життя», зокрема на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [5, с. 173].

Відповідно до цього в інформаційному суспільстві бібліотека розглядається як «інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації, головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки» [4]. При цьому бібліотека навчального закладу будь-якого рівня здобуття освіти відноситься до навчально-педагогічних бібліотек, метою діяльності яких як спеціальних інформаційно-освітніх закладів є формування, збереження інтегрованого освітнього документально-інформаційного ресурсу і забезпечення інформаційних потреб суб'єктів освітньої та самоосвітньої діяльності [2].

Відповідно до проголошених чинним урядом завдань розвитку в країні інформаційного суспільства, стратегічною метою діяльності бібліотек навчальних закладів є створення комфортного і безпечного, техніко-технологічно оснащеного інформаційно-освітнього мікросередовища.

У бібліотечно-інформаційній діяльності вважається пріоритетним використання інформаційних і комунікаційних технологій. Відтак питання модернізації бібліотечної системи України представлено переважно у висвітленні різних аспектів інформатизації освіти та інформаційно-бібліотечної діяльності. «Новітній період» розвитку бібліотек пов'язується бібліотекознавцями з автоматизацією й впровадженням в бібліотечну практику інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) як основи технологічної трансформації інформаційно-освітнього середовища кожного навчального закладу [3, с. 14].

Етап модернізації бібліотеки навчального закладу полягає насамперед у впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій, створенні веб-сайтів, електронних каталогів, автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем, які дозволяють автоматизувати інформаційно-бібліотечні процеси та інтегрувати їх до інформаційних систем і мереж.

Система інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу вийшла за межі охоплення бібліотекою. Результатом стала втрата читачів, зниження інтересу до бібліотеки як надійного джерела інформації, переміщення пріоритетів на пошук інших джерел, головним з яких є інтернет.

Саме цей процес викликав необхідність перетворення бібліотеки на інформаційний центр, який стане однією з найважливіших частин роботи освітнього закладу, здійснюватиме єдину для нього державну програму національної освіти та виховання.

Зазначимо, що на процес інформатизації бібліотек України впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників віднесено розвиток інформаційного суспільства, інформатизація усіх сфер соціально-комунікаційної діяльності, в тому числі бібліотечної та освітньої. Іншим об'єктивним чинником є рівень державного фінансування інформатизації середньої освіти, який в Україні є недостатнім. У стратегічному контексті варто зазначити, що процеси інформатизації бібліотек, які в Україні тривають на сучасному етапі, в країнах США да деякіх країнах Європи булии реалізовані на півстоліття раніше [4].

Зазначимо, що суб'єктивні чинники інформатизації зумовлені тим, що фінансові та організаційні можливості окремих регіонів та середніх навчальних закладів суттєво відрізняються. Значним внеском у процеси інформатизації бібліотек навчальних закладів є регіональні програми інформатизації освіти. На низовому рівні (міському, селищному) інформатизація бібліотек здійснюється в системі окремих навчальних закладів коштами місцевих самоврядувань, пожертвувань громадськості, у тому числі благодійних внесків батьків [6].

Найбільш розповсюдженим результатом інформатизації освіти є створення бібліотечно-інформаційних центрів, які нині більш активно впроваджуються в Україні. Разом з цим, на поч. XXI ст. цей процес гальмувався з ряду причин, до яких можна віднести: відсутність бібліотечних фахівців відповідного профілю, зокрема медіабібліотекарів й бібліотекарів-педагогів, невирішеність цього нового статусу бібліотекаря назаконодавчо-нормативному й методичному рівні.

Зміна діяльності бібліотек України відбувається також в напрямі комплектування фондів навчальною літературою. Бібліотечний фонд бібліотеки є складовою документальних та освітніх комунікацій країни, який в системі інформаційно-комунікаційного мікросередовища забезпечує право здобувача освіти на отримання знань шляхом надання безкоштовного доступу до освітньої інформації, створення комфортного бібліотечного середовища [1, с. 64].

Орієнтуючись на інновації в цій сфері, бібліотечна система модернізує технологічні процеси комплектування та обробки бібліотечного фонду, проводить моніторинг його відповідності програмним вимогам, запроваджує необхідні ІКТ.

Важливим є і той факт, що з початком техніко-технологічних процесів переходу бібліотек до цифрової (електронної) комунікації до структури бібліотечного фонду входить електронний підфонд. Електронні підфонди модернізованих бібліотек вдосконалюють і значно збільшують інформаційно-освітні ресурси середнього навчального закладу, при цьому електронні навчальні програми, новітні навчально-методичні посібники з різних предметів постійно оновлюються в електронному середовищі [3, с. 15].

Новими об’єктами комплектування бібліотек в електронному середовищі стають локальні електронні видання, зафіксовані на оптичних компакт-дисках, інших зовнішніх носіях, і мережеві електронні ресурси, доступні користувачеві через Інтернет. За рішенням і фінансовими можливостями адміністрації навчального закладу електронні ресурси можуть бути передплачені бібліотекою через електронні видавництва, Інтернет-магазини тощо. Однак, для більшості бібліотек України питання комплектування електронними виданнями за відсутності належного фінансування поки залишається відкритим [2].

Варто зазначити, що бібліотечна система потребує сучасної техніки, яка відповідає ергономічним і санітарно-гігієнічним вимогам, а також новітнім ІКТ, що уможливить створення комфортного інформаційно-комунікаційного середовища. Бібліотекам навчальних закладів України вкрай бракує інформаційно-освітніх електронних ресурсів для змістовного заповнення інформаційно-комунікаційного мікросередовища.

Отже, сучасний перспективний етап інформатизації бібліотек України характеризує їх активна інтеграція до інформаційних систем і мереж, яка супроводжується створенням інформаційно-освітніх порталів, які сприяють мережевій взаємодії закладів культури та освіти регіону, налагодженню співпраці бібліотек різних відомств та освітніх установ країни, а також міжнародній взаємодії.

Література

1. Антипова В.Б. Нові бібліотечні інструменти. *Шкільна бібліотека*. 2012. № 5. С. 63–67.

2. Давидова І. О. Бібліотека як комунікаційна система. URL: http:// conference.nbuv.gov.ua.report.viev.id.312. (дата звернення: 15.11.2025).

3. Загуменна В.В. Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування. *Шкільна бібліотека плюс*. 2007. № 18. С. 14-15.

4. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх закладів України. URL: http://sasl.at.ua/publ/8-1-0-30. (дата звернення: 15.11.2025).

5. Соколова І. Вебсайти бібліотек та інформаційних установ у професійній комунікації бібліотечної діяльності. *Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій :* матеріали ІІІ науково-практичної інтернет-конференції (Ужгород, 21 жовтня 2021 р.). Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2021. С. 172-177.

6. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: схвал. розпорядженням Кабінету міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р. *Урядовий кур’єр.* 2016. 9 квіт. С. 10–11.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ ТА PR

Мартиненко Ю.А.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Безугла Ж.С.,***
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Сучасне суспільство перебуває на етапі активної цифровізації та інформатизації, що суттєво трансформує способи взаємодії організацій з громадськістю та управління інформаційними потоками. У цьому контексті інформаційно-аналітична діяльність у сфері цифрового маркетингу та зв'язків із громадськістю стає ключовим інструментом для формування, підтримки та захисту репутації організацій. Вона включає систематичний збір, обробку, аналіз і оцінку інформації щодо потреб та очікувань цільових аудиторій, ефективності комунікаційних заходів, динаміки суспільної думки, діяльності конкурентів та поточних тенденцій ринку [1].

Інформаційно-аналітична діяльність у сучасному цифровому середовищі неможлива без використання сучасних цифрових інструментів, серед яких аналітичні платформи, CRM-системи, системи моніторингу соціальних мереж, автоматизовані бази даних, інтерактивні портали для взаємодії з громадянами, інструменти веб-аналітики та програмні продукти для оцінки ефективності інформаційних кампаній. Ці технології дозволяють забезпечити оперативний доступ до великих обсягів інформації, виявляти закономірності, прогнозувати тенденції та приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності комунікації та формування позитивного іміджу організації [2].

У контексті діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема Васильківської міської ради, інформаційно-аналітична діяльність має вирішальне значення для оцінки та оптимізації комунікацій з громадянами, підвищення прозорості діяльності органів влади та формування довіри серед мешканців. Впровадження цифрових каналів комунікації – офіційного сайту ради, соціальних мереж, онлайн-опитувань, електронних петицій і платформ для збору зворотного зв'язку – дозволяє здійснювати моніторинг думки громадськості, аналізувати реакцію на прийняті рішення та коригувати комунікаційну стратегію відповідно до потреб громади [3].

Інформаційно-аналітична діяльність забезпечує системність та комплексність підходу до управління репутацією організації. Вона дозволяє визначати цільові сегменти аудиторії, оцінювати ефективність різних комунікаційних каналів, прогнозувати ризики та загрози для репутації, оперативно реагувати на кризові ситуації, а також формувати стратегічні комунікаційні плани на короткострокову та довгострокову перспективу. Цей

процес включає розробку аналітичних звітів, підготовку статистичних та інфографічних матеріалів, оцінку результатів маркетингових кампаній, а також використання цифрових моделей для прогнозування поведінки цільових аудиторій [4].

Сучасні інформаційно-аналітичні технології дозволяють інтегрувати маркетингові та PR-інструменти, створюючи єдину платформу для управління репутацією. Це забезпечує координацію роботи всіх підрозділів організації, підвищення оперативності прийняття рішень та максимальне використання потенціалу цифрових комунікацій. У довгостроковій перспективі застосування таких інструментів дозволяє організаціям, включаючи місцеві ради, підвищувати рівень інформаційної грамотності громадян, формувати прозорі й ефективні механізми взаємодії з суспільством та забезпечувати стійку позитивну репутацію на регіональному та національному рівнях [5].

Інформаційно-аналітична діяльність у сфері цифрового маркетингу та зв'язків із громадськістю виступає стратегічним інструментом, що дозволяє організаціям не лише ефективно формувати та підтримувати репутацію, але й здійснювати системну координацію всіх комунікаційних процесів із зацікавленими сторонами. Вона забезпечує прозорість інформаційних потоків, що особливо важливо в умовах сучасного цифрового середовища, де інформація поширюється миттєво і здатна впливати на громадську думку в режимі реального часу. Впровадження інформаційно-аналітичних практик дозволяє організаціям здійснювати комплексний моніторинг та оцінку реакції громадськості на власні ініціативи, управлінські рішення та комунікаційні кампанії, що сприяє своєчасній корекції стратегії комунікацій.

Крім цього, системний аналіз даних з цифрових платформ, соціальних мереж, медіа та внутрішніх баз даних дозволяє прогнозувати можливі ризики для репутації, оцінювати ефективність маркетингових і PR-заходів, ідентифікувати ключові тенденції розвитку громадської думки, а також формувати таргетовані комунікаційні повідомлення для різних аудиторій. Такий підхід сприяє підвищенню рівня довіри, залученості та активності громадян, оскільки взаємодія стає більш адресною, персоналізованою та ефективною.

Інформаційно-аналітична діяльність також дозволяє організаціям адаптуватися до постійно змінюваного інформаційного середовища, використовувати цифрові інструменти для оперативного реагування на кризи, а також підтримувати сталість репутаційних позицій у довгостроковій перспективі. Вона інтегрує маркетингові, аналітичні та комунікаційні процеси, створюючи цілісну систему управління репутацією, що відповідає принципам прозорості, ефективності та інноваційності. В умовах цифрової трансформації суспільства така діяльність стає невід'ємною складовою сучасної управлінської практики, забезпечуючи організаціям конкурентні переваги та стратегічну стабільність у взаємодії з громадськістю [6].

Література

1. Артемчук Г. І. Інформаційно-аналітичні технології у маркетингу та PR Київ, 2021. 248 с.
2. Горошкіна О. М. Цифровий маркетинг та аналітика у комунікаціях. Харків, 2020. 192 с.
3. Курило В. М. Інформаційні системи в публічному управлінні. Львів, 2021. 210 с.
4. Кочерган М. П. Автоматизація аналітичної діяльності організацій. Київ, 2022. 264 с.
5. Кушніренко Н. М. Стратегії формування репутації у цифрову епоху. Одеса, 2020. 176 с.
6. Попова Л. О. Інноваційні підходи у сфері зв'язків із громадськістю та маркетингу. Харків, 2022. 198 с.

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сергієнко С.С.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Безугла Ж.С.,***
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Зв'язки з громадськістю в сучасний період розвитку українських бібліотек набувають особливої ваги у зв'язку з активною трансформацією інформаційного середовища та зростанням ролі комунікації в суспільному житті. Сучасний розвиток цивілізованого суспільства визначається процесами інформатизації, які охоплюють усі сфери людської діяльності. Домінуючим видом діяльності стає збір, виробництво, переробка, зберігання та поширення інформації з використанням новітніх цифрових технологій [1]. У цих умовах бібліотеки, будучи ключовими інформаційно-комунікаційними інституціями, змінюють свої підходи до взаємодії з користувачами та суспільством.

Одним із стратегічних напрямів розвитку бібліотек України є впровадження ефективних комунікативних практик, що ґрунтуються на принципах зв'язків з громадськістю. PR у бібліотечній сфері виступає не лише інструментом інформування, а й діяльністю, спрямованою на формування позитивного іміджу, налагодження партнерських відносин, зміцнення довіри та забезпечення відкритості інформаційного середовища [3]. Цей процес охоплює вдосконалення механізмів управління комунікаціями, розбудову інформаційних платформ та мережевих сервісів, створення інтегрованих каналів взаємодії між бібліотекою та суспільством, що відповідають вимогам цифрової доби [2].

Розвиток бібліотеки як відкритої комунікаційної інституції передбачає формування нових підходів до організації взаємодії з громадськістю, які орієнтовані на розширення інтелектуального та культурного потенціалу користувачів. Важливим стає запровадження інформаційно-просвітницьких програм, інтерактивних форматів роботи, онлайн-платформ, соціальних медіа та цифрових сервісів, які забезпечують можливість отримувати знання, здійснювати дослідницьку діяльність, брати участь у культурних подіях [2]. PR-технології дають змогу бібліотекам ефективніше презентувати свої можливості, популяризувати ресурси, залучати нові аудиторії та підтримувати зворотний зв'язок із громадськістю [3].

Стратегічна роль зв'язків з громадськістю у бібліотеках України визначається необхідністю створення відкритого, прозорого інформаційного простору, що забезпечує доступність великих обсягів даних, підтримку комунікацій та зручність взаємодії. До ключових вимог щодо формування сучасної системи комунікацій у бібліотеках належать миттєвий та багатоканальний зворотний зв'язок з користувачами, візуалізація інформаційних потоків, створення електронних архівів та баз даних, автоматизація інформаційних процесів, а також забезпечення доступу до цифрових ресурсів у режимі реального часу [1]. Ці можливості сприяють реалізації нових методів роботи, серед яких інтенсивний збір і систематизація інформації, інтерактивна взаємодія, управління цифровими ресурсами, моделювання бібліотечних процесів та автоматизований моніторинг ефективності діяльності [4].

У сучасних умовах перед бібліотеками України постає завдання адаптувати свою інформаційно-комунікаційну діяльність до потреб суспільства, що швидко змінюється, та забезпечити якісний рівень PR-комунікацій. Це вимагає глибокого розуміння сучасних медіапросторів, вивчення можливостей цифрових платформ, активного впровадження інноваційних форм взаємодії та вироблення стратегічних підходів до популяризації бібліотечної діяльності [3]. З огляду на це бібліотечні фахівці мають здійснювати аналіз комунікаційних інструментів, пропонувати шляхи їх удосконалення та забезпечувати системну роботу зі спільнотами, партнерами та користувачами [4].

Література

1. Гудим А. Зв'язки з громадськістю в бібліотечній сфері: теоретичні засади та практичні підходи. Київ: НБУВ, 2020. 240 с.

2. Дубровіна Л. Інформаційно-комунікаційна діяльність сучасної бібліотеки. Київ: Ліра-К, 2019. 215 с.

3. Савченко І. PR-технології в діяльності бібліотек України. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 3. С. 45–53.

4. Шемаєв В. Комунікаційний потенціал бібліотек у цифровому суспільстві. Харків: ХДАК, 2022. 198 с.

МЕДІА У ЦАРИНІ КУЛЬТУРИ: РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

Порплиця Р.М.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Романченко І. Г.,***
кандидат історичних наук, доцент

У добу цифровізації комунікація в культурній сфері набуває інтерактивних, мультимедійних та персоналізованих форм, що вимагає переосмислення традиційних моделей взаємодії між інституціями культури, медіа та аудиторією. Особливо актуальним є аналіз того, як ЗМІ та цифрові платформи (соціальні мережі, YouTube, подкасти) впливають на доступність культурного контенту, його інтерпретацію та участь громадян у культурному житті. У цьому контексті важливо розглядати медіа не лише як технічні канали, а як соціальні інституції, що формують культурну політику, естетичні смаки та етичні стандарти комунікації.

Проблематику медіа у царині культури досліджували багато науковців. Зокрема варто звернути увагу на роботи О. Гарматій та С. Кісіль «Тема культури в українських ЗМІ: основні тенденції подання» [2], Дениско Л. М., Мошинська О. Ю., Пилипенко С. Г. «Медіа і сучасна культура» [3] та Т. Панченко «Аналіз аудиторії сайтів та соцмереж онлайн-медіа про культуру («Slukh.media», «Liroom», «Ukraine forever»)» [5].

На наш погляд, варто окреслити українські (вузькоспеціалізовані) медіа, які вважають себе «культурними». Журнал «Vsesvit» [19] – найстаріший український літературно-культурний журнал, що перекладає світову класику та сучасну літературу, заснований 1925 року. «Krytyka» [9] – інтелектуальний місячник з аналітичними статтями про культуру, історію, літературу; двомовний (укр/англ), виходить з 1997 року. «The Ukrainian Week» [15] – щотижневий ілюстрований журнал, що охоплює також культурні теми, рецензії, інтерв'ю. «Артефакт» [1] – проєкт на перетині мистецтва, медіа і технологій. «Локальна історія» – культурна спадщина, історія, пам'ять.

Щодо радіо, то першість надамо «Suspilne Radio» [14] (канал «Культура») суспільне радіо, присвячене культурі, освіті, мистецтву. Щодо медіа про музику, то варто виокремити «СЛУХ» [6] – це медіа про музику й культуру України та світу. «Все, що на слуху сьогодні й завтра» [6], – зазначено на сайті ЗМІ. Цікавинкою цього медіа є його мультимедійність, окрім звичайних відео та фото є графіки, музика та рухомі стікери. Видання «LiRoom» [10] – це медіа про нову українську культуру, а саме музику, кіно й літературу. Сайт медіа є простим та досить лаконічним, великі зображення та текст, який одразу хочеться прочитати. Neformat [11] – видання про українську музику, переважно андеґраунд. Вони опозиціонують себе як гайд

локальною сценою. Цікавою на наш погляд є рубрика «Довгі тексти», адже дуже потрібна аналітика у сучасному музичному та мистецькому житті. Rap.ua [13] – урбан-культура, хіп-хоп і молодіжна творчість. Вони презентують себе як видання про «український портал про реп лайфстайл». Вважаємо, що аудиторією є лише цінителів цього напрямку музики. До речі, на сторінці Інстаграму 40 тис. підписників.

Цифрові платформи та медіапроєкти: «Ukraine Forever» [16] – український культурний мовник, цифровий портал, спрямований на консолідацію нового українського культурного середовища, шляхом висвітлення культурних подій та створення актуального медіаконтенту культурного спрямування. Проаналізувавши аудиторію видання, ми помітили, що інтерес до культурної інформації залишається високим, оскільки кількість підписників та відвідувачів на різних платформах. Сайт «Ukraine Forever» має виключно українську аудиторію, що важливо враховувати при розробці контенту та маркетингових стратегій.

Аналізуючи аудиторію сайтів та соціальних мереж медіа про культуру Тетяна Панченко [5] зауважує про те, що щомісячна кількість відвідувачів сайту «Ukraine Forever» становить – 30,350. Середня тривалість візиту на сайті становить більше трьох хвилин. «Це вказує на те, що відвідувачі витрачають відносно багато часу на сайті, що свідчить про їхній інтерес до контенту», – переконана авторка. «Середня кількість переглянутих сторінок на кожного відвідувача становить 4,29. Це свідчить про те, що відвідувачі активно взаємодіють з контентом, переглядаючи більше однієї сторінки під час кожного візиту», – зауважує дослідниця [5].

«МіТЄЦ» – онлайн-видання про сучасне українське візуальне мистецтво з активним відеоканалом на Vimeo. «ArtsLooker» [8] – аналітика, виставки, інтерв'ю з художниками. «Open Archive» [12] – архіви та документи українського сучасного мистецтва. Онлайн-архіви та арт-платформи: «ArtsLooker», «Ukrainian Warchive», «Odesa Conceptual Art Archive», «Open Archive» тощо – документують українське мистецтво онлайн, часто із фокусом на воєнні теми та меморіалізацію. Мода, мистецтво та lifestyle: «Vogue Ukraine» [18] – українське видання всесвітнього глянцю, що часто висвітлює мистецтво, фотографію, культурні проєкти. «Wonderzine Ukraine» [20] – фемінізм, мода, урбаністика, культура.

Щодо соціальних мереж, то більшість з перелічених видань мають сторінки у фейсбуку, інстаграмі, телеграмі. Цифрові медіа виступають потужним інструментом культурної комунікації. Соціальні мережі Facebook, Instagram, TikTok, YouTube відкривають нові можливості для митців і культурних інституцій: від прямих трансляцій концертів до віртуальних турів музеями. Сайти та блоги – це простір для глибшого аналізу культурних явищ, популяризації місцевої та світової культури. Подкасти та відеоплатформи – сприяють зручному споживанню культурного контенту. Цифрові архіви та віртуальні музеї дають доступ до культурної спадщини незалежно від географічного положення.

Окремо зазначимо про телеграм-канали. Зважаючи на їхнє російське коріння, на жаль, вони теж зараз досить популярні. Варто згадати такі Telegram-канали: @slukhmedia – анонси, новини культури; @ukrainer – культурні подорожі, локальні історії; @cultureukraine – новини культурного сектору.

Засоби масової інформації та цифрові медіа відіграють ключову роль у сучасній системі культурної комунікації, забезпечуючи оперативний обмін смислами, формування суспільної думки та доступ до культурного продукту. Вони не лише транслюють інформацію, а й активно впливають на її інтерпретацію, створюючи нові культурні коди, наративи та моделі поведінки. цифрові медіа суттєво трансформували сферу культури, зробивши її більш відкритою, доступною та динамічною. Сучасний культурний простір без цих каналів комунікації вже неможливо уявити.

Аналіз ЗМІ та цифрових платформ завсідчив, що сучасна культурна комунікація є багаторівневою: вона охоплює як традиційні медіа (телебачення, радіо, пресу), так і нові формати – соціальні мережі, стримінгові сервіси, подкасти, YouTube-канали. Особливої уваги заслуговують незалежні українські медіаініціативи, такі як: «Vsesvit», «Krytyka», «The Ukrainian Week», «Артефакт», «Локальна історія», «Suspilne Radio», «СЛУХ», «LiRoom», Neformat, Rap.ua, «Ukraine Forever», МіТЄЦ, ArtsLooker, Open Archive, Ukraïner, «Суспільне Культура», «ArtsLooker», «Ukrainian Warchive», «Open Archive», «Vogue Ukraine», «Wonderzine Ukraine». Вони поєднують глибокий зміст із креативною подачею, сприяють популяризації локальної культури, деколонізації мислення та розвитку критичного діалогу.

Література

1. Артефакт. URL: https://artefact.live (дата звернення: 12.11.2025).
2. Гарматій О., Кісіль С. Тема культури в українських ЗМІ: основні тенденції подання. Матеріали наукової конференції / ред. кол.: І. Іванюк, Т. Гончар. Київ : Інститут журналістики, 2023. С. 45-52.
3. Дениско Л. М., Мошинська О. Ю., Пилипенко С. Г. Медіа і сучасна культура : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 168 с.
4. Локальна історія. URL: [https://localhistory.org.ua (дата звернення: 12.11.2025).
5. Панченко Т. Аналіз аудиторії сайтів та соцмереж онлайн-медіа про культуру («Slukh.media», «Liroom», «Ukraine forever»). Наук. вісник. Київ, 2024. С. 112–120.
6. СЛУХ. URL: https://slukh.media (дата звернення: 12.11.2025).
7. Суспільне Культура. URL: https://suspilne.media/culture (дата звернення: 12.11.2025).
8. ArtsLooker. URL: https://artslooker.com (дата звернення: 12.11.2025).
9. Krytyka. URL: https://krytyka.com (дата звернення: 12.11.2025).
10. LiRoom. URL: https://liroom.com.ua (дата звернення: 12.11.2025).
11. Neformat. URL: https://neformat.com.ua (дата звернення: 12.11.2025).
12. Open Archive. URL: https://openarchive.org.ua (дата звернення: 12.11.2025).
13. Rap.ua. URL: https://rap.ua (дата звернення: 12.11.2025).
14. Suspilne Radio. URL: https://radio.suspilne.media (дата звернення: 12.11.2025).
15. The Ukrainian Week. URL: https://ukrainianweek.com (дата звернення: 12.11.2025).
16. Ukraine Forever. URL: https://ukraineforever.org (дата звернення: 12.11.2025).

17. Ukrainian Warchive. URL: https://warchive.org.ua (дата звернення: 12.11.2025).
18. Vogue Ukraine. URL: https://vogue.ua (дата звернення: 12.11.2025).
19. Vsesvit. URL: https://vsesvitjournal.com (дата звернення: 12.11.2025).
20. Wonderzine Ukraine. URL: https://wonderzine.com.ua. (дата звернення: 12.11.2025).

МЕНЕДЖМЕНТ І ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Панченко О.О.,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: ***Безугла Ж.С.,***
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Сфера культури в сучасному суспільстві є не лише важливою частиною духовного розвитку, а й одним із ключових факторів економічного зростання. Вона забезпечує формування національної ідентичності, підтримує соціальну згуртованість і сприяє розвитку креативних індустрій, які активно інтегруються у світову економіку. За таких умов ефективна взаємодія між державним управлінням та менеджментом культурних інституцій стає необхідною умовою для формування конкурентоспроможного культурного простору [1].

Державне регулювання у сфері культури має стратегічний характер і охоплює низку важливих напрямів: розробку та реалізацію культурної політики, фінансування закладів культури, підтримку творчих ініціатив, охорону культурної спадщини та розвиток культурних індустрій. Держава виступає гарантом збереження культурних цінностей і забезпечує рівний доступ громадян до культурних ресурсів. За словами дослідників сфери культурної політики, державне регулювання створює основу для стабільності й розвитку суспільства, оскільки культура виконує інтегративну та виховну функції [1].

Водночас менеджмент у сфері культури передбачає комплекс заходів, спрямованих на ефективне управління ресурсами, розвиток творчих процесів, формування успішних культурних проєктів і залучення аудиторії. Сучасний культурний менеджмент ґрунтується на принципах стратегічного планування, маркетингового підходу, інноваційності та використання цифрових технологій. Як підкреслює Литвиненко Н., менеджмент культури виступає ключовим чинником підвищення ефективності культурних організацій та адаптації їх до викликів динамічного середовища [2].

Значну роль у розвитку культурної сфери відіграє партнерство між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Така міжсекторна взаємодія дозволяє залучати додаткові ресурси, інновації та експертний

потенціал, а також сприяє формуванню стійких моделей культурного розвитку. Співпраця держави й приватного сектору особливо важлива у проєктах, які потребують інвестицій або застосування новітніх технологій. Громадські організації, у свою чергу, забезпечують активність громадян і популяризацію культурних ініціатив [4].

Креативні індустрії — один із найдинамічніших секторів сучасної економіки, що базується на творчості, інтелектуальній власності та інноваційній діяльності. Згідно з міжнародними дослідженнями, креативна економіка стає дедалі вагомішим фактором конкурентоспроможності держав, адже генерує додану вартість, сприяє розвитку малого бізнесу й формує нові підходи до культурної та економічної політики [3; 5]. До креативних індустрій належать музика, дизайн, кіно, мода, IT-технології, культурний туризм та інші види діяльності, що поєднують творчість і підприємництво [5].

Державне регулювання креативних індустрій включає підтримку стартапів, надання грантів, розвиток культурної інфраструктури, формування сприятливих умов для підприємців, а також активну цифровізацію культурної сфери. Зокрема, міжнародні організації наголошують на важливості впровадження інноваційних платформ, освітніх програм і творчих хабів, які сприяють формуванню екосистеми для розвитку креативної економіки [5].

Взаємодія менеджменту й державного регулювання формує єдиний, цілісний механізм розвитку культурної сфери. Держава створює стратегічні умови та нормативну базу, тоді як менеджмент забезпечує реалізацію культурних проєктів, управління ресурсами й інтеграцію культури в суспільне життя. Співпраця держави, бізнесу та громадськості сприяє зростанню креативних індустрій, а також забезпечує культурне розмаїття та стійкий розвиток суспільства.

Література

1. Драч І. Культурна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи. Київ: Фенікс, 2019. 312 с.

2. Литвиненко Н. Менеджмент у сфері культури: теорія і практика. Львів: Світ, 2020. 278 с.

3. Поляруш Є. В. Основні проблеми регулювання та управління соціально-культурної діяльності в Україні. *Культурологічний альманах*. 2023. № 3. С. 297–303.

4. Афенченко Г. В. Менеджер культури: поле професійної діяльності. *Культура України*. 2023. № 4. С. 56–63.

5. UNESCO. Creative Economy Report. *United Nations,* 2022. 145 p. URL: https://www.unesco.org/reports/reshaping-creativity/2022/en. (дата звернення: 15.11.25).

СЕКЦІЯ
ПОЛІТИЧНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ДУХОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ДЕМОГРАФІЧНУ КРИЗУ В УКРАЇНІ

Безугла Ж.С.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації, розпочата у 2022 році, стала каталізатором глибокої демографічної кризи в Україні, значно поглибивши негативні тенденції, що існували й раніше. Вплив війни проявився у трьох ключових компонентах — смертності, народжуваності та міграції, спричинивши драматичні та довгострокові зміни у чисельності, статево-віковій структурі та розміщенні населення [6; 2].

Війна стала безпосереднім чинником надмірної смертності та призвела до непоправних демографічних втрат, які охоплюють як прямі, так і опосередковані наслідки. Спостерігається значне збільшення смертності внаслідок бойових дій, ракетних обстрілів та окупації. Хоча точні цифри є предметом постійного моніторингу, загальна кількість загиблих серед цивільного населення та військових є однією з найгостріших демографічних проблем. Крім того, прямі втрати, поранення та депортація тисяч дітей завдають прямого удару по майбутньому демографічному потенціалу країни [8; 6].

Війна призвела до руйнування медичної інфраструктури та ускладнення логістики, що погіршило доступ до медичної допомоги і спричинило зростання смертності від хронічних та гострих захворювань через несвоєчасне лікування. Також хронічний психологічний стрес та травматизація населення спричиняють підвищення ризику серцево-судинних та інших хвороб, що впливає на скорочення тривалості життя [5; 6; 8].

Зниження коефіцієнта народжуваності, помітне і до 2022 року, різко прискорилося внаслідок війни, що є найбільш небезпечним довгостроковим наслідком для демографічної структури. Основними чинниками падіння народжуваності є:

– Відкладення народження дітей, основний чинник — свідоме рішення молодих родин відкласти реалізацію репродуктивних планів через небезпеку, економічну нестабільність та невизначеність майбутнього.

– Розділення сімей — масова зовнішня міграція жінок та дітей за кордон, коли чоловіки залишаються в Україні через мобілізацію, призводить до фізичної неможливості реалізації репродуктивних планів.

– Психоемоційний стан — психологічний стрес та травма впливають на репродуктивне здоров'я та знижують бажання мати дітей в умовах постійної загрози [5; 1].

Міграція стала найдинамічнішим чинником, що спричинив різку втрату мільйонів громадян та змінив статево-вікову структуру населення, поділяючись на зовнішню (еміграцію) та внутрішню (ВПО). Мільйони українців, переважно жінки з дітьми, були змушені виїхати за кордон, що призвело до колосальної втрати людського капіталу. Цей відтік спричиняє значне старіння населення («вимивання» молоді) та створює довгострокові загрози для економічного розвитку через втрату трудового потенціалу. Масові внутрішні переміщення до західних та центральних областей створюють дисбаланс у навантаженні на соціальну інфраструктуру та ринки праці в приймаючих регіонах [6; 7; 3; 4].

Зниження народжуваності та відтік молоді призводять до прискореного старіння, збільшуючи навантаження на пенсійну та соціальну системи. Війна створює диспропорції за статтю та віком, особливо серед молодих вікових когорт, що матиме наслідки для формування сімей та шлюбних стосунків після війни. Нестача трудових ресурсів (особливо молодих і кваліфікованих) через міграцію та втрати є ключовою перешкодою для відновлення та сталого економічного розвитку після війни [3; 4].

Для подолання наслідків війни необхідна комплексна демографічна стратегія, спрямована на стимулювання народжуваності, створення безпекових та соціально-економічних умов для повернення біженців, психологічну підтримку сімей, а також залучення мігрантів (за потреби) для компенсації втрат трудового потенціалу.

Література

1. Демографічна криза в Україні: чи є дно та яким буде населення 2041 року. *ТСН.ua*. 21.05.2025. URL: https://tsn.ua/exclusive/demohrafichna-kryza-v-ukrayini-chy-ye-dno-ta-iakym-bude-naselennia-u-2041-rotsi-2832296.html. (дата звернення: 20.11.25).

2. Демографічні наслідки війни в Україні та необхідність стратегій поведінки. *DSpace УжНУ*. 2024. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/295299-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-681647-1-10-20231228.pdf. (дата звернення: 15.11.25).

3. Демографічна криза: як Україна збільшить кількість і «якість» населення за рахунок біженців і діаспорян? *Радіо Свобода*. 30.08.2024. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/demohrafichna-kryza-ukrayina/33099413.html. (дата звернення: 20.11.25).

4. Петрівський О. О. Демографічна ситуація в Україні: перспективи виходу з кризи та мінімізація її впливу на розвиток економіки країни. *Економіка та суспільство*. 2025. №77. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6338. (дата звернення: 20.11.25).

5. Приступа М. І. Соціально-демографічна криза в Україні внаслідок війни: стан, наслідки та шляхи подолання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. № 6. С. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2022_6_24. (дата звернення: 18.11.25).

6. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. *Національний інститут стратегічних досліджень (НІСС)*. 24.11.2022. URL:

https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya. (дата звернення: 15.11.25).

7. Скільки людей втратила Україна через війну Росії: демограф ошелешив цифрою. *ТСН.ua*. 23.04.2025 (заява Олександра Гладуна, заступника директора Інституту демографії та проблем якості життя НАНУ). URL: https://tsn.ua/exclusive/skilky-liudey-vtratyla-ukrayina-cherez-viynu-rosiyi-demohraf-osheleshyv-tsyfroiu-2813489.html. (дата звернення: 15.11.25).

8. Хорошев М. І. Зміни демографічної ситуації в Україні під час війни та їх вплив на соціальну політику. *БІЗНЕСІНФОРМ.* № 8. 2024. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-8_0-pages-259_269.pdf. (дата звернення: 18.11.25).

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Юрченко В.О.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
Науковий керівник: ***Зеленін В.В.,***
кандидат психологічних наук, професор,

Актуальність проблеми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства питання формування національної ідентичності молоді набуває особливої значущості. Студентський період є етапом активного становлення цінностей, світоглядних орієнтацій та громадянської позиції. У цей період молодь особливо чутлива до політичних меседжів та соціальних конструктів, які формують уявлення про державу, націю, належність і патріотизм. Політична реклама, що використовує як традиційні, так і цифрові медіа, здатна виступати потужним інструментом впливу на образ нації, майбутнє держави, значущість національної символіки та ставлення до суспільно-політичних процесів. Проблема впливу політичної реклами на національну ідентичність студентів є не лише теоретично важливою, але й практично актуальною — освітні спільноти дедалі частіше стикаються з наслідками політичної медіаінтерпретації у світогляді молоді.

Огляд літератури. У психологічних і соціологічних дослідженнях наголошується, що молодь у період професійного та соціального становлення схильна до пошуку групової належності та ідентифікації з певними соціальними спільнотами [1]. Національна ідентичність при цьому є складовою ціннісної структури особистості та підтримує відчуття приналежності, безпеки, єдності та спадкоємності. Ряд праць українських науковців вказує, що політична реклама може не лише інформувати, а й конструювати образ нації, формувати ідеалізовані моделі громадянськості й виступати чинником національної мобілізації молоді [2].

Питання впливовості політичних наративів на масову свідомість молоді досліджували Руда І. та ін. (2022) [3], підкреслюючи, що у цифровому середовищі політичні меседжі все частіше орієнтовані не на раціональну аргументацію, а на емоційне занурення, використання національних символів, історичних тригерів та образів спільної перемоги. Подібну тенденцію простежує і Тюрменко І. (2020) [4], наголошуючи, що молодь залучається до політичної комунікації насамперед через соціальні мережі, де реклама набуває персоналізованого характеру, а національна ідентичність подається як елемент престижу, сміливості й соціальної активності.

Водночас окремі дослідження (Засєкіна Н., 2021) [5] звертають увагу на ризики маніпулятивної політичної реклами — зокрема на нав'язування ейфорійної, ідеалізованої або конфліктної моделі національної ідентичності, що може сприяти поляризації та ексклюзивному уявленню про приналежність: «свій — чужий», «патріот — не патріот». Для студентської молоді, яка перебуває на етапі формування системи цінностей, такі впливи можуть визначати характер самоідентифікації в суспільстві.

Висвітлення основних теоретичних положень. Політична реклама впливає на національну ідентичність студентської молоді кількома механізмами:

Емоційно-символічний вплив — використання державних символів, військових наративів, культурних образів як тригерів групової згуртованості.

Соціальне порівняння та моделювання поведінки — політична реклама часто демонструє «ідеалізовану» фігуру національно свідомого громадянина, із якою молодь (свідомо або несвідомо) порівнює себе.

Парасоціальна взаємодія — залучення впізнаваних лідерів думок, публічних осіб та військових, з якими молодь формує відчуття уявного контакту, що підвищує довіру до реклами.

Фреймування політичної реальності — формування уявлення про те, що є "справжнім патріотизмом" і як саме проявляється національна ідентичність.

Залежно від форми політичної реклами ці процеси можуть сприяти як поглибленню національної єдності, так і підсиленню радикальних, поляризованих або ворожих моделей соціальної ідентифікації.

Висновки. Політична реклама виступає важливим компонентом соціально-комунікативного простору студентської молоді та має відчутний вплив на становлення її національної ідентичності. Її ефективність зумовлюється символічним та емоційним навантаженням, використанням фігури «національного героя», прийомами парасоціальної взаємодії та соціального порівняння. Водночас ризики маніпулятивного впливу потребують уваги освітніх спільнот: молодь потребує формування навичок критичного ставлення до політичних повідомлень, розуміння технологій реклами та усвідомленого конструювання власної національної ідентичності. У подальших дослідженнях доцільно поглибити аналіз ролі соціальних мереж як середовища політичних рекламних кампаній, оскільки саме вони є основним каналом політичної комунікації серед студентів.

Література

1. Долинська Л. В., Лисянська Т. М. Вікова психологія: хрестоматія: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Каравела, 2019. 487 с.

2. Рябоконь О. І. Національна ідентичність молоді в умовах інформаційного суспільства. *Український соціум*. 2021; (3): 114–122.

3. Руда І. В., Козуб Н. В., Мартинюк Р. А. Політична комунікація молоді в умовах медіатизації суспільства. *Політичні студії*. 2022. № 4. С. 76–84.

4. Тюрменко І. Політична реклама як чинник ціннісної орієнтації молоді. *Політологічний вісник*. 2020. № 87. С. 48–55.

5. Засєкіна Н. Маніпулятивні стратегії політичної реклами: психологічні ризики для молоді. *Психологія і суспільство*. 2021. № 1. С. 90–98.

ІНТЕГРАЦІЯ ІММІГРАНТІВ У СУСПІЛЬСТВО ФРАНЦІЇ

Новальська Ю.В.,
головний бібліотекар науково-дослідного відділу,
Національна бібліотека України імені
Ярослава Мудрого, м. Київ

Висвітлено діяльність громадських організацій, спільнот, благодійних організацій та окремих бібліотек у напрямку інтеграції іммігрантів щодо громадського життя у Франції. Доведено, що проєкти, освітні програми, культурні заходи спільнот сприяють адаптації іммігрантів у новій для них країні.

Франція приймає іммігрантів понад 150 років. Ця середземноморська країна більш за інші країни ЄС відчуває на собі загострення міграційної кризи, що позначається на її внутрішньополітичному та внутрішньоекономічному розвитку. Збільшення міграційних потоків в країні призводить до зростання рівня злочинності, активізації тероризму, зіткнень по релігійним переконанням, росту безробіття та витрат із державного бюджету на допомогу мігрантам тощо. Всі ці причини спонукають уряд Франції шукати радикальні заходи для взяття міграційного потоку під контроль та адаптувати законодавство для проведення більш ефективної міграційної політики, задля підтримки загальної безпеки, пошуку економічної вигоди, оскільки окрім економічних витрат загострювалась соціально-економічна ситуацію в середині країни [1].

Інтеграційні процеси у Франції відіграють ключову роль в адаптації іноземців до нового життя. Основна мета яких, сприяти інтеграції іммігрантів у французьке суспільство.

Іммігранти часто стикаються з такими труднощами, як мовний бар'єр, культурні відмінності, пошук роботи, доступ до державних послуг, створення нових соціальних контактів тощо. Інтеграція допомагає іноземним

громадянам долати ці труднощі, адаптуватися і ставати частиною французького суспільства.

Ось деякі ініціативи, які допомагають цьому процесу:

• освітні програми, завдяки яким відбувається вивчення французької мови на курсах для іноземців. Вони є пріоритетними, оскільки зумовлюють не лише вільне спілкування, а й сприяють кращому розумінню культури країни;

• громадські заходи, які знайомлять з різними культурами та вчать толерантності (беручи участь у цих заходах, ті, хто прибув, можуть не тільки скористатися їх допомогою, але й зробити свій внесок у побудову єдиного та інклюзивного суспільства) [7] .

Вивчати мову у Франції можна, як за власні кошти так і безкоштовно. Існують базові курси для будь-якого рівня (від низького до високого), та будь-якого віку з різною кількістю уроків на тиждень [2].

У Франції діти іммігрантів навчаються за освітньою програмою, яка, в деякій мірі, має схожість з програмою французьких дітей, водночас має свої особливості, серед яких:

– безкоштовні державні школи: діти іммігрантів мають доступ до безкоштовних державних шкіл з обов'язковою освітою до 16 років, що гарантує однакову освіту для всіх;

– адаптовані шкільні програми: учні з сімей іммігрантів користуються шкільними програмами, які враховують їхні конкретні потреби, наприклад, допоміжні курси французької як другої мови (FLS). Ці заходи спрямовані на сприяння їх інтеграції, допомогу у конкретних проблемах, пов'язаних з імміграцією та освітою;

– підтримка інтеграції: з метою допомоги інтегруватися до системи освіти, створюються такі заходи, як індивідуальна підтримка та допомога у вивченні французької мови. За даними INSEE, близько 16% учнів початкових класів у Франції походять із сімей іммігрантів, що наголошує на важливості підтримки в контексті імміграції та освіти.

Франція реалізує різноманітні освітні програми з наступними ключовими ініціативами:

– підготовчі класи до Вищої школи (CPGE), в яких пропонують розширену академічну підтримку учням, включаючи молодих людей, що дозволяє поглиблено підготуватися до конкурсних іспитів у Grandes Ecoles (категорія навчального закладу), розширюючи можливості цих студентів;

– система підтримки в освіті, яка включає репетиторство та спеціальні семінари, що спрямовані на покращення успішності та полегшення інтеграції у французьку систему освіти;

– державні інвестиції: у 2022 році французький уряд інвестував 50 млн євро у освітні програми, з метою їх доступності.

Ці програми спрямовані на заповнення прогалин в освіті та сприяння шкільній інтеграції. Також вони надають освітні ресурси, такі як книги, цифрові інструменти та освітні матеріали, адаптовані до конкретних потреб

учнів суспільні ініціативи відіграють ключову роль у підтримці сімей іммігрантів та сприянні їх інтеграції у французьку систему освіти. До прикладу у 2023 році асоціація «La France Mutualiste» допомогла більш ніж 5 тис. дітям [6].

Імміграція та культура у Франції глибоко пов'язані, адже іммігранти доповнюють культурне розмаїття країни. Іммігрантські спільноти поширюють традиції та форми мистецтва, які збагачують місцеву культуру. Культурні фестивалі та заходи, організовані цими спільнотами, дозволяють відкрити різноманітні мистецькі практики та традиції. Місцеві культурні заходи, такі як міжнародні ярмарки та традиційні фестивалі, мають важливе значення для інтеграції іммігрантів, дозволяють відкрити та оцінити традиції різних національних спільнот, одночасно зміцнюючи соціальні зв'язки.

Програми культурного побратимства підтримуються муніципалітетами та неурядовими організаціями, які створюють можливості для зустрічей людей різного культурного походження. Ці заходи сприяють взаємному навчанню та особистому збагаченню [6].

Так, програма «Солідарність мігрантів» (2015) спрямована на підтримку проєктів з надання допомоги новоприбулим, незалежно від їхнього походження, релігії чи правового статусу. З моменту запуску було підтримано понад 100 проєктів цих груп населення, сприяючи їх інтеграції на приймаючій території: у Франції, Лівані та Йорданії. Проєкти реалізуються організаціями громадянського суспільства за підтримки Фонду Франції [3].

З 2019 р. уряд надав місцевій владі можливість підписувати Контракти про територіальний прийом та інтеграцію (*CTAI*), щоб сприяти інтеграції іммігрантів, новоприбулих, у тому числі біженців, які проживають на їх території.

Територіальні контракти ґрунтуються на підході спільного співробітництва між громадськими службами та службами префектури. Контракти складаються враховуючи потреби іноземних громадян, які їм необхідно вирішити першочергово. Інтеграції іммігрантів значно сприяють благодійні організації та окремі бібліотеки. Благодійна організація «Бібліотеки без кордонів» *(Bibliothèques Sans Frontières, BSF)* – надає доступ до інформації та освіти тим, хто цього потребує [10]. За підтримки Фонду Валентина Рібета та Міністерства культури *(Ministère de la Culture)* був розроблений унікальний навчальний курс «Прийом мігрантів у бібліотеках», який складався з десяти відеороликів і вправ, та безлічі додаткових ресурсів, був частиною платформи BSF Campus і пропонував безкоштовні сертифіковані навчальні курси для зацікавлених сторін [8].

В паризькому регіоні Іль-де-Франс «Бібліотеки без кордонів» співпрацюють з асоціаціями та волонтерськими організаціями – *Aurore* (асоціація, яка допомагає у соціальній та професійній реабілітації людей, внаслідок хвороби, ізоляції тощо) [4], *Emmaüs Solidarité* (асоціація, яка опікується тими хто залишився без житла і допомагає знайти своє місце у суспільстві) [5], *SAMUSocial de Paris* (це муніципальна гуманітарна служба,

метою якої є надання догляду та амбулаторної медичної допомоги бездомним людям і людям, які перебувають у соціально-незабезпеченому стані) [11] та ін, щоб сприяти інтеграції приїжджих. Асоціація *Samusocial de Paris* створили бібліотечні приміщення *(Bibli' Hotels)* у соціальних готелях Парижа.

Міжкультурна бібліотека, розташована в районі Кот-де-Неж–Нотр-Дам-де-Грас у Монреалі, пропонує широкий спектр послуг та заходів, що сприяють прийому інтеграції сімей іммігрантів. Крім колекцій книг багатьма іноземними мовами (наприклад, арабською, в'єтнамською, урду, тамільською, тагальською), пропонуються інформаційні заняття про шкільну систему для батьків тощо [9].

Ініціативи, спільноти, асоціації, благодійні організації та окремі бібліотеки створюють культурно-освітнє середовище для іммігрантів. Завдяки освітнім програмам, курсам з вивчення французької мови, широкому асортименту послуг та розваг вони допомагають їм інтегруватися у суспільство.

Література

1. Гільченко О. Л.Сучасна міграційна політика Франції. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_16_26 (дата звернення: 12.12.2024)
2. Курси французької мови у Франції. *World study*. URL: https://world-study.ua/uk/courses/france/ (дата звернення: 12.12.2024)
3. Aide aux migrants : accueillir, accompagner, créer des liens. *Fondation de France* URL: https://www.fondationdefrance.org/fr/solidarite-migrants (consulté le: 12.12.2024)
4. Historique de Aurore. Aurore association. URL: https://aurore.asso.fr/historique (consulté le: 12.12.2024)
5. L’activité d'EMMAÜS Solidarité. *EMMAÜS Solidarité*. URL: https://emmaus-solidarite.org/en-bref/ (consulté le: 12.12.2024)
6. L’immigration et l’éducation : Les parcours scolaires des enfants d’immigrés, le bilinguisme, l’accès à l’enseignement supérieur. *Pole Demarches*. URL:https://poledemarches.fr/limmigration-et-leducation/ (consulté le: 12.12.2024)
7. L’impact de la culture française sur les processus d’intégration. *Démarche Française*. URL: https://demarchefrancaise.fr/processus-integration-france/ (consulté le: 12.12.2024)
8. Mieux accueillir les publics migrants dans les bibliothèques *Bibliothèques Sans Frontières.* – 2021. URL: https://www.bibliosansfrontieres.org/notre-expertise-accompagnement/migration/migration-france/ (consulté le: 12.12.2024)
9. Par Houria Bénard Les bibliothèques publiques, au cœur de l’inclusion sociale et de l’adaptation des familles immigrantes https://tout-petits.org/publications/dossiers-web/bibliotheques-publiques/les-bibliotheques-publiques-au-c%C5%93ur-de-l-inclusion-sociale-et-de-l-adaptation-des-familles-immigrantes/(consulté le: 12.12.2024)
10. «Partager la connaissance, ouvrir tous les possibles»Bibliothèques Sans Frontières est une ONG qui renforce le pouvoir d’agir des populations vulnérables en leur facilitant l’accès à l’éducation, à la culture et à l’information. *Bibliothèques Sans Frontières*. URL: https://www.bibliosansfrontieres.org/ (consulté le: 12.12.2024)
11. Qui sommes-nous? *Samusocial Paris* URL: https://www.samusocial.paris/nos-missions (consulté le: 12.12.2024)

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ: ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА СУСПІЛЬНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

Калініченко Б.М.,
доктор політичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси

У сучасних умовах інформація перетворюється на ключовий стратегічний ресурс, від якого напряму залежать характер суспільно-політичної динаміки, рівень довіри та стабільність політичної системи [1]. Глобалізація, цифровізація комунікацій та зростання ролі цифрових платформ радикально змінили як форми обігу інформації, так і інструменти політичного впливу, перетворивши інформаційну сферу на арену боротьби за інтерпретацію реальності. Інформаційна сфера перетворилася на арену боротьби за інтерпретацію реальності, що особливо помітно у країнах, які перебувають під впливом зовнішніх гібридних загроз [3].

Особливої гостроти ці процеси набули в Україні, яка з 2014 року перебуває у стані гібридної війни, де військові, політичні та інформаційно-психологічні компоненти функціонують як єдиний комплекс впливу [2]. У цьому контексті інформаційна війна розглядається як системна діяльність державних та недержавних акторів, спрямована на маніпуляцію громадською думкою, підрив легітимності інститутів та дестабілізацію суспільства. Її ядром виступає дезінформація – свідомо викривлена, маніпулятивна або частково правдива інформація, що конструює вигідні для певних суб'єктів образи подій і акторів [2]. Вона характеризується високою емоційністю, цілеспрямованістю, вірусністю та псевдодоказовістю, що забезпечує її здатність не лише супроводжувати політичні конфлікти, а й виступати їхнім каталізатором.

Масштабність дезінформаційних потоків значною мірою зумовлена алгоритмічною природою цифрових платформ: соціальні мережі, орієнтуючись на максимізацію залучення користувачів, пріоритизують емоційно насичений, конфліктогенний контент [3]. У поєднанні з координованою діяльністю ботоферм, пропагандистських ресурсів та мереж лідерів думок це створює ілюзію множинності незалежних джерел і підсилює довіру аудиторії до маніпулятивних повідомлень. Формат напівправди, коли реальні факти подаються у викривленому контексті, додатково ускладнює їх спростування, оскільки вимагає від реципієнта значних когнітивних зусиль.

Ефективність дезінформації пояснюється також психологічними особливостями сприйняття інформації. Стан когнітивного перевантаження зумовлює схильність громадян до прийняття простих, емоційних інтерпретацій комплексних політичних явищ. Ефект ілюзорної істини – зростання сприйняття повідомлення як правдивого внаслідок його багаторазового повторення – сприяє закріпленню маніпулятивних наративів у масовій свідомості [1]. У результаті формуються стійкі політичні

упередження та негативні стереотипи, що радикалізують суспільний дискурс і поглиблюють лінії розколу між соціальними групами.

У соціальному вимірі дезінформація посилює політичну поляризацію та інформаційну сегментацію суспільства: різні групи населення опиняються в замкнених «інформаційних бульбашках», де споживають контент, що підтверджує вже наявні переконання. Апеляція до історичних травм, етноконфесійних відмінностей чи соціальної нерівності створює ґрунт для емоційного протистояння, у якому компроміс сприймається як слабкість або зрада. Такий стан підриває здатність суспільства до колективної мобілізації у кризових ситуаціях і знижує ефективність комунікації між владою та громадянами [4].

Російська інформаційна агресія проти України є показовим прикладом системного використання дезінформації як елементу гібридної стратегії. Інформаційні операції РФ спрямовані на делегітимізацію української влади, дискредитацію Збройних Сил України, розпалювання внутрішніх конфліктів та створення паралельної інформаційної реальності, яка суперечить фактам, але відповідає геополітичним інтересам агресора [2]. Наслідком стає послаблення суспільної єдності, ускладнення процесів ухвалення рішень та підвищення вразливості виборчих процесів до маніпуляцій [4].

У таких умовах суспільна стабільність дедалі більше залежить від якості й захищеності інформаційного середовища, що визначає рівень довіри до публічних інституцій та готовність громадян до солідарної дії. Дезінформація руйнує довіру до органів виконавчої влади, парламенту, судової системи, силових структур та місцевого самоврядування, делегітимізує політичні рішення, радикалізує протестні настрої та створює довгострокові передумови для ескалації конфліктів. Особливо небезпечним є її вплив на виборчі процеси: маніпулятивні наративи змінюють структуру електоральних уподобань, формують недовіру до виборчих інституцій, сприяють появі конспірологічних теорій та зниженню політичної участі.

Протидія дезінформації вимагає комплексної, довгостроково орієнтованої політики інформаційної безпеки, що поєднує правове регулювання, інституційний моніторинг загроз, розвиток стратегічних комунікацій, кіберзахист та проактивну інформаційну політику. Важливу роль відіграє громадянське суспільство: медіаграмотність, критичне мислення, фактчекінгові ініціативи та незалежний медіамоніторинг формують «м'який захисний контур» проти маніпулятивних впливів [5]. Цифрові інструменти – системи автоматичного моніторингу, алгоритми виявлення дезінформаційних патернів, засоби боротьби з бот-мережами – доповнюють інституційні та суспільні зусилля, забезпечуючи технологічну основу інформаційної стійкості.

Отже, дезінформація та інформаційна війна є системними викликами для суспільно-політичної стабільності, оскільки руйнують довіру до інститутів, посилюють поляризацію, спотворюють виборчі процеси та обмежують потенціал держави до розвитку. Ефективна відповідь можлива

лише за умови синергії державної політики, активності громадянського суспільства, розвитку медіаграмотності та впровадження сучасних цифрових рішень [5]. Саме така багаторівнева модель протидії дезінформації може стати основою для зміцнення інформаційної стійкості та збереження демократичних засад розвитку України в умовах тривалих гібридних загроз.

Література

1. Алещенко В. Психологічні аспекти інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2022. № 2 (50). С. 27-31. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.27-31

2. Башманівський В. І. «Фейкоінструментарій ведення інформаційної війни в Україні». *Фахова стаття,* 2023. URL: https://eprints.zu.edu.ua/36988/1/%D0%92%D0%971-2_2023%20%D1%84%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-284-289.pdf.

3. Синчак Б. «Пряма ефірна інформаційна війна та російсько-українська військова криза». *Вісник/журнал,* 2022. URL: https://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/269826.

4. Назар В. «Інформаційна війна Росії проти України». *Політологія,* 2023. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/49.

5. Гордійчук О. О. «Україна & Росія: основні аспекти інформаційної, гібридної та психологічної війни». *Журнал політології,* 2024. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/16606.

КИЇВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ВАЛЕНТИНА ФЕРДИНАНДОВИЧА АСМУСА – УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФА, ЛОГІКА, ІСТОРИКА ФІЛОСОФІЇ, МИСТЕЦТВОЗНАВЦЯ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ

Ярмола О.В.,
кандидат філософських наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Велика К.І.,
асистент кафедри,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Народився майбутній філософ у місті Києві у родині міщанина-службовця 31 грудня (за новим стилем) 1894 року [1, арк. 3]. Його батько – німець, а мати – росіянка. Тому, не випадково освіту маленький Валентин здобував у приватній німецькій школі – Київському Катеринівському реальному училищі (1905-1913 рр.). Оскільки у подібних навчальних закладах (на відміну від гімназій) не викладали класичні мови, то він, для продовження навчання у вищій школі – в університеті, мусив окремо складати іспит з латини. У 1914 році Валентин Фердинандович вступив до

Київського університету Св. Володимира на історико-філологічний факультет, де навчався до 1919 року.

Ще з юнацьких років В.Ф. Асмус глибоко зацікавився філософією. Проте, як він сам зазначав у спогадах, в той час в Київському університеті не було філософського факультету, а тому знання в цій галузі знань студенти отримували з загальних курсів філософії, логіки, психології. Проте лекції з філософської проблематики проводили видатні педагоги, серед яких були – В. Зеньківський та О. Гіляров. Вони справили сильний вплив на юного Валентина та його колег-студентів й стали прикладом справжніх інтелектуалів, зразком відданості науці у їх подальшому творчому житті [4].

Після закінчення повного курсу по двох відділеннях (філософії та російської філології) у листопаді 1919 року В.Ф. Асмус успішно витримав іспити за спеціальністю в державній комісії з присудженням диплому першого ступеню й був залишений при кафедрі філософії історико-філологічного факультету – для підготовки до професорської діяльності [1, арк. 3; 3; 4].

Наукову діяльність, як згадував Валентин Фердинандович, він почав вести ще будучі студентом – з 1917 року. У 1918 році він представив у історико-філологічний факультет Київського університету дослідження: «Філософські погляди Льва Толстого та Спінози». Ця праця була відмічена повною премією імені Льва Толстого. Окрім того історико-філологічний факультет постановив надрукувати це дослідження в «Университетських відомостях». Проте, як зазначав Валентин Фердинандович: «[Ця праця. – *автори*] Не була надрукована через обставини воєнно-революційного часу» [1, арк. 3; 5].

«У роки воєнно-революційного періоду, – згадує В.Ф. Асмус, – за загальної кризи друкарської справи – дослідна діяльність могла отримати вираження лише у наукових доповідях, зроблених у низці наукових товариств та установ Києва». В цей час він розробляє проблеми історії філософії, теорії мистецтв та виступає з доповідями у «Київському філософському товаристві», «Київському товаристві дослідження мистецтв», «Товаристві ім. О. Скрябіна».

У період з 1918 по 1927 рр. В.Ф. Асмус був одним із засновників та дійсним членом низки наукових товариств та організацій Києва: «Київського товариства дослідження мистецтв», «Київського філософського товариства», «Історико-літературного товариства» (спочатку при Київському університеті, згодом – при Київському інституті народної освіти), «Товариства ім. О.М. Скрябіна», «Музичного товариства ім. М. Леонтовича» та ін. [1, арк. 3 зв.]

У період з 1921 по 1927 рр. Валентин Фердинандович розробляє питання діалектики, логіки, історії філософії та історії матеріалізму, активно виступає з доповідями. У кінці 1924 року він друкує працю «Діалектичний матеріалізм і логіка. Нарис розвитку діалектичного методу в новітній філософії від Канта до Леніна». Згодом виходять інші його друковані праці Серед них, зокрема,

протягом 1926 року були надруковані: 1) «Бергсон та його критика інтелектуалізму», 2) «Спірні питання історії філософії», 3) Протиріччя спеціалізації у буржуазній свідомості». Окрім того у Великій радянській енциклопедії (ВРЕ) виходять статті: 1) «Ймовірність як логічна категорія», 2) Введенський О.І.», 3) Віндельбанд», 3) Вольф, Християн» [1, арк. 3-3 зв.].

2 квітня 1927 року Валентин Фердинандовч заповнив «Анкетний листок наукового робітника» [1, арк. 2-2 зв.], у якому зазначив важливі відомості про особисте та громадсько-наукове життя. Так він повідомляє, що має дружину, а на утриманні в нього знаходиться ще її дочка восьми з половиною років. Також він зазначає, що є позапартійним, з 1921 року є членом профспілки робітників освіти та не «підпадав під репресії за політичну працю».

Про свою наукову та педагогічну працю в цей час в «Анкетному листку» (2 квітня 1927 р.) він зазначає:

1919-1924 рр. – працював в Київському університеті, потім в ІНО (м. Київ) – викладач філософії;

1921 по теперішній час – Вищий музично-драматичний інститут ім. Лисенко (м. Київ) – професор;

1925 по теперішній час – Інститут народного господарства (м. Київ) – викладач;

1925 по теперішній час – Художній інститут (м. Київ) – штатний професор;

1926 по теперішній час – Науково-дослідна кафедра марксизму при Всеукраїнській Академії Наук (м. Київ) – дійсний член, завідувач філософським кабінетом.

Також у цей час він був членом секції Московської комуністичної академії.

Станом на 11 листопада 1926 року (час написання автобіографії) мешкав В.Ф. Асмус у м. Києві за адресою – вул. Кругло-Університетська, 7-а, кв. 22 [1, арк. 3 зв.].

На зламі 1927/28 років В.Ф. Асмус залишає Київ та переїжджає до Москви, де продовжується його філософська біографія. Крім науково-дослідної роботи він веде активну викладацько-педагогічну діяльність, друкує статті та монографії.

Валентин Фердинандович Асмус окрім питань історико-філософських та історико-мистецьких активно працював у галузі логіки. Ще й сьогодні увагу педагогів та науковців привертає його підручник із логіки, який було надруковано у 1947 році, зокрема й українською мовою [2].

Помер Валентин Фердинандович Асмус у Москві 4 липня 1975 року.

Література

1. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 215.

2. Асмус В.Ф. Логіка /В.Ф. Асмус/. Київ: Українське видавництво політичної літератури, 1947. 411 с.

3. Асмус Валентин Фердинандович / В. І. Ульяновський. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А.І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України,

НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: https://esu.com.ua/article-44462.
4. Асмус Валентин Фердинандович (1894-1975). URL: https://knu.ua/ua/geninf/osobystosti/asmus
5. Асмус Валентин Фердинандович. Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник. К., 2002. С. 15-16. URL: http://litopys.org.ua/fdm/fdm72.htm

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Редькіна Г.М.,
доктор філософії у галузі політології, доцент,
Дніпровський державний технічний
університет, м. Кам'янське
Завгородній Е.О.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Дніпровський державний технічний
університет, м. Кам'янське

В останні десятиліття поняття ідентичності міцно увійшло у науковий дискурс, засоби масової інформації, а також повсякденні практики. Справжній вибух інтересу до концепції ідентичності спостерігається і в суспільному дискурсі: ідентичність стає призмою, крізь яку розглядаються, оцінюються та вивчаються важливі проблеми сучасного життя. В умовах глобальних викликів XXI століття категорія ідентичності набуває особливого значення в соціально-гуманітарному дискурсі. Сучасний світ, який З. Бауман [2] визначає як «плинну сучасність» (liquid modernity), характеризується розмиванням традиційних соціальних структур. У такій ситуації ідентичність перестає бути статичною даністю, отриманою при народженні, а перетворюється на динамічне завдання, яке індивід змушений вирішувати щодня.

Згідно з Е.Гідденсом [9], самоідентифікація у світі пізнього модерну стає рефлексивним проектом: особистість постійно конструює свою біографію, обираючи спільноти приналежності. У кризових умовах саме національна ідентичність виступає тим стабілізуючим фактором, що забезпечує індивіду відчуття онтологічної безпеки та солідарності.

Аналіз феномену національної ідентичності вимагає виходу за межі мікросоціологічної перспективи (Ч.Кулі [8], Дж.Мід [11]) на макрорівень.

Національна ідентичність передбачає солідарність із великими групами людей, що дозволяє розглядати націю крізь призму концепції «уявлених спільнот» Б.Андерсона [1]. Єдність такої спільноти утримується не через

особисту взаємодію, а завдяки спільним символам, цінностям та культурним кодам, які створюють ефект горизонтального товариства.

Національна ідентичність визначається як усвідомлене відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти, її культури й історії. За Л.Грінфелд [10], сутність соціального феномену національної ідентичності розкривається через суб'єктність нації – волю її членів до спільного існування, наявність історичної пам'яті й спільних характеристик, що формують національний характер.

Важливим механізмом формування ідентичності є соціальна категоризація (Г.Теджфел [12], Дж.Тернер [12]), де усвідомлення «Ми-групи» відбувається через порівняння та протиставлення «Вони-групі», що актуалізується в умовах зовнішніх загроз.

Структурний аналіз дозволяє виділити три базові компоненти національної ідентичності, які перебувають у діалектичній єдності:

- когнітивний компонент – система знань про націю (історію, мову, територію, державний устрій);
- афективний компонент – емоційно-ціннісне ставлення до своєї приналежності (почуття гордості, патріотизму), що формує ціннісне ядро особистості;
- конативний компонент – поведінкова готовність діяти на благо спільноти, реальна участь у житті нації.

Варто зазначити, що ці компоненти не існують ізольовано, а перебувають у діалектичній єдності. Когнітивні знання про історію (наприклад, про боротьбу за незалежність) підживлюють афективні почуття (гордість), які, у свою чергу, мотивують до конкретних поведінкових актів (волонтерство, політична участь). Порушення цього зв'язку (наприклад, знання мови без бажання нею спілкуватися) свідчить про суперечливість або кризу ідентичності.

Важливим теоретичним аспектом є співвідношення етнічних та громадянських елементів у структурі ідентичності (Е.Сміт [6]). Якщо етнічний елемент базується на міфах про спільне походження та культурі, то громадянський ґрунтується на законі, території та політичній участі. Як зазначав М.Вебер [4], спільності культури ще не досить для нації – необхідна спрямованість на політичну владу.

Сучасна соціологія враховує й вплив глобалізації, яка, за М. Кастельсом [7], може провокувати виникнення ідентичності опору – мобілізації спільнот навколо своєї унікальності для захисту від культурної уніфікації.

Національна ідентичність з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є найбільш інтеграційною, такою, що чітко вписує індивіда в ту чи іншу національну спільноту. Інші типи колективної ідентичності – класова, родова, расова, релігійна – можуть накладатися на національну ідентичність або поєднуватися з нею.

Е.Сміт на рівні звичайної констатації справедливо стверджує, що національна ідентичність сьогодні не тільки глобальна, а й усепроникна. Дослідник зазначає, що нація, - по суті, привласнює елементи інших видів колективної ідентичності, що зумовлює не лише спосіб, завдяки якому національна ідентичність може поєднуватись з тими іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною – а й хамелеоноподібні перетворення націоналізму як ідеології та інші ідеології, як-от лібералізм, фашизм, комунізм [6, с.23].

Проблема національної ідентичності розглядається в сучасних дослідженнях переважно у двох основних формах: як етнонаціональна ідентичність, основу якої становить той або інший етнос і його культура, і як ідентичність соціально-політична або громадянська. Цим двом формам ідентичності відповідають два типи самосвідомості нації. Перший тип є завершеною політичною формою розвитку титульного етносу, етнічність і культура якого поглинають етнічності та культури меншин, тобто піддають їх структурній асиміляції, другий будується на основі використання організаційних, ідеологічних, формоутворюючих ресурсів держави, що надає перевагу соціально-політичному змісту національної ідентичності, нації і тим самим стримує національні домагання етносів [5, с.63].

Особливе місце у формуванні й підтриманні національної ідентичності посідають власне етнокультурні чинники. Національна спільність ідентифікується на основі культурних ознак, і вони передують усім іншим критеріям ідентифікації: релігії, династіям чи економічним інтересам. Національна культура як система певних матеріальних і духовних цінностей, сукупність форм життєдіяльності, характерних для конкретного народу, етносу, виступає своєрідним генератором життя, упорядником життєвого хаосу, де національне – це структурований упорядкований лад [5, с.73]. Культура тут діє подібно до габітусу (за П.Бурдьє) – системи набутих схем сприйняття, мислення і дії, які індивід засвоює в процесі соціалізації і які стають його другою натурою [3].

Таким чином, феномен національної ідентичності є складною, багаторівневою конструкцією, сутність якої полягає у вільному самовизначенні особистості щодо певної культури та держави. Її структура є динамічною єдністю когнітивних знань, афективних переживань та реальних дій. Розуміння національної ідентичності як поєднання об’єктивних (культурних, історичних) та суб’єктивних (ціннісних, емоційних) чинників дозволяє аналізувати процеси суспільної консолідації. Саме ціннісний вимір виступає тим інтегруючим фактором, який дозволяє поєднати етнічну спадщину з модерними громадянськими практиками, перетворюючи населення на згуртовану політичну націю, здатну відповідати на виклики сучасності.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / пер. з англ. В. Морозов. К. : Критика, 2001. 272 с.

2. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевности / пер. з англ. А.Марчинського. Київ : «Критика», 2013. 176 с.

3. Бурдьє П. Практичний глузд / пер. з фр. О.Йосипенко та ін. Київ : Український Центр духовної культури, 2003. 529 с.

4. Вебер М. Соціологія. Загальносоціологічні аналізи. Політика / пер. з нім. О.Погорілий. Київ : Основи. URL: http://litopys.org.ua/weber/wbs.htm (дата звернення 21.09.2025).

5. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

6. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. П.Таращук. Київ : Основи. URL: http://litopys.org.ua/smith/smi.htm (дата звернення 21.09.2025).

7. Castells M. The Power of Identity (The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. II). Malden, MA : Blackwell, 2010. 538 p.

8. Cooley C.H. Human Nature and the Social Order. URL: https://ia802800.us.archive.org/24/items/cu31924032559316/cu31924032559316.pdf (дата звернення 21.09.2025).

9. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, Calif. : Stanford University Press. URL: https://archive.org/details/modernityselfide0000unse (дата звернення 21.09.2025).

10. Greenfeld L. Nationalism: Five Roads to Modernity. Cambridge : Harvard University Press. URL: https://nationalismstudies.org/wp-content/uploads/2021/03/Nationalism-Five-Roads-to-Modernity-by-Liah-Greenfeld-z-lib.org_.pdf (дата звернення 21.09.2025).

11. Mead G.H. Fragments on ethics. *Mind, self, and society from the perspective of a social behaviorist* [ed. by Charles W.Morris]. Chicago : University of Chicago. URL: https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/ works/us/mead2.htm (дата звернення 21.09.2025).

12. Tajfel H., Turner J.C. An integrative theory of intergroup conflict. In W.G.Austin and S.Worchel (Eds.). *The social psychology of intergroup relations.* Brooks/Cole : Monterey, pp.33-47. URL: https://www.academia.edu/1226623/Social_psychology_of_intergroup_relations (дата звернення 21.09.2025).

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ М. БІЛА ЦЕРКВА)

Пасічник Н.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква

Невід'ємною складовою історії будь-якого народу, й український не є винятком, є трагічні події, що спричинили колективну травму. Під колективною травмою у соціальній теорії розуміють деструктивні, дисфункціональні наслідки соціальних перетворень (війни, катастрофи, терористичні акти, інші події, пов'язані із загибеллю, втратою свободи і т.і.), для великих груп людей, які мають травматичний ефект на груповому та соціетальному рівнях. Дослідники підкреслюють безпрецедентно важливу роль, яку відіграє травма в процесі формування колективних ідентичностей,

та показують, що об’єктом колективної травми стають зв’язки між людьми та їх культурні смисли. [10, с. 19- 22]

Як відзначає О. Ніколаєнко, меморіалізація травматичного минулого функціонує як одна з форм «роботи скорботи», тобто сукупність соціальних практик, спрямованих на конструювання й закріплення в колективній пам’яті специфічної інтерпретаційної моделі історичного досвіду, яка має на меті не лише процеси суспільної детравматизації, але й формування рефлексивних висновків щодо пережитих історичних подій. [7, с. 114]

В сучасних умовах російсько-української війни, нового травматичного досвіду для українського суспільства, аналіз практик актуалізації пам’яті про колективні травми минулого є вкрай важливим.

Однією з найбільш травматичних подій ХХ ст. для українського народу був Голодомор 1932-1933 рр. Лише з проголошенням незалежності України стало можливим відкрито говорити правду про нього як про геноцид, що знайшло відображення і у просторовій меморіалізації. В багатьох містах України були встановлені пам’ятники/пам’ятні знаки для вшанування жертв цієї трагедії. Так, в 1993 р. у Білій Церкві в північно-західній частині майдану на перехресті вулиць Ярослава Мудрого та Першотравневої за проектом броварського скульптора-архітектора Г. Мосендза та заслуженого архітектора України О. Стукалова було встановлено пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 років та політичних репресій. На пагорбі встановлено камінний хрест і меморіальну дошку. Бруковані майданчик перед пам'ятником та доріжка довкола обрамлені 12 металевими свічками. Пам'ятник був зведений за ініціативою демократичних організацій міста, а кошти на його спорудження надходили від підприємств, організацій та громадян міста.[8]

Ще одним символічно-просторовим означенням травми у ландшафті міста стало відкриття у 2019 р. Меморіалу пам’яті жертвам Голокосту і Праведникам Народів Світу на Торговій площі. Саме на цьому місці відбувся один з перших масових розстрілів місцевого єврейського населення: в серпні 1941 р. було вбито 90 дітей єврейської національності. Усього, за оцінками істориків, під час окупації міста нацистами було розстріляно від 4,5 до 7 тисяч осіб єврейської національності. Спроектувала меморіал архітекторка Мирослава Бублій. У центрі композиції розташована Зірка Давида, на якій відбитки дитячих долонь та рани від куль. Праворуч на стіні – імена людей, які рятували євреїв під час Голокосту, праведників народів світу з Білої Церкви. На плитах Меморіалу викарбовано слова: «Кожен, хто нищить душу одну, нищить цілий світ. Кожен, хто рятує душу одну, рятує весь світ». [4, 11]

Маркування міського простору містить і звернення до трагічних подій пізнього радянського періоду – війни в Афганістані та Чорнобильської катастрофи. В 1996 р. з ініціативи Білоцерківської спілки ветеранів Афганістану було побудовано каплицю-пам'ятник святого великомученика Георгія Побідоносця землякам, які загинули у війні в Афганістані 1979-

1989 р.р. На місці зведення майбутнього храму спочатку був закладений пам’ятний камінь, а згодом у квітні 1996 р. ветерани афганської війни разом з учнями шкіл висадили на Комсомольському бульварі (зараз бульвар Княгині Ольги) алею із 132 дерев в пам’ять про загиблих воїнів. [1]

У 2007 р. було встановлено Меморіал жертвам Чорнобильської катастрофи «Чорнобильський дзвін». Пам’ятний знак складається з трьох плит, які у поєднанні повторюють форму дзвону, на його верхівці стоїть хрест, а середина прикрашена гілочкою з листям золотого кольору. Пам’ятник було за рахунок приватних спонсорів.[6]

Травматичні події нещодавньої історії України (Революція Гідності, російська війна проти України) також знайшли символічне втілення в міському ландшафті. У листопаді 2016 р. у парку Слави встановили пам'ятний знак Героям Небесної Сотні. Сам парк Слави первісно являв собою меморіальний комплекс, присвячений загиблим визволителям Білої Церкви - солдатам РСЧА та бійцям 1-ї окремої Чехословацької піхотної бригади. На центральній площі парку знаходиться пам'ятник Загиблим визволителям, біля підніжжя якого влаштовано Вічний вогонь. У 2014 р., у зв'язку з кампанією декомунізації, було демонтовано пам'ятник продармійцям, а також змінено роки війни на головному вході до меморіалу, у зв'язку зі зміною терміну «Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років» на «Друга світова війна 1939-1945 років». Наразі, на території парку з’являються нові об’єкти, які висвітлюють сучасні історичні події.

Автором пам’ятника Героям Небесної Сотні роботи став місцевий журналіст, письменник, скульптор Олександр Виговський, котрий був активним учасником Революції Гідності. На фоні мапи України зображено трьох протестувальників в касках, у двох із них є щити (на одному знаходяться сліди від куль), а третій кидає коктейль Молотова. На скульптурі є зображення Михайлівського Золотоверхого монастиря, який надавав допомогу активістам Майдану. Як заклик, на пам'ятнику написані слова Т.Г. Шевченка із поеми «Кавказ»: «Борітеся - поборете!». Цікава деталь скульптури – відвалений від України Крим. За задумом автора, це вписується в загальну композицію, бо саме Революція Гідності призвела до повалення злочинної проросійської влади Януковича та анексії Криму росією в 2014 р. [3, С. 11-15]

Однак цей задум спричинив значний резонанс серед громадськості, обурених тим, що в композиції зображена карта України без тимчасово окупованого Криму [9].

Поруч із пам'ятним знаком Героям Небесної Сотні у 2021 р. було створено Алею пам'яті Героям війни для вшанування загиблих українських військових, які захищали і захищають Україну від російських загарбників. Виконана із листів металу у формі стендів, в яких зроблено проріз у вигляді силуету воїна-захисника, що символізує втрату і те, що людини вже немає в живих. На стендах розміщені фотографії загиблих Героїв. [3, С. 14]

30 серпня 2025 р., в Міжнародний день зниклих безвісти, було закладено Сквер Надії для вшанування захисників, зниклих безвісти на війні. Ініціатором створення скверу стала громадська організація «Жіноча опора» та родини зниклих безвісти. [12]

Означені місця пам’яті використовуються для проведення комеморативних заходів у річниці трагічних подій, які, втім, не вирізняються оригінальністю: традиційно участь в них беруть представники місцевої влади та громадськості, виголошуються промови високопосадовців міста, покладаються квіти (біля Меморіалу пам’яті жертвам Голокосту за єврейською традицією залишають також біле каміння – як пам'ять про жертв Голокосту), проводяться панахиди.

Як слушно відзначає А.В. Єфімова, в часи незалежності України у міському ландшафті найпоширенішими залишаються традиційні скульптурні пам’ятники, що у більшості випадків втілюють радянську традицію монументального мистецтва. Разом з тим, останніми роками відчутним стає проникнення постмодерністичних художніх тенденцій, з’являються об’єкти меморіального характеру, що відображають актуальні світові мистецькі концепції, зокрема, наслідують принципи контрмонументу. Для актуалізації пам’яті про складні події української історії молоде покоління митців прагне відмовитись від застарілих художньо-меморіальних прийомів, що є рудиментами радянської доби та починає шукати нові, осучаснені засоби. [5, С. 7-10]

Контрмонумент — це різновид пам’ятника, що свідомо порушує очікування глядача, викликаючи емоційний дискомфорт. Йому притаманна відмова від декоративності, іконографії та часто — довговічності. Його мета — не гармонізувати простір, а провокувати, стимулювати рефлексію й дискусію. Глядач стає не спостерігачем, а учасником.[2, С. 11-15]

Прикладом таких контрмонументів у Білій Церкві можна вважати Меморіал пам’яті жертвам Голокосту та пам'ятний знак Героям Небесної Сотні.

Таким чином, аналіз меморіальних практик дає уявлення про те, як місто переосмислює травматичний досвід минулого через просторову меморіалізацію. Організація місць і просторів комеморації є способом рефлексії з боку місцевих громад щодо трагедій та втрат, які переживало і переживає суспільство, важливим інструментом для збереження колективної пам’яті й подолання історичної травми. Варто відзначити втілення у міському ландшафті Білої Церкви загальнонаціональних тенденцій вшанування пам'яті. Міський простір стає місцем символічного означення травматичних подій, де до традиційних місць пам'яті, пов’язаних, зокрема з вшануванням пам’яті жертв Голодомору, часів Другої світової війни додаються нові меморіали, пов'язані з новітньою історією, зокрема Революцією Гідності та російсько-українською війною.

Література

1. Біла Церква. Святкування з нагоди дня пам’яті небесного покровителя міста. 07.05.2016. URL: https://bilatserkva.church.ua/2016/05/07/bila-cerkva-svyatkuvannya-z-nagodi-dnya-pamyati-nebesnogo-pokrovitelya-mista/#2025-12-30 (дата звернення: 24.10.2025)

2. Борук В. Візуалізація колективної пам'яті в сучасному українському мистецтві. *Культурно-цивілізаційна проблематика у дослідженнях молодих науковців* : збірник матеріалів наукового круглого столу, 17 квітня 2025 р., Київ / [редкол.: Чміль Г. П., Берегова О. М., Кузнєцова І. В., Демчук Р. В., Король Д. О.]. Київ : ІК НАМУ, 2025. С. 7-11.

3. Василенко О. В., Жихарева К. В. Огляд сучасних меморіальних скульптур парку Слави у місті Біла Церква. *Актуальні проблеми, шляхи та перспективи розвитку ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства, урбоекології та фітомеліорації:* матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 21 вересня 2023 р.). Біла Церква: БНАУ, 2023. С. 11-15

4. Єврейська громада відкрила пам'ятник розстріляним дітям. *Gazeta.ua,* 30 серпня 2019. URL: https://gazeta.ua/articles/region-newspaper-news/_evrejska-gromada-vidkrila-pamyatnik-rozstrilyanim-dityam/924836 (дата звернення: 29.10.2025)

5. Єфімова А. В. Альтернативні художньо-меморіальні практики в міському просторі: (досвід Західноукраїнського регіону 2010-2016 рр.). *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2018. Вип. 2. С. 6-17.

6. Меморіал жертвам Чорнобильської катастрофи «Чорнобильський дзвін». *Біла Церква туристична.* 26.09.2016. URL: https://www.bctravel.com.ua/chornobilskij-dzvin/ (дата звернення: 24.10.2025)

7. Ніколаєнко О. О. Меморіалізація травми в міському просторі Харкова. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки.* 2024. Том 33, № 2. С. 113-127

8. Пам'ятник жертвам голодомору 1932-33 рр. / Моє місто. URL: https://bc-city12.blogspot.com/2009/05/1932-33.html (дата звернення: 28.10.2025)

9. «Скульптор не в собі»: в Білій Церкві в сквері з'явилася Україна без Криму / Rbc.ua. URL: https://web.archive.org/web/20180712122605/https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/skulptor-sebe-beloy-tserkvi-skvere-poyavilas-1477676383.html 28.10.2016 - 20:23 (дата звернення: 14.11.2025)

10. Суший О.В. Проблема колективної травми в українському соціумі та пошук стратегій її опанування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2014. №6 (74). С. 18-32.

11. У Білій Церкві відкрили Меморіал пам’яті жертв Голокосту та Праведникам народів світу. *ІА «Погляд».* 28.08.2019. URL: https://poglyad.tv/u-bilij-tserkvi-vidkryly-memorial-pam-yati-zhertv-golokostu-ta-pravednykam-narodiv-svitu-article (дата звернення: 29.10.2025)

12. У Білій Церкві закладено Сквер Надії – простір пам’яті, віри й любові / Біла Церква. Офіційний сайт міської ради та її виконавчих органів. URL: https://bc-rada.gov.ua/node/16534 (дата звернення: 11.11.2025)

МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Коваль В.С.,
викладач вищої категорії
Циклової комісії соціально-гуманітарних
дисциплін, Білоцерківський фаховий коледж
Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Упродовж останніх десятиліть молодіжні субкультури залишаються важливим індикатором соціальних і культурних процесів, що відбуваються у суспільстві. У 2025 році трансформація субкультурного середовища прискорюється під впливом цифровізації, розвитку соціальних мереж, появи генеративних технологій та глобальних соціокультурних трендів. Підлітки як найбільш чутлива група до інновацій формують нові форми спільнот, що значною мірою відрізняються від традиційних субкультур кінця XX – початку XXI століть.

Однією з ключових рис субкультур сучасності є їх гібридність. Підлітки все рідше ототожнюють себе з єдиним напрямом, натомість поєднують естетику та поведінкові норми різних спільнот. Змішуються музичні стилі, візуальні образи, мовні коди та ціннісні орієнтації [3].

Цей процес зумовлений доступністю глобальних медіаресурсів, платформ для творчості та алгоритмічних рекомендацій, що сприяють індивідуалізації стилю. У результаті формується мультитотожність, яка дозволяє підліткам гнучко змінювати соціальні ролі відповідно до контексту [2].

Цифрові субкультури — геймерські спільноти, фанати кіберспорту, стримери, косплеєри, AI-артисти — набувають домінуючого статусу. Їхні учасники мають власні норми поведінки, традиції, символіку, мовні практики (наприклад, внутрішній жаргон геймерів).

Доступність інтернету та інтерактивних платформ сприяє формуванню транслокальних субкультур, що не прив’язані до географічного простору. Участь у таких спільнотах підсилює відчуття належності та соціальної підтримки, які в минулому забезпечували локальні субкультурні групи.

У соціальних мережах формується новий тип субкультур — естетичні «мікросцени», що часто мають короткотривалий характер. До них належать «dark academia», «goblincore», «coquette», «clean girl», «indie sleaze» та інші. Їх головна функція — створення стилізованих способів самовираження й самопрезентації. Підлітки обирають такі естетики як тимчасові моделі ідентичності, експериментуючи зі стилем, поведінкою та медіаконтентом без приєднання до стабільної спільноти. Це свідчить про переорієнтацію субкультур з тривалих ідеологічних рухів на гнучкі форми візуальної культури. [1, 42].

У 2025 році спостерігається повернення інтересу до неоемо, неогранджу, панку, скейт-культури та елементів хіп-хопу початку 2000-х років. Це

«ностальгійне відродження» пов’язане з циклічністю моди і популярністю тренду Y2K-revival.

Філософія тренду Y2K-revival — це не просто копіювання минулого, а переосмислення. Мода 2000-х еволюціонує, зберігає оптимістичність і футуризм, але адаптується до сучасного стилю життя. Тренд показує, як ностальгія допомагає молоді формувати свою ідентичність, виражати себе, а також реагувати на сучасні соціокультурні виклики [5].

Відмінністю сучасного етапу є те, що класичні стилі інтерпретуються крізь призму цифрової культури: через меми, відеоконтент, редагування зображень та візуальні фільтри.

Підлітки дедалі частіше об’єднуються навколо соціальних і громадських ініціатив: екологічних, волонтерських, правозахисних. Такі спільноти можна розглядати як громадянські субкультури, які формують мотивацію до участі в суспільному житті та розвивають навички самоврядування.

Цей напрям відображає зміщення підліткової активності від протестності, характерної для багатьох історичних субкультур, до конструктивних форм соціальної взаємодії.

Поява генеративних технологій, автономних цифрових персонажів і медіаінструментів створила умови для нових типів субкультур, де творчість відбувається у співпраці з AI [4, 31].

AI-арт спільноти, групи «віртуальних дизайнерів», автори цифрових світів у метавсесвітах формують субкультурні практики, що поєднують креативність та технологічну компетентність. Штучний інтелект стає не лише інструментом, а й елементом культурного середовища, що впливає на естетику та комунікацію молоді [5].

Молодіжні субкультури сучасності характеризуються гібридністю, цифровою домінантністю, швидкою змінністю та високим рівнем індивідуалізації. Підлітки використовують субкультурні практики як спосіб самовизначення, соціалізації та творчого самовираження.

Для освітніх і соціальних інституцій важливо розглядати субкультури не як девіацію, а як ресурс, здатний сприяти гармонійному розвитку та формуванню активної громадянської позиції молоді.

Література

1. Гаврилюк О. П. Соціальні мережі як чинник формування культурних цінностей і норм. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2023. № 3. С. 39–44.

2. Глінська В. Молодіжні субкультури в сучасній Україні. *Візуальне мистецтво, соціальна культура, комунікація: традиції та сучасність* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 березня 2024 р., м. Черкаси). Черкаси : ЧДБК, 2024.

3. Іванченко Л. Молодіжні субкультури в сучасному світі. Черкаси : ЧДТУ. URL: https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/657 (дата звернення: 17.11.2025).

4. Тюріна Т. В. Субкультурні ідентичності в умовах діджиталізації соціуму. *Український соціологічний журнал*. 2023. № 1–2. С. 28–39.

5. Щербина Д. Молодіжні субкультури та їх представлення в інтернет просторі. EKMAIR. 2020. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/777c81ae-5307-4778-b770-0325ad5feade (дата звернення: 15.11.2025).

6. Nostalgic Echoes 2026: The Y2K Revival That's Taking Over. Tellar, 2026. URL: https://www.tellar.co.uk/2026-nostalgic-echoes-the-y2k-revival-that-s-taking-over (дата звернення: 17.11.2025).

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Самойленко Л.Я.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Черкаси

У сучасних умовах децентралізації та війни політичні конфлікти в системі місцевого самоврядування набувають особливої гостроти, оскільки саме місцевий рівень є найближчим до громадян виміром публічної влади та основним простором реалізації їхніх повсякденних інтересів. Теорія держави і права розглядає місцеве самоврядування як форму публічної влади, що реалізує принцип народовладдя на локальному рівні та поєднує елементи державного управління й самоорганізації територіальних громад [7]. У цьому контексті будь-які конфлікти між органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, місцевими елітами та громадськістю мають не лише управлінський, а й виразний політико-правовий характер, впливаючи на легітимність влади, довіру громадян і якість демократії.

Теоретико-правові засади аналізу політичних конфліктів у місцевому самоврядуванні спираються на конституційне закріплення принципу місцевого самоврядування, положення Європейської хартії місцевого самоврядування, а також розробки вітчизняної науки державного будівництва та муніципального права [3]. У цих підходах місцеве самоврядування тлумачиться, з одного боку, як інституціоналізована система органів і посадових осіб, що діють у межах публічно-владних повноважень, а з іншого – як простір конкуренції інтересів територіальної громади, місцевих еліт, бізнесу та центральної влади. Відповідно, політичний конфлікт розглядається не як виняток, а як закономірний прояв суперечностей у розподілі ресурсів, владних повноважень і ціннісних орієнтацій [4].

Політична конфліктологія пропонує розглядати конфлікт не лише як деструктивне явище, а й як потенційне джерело модернізації інститутів та оновлення легітимаційних засад влади [4]. Застосування цих підходів до місцевого рівня дозволяє виділити кілька ключових груп конфліктів: вертикальні (між місцевим самоврядуванням і державною владою), горизонтальні (між органами і посадовими особами в середині муніципальної системи), а також конфлікти «влада – громада», пов'язані з розбіжністю бачень щодо розвитку території [6]. Кожен із цих типів конфліктів має свою

правову й політичну природу, але у всіх випадках йдеться про боротьбу за право визначати публічну політику на місцевому рівні.

Дослідження муніципальних конфліктів у вітчизняній правовій науці показують, що значна частина суперечностей між органами та посадовими особами місцевого самоврядування пов'язана із нечіткістю розмежування повноважень, конкуренцією політичних груп, а також використанням правових процедур як інструменту політичної боротьби [2]. Йдеться, зокрема, про конфлікти між міським головою і представницьким органом, які можуть проявлятися у блокуванні рішень, затягуванні ухвалення бюджету, спробах дострокового припинення повноважень, оскарженні актів у судовому порядку тощо. Такі конфлікти мають подвійний вимір: формально-правовий (інтерпретація норм законодавства, регламентів, статутів громад) і політичний (боротьба між владними групами за контроль над ресурсами й порядком денним громади).

Окремий зріз становлять конфлікти взаємодії місцевої влади з інститутами громадянського суспільства – громадськими організаціями, ініціативними групами, органами самоорганізації населення. Дослідження управління конфліктами в системі місцевого самоврядування демонструють, що їхня природа часто пов'язана із несинхронністю очікувань: громада вимагає розширення участі в ухваленні рішень, прозорості й підзвітності, тоді як органи влади орієнтуються на збереження контролю над процесами та домінування представницьких механізмів [6]. У таких умовах протестні акції, петиції, інформаційні кампанії стають формою політичного тиску на місцеву владу, а конфлікти набувають публічного, символічного виміру, виходячи за межі суто правових процедур.

Важливим інструментом аналізу політичних конфліктів на місцевому рівні виступають категорії теорії держави і права – «суверенітет народу», «публічна влада», «правова держава», «місцеве самоврядування» [7]. З цієї перспективи конфлікт постає як ситуація колізії між різними моделями реалізації народного суверенітету: через державні органи (місцеві державні адміністрації) чи через інститути місцевого самоврядування, а також безпосередньо – через місцеві референдуми, громадські слухання, ініціативи. Забезпечення балансу між цими моделями є ключовою умовою мінімізації конфліктогенного потенціалу системи публічної влади на місцях [1].

Узагальнення емпіричних досліджень конфліктів у публічному управлінні вказує на те, що на місцевому рівні переважають конфлікти інтересів та ціннісні конфлікти, пов'язані з різним баченням пріоритетів розвитку громади, розподілом бюджетних ресурсів, містобудівною політикою, кадровими призначеннями [5]. Вони нерідко розгортаються як затяжні, «низькоінтенсивні» протистояння, що поступово еродують довіру до органів влади й створюють відчуття постійної кризи. У той же час, наявність інституціоналізованих процедур участі громадян (громадські слухання, консультації, партиципаторне бюджетування) здатна каналізувати конфліктну енергію в рамки діалогу, переговорів і компромісу [3].

Сучасні підходи до управління конфліктами в системі місцевого самоврядування пропонують розглядати їх не лише як об’єкт реагування «після факту», а як процес, що потребує стратегічного планування, інституційної підтримки та комунікаційної інфраструктури [6]. Ідеться про побудову ресурсно-комунікаційних платформ конфлікт-менеджменту, які поєднують аналітичний моніторинг конфліктогенних зон, механізми раннього попередження, медіаційні процедури, консультації з громадськістю та правові інструменти врегулювання. У цьому розумінні політичний конфлікт перестає бути «збоєм» у системі, а розглядається як сигнал про дисбаланс інтересів або неефективність управлінських рішень, що вимагає корекції політики [5].

Особливого значення зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану, коли місцеве самоврядування одночасно виконує функції забезпечення життєдіяльності громад, реалізації державної політики безпеки й підтримання соціальної згуртованості. У таких умовах політичні конфлікти можуть мати потенціал підриву обороноздатності громад, створювати додаткові ризики інформаційних та гібридних атак. Відтак до управління конфліктами на місцевому рівні висуваються підвищені вимоги щодо прозорості, комунікативної відкритості, правової визначеності та інклюзивності процесів ухвалення рішень [1].

Підсумовуючи, політичні конфлікти в системі місцевого самоврядування слід розглядати як невід’ємний елемент функціонування публічної влади на локальному рівні, що одночасно несе ризики дестабілізації й потенціал для інституційного розвитку. Їхній конструктивний або деструктивний вплив визначається якістю правового регулювання, зрілістю політичної культури учасників, наявністю ефективних інструментів діалогу та участі громади. Синтез підходів політичної конфліктології, теорії держави і права та муніципального права створює методологічну основу для розробки цілісних моделей конфлікт-менеджменту в місцевому самоврядуванні, спрямованих на зміцнення легітимності влади, підвищення довіри громадян і стійкості демократичних інститутів.

Література

1. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / за ред. С. Г. Серьогіної. 4-те вид., переробл. та доповн. Харків : Право, 2017. 704 с.

2. Кобрин В. Муніципальні конфлікти між органами та посадовими особами місцевого самоврядування: засоби запобігання та практика врегулювання. *Український часопис конституційного права*. 2022. № 1(22). С. 21–34.

3. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика становлення : навч. посіб. / О. М. Євтушенко, Т. В. Лушагіна. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 316 с.

4. Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні та світі : монографія / Г. П. Щедрова, І. А. Єрємєєва, Д. В. Прошин, Р. М. Ключник, Н. М. Волвенко ; за ред. Г. П. Щедрової. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 148 с.

5. Рак Ю. Конфлікти у публічному управлінні України: особливості та види. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 1(82). С. 42–47.

6. Слюсарев І. О. Управління конфліктами в системі місцевого самоврядування : дис. … д-ра філософії : 28 Публічне управління та адміністрування / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 268 с.

7. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 292 с.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ В УМОВАХ ВІЙНИ (2022–2024 рр.)

Романюк І.Г.,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль
Науковий керівник: ***Біла Н.В.,***
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент

Релігійний простір сучасної України є складним, багатовимірним феноменом, що перебуває у стані перманентної трансформації. Вплив історичних, політичних та соціальних чинників сформував унікальну карту релігійності, яка не піддається спрощеним інтерпретаціям. Особливої гостроти питання ролі релігії набуває в контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 р.

Мета цього дослідження – здійснити вичерпний аналіз ролі релігії у суспільстві, фокусуючись на порівнянні західних та східних регіонів України, виявленні глибинних відмінностей у конфесійній структурі, соціальному служінні та динаміці віри під тиском екзистенційних загроз. Аналіз базується на широкому спектрі соціологічних даних, отриманих провідними українськими інституціями, зокрема Центром Разумкова [1] та Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) [2], а також на аналітичних звітах міжнародних гуманітарних місій «Карітас» [4] та World Vision [3]. Методологія аналізу передбачає синтез кількісних показників (рівень декларованої релігійності) та якісних індикаторів (соціальна активність церков, роль у волонтерському русі, капеланське служіння).

Початок повномасштабної війни у лютому 2022 року став каталізатором потужних змін у суспільній свідомості українців. Екзистенційний шок, загроза життю та невизначеність майбутнього спонукали значну частину населення звернутися до релігії як до механізму психологічного захисту та пошуку сенсу. За даними Центру Разумкова [1], динаміка рівня релігійності демонструє чітко виражену криву. “Якщо у 2021 році, напередодні великої війни, рівень віруючих складав 68%, то вже у 2022 році цей показник різко зріс до 74%. Цей стрибок соціологи характеризують як “тривожну мобілізацію”, був реакцією на стрес. Однак, “вже у 2023 році почався процес зниження до 70,5%, а у 2024 році показник повернувся до довоєнного рівня – 68%” [1]. Ця статистика вказує на те, що ситуативний сплеск релігійності не

трансформувався у стійке воцерковлення для значної частини новонавернених. Коли війна перейшла у фазу затяжного конфлікту і відбулася певна рутинізація загроз, суспільство повернулося до звичних секулярних або помірно-релігійних практик. Важливо відзначити, що “22% респондентів заявили, що після початку вторгнення стали більш релігійними, тоді як лише 4% відчули послаблення віри. Більшість же (69%) не змінили свого ставлення, що свідчить про інертність релігійних переконань у стабільному ядрі віруючих” [2].

Глибокий аналіз демографічних даних виявляє суттєві диспропорції. Традиційно, жінки в Україні демонструють вищий рівень релігійності (76%), ніж чоловіки (58%). Цей розрив залишається стабільним навіть в умовах війни, коли значна частина чоловіків перебуває на фронті, де, здавалося б, потреба у духовній підтримці є вищою. Також зберігається розрив між сільським (76,5% віруючих) та міським (63,5%) населенням, що відображає збереження традиційного укладу життя в селах [2].

Найбільш тривожною тенденцією для релігійних інституцій є ситуація серед молоді. У віковій групі 18–24 роки віруючими себе вважають лише 52%, що є найнижчим показником серед усіх демографічних груп [1]. Для порівняння, у старших вікових категоріях цей показник коливається між 61% і 76%. Хоча у 2022 році саме молодь демонструвала найбільший приріст релігійності (з 48% у 2021 році до 61%), подальший спад свідчить про нестійкість цих переконань. Молодь, ймовірно, шукає відповіді на екзистенційні питання поза межами традиційних церковних інституцій, або ж відчуває розчарування у нездатності релігії зупинити насильство [1].

Захід України (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Закарпатська, Волинська, Рівненська, Чернівецька області) історично сформувався як регіон з найвищим рівнем релігійності. Тут релігійна ідентичність є невід’ємною складовою національної самосвідомості, а церковні інституції мають беззаперечний суспільний авторитет. Згідно з опитуванням 2024 року, на Заході України зафіксовано найвищий рівень релігійності – 85%. Для порівняння, у центральних регіонах цей показник становить 65%, а на Сході – лише 55%. Крім того, саме на Заході найбільша частка людей, які стверджують, що війна зміцнила їхню віру – 31%, тоді як в інших регіонах цей показник коливається в межах 22–24% [5].

Унікальністю регіону є потужна присутність Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). За даними КМІС [2], 20% мешканців Заходу ідентифікують себе як греко-католики, тоді як у решті України цей показник не перевищує 1%. Це створює конкурентне середовище між УГКЦ та Православною Церквою України (ПЦУ), що стимулює обидві конфесії до активної соціальної діяльності та боротьби за паству не через адміністративний тиск, а через якість служіння [2]. Під час війни Західна Україна стала надійним тилом та гуманітарним хабом. Львів та інші міста регіону прийняли сотні тисяч внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Церковні структури, зокрема «Карітас України» (що має історичне коріння та

інфраструктуру саме на Заході, відновивши діяльність у Львові ще у 1994 році), відіграли ключову роль у цьому процесі. Звіти «Карітас» за 2023 рік [6] свідчать про масштабну роботу. Лише у сфері психосоціальної підтримки було надано понад 33 тисячі послуг (загалом майже 59 тисяч з початку конфлікту). Організація забезпечила медичним обладнанням (інвалідні візки, спеціалізовані ліжка) 858 осіб, що є критично важливим для поранених та літніх людей, евакуйованих зі Сходу [6].

Схід України (Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька області) представляє собою кардинально відмінний релігійний контекст. Це індустріальний регіон, де процеси радянської секуляризації були найбільш глибокими, а релігійна традиція була перервана або маргіналізована. Рівень релігійності на Сході є найнижчим в Україні – 55%. Більше того, тут спостерігається криза конфесійної ідентичності. Із Заходу на Схід зростає частка тих, хто називає себе "просто православним", без прив'язки до конкретної юрисдикції. На Сході цей показник сягає 15%. Це свідчить про те, що для багатьох мешканців регіону православ'я є культурним маркером ("я росіянин/українець, отже я православний"), а не свідченням віри чи приналежності до церковної громади.

Війна завдала нищівного удару по позиціях УПЦ Московського Патріархату. Попри те, що Схід традиційно вважався канонічною територією цієї церкви, частка тих, хто відкрито ідентифікує себе з УПЦ МП, на Сході становить лише 5-8%, що фактично не відрізняється від інших регіонів (крім Заходу, де їх майже немає). Це руйнує стереотип про "проросійський православний Донбас". Більшість колишніх вірян УПЦ МП перейшли не в ПЦУ, а в категорію невизначених або атеїстів (12% по країні, але на Сході цей показник вищий) [2].

Підсумовуючи аналіз ролі релігії у суспільстві західних та східних регіонів України в умовах війни, можна виокремити наступні ключові тенденції. Україна залишається розділеною на високорелігійний Захід (85% віруючих, домінування УГКЦ та ПЦУ) та секуляризований Схід (55% віруючих). Цей поділ є глибинним і обумовлений історичною спадщиною, яку не змогла швидко змінити навіть війна. Східні регіони не демонструють лояльності до УПЦ МП (5-8% підтримки). Натомість, відбувається процес атомізації православ'я (зростання категорії "просто православних") та зміцнення позицій протестантизму, який зайняв нішу активного соціального служіння (11% віруючих на Сході). Сплеск релігійності у 2022 році (до 74%) мав ситуативний характер. Стабілізація показників у 2024 році (68%) свідчить про те, що релігія виконала функцію швидкої психологічної допомоги, але не стала основою для довготривалого світоглядного зсуву всього суспільства. Релігійні організації, особливо "Карітас" та протестантські мережі, довели свою ефективність як інститути громадянського суспільства.

Отже, релігія в Україні залишається потужним фактором суспільної стійкості, але її форми та прояви суттєво відрізняються залежно від

регіонального контексту. Якщо Захід зберігає роль традиційного тилу, то Схід стає простором для діяльного християнства в умовах постійної загрози.

Література

1. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в україні-2024 (Інформаційні матеріали). URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf (дата звернення: 21.11.2025).

2. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної православної церкви та до закону про заборону окремих релігійних організацій / Київський міжнародний інститут соціології: вебсайт. 2024. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1 (дата звернення: 21.11.2025).

3. Ukraine Crisis Response Situation Report / World Vision International. 2023. URL: https://www.wvi.org/sites/default/files/2023-07/UCR%20Sit%20Rep_19_May%202023_FINAL_0.pdf (дата звернення: 21.11.2025).

4. Звіти діяльності / БФ «Карітас-Львів УГКЦ» : вебсайт. URL: http://caritas-lviv.org/reports/ (дата звернення: 21.11.2025).

5. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022р. (листопад 2022р.) URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r?fbclid=IwAR1NxjtMmncRIVWv-UoneYZLlu4471nR3kwxAnFCK_JHIWqZPnYhbxxYakg (дата звернення: 22.11.2025).

6. Caritas Ukraine Situation Report / Caritas.pt. 2023. URL: https://caritas.pt/wp-content/uploads/2024/06/CI-Sit-Rep-Ukraine-on-2023.pdf (дата звернення: 21.11.2025).

8. Corley F., Kinahan J. Protestant Churches in Ukraine during the War. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 42. Iss. 2. URL: https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2450&context=ree (дата звернення: 21.11.2025).

СОЦІАЛЬНА ТА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЛІДЕРА В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Хахула Б.В.,
доктор філософії в галузі економіки, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
Університет, м. Біла Церква
Хахула Л.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
Університет, м. Біла Церква

В сучасних умовах лідер є важливою ланкою всіх процесів управління в організації, адже він здатний забезпечити той рівень комунікації, наслідком якого стане інтеграція до команди осіб, що володіють високим рівнем компетентності, збільшення мотивації співробітників та, в результаті, досягнення або перевищення планових показників діяльності компанії.

Зростаюча соціальна мобільність, динамізм нинішнього життя різко збільшують кількісний і якісний спектр міжособистісних контактів лідера в

команді та із зовнішнім оточенням. Лідери, особливо формальні, мають справу з різноманітними людьми, представниками різних соціальних прошарків, освітніх і професійних груп, різних націй і етносів, конфесій, культур, політичних та духовних орієнтацій.

Професійна комунікація сучасних лідерів у складних умовах насичена стресогенними факторами. Тому, з одного боку, дуже важливо, щоб у комунікації учасники дотримувалися загальних норм моралі, втілювали відповідні цінності, вносили у свої взаємини засади комунікативної та моральної культури. З іншого – істотно, щоб людина, незалежно від обставин життя і власної психічної конституції, реалізувала власні цінності, була спроможною вирішувати професійні завдання у комунікативній діяльності. Особливої актуальності набуває повага до партнера по спілкуванню, вона має бути присутньою протягом усього часу комунікації, які б ситуації не виникали під час спілкування.

Комунікативна компетентність свідчить, чи вміє людина, перш ніж вступити у спілкування з іншою, визначити свої інтереси та співвіднести їх з інтересами партнера, оцінити свого партнера як особистість, вибрати таку техніку та прийоми спілкування, які найбільше підходять саме для цієї ситуації, саме для спілкування з цим партнером. Також має значення вміння людини контролювати хід і результати спілкування, правильно завершити акт спілкування (щоб навіть при несприятливому про себе враженні у партнера виникало бажання продовжувати контакти) [1].

Комунікативна компетентність – це узагальнена комунікативна властивість особистості, що включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила. У цілому комунікативна компетентність уособлюється в розумінні і сприйнятті норм і правил спілкування, володіння комунікативними технологіями, застосування в повному обсязі комунікативного потенціалу. Це система внутрішніх (позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок) і зовнішніх ресурсів ефективної взаємодії (співпраця, переговори, розвиток позитивного ставлення до рідної мови, міжкультурної комунікації, культурна обізнаність та ін.), що забезпечують здатність встановлення та підтримки необхідних контактів з іншими людьми, а також певну сукупність знань, умінь і навичок, які сприяють ефективному спілкуванню та розвитку людини загалом.

Комунікативна компетентність включає здатність людини застосовувати знання, вміння, особистісні якості у побудові та передачі повідомлення (змісту спілкування) за допомогою традиційної та віртуальної взаємодії; у вибудовуванні відносин; у виборі тактики поведінки та у формах спілкування з партнером [2].

Комунікативна компетентність, як і будь-яка інша, має свою структуру. Саме комунікаційна компетентність характеризується широким набором різноманітних компонент, які повинні бути присутні у лідера та виявлятись в

різних ситуаціях. Не існує універсального набору чи переліку таких компонентів та їх індикаторів, які достеменно дозволять зробити висновки про ефективність чи неефективність лідера в процесі управління організацією. Залежно від стилю управління та психотипу, особливостей зовнішнього оточення, специфіки бізнес-процесу, соціальної структури команди лідеру необхідно обрати відповідний перелік компонентів та запланувати їх набуття.

Із-поміж основних і типових компонентів соціальної та комунікативної компетентності лідерів можна виокремити:

–навички використання різних засобів передачі інформації;

–емпатію (здатність бути сприйнятливим до думок інших людей);

–комунікабельність (вміння встановлювати й підтримувати потрібні контакти з іншими людьми);

–володіння певними нормами спілкування і поведінки;

–здатність до партнерства, взаємодії та досягнення взаємопорозуміння;

–володіння соціальною перцепцією («читанням по обличчю»);

–навички моделювання особистості співрозмовника за його психічним станом та іншими зовнішніми ознаками;

–здатність до самопрезентації та володіння ораторським мистецтвом;

–здатність до релевантного сприйняття, оцінки та інтерпретації ситуацій;

–здатність до соціально-психологічного прогнозу комунікативної ситуації;

–здатність програмувати процес спілкування, спираючись на особливість комунікативної ситуації;

–здатність до соціально-психологічного управління процесами спілкування;

–володіння лексикою, розвиненість усного та письмового мовлення;

–уміння дотримуватися етики та етикету спілкування;

–володіння комунікативними стратегіями;

–уміння аналізувати та читати невербальні сигнали;

–володіння навичками активного слухання;

–уміння організовувати та вести переговори, бесіди, наради та інші ділові зустрічі;

–вміння ефективно використовувати різні засоби вербального і невербального спілкування тощо.

Комунікативна компетенція лідера не може бути сформована тільки шляхом читання спеціальної літератури. Її формування потребує наполегливої, цілеспрямованої роботи, самоосвіти, формування індивідуальної навчальної траєкторії, опанування сучасних комунікативних технологій тощо [2].

Комунікативна компетентність є частиною комунікативної культури лідера, яка включає систему якостей особистості і містить:

1) творче мислення (нестандартність, гнучкість мислення);

2) культуру мовної дії (писемна побудова фраз, простота й ясність викладу думок, образна виразність та чітке аргументування, адекватний ситуації спілкування тон, динаміка звучання голосу, темп, інтонація, хороша дикція);

3) культуру самоналаштування на спілкування та психоемоційної регуляції свого стану;

4) культуру жестів і пластики рухів (самокерування психофізичним напруженням та розслабленням, діяльна самоактивація тощо);

5) культуру сприйняття комунікативних дій партнера зі спілкування;

6) культуру емоцій (як вираз емоційно-оцінних думок у спілкуванні) [3].

Важливим елементом комунікацій лідера в організації задля успішного її функціонування є окреслення бажаного результату, який потрібно досягти в підсумку спілкування з командою. Тобто має місце чітке визначення мети та напрямку руху міжособистісної комунікації, що відкриє перед лідером «больові точки» командної взаємодії та дозволить вибудувати ефективну комунікативну стратегію. Інший аспект передбачає визначення точки зору співрозмовників щодо питання, поданого на розгляд, і бажаного результату комунікації. У цьому випадку важливо уникати донесення інформації виключно із власної позиції, адже такий підхід нерідко викликає супротив до об'єктивного сприйняття інформації. Водночас прийняття лідером відмінних точок зору учасників комунікації приведе до виникнення в опонентів відчуття важливості та приналежності до управлінських рішень, викличе прихильність до керівника та вдячність за повагу до їх позиції.

Важливим є визначення «енергетичного» потенціалу команди, яке передбачає розуміння рівня зацікавленості співробітників в ефективній комунікації. На основі оцінки даного потенціалу можна сформувати оптимальні шляхи міжособистісної взаємодії в колективі, що приведе до позитивного ефекту при використанні професійних компетентностей членів команди. Також вагомим аспектом серед комунікативних постулатів лідера виступає емоційне налаштування команди та мотивація співробітників досягати поставлених цілей і результатів. Важливо використовувати різноманітні методи заохочення, акцентувати увагу учасників комунікації на їх досягненнях і налаштовувати їх на позитивний лад. Тому справжній лідер, який зацікавлений у побудові якісних міжособистісних стосунків у команді, має навчитися поєднувати різні точки зору на проблемну ситуацію в єдине оптимальне рішення [4].

Отже, визначальною умовою належного забезпечення ефективного виконання кожним лідером своїх завдань і функцій є нова якість лідерів. Ідеться про вимоги соціуму не просто до рівня їхньої професійної і соціальної компетентностей та до розвитку їхніх професійно і соціально значущих особистісних рис і якостей. Реалії сьогодення вимагають такого системного поєднання професіоналізму й особистісних характеристик лідера, які б спрямовувалися на чітке визначення та успішну й послідовну реалізацію стратегічних завдань.

Література

1. Виноградова О.В., Євтушенко Н.О. Групова динаміка і комунікації. навчальний посібник. Київ, 2018. С. 223.

2. Фроленкова Н. А. Комунікативна компетентність лідера в управлінні командою та кадровому менеджменті. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки».* 2023. Вип. 2(102). С. 349–358.

3. Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З. Ефективні комунікації як фактор забезпечення розвитку сучасного підприємства. *Теорія та практика управління суб'єктами підприємництва: колективна монографія*: за заг. ред. Т.В. Гринько. Дніпро: Біла К.О., 2020. С. 60-84.

4. Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р. Лідерство та комунікації в організації : навчальний посібник .Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 512 с.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Добренька Н.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

У XXI столітті соціальні мережі стали одним із найвпливовіших каналів комунікації, які докорінно змінили способи сприйняття, поширення та формування громадської думки. Цей процес набуває особливого значення у добу цифрової інформаційної революції, коли більшість соціальних, політичних та культурних процесів частково або повністю переходять у віртуальний простір. Актуальність теми полягає у тому, що соціальні мережі стали одним із найефективніших засобів впливу на масову свідомість. В умовах глобалізації, інформаційних війн, дезінформації та маніпуляцій питання впливу цифрових комунікацій на формування громадської думки набуває особливого значення. Варто зазначити, що проблематика формування громадської думки в засобах масової комунікації досліджувалася у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед українських дослідників варто відзначити роботи О. В. Зернецької, Н. М. Костенко, Г. Г. Почепцова, Т. І. Ісламової, М. М. Назарової, які аналізували механізми впливу медіа на суспільну свідомість та специфіку інформаційних процесів [1, с. 187], [3, с. 137]. За класичним визначенням, громадська думка — це сукупність оцінок, суджень, ставлень певної соціальної спільноти щодо актуальних питань суспільного життя. У цифрову епоху цей процес перестав бути одностороннім. Якщо раніше основними джерелами впливу були телебачення, радіо й друковані медіа, то нині соціальні мережі створюють інтерактивний формат комунікації, де кожен користувач може бути не лише споживачем, а й творцем інформаційного контенту. Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, TikTok, X (Twitter), Telegram, YouTube, формують нову

інформаційну екосистему, у якій поширення новин, мемів, візуального контенту відбувається миттєво та неконтрольовано. Це створює ситуацію, коли межа між правдивою інформацією і дезінформацією стає розмитою. Як зауважує М. Кастельс, у мережевому суспільстві влада все більше переходить до тих, хто контролює інформаційні потоки, а не лише до тих, хто володіє матеріальними ресурсами.

Дослідження показують, що психологічні механізми впливу соціальних мереж базуються на принципах соціального підтвердження, наслідування, емоційного зараження та ефекту "ехо-камер". Коли користувач бачить значну кількість реакцій "подобається" або коментарів під певним постом, це створює ілюзію спільної думки, яка може впливати на його власне судження. Таким чином, алгоритми соціальних мереж не лише відображають інтереси користувача, а й формують їх, підштовхуючи до певного типу мислення чи поведінки [7, с. 233].

Особливе місце посідає феномен інформаційних бульбашок, коли користувач взаємодіє переважно з контентом, що відповідає його власним переконанням. Це призводить до поляризації громадської думки, зменшення діалогу між різними соціальними групами та зростання конфліктності у суспільстві. Водночас соціальні мережі відкривають і позитивні можливості. Вони стали майданчиком для громадянської активності, зокрема в Україні. Соціальні кампанії, волонтерські ініціативи, благодійні збори, політична мобілізація — усе це здійснюється переважно через мережеві платформи. Саме через Facebook і Telegram координувалися волонтерські рухи з початку російської агресії, відбувалася комунікація між державними органами, громадськими організаціями та громадянами [10, с. 84]. Соціальні мережі стали також засобом документування війни, донесення правди до міжнародної спільноти.

Громадська думка, сформована через соціальні мережі, може впливати на політичні процеси, результати виборів, прийняття законів, репутацію публічних осіб. Згідно з дослідженнями Pew Research Center, понад 60% користувачів у світі отримують новини саме з соціальних мереж, і майже третина визнає, що їхня позиція щодо політичних чи соціальних питань формувалася під впливом інформації з інтернету. Якщо раніше медіа виступали головними посередниками між владою та суспільством, то нині вони конкурують із "громадянськими журналістами", які публікують власний контент у реальному часі. Це демократизує інформаційний простір, але водночас породжує проблеми достовірності, відповідальності та етики поширення даних.

Сучасні дослідники звертають увагу на необхідність регулювання інформаційного простору, однак постає питання меж між контролем і свободою слова. Відповідно до концепцій Г. Почепцова та Н. Лумана, інформаційні системи мають властивість самоорганізації, а надмірне втручання може призвести до втрати гнучкості та довіри суспільства. Таким чином, соціальні мережі виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є

інструментом демократизації комунікації, засобом самовираження й консолідації громадян, з іншого — потенційним інструментом маніпуляції, який може бути використаний для впливу на масову свідомість.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що формування громадської думки у соціальних мережах є складним і багатогранним процесом, який поєднує соціальні, психологічні, політичні та технологічні аспекти. Для України надзвичайно важливо розвивати медіаграмотність населення, підвищувати рівень критичного мислення, підтримувати незалежні цифрові медіа та забезпечувати прозорість інформаційної політики. Лише за умови свідомого споживання контенту соціальні мережі зможуть стати чинником об'єднання, а не роз'єднання суспільства, засобом розвитку демократії, а не маніпуляції масами.

Література

1. Зернецька О. В. Медіа і демократія: нові виміри суспільної комунікації. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. 240 с.
2. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни: нові стратегії та технології впливу. Київ: Видавництво «Академія», 2020. 312 с.
3. Костенко Н. М. Медіакомунікації та соціальні трансформації сучасного суспільства. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2022. 280 с.
4. Ісламова Т. І. Вплив соціальних мереж на формування суспільної свідомості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Соціальні комунікації.* 2023. № 2. С. 34–41.
5. Pariser E. The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think. New York: Penguin Books, 2021. 294 p.
6. Pew Research Center. Social Media and Political Engagement 2024: The Shifting Landscape of Digital Influence. Washington, DC, 2024. URL: https://www.pewresearch.org (дата звернення: 25.10.2025).
7. Луман Н. Соціальні системи: нарис загальної теорії / пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2021. 512 с.
8. Іванова О. В. Критичне мислення як чинник медіаграмотності молоді. *Проблеми сучасної психології.* 2023. № 59. С. 112–120.
9. Різун В. В. Медіаграмотність і інформаційна безпека: виклики для українського суспільства. *Інформаційне суспільство: філософія, комунікація, освіта.* 2024. № 1. С. 45–51.
10. Masimova L. Media Literacy and Resistance to Disinformation in Post-Soviet Societies. *Journal of Media Studies.* 2022. Vol. 14, № 3. P. 77–85.
11. Noelle-Neumann E. The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2020. 376 p.
12. Гербнер Г. Медіакультура та вплив на суспільну свідомість. *Філософські обрії.* 2021. № 2. С. 89–95.

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ В АНТИЧНІ ЧАСИ

Косач Т.М.,
кандидат філософських наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Останнім часом науковці дедалі частіше звертаються не лише до аналізу історичних подій, а й до філософського осмислення минулого, шукаючи в ньому нові аргументи для глибшого розуміння складних процесів сучасності. Антична спадщина відіграє вагому роль у становленні європейської та світової цивілізації.

Під поняттям «античність» сучасні дослідники зазвичай мають на увазі історію й культуру Стародавньої Греції та Риму – від появи перших грецьких полісів до занепаду Римської імперії. Саме в давньогрецькому суспільстві управління почали розглядати в межах загальних філософських концепцій.

Філософські аспекти управління державою включали роздуми про ідеальну державу, природу справедливості, роль правителя та форму правління. Центральними постатями були Платон та Аристотель, які розробляли ідеї про справедливе суспільство, теорії про найкращий устрій держави, залежно від якої вона має бути олігархією, аристократією, демократією або тиранією, поділ влади, чесноти правителя та необхідність виховання громадян.

Платон у своїх працях, а особливо, в «Державі» і «Законах», створює образ ідеальної держави, в якій правлять наймудріші – філософи і відсутній поділ на багатих і бідних. На його думку, управління має належати освіченим людям, які досягли високого рівня наукового розуміння, знають причини людської поведінки в економічному та політичному житті полісу й завдяки цим знанням здатні передбачати майбутній розвиток подій. Важливим елементом платонівської моделі ідеальної держави є також виховання громадян. Програма такого виховання, за Платоном, повинна бути продумана й уніфікована, тобто однакова для всіх освітніх закладів. Згідно його вчення, держава створюється людськими потребами на основі колективного договору. Існуючі в Елладі типи держав Платон вважав недосконалими. Тому, виділяв свої 5 типів державного управління, які відповідали б властивостям людської душі: аристократію (мудрі, добрі, шляхетні керівники), тімократію, олігархію, демократію та тиранію [3].

Платонівська модель ідеальної держави ґрунтувалася на принципі підпорядкування окремої людини інтересам держави, яка, у свою чергу, повинна діяти відповідно до загальнолюдських і загальновизнаних норм. Однак спроба практичного втілення цього принципу мала б доволі доктринерський і навіть жорсткий характер. У сучасному розумінні така держава часто розглядається як прообраз тоталітарної системи. Ключовою

засадою ідеальної держави Платон вважав справедливість. На думку мислителя, саме керуючись принципом справедливості, держава має виконувати найважливіші функції: забезпечувати захист громадян, надавати матеріальні та соціально-економічні блага, створювати умови для творчої самореалізації та культурного розвитку людей [2].

Що стосується поглядів Аристотель в праці «Політика» він розглядав державу як природний інститут, а справедливість як ключовий принцип. Він вважав, що держава має бути спрямована на благо громадян, а не на користь правителів. Арістотель наголошував, що здатність керувати притаманна не всім: «Вже з моменту свого народження, деякі... відрізняються тим, що одні з них призначені до підпорядкування, інші до керування». Він підкреслював, що чим вищий інтелект підлеглих, тим більшої майстерності вимагається від керівника, особливо коли йдеться про управління вільними громадянами. Особа, яка займає керівну посаду, незалежно від того, призначена вона згори чи обрана членами спільноти, повинна втілювати в собі вміння, інтелект і почуття справедливості, властиві кожному членові колективу. Така людина має бути високоосвіченою, належно вихованою й мати природні здібності до лідерства [1].

Виділяв правильні (монархія, аристократія, політія) та неправильні (тиранія, олігархія, демократія) форми правління. В основу системи управління, вважав Арістотель, слід покласти принцип «середини», який поєднує в собі олігархію та демократію, що називається «політією», яка забезпечує стабільність і процвітання для всіх громадян.

Отже, філософські погляди Платона й Арістотеля заклали підґрунтя для формування теорій державного управління, визначивши ключові принципи справедливості, чеснот правителя та організації влади. Їхні ідеї й сьогодні залишаються актуальними, оскільки дають можливість глибше зрозуміти природу влади, суспільства та ефективного управління. Таким чином, філософські ідеї античності про ідеальну державу, форми правління, справедливість, розподіл влади та роль громадянина стали фундаментальними для подальшого розвитку західної політичної думки, вплинувши на представників різних епох.

Література

1. Арістотель Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи. 2003. 239 с.

2. Козинець О. Г., Остапенко А. І. Платон та Арістотель про державу і право: порівняльна характеристика. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Вип. 89 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. С. 37-41. URI: https://hdl.handle.net/11300/15586

3. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 356 с.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пономаренко Т.І.,
доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

Сучасні соціально-політичні реалії характеризуються інтенсивними трансформаціями державного управління, посиленням інформаційної взаємодії та активізацією громадянської позиції молодого покоління. Воєнний стан створює специфічний контекст, у якому відбувається формування політичних цінностей, пріоритетів та орієнтирів молоді, визначає її ставлення до державних інституцій, механізмів прийняття рішень та участі в суспільно-політичному житті.

В умовах збройного конфлікту роль політичної соціалізації стає особливо значущою, оскільки молодь не лише засвоює базові політичні знання, а й формує критичне мислення, здатність до оцінки інформаційних потоків та активної громадянської діяльності. Дослідження процесів становлення політичної свідомості молодих людей у цей період сприяє розробці ефективних стратегій громадянського виховання, зміцненню політичної стабільності та формуванню активного соціально відповідального покоління, що здатне адекватно реагувати на виклики воєнного часу та брати участь у відновленні і розвитку держави.

В рамках окресленої проблеми, відомими є напрацювання закордонних (Bernays Edward, Gerbner George, Lasswell Harold, Lippmann Walter, Noelle-Neumann Elisabeth, Chomsky Noam та ін.) та вітчизняних (О. Бабенко, В. Бебик, К. Буш, В. Васютинський, О. Василишина, І. Галактіонова, О. Делія, Н. Дембицька М. Корнівська, М. Пірен, А. Фоміна, В. Ярошенко та ін.) науковців.

Таким чином, актуальність теми визначається не лише потребою теоретичного осмислення механізмів політичної соціалізації молоді в екстремальних умовах, а й практичною значущістю результатів для підвищення рівня політичної компетентності та громадянської активності молодого покоління.

Відомо, що політична свідомість – це «система знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери суб'єктами – індивідами, групами, націями тощо» [2, с. 174].

Варто зазначити, що політична свідомість є багатовимірним явищем, що вивчається в межах різних наук – політології, соціології, психології, філософії. У наукових дослідженнях існує кілька підходів до її визначення, кожен із яких наголошує на певних аспектах цього феномену.

Табл. 1

Підходи вчених до розуміння політичної свідомості

Підхід	Розуміння феномену	Представники
Філософський підхід	як продукт історично-економічних процесів і класової боротьби.	Г. Гегель, К. Маркс
Соціологічний підхід	як елемент соціальної взаємодії та результат політичної соціалізації.	М. Вебер, Т. Парсонс, Р. Мертон
Політико-психологічний підхід	через психологічні механізми (мотивація, емоції, стереотипи та поведінкові реакції) формування політичної свідомості, роль підсвідомих чинників.	Г. Лассуелл, Д. Істон, С. Фрейд, Е. Фромм
Когнітивний підхід	як результат когнітивних процесів та обмеженої раціональності.	Р. Нейбур, Х. Саймон, Д. Канеман
Інформаційно-комунікативний підхід	через вплив ЗМІ на політичну свідомість та створення політичних симулякрів.	М. Маклюен, Ж. Бодрійяр, Н. Луман

Відтак, політична свідомість є комплексним соціальним явищем, яке формується як продукт історично-економічних процесів та класової боротьби, відображаючи структурні взаємозв'язки суспільства та розподіл влади між соціальними групами. Водночас вона є невід'ємним елементом соціальної взаємодії та результатом процесів політичної соціалізації, у яких індивіди засвоюють політичні норми, цінності та моделі поведінки через сім'ю, освіту, групи однолітків і суспільні інститути [1; 5].

В свою чергу, передумовою формування політичної свідомості є усвідомлення людиною своєї групової та громадянської приналежності. Вона виникає, коли усвідомлюється потреба впливати на владу для реалізації власних та групових інтересів. Політична свідомість включає думки, інтереси, емоції та часто відображає інтереси суспільних класів.

Разом з тим, сучасний контекст формування політичної свідомості неможливо уявити без врахування впливу засобів масової інформації, які не лише транслюють політичні меседжі, а й створюють політичні симулякри, формуючи уявлення та сприйняття політичної реальності.

Можна виокремити наступні чинники формування політичної свідомості молоді в умовах воєнного стану[1; 3] :

– Історико-соціальні та економічні умови – досвід держави у минулих конфліктах, соціальна стратифікація, економічна стабільність чи криза, які визначають можливості і потреби молоді щодо політичної участі.

– Політичні інститути та влада – доступність механізмів участі, довіра до державних органів, реальна можливість впливати на політичні рішення.

– Політична соціалізація – роль сім'ї, освіти, молодіжних організацій, громадянських ініціатив у засвоєнні політичних норм, цінностей та моделей поведінки.

– Психологічні чинники – мотивація, емоції, ціннісні орієнтації, поведінкові стереотипи, вплив підсвідомих факторів на політичні установки та рішення.

– Інформаційне середовище та медіа – вплив ЗМІ, соціальних мереж, пропаганди та дезінформації, зокрема у рамках інформаційної війни країни-агресора, що формує сприйняття політичної реальності та стимулює критичне мислення.

– Когнітивні та раціональні механізми – обмежена раціональність, обробка неповної інформації, усвідомлення ризиків та можливостей у кризових умовах.

– Групова ідентичність та громадянська належність – усвідомлення молоддю своєї ролі в суспільстві, приналежності до соціальних і національних груп, розуміння необхідності захисту національних інтересів.

Таким чином, формування політичної свідомості молоді в умовах воєнного стану набуває особливої значущості, оскільки воно визначає готовність молодого покоління до усвідомленої громадянської участі, захисту національних інтересів та активної позиції в суспільно-політичному житті держави. Воєнний стан створює специфічний контекст, у якому молодь стикається з високою інтенсивністю інформаційних потоків, маніпуляцій та пропаганди, що особливо загострюється у рамках інформаційної війни, яку веде Росія як країна-агресор [4]. В цих умовах політична свідомість виступає не лише як результат засвоєння політичних знань та цінностей, а й як механізм критичного сприйняття інформації, протидії дезінформації та формування здатності до раціонального оцінювання політичних подій. Активізація політичної свідомості молоді у воєнний період сприяє консолідації суспільства, зміцненню державної безпеки та розвитку громадянської відповідальності, що є ключовим чинником збереження суверенітету та територіальної цілісності країни.

Література

1. Бабенко О. І. Становлення політичної свідомості молоді в умовах суспільної нестабільності. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 48с.

2. Білецька Т. В., Купчишина В. Ч. Політична психологія : навчально-методичний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2022. 184 с

3. Венгер О. Постол О. Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Humanities Studies*. 2023. №16(93). С. 95-102.

4. Сидоренко В., Пономаренко Т., Сидоренко Ю. Теоретичні аспекти маніпуляції свідомістю підлітків в умовах війни: психологічні механізми та правові наслідки. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2025. № 4.

5. Pinedo A, Matthew A. D., Michael B. F. Critical consciousness and youth political activism. *Annual Review of Developmental Psychology*. 2024. № 6. pp. 351 – 372.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної
конференції (26-27 листопада 2025 року)

«Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика»

Науковий редактор **Косач Т.М.**

Видавництво
Білоцерківського інституту економіки та управління
Університету «Україна»
Україна, 09100, м. Біла Церква,
Героїв Крут, 2-й пров., 42
т./ факс (0456) 39-66-80